

DÜNYA NEREYE GİDİYOR?

Jeopolitik Dönüşümler, Yaklaşan Çatışmalar ve Batı'nın Geleceği

Dur durak bilmeden Siyonizm'in Gazze'deki barbarlıklarını konuşup yazmamız gereken zamanlarda Türkiye'de ve dünyada çok ilginç gelişmeler yaşanıyor. ABD'nin küresel rolü, Çin'in yükselişi, İngiltere+Avrupa Birliği'nin stratejik geleceği, Yemen, Rusya-Ukrayna etrafında şekillenen gündem ne olursa olsun, daima Gazze'yi hatırlamalı, birbirimize hatırlatmalıyız, çünkü Gazze bir *turnusol kâğıdı* artık. Alicengiz oyunları oynanarak kurulan düzenin baştan aşağı yanlış olduğunu tüm dünyaya gösteriyor Gazze. Şurası açık ki dilin tutulduğu, elin kaleme söz geçiremediği noktadayız. Gelin görün ki çoğu insan tüm bunlara yol açan gelişmelerin daha dün ortaya çıktığını sandığı için büyük bir yanlışya düşüyor. Zira Siyonizm İsrail kurulmadan önce de kurulduktan sonra da barbarlıktan ibaretti. İşgal rejimi kurulurken seslerini çıkarmayanların günümüzde yaşananlar karşısında isyanları da cılız kalyor tabii. Dönüp o yıllara, tam oradan kendimizle, geçmişimizle, siyasi tarihimize büyük bir hesaplaşma yapmamız şart.

Ming hanedanlığı döneminde Wu Cheng'en tarafından yazılmış, meşhur *Batıya Yolculuk*, Çin edebiyatının klasik tahkiyelerinden biri olmaktan çok daha fazlasıdır. Çünkü bu eser, aynı zamanda iç aydınlanma ve kendini yetiştirme, içteki kötülüklerle mücadele etmenin ve kişinin kaderini keşfetmesinin bir sembolüdür. Bir nevi Tang Seng ve ahbablarının zorluklarla dolu serüveni üzerinden; dönüşüm ve kefare, gurur ve tevazu, öfke ve sakinlik gibi durumlar hakkında bir anlatıdır. Tam da buradan hareketle, Ukrayna devlet başkanının ABD'ye gerçekleştirdiği seyahatin onun için Batı'ya başarısız bir yolculuk olduğu söylenebilir. Ziyaret Zelensky'nin sadece tüm siyasi hayatı boyunca yaşadığı en büyük aksiliklerden biri değil, dünyaya ve bilhassa ABD'ye bakışını sarsması gereken bir şok olmuştur. Beyaz Saray'daki görüşmenin yansımaları sadece tümüyle Batı'nın stratejik hesaplarına mahkûm edilmiş bir devletin, ABD ile ilişkileri üzerinde değil, muhtemelen tüm küresel siyaset üzerinde kalıcı tesirler meydana getirecek. Her halükârda, Zelensky'nin Batı'ya yolculuğunun başarısızlığı, zaten hızla değişen ABD-Rusya ilişkilerine yeni bir ivme kazandırdı. Uluslararası ilişkileri realist perspektiften değerlendiren, jeopolitikte özellikle coğrafyanın belirleyiciliğine vurgu yapan stratejik düşüncenin önemli seslerinin değerlendirmeleri de bu yöneydi.

Avrupa'nın doğuda Rusya tehdidi ve güneyde Ortadoğu ve Afrika'dan gelen göçün yol açtığı siyasi çalkantılarla zayıflayıp bölündüğü görülüyor. Dünyayı hallaç pamuğu gibi attıran Trump'ın ve elinde kesim motoruyla dolaşan teknolojik oligark Musk'ın dünyasında Avrupa'nın önemini giderek azaldığı ortada. Trump'ın coğrafi genişleme arzusu, ABD'nin geleneksel sınırlarının ötesinde stratejik olarak önemli bölgeleri kontrol altına alma ya da nüfuzunu artırma fikrine dayanıyor. Bu strateji ABD'nin geleneksel müttefikleriyle arasını açarak, NATO ittifakının geleceğine dair tartışmaları da körüklemiş durumda.

Fasit bir dairenin içinde dolaşan fırsatçı CHP genel başkanının Bidenci açıklamaları dünyadaki değişimin kavranmadığını gösteriyor. İslâm düşmanlığının ve edep yoksunluğunun öne çıktığı ikinci bir Gezi tertibatıyla sokakları hareketlendirenler efendilerinden destek dilenme çabasına girişiler. Güvenlik sorunlarıyla meşgul ABD'nin ve Avrupa'nın eski hâline nostalji duyduklarını da saklamadılar. Enteresandır ki Türkiye'de ve Avrupa'da seçkin çevreler son tahlilde tweetmani ve bir dijital darbe girişimi olan Gezi'ye genellikle müspet gözle bakıyorlar. Oysa jakoben ve müptezel orta sınıfların dayatmacılığa evrilen bireyci seçkinliğini yansıtan Gezi, demokrasiye bir isyan hareketi olduğu için antidemokratiktir, dolayısıyla Gezi'nin demokratik açıdan meşrulaştırılması hemen hemen imkânsızdır. Doğrusu Burhanettin Can'ın dergimizin Şubat 2024 tarihli 354'üncü sayısında, Özgür Özel'in CHP genel başkanı seçilmesinden sonra kullandığı dil ve söylemle; Avrupa'da Gezi'ye yapılan güzellmeler arasında bir bağ kurarak Türkiye'de sokakların hareketlendirilmek istendiğine dikkat çekmesinin önemi yaşadığımız günlerde daha iyi anlaşılabilir.

Günümüzdeki Batı'nın, 'insan hakları' yerine jeopolitik çıkarları önceleyerek Türkiye'ye karşı ciddi bir duruş sergilememesi ülkemizdeki seçkin çevreleri öfkelenmiş benziyor. Sırf bu hadise bile dünya düzeninin mevcut hâlinin farklı bir istikamet tuttuğunun önemli bir göstergesiydi. Belediye başkanının görevden alınmasına odaklanan Batı medyasındaki değerlendirmeler, büyük oranda "jeopolitik dönüşümlere" dikkat çekiyordu. Buna karşın müptezel hippie seçkinleri hem dünyadaki mevcut düzeni kavrayıp hem 'sokağa davet etmenin' siyasi mevtaya dönüşme ihtimali kuvvetli bir aktör üzerinde dans etmek olduğunu fark edemiyorlar. Şu var ki sokaklar ve sosyal medya mecraları Müslümanlığı hedef alan İslâm karşıtlığının rutin hâle geldiği İslâmfobik bir dünyada yaşadığımızı bir kere daha gösterdi. Baş döndürücü ve akıl bırakmayan bir nefret sarmalının içindeyiz. Buna karşı müşterek bir cephe oluşturmanın gerekliliği her geçen gün artıyor.

Günden güne istikrarlı olma vasfını kaybeden ve adım adım aşırı sağ kontrolüne geçen Avrupa'nın kendisini sürekli yeniden inşa etmesi gerektiği daha sık vurgulanıyor. Özellikle Trump kasırgasından itibaren, Avrupa'nın kendini, siyasi, ekonomik ve stratejik bakımdan yeniden inşa etme gerekliliği artmış vaziyette. Avrupalılar ve onların geleneksel dostları bugün bu yönleriyle yeterince güçlü olmadıklarının farkındalar. Kendilerini güçlü hissettikleri tek alan diye pazarlanan duyarıcı kültürde de dünyadaki önemlerinin azaldığı görülüyor. Önümüzdeki günler tutuklamanın zamanlamasına ve Türkiye'nin siyasi ortamı üzerindeki potansiyel etkisi açısından dikkate değer gelişmelere sahne olacak. İşte bu noktada ülkemiz zaviyesinden dünyadaki gelişmelere daha yakından bakmakta fayda var.

Jeopolitik bir fırsat yakalayan Türkiye dünya düzeninin ana aktörleri ABD, Rusya, Avrupa+İngiltere ile *stratejik otonomi* çerçevesinde kendi istikameti doğrultusunda bir ilişki kurabiliyor. Bu açıdan geçmişte hazırladığı bazı raporları dergimizin ilavesi olarak verdiğimiz RAND Corporation'un raporu dikkate değer vurgular içermektedir. Amerikan siyasetine ve istihbarat çevrelerine yakınlığı ile bilinen kurumun raporunda NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip Türkiye'nin, savunma sanayisinin hızlı ve düşük maliyetli üretim kapasitesi ile özellikle Ukrayna krizinde oynadığı kritik role dikkat çekiliyor. Onlara göre NATO, Türkiye'nin bağımsız karar alma eğilimini bir problem görmek yerine, bunu "Rusya gibi müşterek tehditlere karşı kullanılabilir bir avantaj" şeklinde değerlendirmelidir. Ardından Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yönelik üyelik perspektifinin artık gerçekçi olmadığını doğrudan belirtirliğin ilişkilere zarar verdiği kaydediliyor.

NATO'nun Türkiye ile ilişkisini, Avrupa Birliği üyesi olmayan ancak Avrupa ile yakın bağları bulunan İsviçre veya Norveç benzeri bağımsız bir ortaklık modeli üzerine kurmasının daha yararlı olacağı söyleniyor. Bu çerçevede Avrupa liderlerinin, Türkiye'nin, arzuladıkları gibi tamamen Batılılaşmış bir müttefik olmayacağı gerçeğini kabul ederek Türkiye'yle ilişki kurması gerektiği hatırlatılıyor ve ekleniyor: Paylaşılan çıkarların ideolojik uyumun önüne geçtiği pragmatik ilişki yaklaşımı, en gerçekçi çözümdür. Rapora göre Türk dış politikası güçlü bir *stratejik özerklik* arzusu istikametine şekillenmektedir. Bu durum, NATO liderleri açısından zorlayıcı görülse de Türkiye'nin asla Rusya'nın kuklası olmayacağı anlamına gelmektedir. Üç cephede savaşını sürdüren Türkiye'yi NATO çizgisine zorlamak yerine, Türk bağımsızlığının Batı hedefleriyle örtüştüğü alanları belirlemenin öneme değinilmesi manidar. Nitekim Avrupa Birliği koridorlarında tekrarlanan söylem, Türkiye'nin benzer düşünen bir ortak ve müttefik olduğu ve uzun vadeli güvenlik çıkarlarının birkaç kişinin kısa vadeli çıkarlarının önüne geçmesi gerektiği yönünde. Hâsılı kelimâ öznelerin nesnel süreçlerden süzülerek tezahür ve temayüz ettiğini unutmamalıyız. Şimdiki zaman ve geçmiş zaman belki de gelecek zamanda mevcuttur; gelecek zaman ise geçmiş zamanın içindedir.

Bu vesileyle Ramazan Bayramı'nın, İslâm dünyası ve tüm insanlık için barışa, huzura ve esenliğe vesile olmasını temenni ederiz.

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

04

21. Asırda Ümmet Şuurunun
Yeniden İnşası-5:
Kavmiyetçilik Hastalığından
Kurtulmak

Burhanettin CAN

16

Kürt Meselesi Özelinde-3
Hatalardan Ders Almak...
Barışa Tutunmak...

Metin ALPASLAN

24

Suriye'de Fay Hatlarına Yönelik
Provokasyonlar ve
Şam'ın Tutumu

Ömer Behram ÖZDEMİR

26

İslâmfobiye Karşı Müşterek
Bir Cephe Kurulmalı

Salman SAYYİD

29

ORTADOĞU'DAN

DOSYA

36

Dünya Düzeninin Değişme
İmkânı

Mustafa AYDIN

43

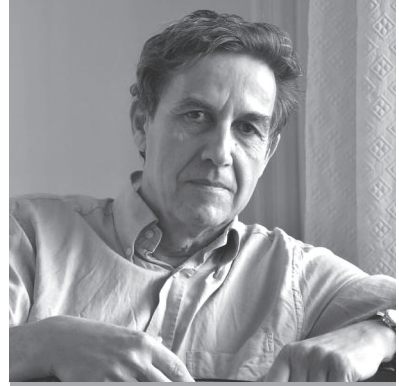
Trump'ın Yeni Haritası

Robert D. KAPLAN

47

Entelektüel Dünyadaki
Hâkim Oligarşinin Muhalifiyim

Emmanuel TODD

50

Trumpizm Dünyayı Sarsabilir

Alexsandr DUGIN

56

Ukrayna Savaşından Payımıza
Düşen

Mehmet Furkan ÖREN

YAŞAYAN İSLÂM

59

Cuma Kayıtları

Eksik Tefsir

Aytaç ÖREN

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çiğrıkçı

İdare Merkezi

Akşemsettin Mah. Çifte Kumrular
Sok. No: 44/5, 34080
Fatih/İstanbul
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Çınar Basım Matbaacılık ve Yay.
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Cd. Ata Han No: 34 K: 5
Bağcılar - İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00

Nisan 2025 Sayı: 368

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,
1993 Umran adıyla)

Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.

Yazıların ve ilanların sorumluluğu

sahiplerine aittir. Bu dergi basın

meslek ilkelerine uymayı taahhüt

eder. *Umran* dergisi TÜRDEB ve

DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm

Bak. Kurumsal Abonesidir.

KRİTİK

61

Dünden Bugüne Kanal 7:
Özgünlük Arayışından
Şiraze Kaybına

Cevdet KAVSARA

67

Müdekkik ve Münekkid Bir
Âlim: Muhammed Tayyib Okiç

Mustafa AKMAN

KÜLTÜR SANAT

74

Osman Sınav:
Bu Toprakların Yönetmeni

Ahmet YASİN

79

Bir Kemal Tahir Dostu:
Cengiz Yazoğlu

Halim SEZER

84

Hasan Çelebi:
Hattın İzinde Bir Ömür
Mevlüde ACARTÜRK

87

Yaşar Bedri'nin
Roman Mesaisi
Kaan KÜÇÜK

91

28 Şubat Döneminin
Farklı Yüzleri ve Dinamikleri
Gülşen ÖZER

94

Bir Senarist ve Yazar Olarak
Yusuf Özaslan
Nazgülü ÇARKANAT

Ümmetin uyanışına, birliğine ve kurtuluşuna, insanlığın hidayetine vesile olması dualarımızla
Ramazan Bayramımız mübarek olsun.

Umran

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
- www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Form'u doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 1.500 TL (Öğrenci: 1.300 TL), Yurt dışı: 120 Euro

Birim Fiyatı: 145 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR460020500000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

21. Asırda Ümmet Şuurunun Yeniden İnşası-5: KAVMİYETÇİLİK HASTALIĞINDAN KURTULMAK

BURHANETTİN CAN

“Kim haksızlıkta kavmine yardım ederse kuyuya düşüp kurtarılmak için (beyhude yere) kuyruğundan çekilen deveye benzer.”
Hz. Peygamber (s.a.v.)

MHP lideri Devlet Bahçeli'nin başlattığı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın destek verdiği “Terörsüz Türkiye” diye adlandırılan ve kamuoyunda “Kürt sorununun çözümü” şeklinde nitelenen yeni bir dönem söz konusu. Yillardır konuşulan Kürt sorununun kökeni/temel sebebi nedir? Kürt sorununa çözüm derken taraflar neyi kastetmektedir? Aynı kavramları kullananlar, aynı anlamları mı anlamaktadır? Yoksa kavramlara tarafların yüklediği anlamlar çok mu farklıdır? Türkiye'nin ana sorunu, gerçekten de Kürt sorunu mudur? Yoksa Kürt sorunu, daha büyük bir sorunun bir neticesi midir? Kürt sorunu gibi sorunlar, zaman zaman ortaya çıkarılıp tüm sorunların temelindeki sistem sorunu gözlerden kaçırılıyor mu?

Türkiye'nin kimlik krizi meselesi, gerçek anlamda ele alınıp tartışılmadan ve buna bir çözüm bulunmadan, yapılan bütün tartışmalar ve arayışlar bir sorunlar yumağını karşımıza çıkaracak; alt kimlikler öne çıkararak etnik, mezhebi ve dinî düzlemde kimlik arayışları hızlanacaktır. Bu yazıda, Türkiye'nin Kürt meselesi ile ilgili başlattığı yeni tartışmalar da göz önüne alınarak ümmet şuurunun yeniden inşa edilebilmesi için en ciddi sorunlardan kavmiyetçilik konusu ana hatları ile ele alınıp değerlendirilecektir.¹

1 Bu yazının kapsam alanının daha iyi anlaşılabilmesi

TERÖRSÜZ TÜRKİYE

Hatırlanacağı üzere MHP lideri Devlet Bahçeli 14-28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 31 Mart 2024 yerel seçimleri dâhil bütün seçimlerde Kürtçü siyasi partileri PKK işbirlikçisi olmakla itham etmişti. Yetinmemiş Abdullah Öcalan'ın bir an önce idam edilmesini istemiş ve Kürtçü partilerle ilgili Anayasa Mahkemesi'ndeki kapatma davasının sonuçlandırılmaması ve devlet desteği verilmesi konusunda mahkeme kararı ile ilgili mahkeme üyelerini PKK'lı diye suçlamıştı. 1 Ekim 2024 tarihinde, TBMM'de DEM Parti sıralarına giderek bu partili milletvekilleri ile tokalaşarak yeni bir dönemi başlatmıştır. Bahçeli bununla da yetinmemiş 15 Ekim 2024 tarihinde TBMM grup toplantısında, bölgesel ve küresel dinamikleri merkeze alarak Öcalan'ın PKK'yı feshettiğini kamuoyuna ilan etmesini istemiştir: “Türkiye'ye getirilirken, ‘Her türlü hizmete hazırım.’ diyen terörist başı, buyursun terörün bittiğini, örgütünün tasfiye edileceğini tek taraflı ilan etsin. Ama devletin terörle masaya oturmasını hiç kimse, hiçbir şart altında beklemesin, aklından dahi geçirmesin. Hodri meydan, kana değil kardeşliğe susadıklarını gösterebilirler.”²

İçin şu üç yazının okunmasında fayda vardır. Burhanettin Can, “21. Asırda Ümmet Şuurunun Yeniden İnşası-1: Genel Bir Değerlendirme”, *Umrân*. 2024, sayı: 344, s. 4-17. “21. Asırda Ümmet Şuurunun Yeniden İnşası-3: Kavramsal Bir Analiz”, *Umrân*. 2025, sayı: 366, s. 4-17. “21. Asırda Ümmet Şuurunun Yeniden İnşası-4: Ümmet Kavramının Değer Boyutlu Analizi”, *Umrân*. 2025, sayı: 367, s. 8-17.

2 <https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/5353/mhp/>

Bahçeli, 22 Ekim 2024 tarihinde ise Öcalan'ın bizzat TBMM'ye gelerek DEM Parti grup toplantısında PKK'yı feshettiğini açıklayarak "umut hakkı"nın kullanması gerektiğini kamuoyuna duyurmuştur. Şu sözler ona aittir: "Türk ve Türkiye Yüzyılı'nda terörü sıfırlamak, millî birlik ve beraberliği çelikleştirmek amacına matuf ikinci hüküm cümlem şöyledir: Terörist başı işin içinde olmazsa bir şey çıkmaz diyenlere de sesleniyorum. Şayet terörist başının tecridi kaldırılırsa, gelsin TBMM DEM Parti grup toplantısında konuşsun. Terörün tamamen bittiğini ve örgütün lağvedildiğini haykırınsın. Bu dirayet ve kararlılığı gösterirse, 'umut hakkı'nın kullanımıyla ilgili yasal düzenlemenin yapılması ve bundan yararlanmasının önü de ardına kadar açılsın."³

DEM Parti milletvekilleri ile tokalaşma ve ardından Öcalan'ın TBMM'ye gelerek konuşma yapmasının istenmesi ile başlayan süreç, Kürt meselesinin yeniden daha derin ve geniş kapsamlı bir şekilde, değişik açılardan ve farklı kesimler tarafından Türkiye'de tartışılmasına sebebiyet

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ'nin TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma_15_Ekim_2.html
3 https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/5354/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_BAHCELI_nin_TBMM_Grup_Toplantisinda_yapmis olduklari_konusma_23_Ekim_2.html

vermiştir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan, Bahçeli'nin başlattığı sürece, farklı zamanlarda, bölgesel ve küresel dinamikleri merkeze alarak yaptığı açıklamalarla tam destek vermiştir: "Bölgedeki gerilimin tırmandığı bu dönemde toplumdaki diyalog zeminini genişletmeliyiz. İsrail hedefine ulaşmamalı. Türkiye üzerinde birleştiğimizde her badireyi atlatırız, her türlü sıkıntıyı çözeriz. İç kalemizde bir gedik açılırsa dışarda verdiğimiz mücadelenin bir anlamı kalmaz. Gün birlik olma günüdür. Gün kardeşliğimizi güçlendirme günüdür. Türkiye olarak kenetlenirsek her meseleyi aşarız..."

"Sayın Bahçeli'nin özellikle attığı bu adım bana göre çok çok önemli bir adımdır. Sayın Bahçeli'den böyle bir adım beklemeyenler olabilir. Ama biz kıdemli bir siyasetçi olarak Sayın Bahçeli'nin böyle bir adımı atmasını garipsemedik. Önemli bir adım olarak gördük." "Bu adımları atanların sayısı çoğaldıkça da inşallah yeni Anayasa konusunda toplumsal mutabakatın tabanını genişletebiliriz."⁴

4 <https://www.indyrturk.com/node/747170/haber/erdo%C4%9Fan-i%CC%87srail-hedefine-ula%C5%9Fmamal%C4%B1-t%C3%BCrkiye-olarak-kenetlenirsek-her-meseleyihttps://www.veryansintv.com/dem-partiden-demirtasa-ziyaret-yeni-cozum-sureci-icin-ne-dedi>

Bugün Türkiye'nin içine girdiği süreçte kendini Müslüman kabul eden, Allah'a ve Ahiret gününe iman eden herkesin, özellikle Müslüman Türk ve Kürt kardeşlerimizin takınacakları müşterek tavır *adalet ekseninde bir barış ortamının sağlanması için duruş ortaya koymak, nemelazımcılığı terk etmek olmalıdır.*

Gerek Bahçeli ve gerekse Erdoğan'ın açıklamalarının, bütününe bakıldığında bölgesel ve küresel dinamiklerdeki menfi gelişmelerin Türkiye'nin iç dinamiklerini de çok olumsuz etkileyeceği yaklaşımı ile yapıldığı çok rahat bir şekilde görülebilir. Özellikle Bahçeli açıklamalarını İsrail, ABD, AB, Yunanistan ve Ukrayna düzenindeki olayları göz önüne alarak yapmıştır. Yapılan açıklamalar, dış dinamiklerin Türkiye iç dinamikleri üzerinde yapabileceği öngörülen etkilerin bir sonucudur.

Bütün bu tartışmaların ardından Abdullah Öcalan Bahçeli'nin çağrısına olumlu cevap vererek kamuoyuna özel bir açıklamayı DEM Parti temsilcileri üzerinden hem Türkçe hem de Kürtçe yapmıştır: "PKK; tarihin en yoğun şiddet yüzyılı olan 20. asrı, iki dünya savaşı, reel-sosyalizm ve dünya genelinde yaşanan soğuk savaş ortamları, Kürt realitesinin inkârı, başta ifade olmak üzere özgürlükler konusunda yasaklardan kaynaklı oluşan zeminde doğmuştur.

Teori, program, strateji ve taktik olarak yüzyılın reel-sosyalist sistem gerçeğinin ağır etkisinde kalmıştır. 1990'larda reel-sosyalizmin iç sebeplerle çöküşü ve ülkede kimlik inkârının çözülüşü, ifade özgürlüğünde sağlanan gelişmeler, PKK'nın anlam yoksunluğuna ve aşırı tekrara yol açmıştır. Dolayısıyla ömrünü benzerleri gibi tamamlamış ve feshini gerekli kılmıştır.

Kürt-Türk ilişkileri; 1000 yılı aşan tarih boyunca Türkler ve Kürtler varlıklarını sürdürmek ve hegemonik güçlere karşı ayakta kalmak için gönüllülük yönü ağır basan her zaman bir ittifak içinde kalmayı zorunlu görmüşlerdir.

Kapitalist modernitenin son 200 yılı bu ittifakı parçalamayı esas gaye edinmiştir. Etkilenen güçler, sınıf temelleriyle birlikte buna hizmeti esas bellemişlerdir. Cumhuriyeti'n tek tipçi yorumlarıyla birlikte bu süreç hızlanmıştır. Günümüzde çok kırılgan hâl alan bu tarihsel ilişkiyi, kardeşlik ruhu içinde inançları da göz ardı etmeden yeniden düzenlemek esas görevdir.

Demokratik toplum ihtiyacı kaçınılmazdır. Cumhuriyet tarihinin en uzun ve kapsamlı isyan ve şiddet hareketi olan PKK'nın; güç ve taban bulması, demokratik siyaset kanallarının kapalı olmasından kaynaklanmıştır.

Aşırı milliyetçi savruluşunun zorunlu sonucu olan; ayrı ulus devlet, federasyon, idari özerklik ve kültüralist çözümler, tarihsel toplum sosyolojisine cevap olamamaktadır.

Kimliklere saygı, kendilerini özgürce ifade edip demokratik anlamda örgütlenmeleri, her kesimin kendilerine esas aldıkları sosyo-ekonomik ve siyasal yapılanmaları ancak demokratik toplum ve siyasal alanın mevcudiyetiyle mümkündür.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılı ancak demokrasiyle taçlandırıldığında kalıcı ve kardeşçe bir sürekliliğe sahip olabilecektir. Sistem arayışları ve gerçekleştirilmeler için demokrasi dışı bir yol yoktur. Olamaz. Demokratik uzlaşma temel yöntemdir.

Barış ve demokratik toplum döneminin dili de gerçekliğe uygun geliştirilmek durumundadır.

Sayın Devlet Bahçeli'nin yaptığı çağrı, Sayın Cumhurbaşkanı'nın ortaya koyduğu iradeyle diğer siyasi partilerin malum çağrıya dönük olumlu yaklaşımlarıyla oluşan bu iklimde silah bırakma çağrısında bulunuyor ve bu çağrının tarihi sorumluluğunu üstleniyorum.

Varlığı zorla sona erdirilmemiş her çağdaş cemiyet ve partinin gönüllü olarak yapacağı gibi devlet ve toplumla bütünleşme için kongrenizi toplayın ve karar alın; tüm gruplar silah bırakmalı ve PKK kendini feshetmelidir.

Ortak yaşama inanan ve çağrıma kulak veren tüm kesimlere selamlarımı iletirim."⁵

5 <https://www.demparti.org.tr/tr/baris-ve-demokratik>

DEM Parti temsilcileri, Öcalan'ın yazdığı metni kamuoyuna okuduktan sonra kapanış konuşması yapan Sırrı Süreyya Önder, Öcalan'ın yazılı çağrısının ardından onun sözlü bir çağrısının da bulunduğunu beyan etmiştir: “Bu perspektifi ortaya koyarken, şüphesiz ki pratikte silahların bırakılması ve PKK'nın kendini feshi, demokratik siyaset ve hukuki boyutun tanınmasını gerektirir.”

Öcalan'ın yazılı ve sözlü açıklama metinlerinde özel vurgu yapılan hususlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- PKK'nın doğuşunun ana sebebi; Türkiye'de Kürt realitesinin inkâr edilmesi ve özgürlükler konusunda yasakların var olması.
- PKK, yoğun şiddetin uygulandığı 20. yüzyılda, Soğuk Savaş ortamında ve reel-sosyalizmin etkili olduğu bir ortamda doğmuştur.
- PKK'nın dayandığı teori, program, strateji ve taktikler de bu ortama göre inşa edilmiştir.
- 1990'lardan sonra reel-sosyalizm iç sebeplerden dolayı çökmüştür. Ülkede kimlik inkârının çözülüşü ve ifade özgürlüğünde sağlanan gelişmeler, PKK'nın varlığını gereksiz hâle getirmiştir. PKK ömrünü tamamlamıştır. Bu sebeple PKK feshedilmelidir.
- 1000 yılı aşan tarih boyunca Türkler ve Kürtler, varlıklarını sürdürmek ve hegemonik güçlere karşı ayakta kalabilmek için gönüllülük yönü ağır basan, hep bir ittifak içinde olmuşlardır.
- Kapitalist sistem son 200 yıl içerisinde Kürt-Türk ittifakını parçalamayı esas gaye edinmiştir.
- Bundan etkilenen iç güçler, sınıf temelleriyle birlikte bu kapitalist yaklaşımı benimseyip ona hizmet etmişlerdir.
- Cumhuriyet tarihinin en uzun ve kapsamlı isyan ve şiddet hareketi konumundaki PKK'nın güç ve taban bulmasının sebebi, demokratik siyaset kanallarının kapalı olmasıydı.
- Cumhuriyet döneminde uygulanan tek tipçi yaklaşım, PKK'nın oluşması sürecini hızlandırmıştır.

- Günümüzde çok kırılğan hâl alan 1000 yıllık tarihsel ilişki, inançları dikkate alarak kardeşlik merkezli olarak yeniden düzenlenmeli ve Demokratik toplum inşa edilmelidir.
- Ayrı ulus devlet, federasyon, idari özerklik ve kültüralist çözümler, aşırı milliyetçi savruluşun zorunlu sonucu olup çözüm değildir.
- Kimliklere saygı gösterilmelidir. Kendilerini özgürce ifade edip, demokratik anlamda örgütlenmeler sağlanmalıdır.
- Her kesimin, kendilerine esas aldıkları sosyo-ekonomik ve siyasal yapılanmalarının gerçekleşebilmesi ancak demokratik toplum ve siyasal alanın mevcudiyetiyle mümkündür.
- Cumhuriyetin ikinci yüzyılı ancak demokrasiyle taçlandırıldığında kalıcı ve kardeşçe bir sürekliliğe sahip olabilecektir.
- Sistem arayışları ve gerçekleştirmeler için demokrasi dışı bir yol yoktur.
- Demokratik uzlaşma temel yöntemdir.
- Barış ve demokratik toplum döneminin dili de gerçekliğe uygun geliştirilmelidir.
- Sayın Devlet Bahçeli'nin yaptığı çağrı, Sayın Cumhurbaşkanı'nın ortaya koyduğu irade ve diğer siyasi partilerin çağrıya olumlu yaklaşımlarıyla yeni bir iklim, yeni bir ortam oluşmuştur.
- Oluşan bu ortamda PKK'ya silahı bırakması için çağrıda bulunuyorum ve “yaptığım silah bırakma çağrısının tarihi sorumluluğunu üstleniyorum.”
- Devlet ve toplumla bütünleşme için kongrenizi toplayın ve karar alın.
- Tüm gruplar silah bırakmalı ve PKK kendini feshetmelidir.
- “Pratikte silahların bırakılması ve PKK'nın kendini feshi, demokratik siyaset ve hukuki boyutun tanınmasını gerektirir.”

Öcalan PKK'yı iç ve dış dinamiklerin oluşturduğu arakesitin bir neticesi saymaktadır. Özellikle 1000 yıl kardeşçe yaşamış iki topluluğun karşı karşıya gelmesinin ana sebebinin Cumhuriyet döneminde uygulanan baskı ve Kürt toplumunun kimliğinin inkârından kaynaklandığını ifade etmektedir. Öcalan'a göre PKK'nın taban bulmasının temel sebebi de bu yaklaşımın beslediği uygulamalardır. Öcalan'ın “Ayrı ulus

devlet, federasyon, idari özerklik ve kültüralist çözümler” istememesi önemli bir yaklaşım olup terörsüz Türkiye sürecini kolaylaştıracaktır.

TÜRKİYE’NİN ANA TEZADI: SİSTEM SORUNU

Osmanlı’nın yüzlerce yıl içinde farklı dil, din, mezhep ve etnik yapıları bir potada eriterek, belli ortak paydalar etrafında inşa ettiği bir üst kimlik, Birinci Cihan Savaşı ile Osmanlı’nın yıkılması sonucunda parçalanmıştır. Birinci Cihan Savaşı’ndan sonra, İslâm coğrafyası, İslâm’ın düşmanları tarafından kavmi ve mezhebi eksende düşmanlık, fitne ve fesat kaynağı olacak şekilde farklı devletlere bölünmüştür. Sınırları cetvelle çizilmiş bu devletler kuruldukları günden bugüne kadar hem birbirleri ile hem de kendi içindeki kavmi ve mezhebi sorunlarla boğuşmaktadır. Cumhuriyet’in kurucu kadroları Lozan’da bir medeniyet tercihi yaparak İslâm kültür ve medeniyet dairesinden Batı kültür ve medeniyet dairesine geçmeyi kabul ve taahhüt etmişlerdir.⁶ Bu uzlaşma sonucunda Türkiye Cumhuriyeti, İslâm kültür ve medeniyetini benimsemiş bir milleti “kanunen ve cebren” değiştirmeye ve dönüştürmeye çalışmıştır. Cumhuriyet dönemindeki tüm sıkıntıların kökeninde, bu medeniyet değiştirme projesi yatmaktadır. Her iki medeniyet, birbirlerini tasfiye ya da etkisizleştirmede başarısız olunca melez değerler sistemi oluşmuş; bu da sosyal şizofreniye sebebiyet vermiştir. Ne zaman ne yapacağı belli olmayan bir insan unsuru meydana gelmiştir.

Bunun için Türkiye’nin ana sorunu, asimilasyon politikalarını benimsemiş bir zihniyet ve bir sistem sorunudur. Diğer bütün sorunlar, bunun birer yan ürünüdür, yansımasıdır. Geçmişte Kürt meselesini çözmek isteyen rahmetli Erbakan hariç, siyasi iktidarlar uzun yıllar yanlış teşhis koydukları için yanlış isimlendirme yapmışlar, yanlış muhatap almışlar ve yanlış yol haritası ortaya koymuşlardır.

ANA TEZADIN SONUCU: KİMLİK KRİZİ YA DA YABANCILAŞMA

Meseleyi kimlik düzleminde ele aldığımızda; Osmanlı’nın uzun bir tarih diliminde farklı mezhep ve etnik yapıları bir potada eriterek, belli

6 Bk. Mustafa Aydın, *Lozan; Başarı mı, Taviz mi?*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2024.

ortak paydalar etrafında kader birliği ettirerek inşa ettiği üst kimlik, İttihatçı ve Cumhuriyet’in kurucu kadroları tarafından inkâr edilip parçalanmıştır. Anadolu coğrafyasında var olanların tümünün ‘saf kan Türk’ olmadığı bilinmesine rağmen yeni bir “ulusal kimlik” inşasına “kanunen ve cebren” başvurularak kin, nefret ve nifak tohumları bilerek ya da bilmeyerek bu topraklara ekilmiş, bu ülkenin farklı etnik ve mezhebi unsurları birbirlerine yabancılaştırmıştır.

Necmettin Erbakan, 1994’te Bingöl’deki konuşmasında şöyle demişti: “Dedim ki, bu ülkenin evlatları asırlar boyu, mektebe başlarken besmeleyle başlar. Siz geldiniz, bu besmeleyi kaldırdınız. Ne koydunuz yerine? ‘Türk’üm, doğuyum, çalışkanım!’ E! Sen bunu söyleyince, öbür taraftan da Kürt kökenli bir Müslüman evladı; ‘Ya öyle mi, ben de Kürt’üm, daha doğuyum, daha çalışkanım!’ deme hakkını kazandı. Ve böylece, siz bu ülkenin insanlarını birbirine yabancılaştırdınız. Bu ülkede hangi kökenden-sin, diye kimse kimseye sormazdı; çünkü hepsi Müslüman evladı, hepsi Müslüman kardeşiydi. Onun için ilaç budur.”⁷

Millî Görüş lideri Refah Partisi 4. Büyük Kongresi’ni açış konuşmasında Kürt sorununa özel bir yer ayırmıştır: “Müslümanlığın, tarihin, coğrafyanın, medeniyetin ve kader birliğinin Türklerle Kürtler arasında ortak payda” olduğunu belirten Erbakan, “Sorarım size, asırlar boyu tek vücut olarak yaşadığımız hâlde ne oldu da bu husumet ortaya çıktı? Niçin bu kanlar akıyor?” şeklinde can alıcı bir soru sormuştur.⁸ Erbakan’a göre, Kürt konusunun bir sosyal problem hâline gelmesinin ana sebebi, “taklitçi zihniyetin”, “sömürü ve tahakküm düzeninin” uyguladığı “asimilasyoncu”, “materyalist” ve “ırkçı politikalar”dır.⁹

ÇÖZÜM SÜRECİNDE YANLIŞ MUHATAP

Kur’ân’a göre kavmi kimlikler, Allah’ın birer ayeti olup muhafaza edilmeli, gerekli tüm sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik haklar kendilerine sağlanmalı (49/13; 30/22) ve herhangi bir

7 Kenan Akın, *Olay Adam Erbakan*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 105-122.

8 Necmettin Erbakan, *Refah Partisi 4. Büyük Kongresi Açış Konuşması*, 1993.

9 Necmettin Erbakan, *age*.

ayırıcılığa tabi tutulmamalıdır. Kavimlerin asimilasyonu, Allah'ın iradesine ve ilahi kanuniyete karşı çıkmak olup toplumları ifsat etmek demektir.

Bundan dolayı biz ana sorunu, “Kürt sorunu” değil bir sistem ve bir zihniyet sorunu olarak görmekteyiz. Bu açıdan meseleye baktığımızda bu ülkede, sadece Kürtlerin ya da Alevilerin sorunu var değildir. Diğer tüm etnik ve mezhebi unsurların da sorunları vardır. Bu ülkede etnik bakımdan Türkler, mezhep noktasında ise Sünniler asimile edilmişler, Batı kültür ve medeniyeti normlarına uygun formatlanmışlardır. Hangi kültür ve medeniyet normlarına, kurallarına ve kanunlarına göre yaşadıkları, yaşamak zorunda bırakıldıkları sorgulandığında, durumları açıklık kazanacaktır. Ülkenin bu bağlamdaki meseleleri çözüme kavuşturulacaksa, mesele tüm boyutlarıyla ele alınmalıdır.

Bu açıdan meseleye yaklaşıldığında, 2013-2015 yılları arasında AK Parti kurmayları sorunu, önce “Kürt sorunu”, sonra “demokratikleşme süreci” ve daha sonra da “çözüm süreci” diye adlandırmışlardır. Cumhuriyet İttifakı bugünkü süreci “terörsüz Türkiye” hedefi şeklinde açıklamıştır. Yeni başlayan sürecin muhatapları, sadece Kürt halkı değil, milleti oluşturan tüm kesimler olmalıdır. Bununla beraber mevcut pratik durumdan hareket ederek daha bir alt sorun olan Kürt sorununu ele aldığımızda, muhataplık konusunda çok daha ciddi hatalar yapılmıştır, yapılmaktadır. Çözüm sürecinde Kürt halkının bizzat kendisi yerine, “bir terör ve taşeron örgüt” konumundaki PKK'nın muhatap alınması büyük hatadır. Ayrıca stratejik ciddi hatalardan biri de Öcalan-PKK-DEM Parti'nin yanı sıra AK Parti Kürt milletvekili grubunun ve Güneydoğu bölgesinde ya da Türkiye'nin farklı bölgelerinde Kürtlerin hakları için mücadele veren farklı Kürt teşkilatları ya da diğer sivil toplum kurumlarının ve Meclis'teki muhalefet partilerinin muhatap alınmaması olmuştur.

PKK-DEM Parti'nin muhatap alınacağı zaman, bütün düzenlemeler yapıldıktan, Kürt halkının hakları verildikten sonra PKK militanlarının geleceğine ilişkin çözüm aşaması olmalıydı. Geçmişte Cumhurbaşkanı Özal ve Başbakan Demirel tarafından hazırlanan “Millî Güvenlik Kurulu Projesi”, PKK'nın silahlı kadrosunun

“Muhakkak ki müminler ancak kardeşirler.” (Hucurât Suresi/10)

geleceği ile ilgili bir çözüm arayışındaydı. Bu proje ile “Dağdaki silahlı militanların silahlarıyla birlikte teslim olmaları, herhangi bir tutuklama olmadan beş yıl müddetle kamu haklarından kısıtlanma sonrası olağan toplumsal düzene adapte olmaları planlanmıştı.” “Bunun için birçok general de ikna edilmişti.”¹⁰ Ancak 24 Mayıs 1993 günü Elazığ-Bingöl karayolunda “acemi eğitim sonrası birliklerine gitmekte olan erleri taşıyan iki araç” PKK tarafından durdurulup silahsız 33 er katledilmişti. Bu olay, tasarının hayata geçmesini engellemiştir.

LOZAN'DA LAĞVEDİLEN KİMLİKLER

Son dönem Osmanlı yönetiminin taklitçi yaklaşımı, genelde Cumhuriyet dönemi yöneticileri tarafından da benimsenmiştir. Fransız

10 Nadire Mater, “33 Erin Hesabını Kimden Soralım?”, 2 Eylül 2005 bianet.org.

İhtilali'nin etkisinde kalan Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, heterojen Osmanlı toplumundan miras kalan bir ümmeti yeni bir ulusa dönüştürmeyi, kendi tabirleri ile 'yaratmayı' ana politikaları ilan etmişlerdir. Avrupa delegasyonu Lozan'da, Hıristiyanlara, Musevilere ve Kürtlere azınlık statüsünün tanınmasını istemiştir. Birinci Meclis Türklerle Kürtler arasındaki "gaye ve din birliğini" gerekçe göstererek Kürtlere "azınlık statüsü" verilmesi isteğine şiddetle karşı çıkmış ve Lozan'da bir şeylerin ters gittiğini görerek Lozan Antlaşması'nı reddetmiştir.¹¹

Lozan'a karşı örgütsüz ve fakat çoğunluktaki Birinci Meclis üyelerinin büyük bir kesimi örgütlü bir azınlık tarafından ayak oyunu ile tasfiye edilmiş ve Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Cumhuriyet'in ilk başbakanlarından Rauf Orbay, hatıratında, Lozan'da İsmet Paşa ve İngilizlerle gizli irtibatı olan İstanbullu Yahudi Hahambaşı Haim Naum ve Lord Gurzon arasında gizli bir anlaşmanın yapıldığını açıklamaktadır. Bu gizli anlaşmaya göre "halifelik lağvedilecek", "İslâm dünyası ile her türlü ilişki kesilecek" ve "laiklik merkezli" yeni bir sistem inşa edilecektir.¹²

TÜM KİMLİKLERİN PARÇALANMASI, LAİK-SEKÜLER YENİ "TÜRK KİMLİĞİ" İNŞASI

Türkiye'de başta Türkler ve Kürtler olmak üzere tüm Müslüman etnik unsurlar için İslâm ve halifelik en önemli bağlayıcı unsur ve çimento idi. Kürt sorunu ile ilgili araştırmalarda¹³ hilafetin kaldırılması Kürt kavmiyetçiliğinin başlangıcı gösterilmektedir. Kürtlerle Türkler arasındaki kardeşliğin kırılma noktası halifeliğin kaldırılması, ivme kazanması, laikliğin getirilmesi, zirve noktası ise Kürt kimliğinin inkâr edilmesi ve Kürtlerin asimile edilmeye çalışılmasıdır.¹⁴ Lozan'da verilen sözlerle, bu coğrafyada farklı etnik yapıları birbirine bağlayan en önemli bağ konumundaki İslâm'a savaş açılmıştır. Cumhuriyet'in çekirdek kadrosu, gücü tam

anlamıyla ele geçirene kadar hem Kürt hem de Müslüman önderlere bol vaatte bulunmuş, halifeliği ve İslâm'ı çok öne çekmiştir. Mustafa Kemal, 14 Ocak 1923'teki İzmit konuşmasında Kürtlere özerklik bile vaat etmiştir.¹⁵ Fakat çekirdek kadro, gücü ele geçirince hem Türk hem Kürt kimliğini ve hem de İslâm kimliğini, kültür ve medeniyetini ret ve inkâr etmiştir. Bu uygulamalardan sonra Türkiye'nin bağrında, İslâmî kimlik, Türk kimliği, Kürt kimliği olmak üzere üç ana kimlik sorunu hep buluna gelmiştir. Batılılaşmayla hem İslâmî kimlik hem de Türk, Kürt ve diğer kimlikler ret ve inkâr edilmiştir. Devrimlerle bir taraftan mevcut tüm kimlikler parçalanırken, Batı kültür ve medeniyetinin değerlerini benimseyen bir toplum inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu yeni ulusun kabul görmesi için etnik bakımdan çoğunluktaki Türklerin ismi, konuşma dili dayanak seçilmiştir.

Yeni kimlikte Türk'ün ismi vardı ama kültür ve medeniyeti, tarihi, örfü, âdetleri, gelenekleri, görenekleri, alfabesi, Kur'an'ı, ezanı ve dini yoktu. Tüm yaşantıları Batılı değerlere göre şekillendirilmek istenen bir halkın hangi Türklüğünden bahsedilebilirdi? Tarihten bize intikal eden Müslüman Türk öldürülmüştü. Yeni yahut Batılı Türk ise, tarihini, kültür ve medeniyetini, dinini, imanını, ecdadını, kiblesini ret ve inkâr eden mankurtlaştırılmış bir Türk'tü. Bu coğrafyada yaşayan, yeni alfabeyi, laikliği benimseyen, İslâm'la ilişkili tüm tarihi, kültür medeniyeti ret ve inkâr edip Batı kültür medeniyetini benimseyen ve "Türk kanını taşıyan herkes" "Türk" sayılıyordu. Bu yeni kimlik tarihten gelen Müslüman Türk'ten başka bir şeydi. Kanı için içine niçin saktıkları belli değildi. Çünkü Türkçülüğün ateşli savunucularının birçoğu -İnönü, Ziya Gökalp ve Moiz Kohen vb. Türk soyundan gelmemekteydi. Buna rağmen 1950 öncesinde yazılan kitaplarda, kan meselesi hep öne çekilmiştir: "Türk yurdu üzerinde yaşayan, Türk dili ile konuşan ve Türk kanını taşıyan insanların birliğine Türk milleti denir." "Bütün bu Türkleri bütün yüreğimle seveceğim. Çünkü hepimiz aynı kanı taşıyoruz. Hepimiz aynı toprakta yaşıyoruz. Aynı dili konuşuyoruz."¹⁶

11 Kenan Akin, *age.*, s. 105-122.

12 "Lozan'ın İçyüzü", *Büyük Doğu*, sayı: 29. Kadir Mısıroğlu, *Lozan Zafer mi, Hezimet mi?*, Sebil Yayınları, İstanbul, 1971, cilt: 1, s. 268-277.

13 Örneğin Martin van Bruinessen, Nader Entessar, Kemal Kirişçi-Gareth M. Winrow ve David Mc Dowall'ın eserleri.

14 Altan Tan, *Kürt Sorunu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 180-210.

15 Altan Tan, *age.* s. 180-210.

16 Altan Tan, *age.*, s. 180-210.

Türk milletinden kastedilen aynı coğrafyada, aynı soydan, kandan ve dilden insan topluluğu idi. Aynı coğrafyada yaşadığı hâlde aynı dil ve kandan gelmeyenler ne olacaktı? Herkes, yeni din-kültür ve medeniyete göre yeniden formatlanacaktı. Formatlanmaya karşı çıkanlar, “hain”, “düşman” ve “tehlikeliydi.” Formatlanma asimile olmak demektir. Ya asimile olacaklar ya da yok edileceklerdir. Cumhuriyet’in çekirdek kadrosu, ‘kanunen ve cebren’ formatlama gerçekleştirerek ‘yeni Türk’ü yaratacaktı.’ İnönü 1925 yılında ‘vazifemiz, bu vatanın içinde bulunanları behemehâl Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anâsırı kesip atacağız.’¹⁷ demektedir. Onuncu Yıl Marşı bu yeni Türk’ün marşıydı.

Yeni sistem için nüfus olarak Türklere sonra hem en baskın unsur olmaları hem de İslâm dinine bağlılıkları açısından tehlikeli olabilecek unsur Kürtlerdi. Öncelikle bunların, öngörülen yeni Türk’ün saflarına katılması için formatlanması gerekmektedir. Bu noktadan hareketle Kürtler üzerinde tezler üretilerek dilleri, soyları, kültürleri yok sayıldı. Yaşadıkları yerlerin isimleri değiştirildi. Dağa taş “Ne mutlu Türk’üm diyene!” yazıldı. Türklere bir boyu, bir kolu, “dağ Türklere” olarak gösterilmek istendi.

Sonraki yıllarda iki kuvvet komutanının aşağıdaki açıklamaları, Cumhuriyet’in kurucu kadrosunun zihin yapısını anlamak açısından önemlidir. Deniz Kuvvetleri eski komutanı emekli Oramiral Salim Dervişoğlu şöyle diyor: “Ekonomik adımları atmadık, Kürtleri kültürel bakımdan ülkeye entegre edemedik, asimile etmeye çalıştık. Yeni bir entegrasyon politikası belirlemeliyiz. Yapamadık bunları... İşe kendi içimizdeki ekonomik, kültürel, sosyal bölünmüşlüğü ortadan kaldırarak başlamak lazım.”¹⁸

Kara Kuvvetleri eski komutanı emekli Orgeneral Aytaç Yalman ise şunları söylüyor: “Cumhuriyet dönemindeki isyanlardan sonra 1938’den 1970’e kadar terör yok. Sosyal sorun dönemi dediğim, bu dönemdir. Aslında Türkiye’nin, sorunu henüz sosyal boyuttayken görmesi ve doğru okuması gerekirdi. Bu yapılabilsaydı sorun belki sosyal aşamadayken çözülebilirdi.

Ancak, maalesef bunun yapılamadığını görüyoruz. Henüz terör boyutuna gelmeden sosyal aşamada sorun çözülebilsaydı çok daha iyi olurdu. Bu açıdan baktığımızda, o aşamada sorunun ‘kendini ifade’ olarak tarif edildiğini görüyoruz. Dilini konuşmak, şarkısını, türküsünü dinlemek istiyor, kültürünü yaşamak istiyor. Oysa bizler o dönemde, ‘Kürt yoktur.’ diye eğitilmişiz. Kürtleri, Türklere kolu olarak görüyoruz. Ortalıkta işte dağlarda gezerken, karda yürürken kartkurt sesleri çıktığı için Kürt denilmiştir, gibi tarifler dolaşır. O dönemde sosyal istekleri bile biz ‘yıkıcı faaliyetler’ kapsamında görüyoruz. Biz olayın sosyal yönünü görmemişiz, dolayısıyla sorunu zamanında görmemişiz.”¹⁹

“Bu ülkede herkes Türk’tür.” şeklinde formatlanan bir nesil için, Türk’ten başka etnik yapılar, farklı dillerden bahsetmek “ülkeyi bölmek istemek”, “hainlik yapmak” demektir.²⁰

“Güç zehirlenmesine” tutulmuş Cumhuriyetçi kadro, en vahim hatayı, 1980 darbesinde “Kürtçe konuşma yasağı” getirerek yapmıştır. Darbeyi yapan ve daha sonra cumhurbaşkanı seçilen Kenan Evren şöyle diyor: “Kürtçe konuşmayı yasakladık. Şöyle yasakladık: Konuşmalarda, mitinglerde, şurada burada Kürtçe konuşulmuyacak. Okulda filan Kürtçe tedrisat yapılamaz dedik. Neden dedik? Ben Devlet Başkanı’yken, bir köyde ilkokula gittim. Açtım kitabı, oku şunu dedim çocuğa. Kem küm, çocuk okuyamıyor... ‘Dördüncü sınıfa gelmiş, Türkçeyi okuyamıyor, bu nasıl iş?’ dedim. Döndüm ve ‘Kürtçe yasağını koyduk. Kürtçe tedrisat yapılamaz!’ dedik. Ama biraz ağır yasak koyduk. Sonra bu yasak kaldırıldı, ama hataydı. Hata olduğunu sonradan anladım...”²¹ Bu açıklamalar, Cumhuriyet döneminin bir özelleştirisi görülmeli, bugün gelinen noktada hem iç hem dış dinamikler göz önüne alınarak hareket edilmeli ve derleyici, toparlayıcı bir dil kullanılmalıdır.

FARKLI RENK VE DİLLERİN VARLIK SEBEBİ

İnsanlığın başlangıcındaki iki kişilik aile önce geniş aileye, oradan da geniş bir akraba topluluğuna dönüşmüştür. Hz. Âdem’in çocukları çoğa-

17 Altan Tan, *age.*, s. 180-210.

18 Mehmet Gündem, “Salim Dervişoğlu ile Söyleşi”, *Zaman*, 16-17 Mart 2009.

19 Fikret Bila, *Komutanlar Cephesi*, Detay Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 197-211; 110-116.

20 Fikret Bila, *age.*, s. 197-211; 110-116.

21 Fikret Bila, *age.*, s. 197-211; 110-116.

lıp değişik coğrafyaya yayılmışlardır. İnsanlığın başlangıcında renk, dil, genetik farklılaşma, çoğalma ve yayılma ile ayrı soy, oymak, kabile, kavim ve millet ve ümmet gibi değişik gruplar meydana gelmiştir. Yapı, basitten karmaşığa doğru giderken müşterek özellikler azalmakta, farklılıklar ve çeşitlilikler artmaktadır. Dil, renk, soy, etnisite, tarih ve coğrafya, din, örf-âdet, değerler, vatandaşlık ve kader birliği, kimlik belirleyici parametreler olarak tezahür etmiştir.

Kur'ân-ı Kerim, renk ve dil farklılaşmasının, üzerinde düşünülmesi gereken Allah'ın ayetlerinden olduğunu bize haber vermektedir (Rûm 30/22). Dolayısıyla renk ve dil farklılığını korumak, Allah'ın bir ayetini yaşanır kılmak demektir. Öyleyse farklı dile sahip kavimlerin, dillerini her alanda kullanabilmeleri onların en doğal haklarıdır. Bu pazarlık konusu edilemez, edilmemelidir. Bu hak, birileri tarafından gasp edilmiş ise bunun geriye iadesi bir lütuf değildir. Hakların iade edilmesi için de bir aracı örgüte ihtiyaç yoktur.

SOY KABİLE, KAVİM, ŞA'B FARKLILAŞMASI

Aynı anne babanın çocuklarının farklı renk ve dile sahip olması, nasıl Allah'ın yaratış kanununun bir sonucu ise; Âdem'in çocuklarının çoğalmaları ile farklı soy, oymak, kabile ve şa'ba ayrılması da sünnetullahın bir sonucudur (Hucurât 49/13). Elmalı'ya göre şa'b, kabilelerin ittifakı ile meydana gelen daha büyük bir topluluktur.²² Kimlik açısından baktığımızda aynı renk, dil ve soydan gelme fertler arasındaki ana ortak paydadır. Burada kavim kimliği açısından baskın özellik soydur.

Kabilelerin ittifakını şa'b şeklinde ele alıp değerlendirmeyi, farklı kavimler için yaparsak farklı kavimlerin ittifakını yeni bir şa'b (kavimlerin ittifakı) şeklinde düşünebiliriz. Bu durumda aynı şa'b da birlik olan kavimlerin aralarındaki hukukun nasıl kurulacağı, önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü farklı renk, dil ve soy söz konusudur. Ayrıca zamanla farklı değer sistemi, kültür, müzik, örf, adet, gelenek, görenek oluşmaktadır. Farklı kavimlerin

birlikteliğindeki bu farklılıklar, birer zenginlik görülüp yaşatılabilir. Bu noktada en önemli konu, kavimleri biz yapan özelliklerin nasıl korunacağıdır.

Kavimlerin oluşturduğu üst kavimler ittifakını meydana getiren kavimler birbirine göre farklı nicelikte olabilir. Sayısal açıdan baskın olan kavim, zamanla diğerlerini yok etmek, asimile etmek isteyebilir ya da kültür ve medeniyet olarak daha gelişkin bir kavim, diğerlerinin kültürlerini, dillerini yok etmeye kalkabilir veya diğerlerini sömürebilir. Bu veya benzer tehlikeler, kavimler ittifakında karşılaşılabilecek muhtemel tehlikelerdir. Burada sorulacak ana soru, bir kavim bir başka kavmin kimliğini yok etme hakkına sahip midir? Bu adil bir tavır mıdır? Buna hakkı var mıdır? Var olduğunu iddia ediyorsa bu hakkı nereden almaktadır?

Bu noktada unutulmaması gereken husus, renk, dil gibi, kabile ve kavimlerin Allah'ın ayetleri olmasıdır. Öyleyse kabile ya da kavimleri yok saymak sünnetullahı karşı çıkmak demektir. Çünkü Furkân Suresi 54. ayette nesep ve sıhriyetin insana Allah tarafından bahşedilmiş bir hak olduğu ifade edilmektedir.

FARKLI BOY, KABİLE VE KAVİMLERİN VAR OLMASINDAKİ SIR

Allah'ın insanları farklı boy, kabile ve kavimlere ayırmasındaki esrar nedir? Bunun için, Hucurât Suresi 13. ayete tekrar bakmak ve üzerinde tefekkür etmek gerekmektedir. Ayette hitap doğrudan doğruya insanadır. Aynı anne babanın çocukları olduğumuz hatırlatılmaktadır. Bundan sonra, kavim/millet ve kabilelere ayrıldığımız, farklılaştırıldığımız zikredilmektedir. Ancak bunlar "tanışma ve kaynaşma" vesilesi sayılmaktadır. Bu, insan fıtrati ile yakından ilgilidir. Farklı akraba, soy, kabile, kavim, millet ve ümmetler şeklinde bir yapılanış, insanlık evrensel kümesi içerisinde birer denge unsuru olarak görev ifa etmektedir. Bu, bir açıdan her birimi örgütlü olan toplum/insanlık demektir. Çünkü her bir örgütsel yapı, kendi müntesipleri arasında özel bir sevgi, saygı, şefkat, aidiyet, sadakat ve dayanışma duygusu meydana getirir. Dolayısıyla insanların bireyselleşmesine, bireyci tutum ve tavır sergilemelerine karşı oluştur

²² Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, 1999, cilt: 7, s. 212-213.

bu yapı. Gruplar içinde oluşan dayanışma aynı zamanda zulme eğilime de engel olur. Bunlar, insan fitratına yerleştirilmiş özelliklerdir.

Hz. Peygamber'e iman etmedikleri hâlde müşrik akrabalarının ona yardım etmesi, akrabalık duygusunun bir sonucudur. Hastalandığımız zaman akrabalarımızın seferber olması, aynı duygunun ürünüdür. Öyleyse ilahi sünnetin bir gereği olarak boy, kabile, kavim ayrımını, ümmetin ve insanlık kümesinin birer alt kümesi sayıp onları alt kimlik statüsünde değerlendirmek gerekmektedir.

KAVMİNİ SEVMEK, KAVMİNE DUA ETMEK, KAVMİNE YARDIM ETMEK

İslâm, aile merkezli bir medeniyettir. O sebeple akrabalık bağlarının koparılmasına (Nisâ 4/1), yöneticilerin, devletin ve sistemin akrabalık bağlarını koparacak tarzda işler, icraatlar yapmasına şiddetle karşı çıkmakta ve bunun fesada yol açacağını haber vermektedir (Muhammed 47/22-23, Bakara 2/204-205).

O sebeple bir insanın akrabasını ve kavmini sevmesi en doğal hakkı olup *fitri bir özelliktir*. Bu, yadırganacak ya da kınanacak bir durum değildir. Kur'ân'da peygamberlerin soylarına sık sık atıfta bulunulmakta, peygamberlerin nesillerine/zürriyetlerine dua etmeleri istenmekte ve nesillerine peygamberlik verilerek kendilerine lütufta bulunulduğu belirtilmektedir (Âl-i İmrân 3/33-34, Ankebût 29/27). Hz. İbrahim'in duasında bunu görebilmekteyiz (Bakara 2/127-128). Hz. Meryem'in anası doğumdan sonra Hz. Meryem'in soyuna dua etmiştir (Âl-i İmrân 3/36). Kur'ân bize tevbe edip salih amelde bulunanların soylarına dua etmeleri gerektiğini haber vermektedir (Furkân 25/74). Bütün Müslümanların namazın tahiyat kısmında Hz. İbrahim'in ve Hz. Muhammed'in âline (soyuna) dua etmesi, salât-ü selâm okumasının sünnet olması neslin önemini gösteren bir başka durumdur. Hz. Peygamber'in kendisini Taif'te taşıyan kavmine karşı; *"Allah'ım sen kavmime hidayet eyle, onlar hakkı bilmiyorlar."* şeklinde dua etmesini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.²³ Hz. Peygamber'in amcası

23 Buhari, İstîtâbe 4, Enbiya 50; Müslim, Cihâd 105, (1792).

Ebu Talib'in hidayete kavuşması için gösterdiği gayreti ve Hz. İbrahim'in dua için babasına söz vermesini (Mümtehine 60/4) hep bu bağlamda düşünmemiz gerekmektedir.

Hz. Peygamber'den tebliğe önce akrabasından başlaması istenmiştir (Şu'arâ 26/214-216). Bu, akrabalık bağının oluşturduğu sevgi, şefkat ve merhamet bağının tebliğe karşı reaksiyonları kısmen azaltabileceği ihtimalinden dolayı olsa gerektir. Ayrıca tebliğe birlikte yeni değerlerin akrabalar tarafından benimsenmiş olması hâlinde, kan bağının yanında değer bağının var olması ile daha güçlü bir dayanışma ortaya çıkmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'e ilk biatı anasının mensup olduğu Neccâr oğulları kabilesine mensup kimseler yapmıştır. Hz. Peygamber'in, tebliğin karşılığında akrabalık sevgisinden başka bir şey istemediğini söylemesi çok dikkat çekicidir: *"De ki: Ben, buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum, ancak akrabalık sevgisi hariç."* (Şûrâ 42/23)

Diğer taraftan yardım önceliğinin Müslüman akrabaya yapılması, akrabalık ve soy ilişkilerine İslâm'ın verdiği önemi göstermektedir (Enfâl 8/75, Ahzâb 33/6). Cuma hutbesinde okunan ve akrabalara yardım yapılmasını içeren ayeti kerime, akrabalığın Müslümanlar açısından ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir (Nahl 16/90). İnfakın kimlere yapılacağına ilişkin ayetlerde yer alan sıralanış akrabaya verilen önemin düzeyini göstermektedir (Bakara 2/215). Benzer bir sıralanış insanlara güzel davranma konusunda da vardır (Nisâ 4/36).

KAVMİYETÇİLİK, İRKÇILIK NEDİR?

Akrabayı, soyu, kavmi sevmek, onlara yardım ve dua etmek meşru olduğuna göre kavmiyetçilik, ırkçılık nedir? Eşler arasına konulan sevgi ve merhamet nasıl Allah'ın ayeti ise akraba, kabile ve kavmin bireyleri arasındaki sevgi ve merhamet de Allah'ın bir ayetidir. Sorun sevgi, merhamet ve şefkate değildir. Sorun, kavme ya da soya duyulan sevginin, bir tutku ve şehvet boyutuna ulaşması ile bir başka kavmin, soyun hakkının, hukukunun çiğnenmesi, adaletin ortadan kalkması ve zulmün icra edilmesidir.

Mümin müminin kardeşidir.

Asabiye konusu Hz. Peygamber'e sorulmuştur. Hz. Peygamber'in verdiği cevap, sevgi ve zulüm arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak asabiyeden ne anlaşılması gerektiğine açıklık getirmiştir: "Ey Allah'ın Resülülü dedim, kişinin kavmini sevmesi, merdud sayılan asabiye midir? Hayır, buyurdular, asabiye, kişinin zulümde kavmine yardımcı olmasıdır."²⁴

Hz. İbrahim, soyundan da peygamber gelmesi için dua ettiğinde Allah'ın verdiği cevapta, "Zalimler benim ahdimde erişemez!" denmesi (Bakara 2/124), kavmiyetçiliğin gizli şifresinin, bir başka kavme zulüm yapmak olduğunu ortaya koymaktadır. Kavmiyetçilik ile zulüm arasındaki bu ilişkiyi, Kur'an'da, Hz. Musa'nın kavga eden taraflar arasında haklı ile haksızı ayırt etmeden, herhangi bir sorgulama yapmadan, kendi kavminden olana yardımında görmekteyiz (Kasas 28/15-19). Bu ayetlerde geçen Hz. Musa'nın "Bu şeytanın işindedir", "ben kendi nefsimde zulmettim", "suçlu-günahkârlara destekçi olmayacağım" demesinin sebebi, kavga eden taraflardan haklı haksız sorgulamasını,

²⁴ Ebu Davud, Edeb 121, (5519).

araştırmasını yapmadan, kendi kavminden olduğu için birine sahip çıkmasının yanlışlığını görüp pişmanlık duymasından dolayıdır. Keza ikinci gün kavminden olmayan bir başka şahsın Hz. Musa'ya "Sen yeryüzünde yalnızca bir zorba olmak istiyorsun, ıslah edicilerden olmak istemiyorsun." demesi de Hz. Musa'nın sadece kavminden olduğu için birine yardıma kalkmasının yanlışlığını ortaya koyması bağlamında değerlendirilmelidir.

KAVMİYETÇİLİK İÇİN SAVAŞANLAR ALLAH YOLUNDA DEĞİLLERDİR VE YERLERİ CEHENNEMDİR

Milletin/ümmetin dayanışmasını yıkıp birlik ve beraberliği parçaladığından dolayı kavmiyetçiliğe yol açan her türlü tutum ve tavır, İslâm tarafından yasaklanmış ve cahili bir davranış diye nitelendirilmiştir.²⁵ Böyle bir dava güdenler, Müslümanların birlik ve beraberliğini bozdüğundan Hz. Peygamber tarafından "Bizden değildir." denilerek İslâm kültür ve medeniyetinin inşa ettiği ümmetin/milletin/cemaatin dışına itilmişlerdir, itilmelidirler.²⁶

Bir mümin için soy, renk ve genetik yapı bir ayırmacılık aracı olmadığına göre, bir kavmin bir başka kavme zulmetmesi, onun yaratılıştan kendisine bahşedilmiş haklarını gasp etmesi ya da onun asimile edilmesi için mücadele etmesi ve gösteriş için mücadele etmesi, Allah'ın rızasına uygun olmayıp Allah yolunda bir eylem değildir.²⁷ Bu sebeple kavmiyetçilik için ölenler, "cahiliye ölümü ile ölmüşlerdir"²⁸ ve mekânları cehennemdir; namaz kılıp oruç tutmaları bu sonucu değiştirmemektedir.²⁹

İslâm bir taraftan akrabalık ve soy bağının korunmasını isterken diğer taraftan da bunun İslâm'ın değer sistemine zarar vermemesini de istemektedir. O sebeple Allah, Hz. Nûh'un ve Hz. Lût'un eşlerini hakkı örtenlere, Firavun'un

²⁵ Müslim, Cenâiz 9, Hadis No: 934.

²⁶ Ebu Davud, Edeb, 121, 5121. H. Münavi, age., 5, 386).

²⁷ Buhârî, Cihad 15, Hums 10, İlm 35, Tevhid 28; Müslim, İmâret 149, (1904); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd. 16, (1646); Ebu Dâvud, Cihâd 26, (2517); Nesâî, Cihâd 21; İbnu Mace, Cihâd 13, (2783).

²⁸ Müslim, İmâret 53, (1848); Nesâî, Tahrir 28, (7, 123); İbnu Mâce, Fiten 7, (3948).

²⁹ Hâkim, Müstedrek, 4, 298.

karısını da iman edenlere örnek göstermektedir (Tahrîm 66/10-11). Bir baba olarak Hz. Nûh, oğlunun tufanda kurtulabilmesi için Allah'a yalvarmıştır. Hz. Nûh'un, iman etmemiş oğlunun kurtuluşu için Allah'a dua etmesi, Allah tarafından kınanmış ve oğlu konusunda uyarılmıştır (Hûd 11/46). Hz. Nûh'un öz oğlu, seçtiği yoldan dolayı Hz. Nûh'un "ehli olmaktan" Allah tarafından çıkarılmıştır. Hz. Nûh'un uyarılmasındaki "cahillerden olmayasın" ifadesi ise, asabiye ile cahiliye arasında yukarıda ifade edilen ilişkiyi kuvvetlendiren önemli bir delildir.

Bir insana kan bağı ve sevgi açısından en yakın varlıklar onun anne babası ve çocukları, akrabası ve aşiretidir. İslâm'a göre değer bağına zarar vermedikçe bu bağı korunup kollanması gereklidir. Ancak değer bağına zarar verme durumu varsa, anne babası da olsa, yapılması gereken tercih, değer sisteminin yanında yer almak olmalıdır. Bu keyfi bir tercih olmayıp bizzat Allah'ın takdir ettiği bir hükümdür (Mücâdele 58/22, Tevbe 9/23).

SONUÇ: EY İMAN EDENLER UNUTMAYINI! AHİRET VAR, HESAP VAR

Bu süreçte eğer gerekli tedbir alınmaz, birlik ve beraberlik sağlanmazsa Türkiye, Irak-Suriye hattında yaşayanların benzeri bir duruma sürüklenebilir. İkinci Sevr, Büyük İsrail, Büyük Ortadoğu, İslâm'ın İslâm'la savaşı, kaostan kaynaklanan düzen ve Avrasya'nın Hıristiyanlaştırılması projeleri kapsamında, özelde Türkiye, genel de tüm İslâm coğrafyası bölünmek istenmektedir.³⁰

Öcalan'ın çağrısındaki "aşırı milliyetçi savruluşunun zorunlu sonucu olan ayrı ulus devlet, federasyon, idari özerklik ve kültüralist çözümler tarihsel toplum sosyolojisine cevap olamamaktadır." ifadeleri merkeze alınarak gerçekçi bir çözüm aranmalıdır. Şer İttifakı'nın her türlü provokasyonu yapmak isteyeceği unutulmamalıdır. Kısa vadeli değil uzun vadeli düşünülmelidir. Bu süreci durdurup kardeşliği yeniden inşa ederek Türkiye'nin sistem sorununu çözecek

30 Burhanettin Can, "Kaostan Kaynaklanan Düzen" ve "Kantonal Federasyonlar", *Umrân*, 2015, sayı: 253, s. 4-13. Aydoğın Vatandaş, *Armagedon Türkiye-İsrail Gizli Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997.

olan, dinî hassasiyeti yüksek şuurlu Müslümanlardır. Şuurlu Müslümanların ilk yapacağı iş güzel bir dil, söylem geliştirerek ve güzel bir davranış ortaya koyarak Müslüman Türk ve Kürt kavmiyetçilerini uyandırmak, girdikleri yanlış yoldan onları çekip almaktır. Kavimleri rencide edecek tarzda alay etmek, lakap takmak, fıkrâ anlatmak, nankörlükle suçlamak, hakaret etmek yangına benzin dökmektir. Bu tür tutum ve tavırlar fasıklık ve zalimlikdir (Hucurât 49/11). İnsanları kavmiyetçilik bataklığına itmek ve kavmiyetçilik yapmak benzer birer suçtur. Bir Müslüman için fasıklık ve zalimlik bedeli çok ağır iki kötü vasıftır.

Bugün basiret ve feraset sahibi olma zamanıdır. Yaklaşık bin yıldır kader birliği yaptığımız, kanlarımızın karışıp bu toprakların tümünü suladığı, kız alıp kız verdiğimiz, etle tırnak gibi olduğumuz bir halkın (Türk, Kürt, Arap vb.) çocuklarına karşı takınılacak tavır, sevgi, saygı ve kardeşliktir. Bunun aksi tüm tutum, tavır ve davranışlar kavmiyetçilik hastalığının dışa yansımaları olup bedeli hem bu dünyada hem de ahiret hayatında helak olmaktadır.

Bugün birr ve takva üzere yardımlaşmak, konuşmak, bu yolda dayanışmak zamanıdır (Mâide 5/2, Mücâdele 58/9). Bugün Türkiye'nin içine girdiği süreçte kendini Müslüman kabul eden, Allah'a ve ahiret gününe iman eden herkesin, özellikle Müslüman Türk ve Kürt kardeşlerimizin takınacakları müşterek tavır *adalet ekseninde* bir barış ortamının sağlanması için duruş ortaya koymak, nemelazımcılığı terk etmek olmalıdır (Hucurât 49/9-10).

Henüz vakit varken;

"Hepiniz Allah'ın ipine sımsıkı yapışın. Dağılıp ayrılmayın. Ve Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz düşmanlar idiniz. O, kalplerinizin arasını uzlaştırıp-ısındırdı ve siz O'nun nimetiyle kardeşler oldunuz. Yine siz, tam ateş çukurunun kıyısındaiken, oradan sizi kurtardı. Umulur ki hidayete erersiniz diye, Allah, size ayetlerini işte böyle açıklar." (Âl-i İmrân 3/103)

Kürt Meselesi Özelinde-3 HATALARDAN DERS ALMAK... BARIŞA TUTUNMAK...

METİN ALPASLAN

Kürt meselesi, önce Osmanlıcılığı ardından İslâmcılığı terk eden İttihatçıların yanlış politikaları ile başlayıp Kürtleri asli unsur görmeyen ve Kürtlere yönelik ayrımcılık yapan Cumhuriyet politikalarıyla müzminleşerek bugünlere gelen, yüzyılı aşan bir problemdir. Malazgirt'te, Çaldıran'da, Yemen çöllerinde, Çanakkale'de, İstiklal Harbi'nde omuz omuza vatani savunan, bunun için canını veren Türk ve Kürt evladı, Cumhuriyet rejiminde nasıl hasım hâle getirildi? Asırlarca devam eden müşterek geçmişe sahip olan, aynı idealde birleşmiş bu insanlar neden isyankâr duruma düştüler? Cumhuriyet'in ilk yıllarında sadece Kürtler değil Türkler de bazı yerlerde isyan ettiler. Rize'de top ateşine tutulan insanlar Kürt değildi. Bu ayaklanmalar kavmi kimlik ileri sürerek değil ya yönetimden gördükleri zulme karşı ya da inanç değerlerine yapılan saldırılara karşı olmuştur.

Ulus devlet öncesinde Kürt-Türk ayrımı yoktu. Rejimin, sekülerleştirilen bir kavmin üstünlüğü projesine göre kurgulanması için içine kavmiyetçiliği soktu. Bu toplumda duygu bölünmelerine, parçalanmalara yol açtı. Daha önce ana belirleyici konumundaki İslâm geri plana itilerek yeni devlet katı seküler, merkezîyetçi bir ulus devlet şeklinde inşa edildi. Bu politikalar karşısında Kürt kimliğiyle irtibatlı birtakım kalkışmalar çok sert şekilde bastırıldı, binlerce kişi katledilip zulme maruz bırakıldı.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına yardım eden kavmiyetçi kalkışmalar yeni doğan devletin en büyük korkularından biriydi. Bu sebeple yeni devlet katı bir anlayışla eski mirasın kökünü kazımak için çok uğraştı. Bu dönemde halk, "hem vatandaş hem Türk olmakla vazifelendirildiği" için seküler milliyetçilik müfredatta ve dil-tarih politikalarında, Kürt meselesine bakışta, iskân ve tehcir uygulamalarında, asimilasyoncu önlemlerde bütünlüklü ve atak bir tutum olarak kendini gösterdi. Ancak bu tutum ne Müslüman Türkleri ne de Müslüman Kürtleri hiçbir zaman ikna etmedi, bilakis irtica ve bölünme paranovaları ile ülkenin enerjisi tüketildi. Kürt kimliğini kabul etmeme, dindar kimliği ikinci sınıf vatandaşlığa indirgeme esası üzerine kurulan Kemalist ulusçuluk travmatik bir toplum, yaralı bir bilinç ve çarpık bir hafızayla ayrıştırıcı bir istikamette ilerledi. Türklerle beraber kurucu unsur olan Kürtler başta olmak üzere farklı etnik kimlikler devletle kucaklaşmak yerine devletten uzaklaştılar. Ulus devletin ve Cumhuriyet'in kuruluşunun akabinde özellikle 1930'lu yıllar boyunca, devrimlerle zayıflayan dinî inancın yerini alan seküler Türk'ün toplumun yeni dini hâline gelişiyse, dinden Kemalizm'e geçiş yaşandı. Devletin ve zamanın laiklik anlayışının kamusal alanda dini tatbik etmemek üzerine kurulması ve farklılıklara karşı katı faşizan uygulamalar terörün oluşmasına zemin hazırladı.

Ulus devlet kimlikli seküler Kemalist sistemin hayata geçirdiği şoven ve tepeden inme yöntemler tepkisel olarak Kürt kimliğine sarılma eğilimi doğurdu. Dönemin totaliter rejimleriyle etkileşim içinde şekillenen seküler Türkçü söylemlerin, kavramların ve simgelerin yaygınlık kazanması Kürtçü örgütlerin pıtrak gibi çoğalmasına yol açtı. Milyonlarca insanın hayatını ve ülkenin geleceğini ilgilendiren bu sorunun sosyolojik, siyasi ve psikolojik sebeplerini göz ardı ederek sadece dış güçlere odaklanmak kafayı kuma gömmektir. Zira yaşananlar sistemin zorla İslâmî kimlikten uzaklaştırma, horlayıp aşağılama politikalarının eseridir. Seküler rejim müşterek paydamız dini çok hırpaladığı için bizi bir arada tutacak bağlar zayıfladı. Bu topraklarda kardeşliğin altını oymak için türlü dümenler çevrildi. Okullarda çocuklara 2013 yılına kadar “Türk’üm doğruyum...” andı söylettirildi.

Kürtçe, yıllarca eğitimde ve hatta 12 Eylül gibi dönemlerde günlük hayatta bile yasaklı bir dil olarak kaldı. Kürtçe gazete, kitap, şarkı ve şiir yasaklandı. Kültürel Kürt coğrafyasının dışındaki Kürtlerin çoğu anadillerini öğrenmedi. Şüphesiz bu, Kürtlerin toplumda erimesi için uygulanan bir asimilasyon politikasıydı. Toplumda ön plana çıkan herhangi bir sanatçı, spor-

cu veya politikacının kendisinin Kürt olduğunu açıklaması büyük bir cesaret gerektiriyordu. Ahmet Kaya’nın 28 Şubat süre avı günlerinde 10 Şubat 1999 tarihinde “Ben bir Kürtçe şarkı yapacağım!” demesiyle nasıl aforoz edildiğini, kendisine çatal-kaşık fırlatılarak salondan yaka paça çıkarıldığını hatırlayalım. Öncesinde Diyarbakır Cezaevi’ndeki işkenceler toplumdaki travmaları daha da derinleştirdi. Dolayısıyla inkâr ve asimilasyon uygulamalarının yol açtıklarının ortadan kaldırılması için atılan adımların ötesinde bir dizi sosyal, siyasi, hukuki düzenlemenin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de artık Kemalizm konusu açık bir şekilde tartışmaya açılmalıdır. İdeolojik yaklaşımlar, Kemalist siyasal algılar ve tutumların tutsağı olmadan tarihsel gerçeklikler dikkate alınarak yeniden tartışılmalıdır.

SÜREÇ İŞLERKEN YOL KAZASI YAŞAMAYALIM

Devlet Bahçeli’nin DEM Parti milletvekiliyle tokalaşmasıyla ilk adımı atılan terörsüz Türkiye hedefi akabindeki birbirine zıt olaylar ilk anda ne olup bittiğini anlamayı güçleştirdi. Bir taraftan kayıym atamaları diğer taraftan TUSAŞ saldırısı, gelen şehit haberleri sürecin farklı biçimlerde yorumlanmasına sebep oldu. Mardin Büyükşehir Belediye Başkanlığı’ndan

Terörsüz Türkiye hedefinin herhangi bir yol kazasına uğramadan gerçekleşebilmesi için hem devlete hem Kürt siyasetine hem de muhalefete önemli sorumluluklar düşüyor. Bu sürecin zorlukları ve belirsizlikleri barışın sağlanmasını engellememelidir.

uzaklaştırılan Ahmet Türk'ün İmralı heyetine dâhil edilmesi sürecin anlaşılmasını zorlaştırdı. Bir yandan sertleşme yaşanırken, diğer yandan yumuşama ve uzlaşmadan söz edilmesi ülkede neredeyse hemen herkesin de kafasını karıştırmış durumda. Böyle bir çelişkili durumun, iniş ve çıkışların, sertleşme ve yumuşamaların iç içe geçmesi, millî birlik ve kardeşlik projesi kapsamında 2013-2015 yılları arasında yaşananlar da hatırlandığında, barışın ve demokratikleşme çabalarının bıçak sırtında olduğunu göstermektedir.

Uzun yıllar önce açılan dosyaları zamanında sonuçlandırmayıp bekletmek, seçim yapıldıktan hemen sonra karara bağlamak, akabinde halkın oylarıyla seçilmişlerin yerine kayyım atamak hatadır. Benzer şekilde, DEM Parti'nin de geçmişi temiz olmayan kimseleri inadına aday göstermesi ortamı kızıştırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bazı hatalar düşmandan daha tehlikelidir. Kayyım atama gibi uygulamaların verdiği hasarı görmek ve bir an önce çözülmesini sağlamak gerekiyor.

Kürtlerin kimlik tartışmalarında geçmişe nazaran kendilerini daha rahat ifade edebildikleri, serbestçe konuşabildikleri görülse de sosyal baskı ve linç kültürü bazı meseleleri özgürce tartışabilmeyi engellemektedir. 27 Şubat'ta Ahmet Türk'ün Kürtçe açıklamalarını ve Öcalan metninin Kürtçe okunmasının ana akım medya tarafından sansürlenmesi, televizyon kanallarının Kürtçeden ürkmeleri, Kürtleri incitmiştir. Oysa şimdiye kadar TRT Kürdi'nin yayın yapabildiği bir Türkiye'de Kürtçenin daha az dışlandığı, daha fazla görünürlük kazanabildiği ortam oluşturulabilirdi. Şahsen ben de Kürtçe bilen biri olarak merakla Kürtçe açıklamayı televizyonda dinlemek istedim ama bu mümkün olma-

dı. Metni Kürtçe okumaya başladığı anda bazı kanallar Ahmet Türk'ün sesini kısıtı. Kemalist Sözcü televizyonu spikeri, Kürtçe sebebiyle bu duruma izin vermeyeceklerini, Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu ülkede resmî dil dışında bir dile müsaade etmeyeceklerini söyleyerek Ahmet Türk'ün konuşmasını kesti. Çağrının muhatabı, PKK militanları, sempatizanları ve bu coğrafyada Türkçe bilmeyen Kürtlerdi. İmralı heyeti, salondakiler ve coğrafyadaki Kürtler heyecanlı idiler. Kuzey Irak ve Türkiye'de bazı şehirlerde dev ekranlar kurulmuştu. Ama beş dakikalık Kürtçe bir açıklamaya tahammül edemeyenler, bu coğrafyada Türkçe bilmeyen Kürtlerin huzurlu bir nefes almalarını çok gördü. Belli ki hem ana akım medyada hem muhalif ulusalcı medyada bir kaygı, bir öfke, anlamak istememe ve bir küçümseme psikolojisi mevcuttu. Bu içten ortamı, bu hissiyatı bırakın paylaşmayı, anlamaya dahi uzaktılar. Hâlbuki böyle bir günde ülkemizin milyonlarca Kürt vatandaşının diline sansür uygulanmayıp yayınlansaydı toplumsal dayanışmayı artıracaktı. Hatırlanacağı üzere daha önce de "Dağda silahlı gezmektense insin, ovada siyaset yapıyorlar!" denmişti ama TBMM'de iki kelime Kürtçe söz söylediler diye enselerinden tutulup kürsüden indirilenler, dokunulmazlığı kaldırılıp cezaevine tıkananlar oldu. Mahkeme ve TBMM tutanaklarında yıllarca Kürtçe için "bilinmeyen dil" gibi tanımlamaların yapıldığı herkesin malumudur. Hâlâ Kürtleri ve Kürtçeyi yok saymak kabul edilebilir değildir. Böylesi bir durum; "Kürt sorunu nedir? Kürtlerin derdi nedir?" diye sorulara da "İşte tam da sorun budur." cevabıydı. Demek ki Kürt meselesi daha bitmemiştir. Türkiye'de Kürtçenin serbestçe kullanıldığı bir iklimin teşekkülü en tabii insan hakkıdır. Türkiye'deki okul ve üniversitelerde İngilizce, Almanca, Fransızca eğitim verilmesi Türkçeyi ortadan kaldırmıyor ama mesele Arapça ve Kürtçe eğitime geldi mi nedense kıyamet kopuyor.

ORTADOĞU, İSRAİL, ABD VE KÜRT MESELESİ

Türkiye PKK sorununu bitirerek iç bünyesini tahkim etmeye çalışsa da bölgedeki karmaşa hâli Türkiye'nin başını ağrıtacak yeni sorunlara gebe. Kontrol dışı kantonal örgütlenmelerin önünü kesmek için Irak ve Suriye'nin istikrarına destek veren Türkiye, etnik farklılıkları

ayırışma ve çatışma sebebi olmaktan çıkararak bölgedeki tüm Kürtlerin hamisi olmalıdır. Örgütün kendini feshetme sürecinde, küçük korkuların, tekçi ve asimilasyoncu sloganların esiri olmadan dilimizi, bakışımızı, alışkanlıklarımızı da değiştirmemiz gerekiyor.

Osmanlı'da güvenle yaşayan bir halkı neden bugün bazıları bir tehdit görüyor? Türkiye, dünyada en fazla Kürt'ün yaşadığı imparatorluk bakiyesi bir devlettir. Bu sebeple, kimlik algısını geniş, kapsayıcı ve esnek tutarak Kürt meselesine bu özgüvenle yaklaşmak zorundadır. "Biz" duygusu ile hayat bulabilecek Türk-Kürt kardeşliğinde buluşmak, bu duygu üzerinden empati geliştirmek büyük Türkiye yürüyüşü için sağlam bir zemin oluşturur. Türkiye'nin huzuru içeride özgür bir ortam ve güçlü bir ekonomi, dışarıda da akraba halklarla güven ve hamilik ilişkisi kurmasına bağlıdır. Hukuk ve demokrasi tartışmaları olan, ekonomik bakımdan sıkıntılar yaşayan bir Türkiye'nin bölgede hamilik yapması ve düzen kurabilmesi mümkün gözükmemektedir.

Ortadoğu'da oynanan oyunlar Türkiye için ciddi bir güvenlik riski oluşturmaktadır. Bu risklerin Türkiye'nin başına bela açmaması için Kürtlerle Türklerin barış ve kardeşlik içinde yaşaması gereklidir. Türkiye hem kendi Kürtlerinin hem de Irak ve Suriye'deki akraba Kürtlerin hamiliğini İsrail'e bırakmamalıdır. Daima göz önüne alınması gereken husus şu ki, hangi terör örgütü olursa olsun (PKK, PYD, DEAS) fark etmez gözümüzü, dikkatimizi arkasındaki Amerika ve İsrail'e dikmeliyiz. Barış sürecinin, terör örgütü ve siyasi uzantılarına hayali umutlar vererek akamete uğraması için İsrail'in şeytanlıklar yaptığını görüyoruz. Siyonist sömürgeci rejim Suriye'yi bölerek merkezinde zayıf bir Şam yönetiminin bulunduğu konfederal bir düzene zorlamaktaydı. Türkiye, Barış Pınarı Harekâtı'yla terör örgütünün sözde kantonlarını birleştirmesine mâni olarak, bölgede ikinci bir İsrail kurulmasına yönelik planları suya düşürerek İsrail ve Amerika'nın dengesini bozdu.

Bölgeye yönelik dinî ve siyasi hedeflerini gerçekleştirilebilmek için uzun soluklu bir plan kurgulayan işgalci İsrail, Irak ve Suriye'deki Kürtlerin yanı sıra Türkiye'deki Kürtlerin hamiliğine soyunarak, onları manipüle ederek her

daim Kürt kartını elinde hazır tutmak istemektedir. Siyonist rejimin ordusu X'te Türkçe yayın yapan yeni bir sosyal medya hesabı açtı. Söz konusu hesaptan Siyonist ordunun bölgedeki faaliyetlerini meşrulaştırmaya yönelik içeriklerin paylaşılması amaçlanmakta. Bunlar soykırımcı İsrail'in şeytani müdahaleler ile sadece Suriye'yi değil bölgeyi karıştırmaya, kaosa sürüklemeye yönelik kötü amaçlı girişimleridir. Siyonist rejim, Irak, Suriye, İran ve Türkiye'de Kürtleri kışkırtarak ülkeleri istikrarsızlaştırmak, kendisi için tehdit oluşturmayacak şekilde bölüp parçalamak arzusunu açıkça dile getiriyor. Çünkü Türkiye, İsrail'in sömürgeci planlarının önündeki en büyük engeldir.

Kürt coğrafyasının birçok yerinde işgalci İsrail bayraklarının açıldığı, Avrupa ülkelerinde Siyonistlerle PKK'lıların bir araya gelip Türkiye'yi protesto ederken, örgütlerin sembollerinin işgal rejiminin bayraklarıyla yan yana durduğu bir süreçte, İsrail Dışişleri Bakanı Gideon Saar PKK/YPG'yi Siyonist rejimin "doğal müttefiki" görmektedir. Hatta "Kürtler, İran ve Türkiye'nin zulmünün kurbanıdır. İsrail'in onlarla iletişim kurması ve ilişkilerini güçlendirmesi gerekiyor. Bizler bölgede azınlığız, bu nedenle doğal olarak diğer azınlıklar müttefikimizdir. Kürtlere ulaşmalı ve bağlarımızı güçlendirmeliyiz. Bunun hem siyasi hem de güvenlik yönleri var." diyebilmektedir. Salih Müslim de Saar'ın sözlerini memnuniyetle karşıladıklarını belirterek, "Bu bizi mutlu ediyor, umarım bu duruş pratik adımlara dönüşür." demektedir.

Ferhat Abdi Şahin, İsrail'in Suriye'deki askerî operasyonlarını güvenlik kaygısı ile yaptığını söyleyerek meşrulaştırmaya çalışıyor. PKK/YPG'nin Siyonist rejimle iş birliğine açık olduğuna dair verdiği mesajlar da bu kapsamda değerlendirilmeli. İsrail gazetesi *Haaretz*, terör örgütü PKK'nın silah bırakmasının, Suriye'de İsrail'in varlığına ve çıkarlarına tehdit oluşturabileceğine dair analizlere yer veriyor. ABD Başkanı Trump'ın Suriye'den askerini çekmesi ihtimaline de yer veren gazete, "İsrail, Türkiye ve Suriye'nin baskılarıyla karşı karşıya kalabilir. ABD yönetimi de İsrail üzerindeki baskıyı artırabilir ve Erdoğan'a Suriye'de tam hâkimiyet sağlama konusunda destek verebilir." ifadelerine yer verdi.

DEM Partili İmralı heyeti ile Abdullah Öcalan görüşmesi

SDG'NİN SURİYE YÖNETİMİ İLE MASAYA OTURMASINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

PKK'nın silah bırakma sürecinde en sıkıntılı aşama olarak Suriye'deki PKK/YPG yapılanması gözüktüyordu. Ama korkulan olmadı. Suriye Cumhurbaşkanı Ahmed Şara ile Mazlum Abdi, silahların bırakılması ve PKK/YPG'nin tasfiye edilmesi konusunda tarihî bir mutabakat metni imzaladılar. Yeni Suriye'nin altında bir yer bulmayı hedefleyen SDG, Esed rejiminin düşmesinden sonra Şam yönetimiyle yaptığı görüşmelerde, silah bırakmayacağını, orduya blok olarak katılmak istediğini ve Rojava'da kurduğu özerk yönetimi lağvetmeyeceğini duyurmuştu. Öcalan'ın çağrısında "fesih" ve "tüm gruplar" ibareleri çok netken SDG temsilcileri, "Öcalan'ın çağrısı Suriye'yi kapsamıyor." diyorlardı. Kanaatimizce YPG ve emperyalist destekçileri Öcalan'ın, PKK ve Kandil'in desteğini kaybettikten sonra ayrı bir bütün olarak orada hem de Türkiye'yi tehdit eder şekilde bir varlık gösteremeyeceklerini anladılar. Türkiye şimdilik anlaşmaya temkinli bakmaktadır. Uygulamayı izleyecek ve adımlarını ona göre atacaktır. Türkiye ve Suriye'yi oyalama, anlaşmayı ihlal etme gibi sabır taşırın durumlar olursa Türkiye ne pahasına olursa olsun demir yumruğunu gösterecektir.

Suriye yönetimi 6 Mart'ta Lazkiye ve Tartus'ta vuku bulan kanlı olayları bastırmakta başarılı olunca, YPG'nin başındaki Ferhat Abdi Şahin, sürpriz bir şekilde bir ABD helikopterine bindirilip Şam'a götürüldü. Burada Suriye Cum-

hurbaşkanı Ahmed Şara'yla Suriye'nin siyasi birliğini ve toprak bütünlüğünü sağlamak doğrultusunda 8 maddelik bir mutabakata vararak imza attılar. Anlaşmaya göre, Suriye'nin doğu ve kuzeydoğusunu kontrol eden PKK/YPG yönetimindeki SDG tarafından yönetilen tüm sivil ve askerî kurumlar, sınır kapıları, havalimanı, petrol ve gaz sahaları dâhil olmak üzere Suriye devletinin idaresine entegre edilecektir. Böylece Suriye'nin toprak bütünlüğü sağlanacak, ülkenin kaynakları Suriye devletine geçecek ve Türkiye'nin sınır güvenliği korunacaktır.

Wall Street Journal'a konuşan ABD'li yetkililer, SDG ile yeni Şam yönetiminin anlaşmasında, ABD ordusunun arabuluculuk rolü üstlendiğini belirtiyorlar. Amerikan ordusundan üst düzey bir yetkili şöyle diyor: "Taraflar arasında çok fazla mekik dokuduk, meselelerin görüşülmesi için bir nevi aracılık yaptık. Nihayetinde tarafların kabul edebileceği bir şeye ulaşılan kadar bunu sürdürdük ve bu noktaya geldik."

SDG'nin yeni orduya katılması sayesinde ABD askerlerinin Suriye'deki operasyonlarını sürdürebileceği ve ülkenin geleceğini şekillendirecek görüşmelerde Amerika'nın da masada yer almasını sağlayacağı değerlendiriliyor. PKK/YPG'nin hamisi ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM) ipleri elinden bırakmamak için her şeyi yapıyor. Bir anlamda ABD "Ben, vesayetim altındaki ordum YPG-SDG üzerinden Şam'dayım. Buraları rakiplerime bırakmam!" demek istemiştir. ABD tarafından

eğitilip donatılan Suriye Özgür Ordusu ile HTŞ arasında anlaşma sağlanması için de Amerikan askerlerinin devrede olduğu söyleniyor. Bizzat Ferhat Abdi Şahin Şara ile arasında anlaşmanın imzalanmasından iki gün önce, CENTCOM Komutanı General Michael Corella'nın Suriye'nin kuzeydoğusunu kendisini ziyaret ederek, Şam ile anlaşmaya varmaya teşvik ettiğini açıkladı. Abdi'nin görüşmeye ABD helikopteri ile gitmesi aynı zamanda taraflara verilen bir mesajdı. Böylece ABD hem YPG'nin hamisi olduğunu gösterecek hem de Suriye ordusunda kendisine bağlı bir güç bulundurma imkânı elde edecek.

Türkiye ve Rusya ile birlikte çalışan gruplar varken ABD de masada olmak için kendisiyle beraber çalışacak birilerini arıyor. Trump'ın gelişyle Suriye'den çekilme sinyalleri veren ABD, Suriye'de bir taşeronu bulunsun istiyor. Ayrıca Esed rejiminin düşmesinin ardından SDG ile Türkiye'nin desteklediği Suriye Millî Ordusu arasında çatışmalar başlamıştı. Söz konusu anlaşmanın Ankara-Washington hattında gerginliğin azalmasını sağlayabileceğine de dikkat çekiliyor.

ABD'de 2023 yılında muhafazakâr Heritage Vakfı tarafından Trump yönetiminin gelecekteki politikalarını belirlemek için hazırlanan *Project 2025* adlı raporun 185. sahifesinde şöyle deniyor. "Bir diğer anahtar öncelik ise Türkiye'yi Batı'nın yanında ve NATO müttefiki olarak tutmaktır. Bu, Türkiye'yi Rusya veya Çin'e doğru 'yönelmekten' caydırmak için güçlü bir şekilde çaba sarf etmeyi içeriyor; bu da Ankara'nın güvenliği için varoluşsal bir tehdit olduğuna inandığı YPG/PKK Kürt güçlerine muhtemelen ABD'nin verdiği desteğin yeniden düşünülmesini gerektirecektir."

GELİŞMELER TÜRKİYE İÇİN NE ANLAM İFADE EDİYOR?

Irak'ta Türkiye'nin koordinasyonunda ilerleyen Kalkınma Yolu Projesi Bağdat ve Erbil'i ortak çıkarlar etrafında buluşturuyor ve Türkiye'ye yaklaştırıyor. Trump'ın gelişyle ABD'nin sırt çevirdiği Avrupa ülkeleri, Ukrayna'daki savaş, Doğu Avrupa'da hissedilen Rus askerî tehdidi ve Avrupa'daki enerji dar boğazı sebebiyle Türkiye'nin konumu hiç olmadığı kadar önem

kazandı. Her daim Batı'nın destek verdiği PKK'nın ortadan kalkması için bundan daha uygun bir uluslararası konjonktür olamazdı.

Ayrıca, Esed rejiminin devrilmesiyle birlikte Türkiye'nin Suriye sahasında başat aktör olarak ortaya çıkması ve terörle mücadelede önemli başarılar elde etmesi bizi avantajlı bir pozisyona getirdi. Şam'da Türkiye müttefiki bir hükümet işbaşına geldiği gibi, PKK'yı destekleyen Rusya, İran ve rejim gibi güçlerin Suriye sahasındaki varlığı sona erdi. Donald Trump, Suriye'den çekilmeyi planlamaktaydı. Sonuçta Türkiye için çok uygun bir konjonktür yakalandı.

Türkiye ne zaman çözüme yönelik bir adım atsa, ne zaman hayırlı bir dönüm noktasına gelse, ne zaman lehine önemli bir gelişme yaşansa hemen fay hatları harekete geçirilmektedir. Aynı zihniyet bu yeni süreç için de geçerli. Devlet Bahçeli çağrı yaptığında, "Bu iş olmaz!" dediler. Öcalan çağrı yaptı. Bu defa "Kandil karşı çıkar!" dediler. Kandil çağrıya müspet cevap verince bu kez "Suriye'deki PKK-YPG silah bırakmaz!" dediler. Mazlum Abdi, Ahmed Şara ile mutabakat imzalayınca bu sefer "Bu işi Amerikalılar yaptı, Suriye'de özerk bir yönetim kuruyorlar!" dediler.

Daha düne kadar "Bize ne Suriyelilerden!" diyen Suriye sınırımızdaki gümrük kapılarında eylem yapıp Sünni Suriyelilerin geri dönmesi için çağrılar yapan CHP bugünlerde Esed işbirlikçisi Nusayrilere sahip çıkmaktan geri durmuyor, "Bize ne Suriyelilerden!" demiyor. Alenen mezhepçilik yapıyor sonra da mezhepçi deyince kızıyorlar. Bunlar Irak'ta, Lübnan'da, Suriye'de işledikleri cürümlerin yeni adresi olarak ülkemizi sıraya koyan emperyalistlerin yerli aktörleri ve tercümanlarıdır. Vatanın selametinden çok kendi pozisyonlarını korumak için terörden, provokasyonlardan, gerilimden beslenen bir kesim var. Bu gürûh kendisiyle aynı düşünmeyenleri derhal hain ilan edip hemen ayrıştırmakta bir sakınca görmüyor. Gerilimi tırmandırmak için kaşınabilir ne kadar hassas nokta varsa kaşınıyor.

Türkiye'de yerli ve millî güçlerle yabancıların güdümündeki güçlerin mücadelesi sürmektedir. Sözgelimi, TÜSİAD gibi bir kuruluş terörün sona erdirilmesi ve barışın sağlanması için

önemli roller üstlenmesi gerekirken; Türkiye'yi terörize etme, sokakları karıştırma amacı taşıdığı konusunda şüphe götürmeyen ve ekonomiye büyük darbe vuran Gezi olaylarının finansörlüğünü üstleniyor. Disiplinsizlik yapan teğmenler için bildiri yayınlıyor. Hemen her kritik dönemde Türkiye ekonomisini ateşe atmaktan çekinmeyen bir tutum sergiliyor. Ayşe Barım ve arkadaşlarının hegemonyasını önemseydiği kadar Türkiye'nin terör bataklığını tamamen kurutmasını önemsemiyor. Terörsüz Türkiye'nin tesis edilmesine çalışırken, bizden gibi gözükten bu küresel piyonların da temizlenmesi olmazsa olmaz bir gereklilik arz etmektedir.

GÖRÜNDÜĞÜ KADARIYLA BİR YOL HARİTASI VAR

Terörsüz Türkiye hedefinin uzun süredir taraflar arasında tartışıldığını ve belli noktalarda uzlaşmaya varıldığı anlaşılıyor. Henüz takvime bağlanmış bir yol haritası göremiyoruz ama adım adım ilerleyen gelişmelere bakıldığında devletin ve Öcalan'ın doğrudan ve dolaylı görüşmeler yaptığı, titiz bir mutfak çalışmasının ardından bir yol haritası oluşturduğu görülecektir. Fesih kongresi nasıl, nerede ve ne zaman toplanacak diye merak edilirken Bahçeli 4 Mayıs'ta Malazgirt'te diyerek nerede ve ne zamanın cevabını verdi. Nasıl olacağı da herhâlde yakın bir zamanda belirginlik kazanacaktır.

Bir elde silah, bir elde seçim sandığı stratejiyle, bir yandan görüşmeler yaparken diğer yandan şiddet eylemleri yürütmekle bir yere varılamazdı. Bir önceki çözüm sürecinden farklı olarak, güvenlik kaygılarını öne alan bir perspektifle önce silahların bırakılmasını ve ardından siyasi adımların atılmasını öngören bir yol haritası oluşturulduğu anlaşılıyor. 2013'te silahlı grupların Türkiye'den çıkması söylenirken, şimdi doğrudan örgüt tasfiyesinden bahsediliyor.

Bu sürecin, çeşitli zedelenmelere ve yol kazalarına karşı bir süre gizli yürütüldüğü açık. Başlangıçta acaba olur mu, diye merak ve endişe edilen birçok nokta kısa zamanda vuzuha kavuştu. TUSAŞ saldırısı, belediyelere kayyım atanması gibi birtakım olumsuz olaylarla karşılaşılmasına rağmen taraflar yol haritasına sadık kaldılar. Ama hâlâ cevaplanmayan ve nasıl gerçekleş-

ceği bilinmeyen birçok nokta var. Mesela örgüt kendini feshettikten sonra, üyelerinin hukuki durumuna ilişkin belirsizlikler bağlamında akla birçok soru geliyor fakat fesih gerçekleşirse yol haritası doğrultusunda birtakım düzenlemelerin yapılacağı öngörülebilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Nevruz'un kutlandığı 21 Mart'ın "Bahar ve Kardeşlik Bayramı" olarak ilan edileceğini açıklaması bunun bir işareti olarak okunabilir.

BARIŞA TUTUNMAK

Bu ülkenin çocukları teröre kurban edildi. Ekonomimiz çok kaynak tüketti. Çok sıkıntı çektik, Türkiye ağır bir bedel ödedi. Silahlar bırakıldığında Türkiye çok rahat edecek. Türkiye PKK ve Fetullahçılık benzeri yapılanmaların etkisinden kurtuldukça etkin hamleler yapabilme potansiyeline sahip bir ülkedir. Terörle mücadeleye yapılan harcamalar bitecek, hazine rahatlayacak, piyasalara güven gelecektir. Millî güvenliğimize, dış politikada nüfuzumuza ve stratejik değerimize güç katacaktır. Terörle mücadele için harcanan trilyonlarca liralık kaynaklar artık başka yatırım alanlarına, örneğin eğitime, sağlığa sarf edilecek. Türkiye'nin enerjisi gereksiz tartışmalarla heba edilmeyecek. Türkiye gücüne güç katacaktır.

Terör belası ülkemizi yara bere içinde bırakmıştır. Kanayan bu yara toplumun büyük bir kısmında huzursuzluk ve endişe yaratmıştır. Örgütün 1984'teki Eruh baskınından bugüne kadar 41 yıl geçmiş ve "iki nesil" kaybedilmiş. 15 bin asker, polis, sivil vatandaş şehit düşmüş, 46 bin terörist etkisiz hâle getirilmiş. Türkiye'nin canını çok acıtan, milyarlarca dolarlık ekonomik maliyet üreten, toplumu kamplara bölen yaklaşık yarım asırlık terör belasından kurtulması gerekiyor. Bu milletin geleceğini karartan, Türkiye'nin gerek ekonomik ve gerekse siyasi anlamda gelişmesinin önünde büyük bir engel durumundaki bu emperyalist oyun bozulmalıdır.

Devlet Bahçeli'nin siyasi hayatını tehlikeye atarak hiç beklenmedik bir anda başlattığı hamle tarihî bir önem taşıyor. Ülkemiz ve bölge genelinde yaşanan büyük değişimi olumlu ve kontrol edilebilir bir yöne çevirmek için adım atılması gerekiyordu. Bahçeli'nin 1 Ekim'de

DEM Partililere uzattığı el ve ardından 22 Ekim’de “Abdullah Öcalan TBMM’ye gelsin PKK’yı lağvedecek konuşmayı yapsın!” dediğinden beri devlet katında bir süreç işliyor. Öcalan beklenen açıklamayı 27 Şubat’ta yaptı. PKK’nın anlam yoksunluğuna düştüğünü belirtip tüm grupların silahları bırakmasını ve devlet ve toplum ile bütünleşmek adına PKK’nın kongreyi toplayıp kendisini feshetmesini ve bundan sonra mücadelede demokratik yolların kullanılmasını istedi. Bu açıklama ile önemli bir dönemece girildi. Çağrının ardından PKK bu çağrıya uyacağını açıkladı. Ayrıca başta DEM Parti yöneticileri ve HDP Eski Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş olmak üzere Kürt siyasal hareketinin her seviyeden temsilcisi kalıcı bir barışı inşa etmek için çağrıyı desteklediklerini ve bunun hayata geçirilmesi için mücadele edeceklerini duyurdular. Görüşmeleri yürütenler arasında oluşan olumlu iletişim çok önemlidir. DEM heyetinin ziyaretlerindeki selamlaşma, el sıkışma görüntüleri, birbirlerinin sağlıklarıyla yakından ilgilenmeleri, hastahklarında geçmiş olsun dilekleri, telefon ederek hâl hatır sormaları umudun kapısını aralayan işaretlerdir.

Terörsüz Türkiye hedefinin en kritik aşaması PKK’nın silah bırakmasıdır. Nitekim 28 Şubat 2015 tarihinde Dolmabahçe toplantısında da benzer bir silahsızlanma ve bu amaçla kongre toplama çağrısı yapılmıştı ama masa devrildiği için süreç sona ermişti. Bugün, geçmişten farklı olarak Öcalan, silahsızlanma konusunda daha net bir irade ortaya koydu. PKK’nın çağrıya verdiği ilk cevap -bir yol kazası olmazsa- silah bırakma sürecinin gerçekleşeceğini gösteriyor. PKK’nın silah bırakma kararı vermesine kadar gelecek dönem kritik bir önem arz ediyor. Bundan sonrasında, yönetilmesi çok kolay olmayan yeni süreçler var. Terörsüz Türkiye hedefinin herhangi bir yol kazasına uğramadan gerçekleşebilmesi için hem devlete hem Kürt siyasetine hem de muhalefete önemli sorumluluklar düşüyor. Bu sürecin zorlukları ve belirsizlikleri barışın sağlanmasını engellememelidir. Sürecin ilerlemesini sağlamaştıracak adımlar atılmalı, “Ama ülke demokratikleşmiyor, neden silah bırakıyorsunuz?” gibi sözlerle bu sürecin sekteye uğratılmasına izin verilmemelidir.

Öcalan’ın PKK’ya silah bırakma çağrısı eşik atlatan, oyun değiştirici tarihî bir adımdır. Teröristleri destekleyen hasım ülkelere ve içimizdeki vesayetçi taşeronlarına karşı küresel bir hamledir. Uluslararası bağlantıları bulunan taşeron bir örgütün kendi iradesiyle silah bırakması ve kendini lağvetmesi çok kolay değildir. İsrail, İran, ABD ve Avrupa’daki bazı mahfiller, PKK’nın silah bırakmasını engellemek için süreci sabote etmeyi deneyeceklerdir.

Türkiye’nin güvenliğine, istikrarına ve birliğine yönelik sinsi tuzaklar var ve yollar kurtlarla dolu. Süreç her ne kadar olumlu bir seyir izlese de endişe edilecek bazı noktaların olduğunu göz ardı edemeyiz. Bu süreci onaylamayan, PKK içinde terörün sürmesini isteyen bazı grupların, Öcalan’ın çağrısını reddetmesi beklenen umutları hüsrana uğratabilir. Türkiye’nin eskisinden daha kararlı bir silahlı mücadeleye girmesine sebep olabilir. Önemli bir psikolojik eşğin aşıldığı şu zamanda TBMM de bütün şeffaflığıyla siyasi ve hukuki düzenlemelerle ilgili yol haritasını oluşturmaya başlamalıdır.

Kürtlerle ilgili tartışmaların bir azınlık, bir direniş, bir örgüt ideolojisi seviyesine indirgenmeden ele alınması gerekir. Bir taraftan dinî referansları öne çıkarırken diğer taraftan şovenliğe kaçan bir politika izleme, böylece Türkçülük ve İslâmcılık kimliklerini konsolide etme yaklaşımının terk edilmesi şart. İnsanımızın ihtiyaç ve beklentilerini, algılarını, korkularını, farklılıklarını ve müşterekliklerini anlamaya çalışmalıyız. Öfke ve nefretin artmasına yol açacak adımlardan kaçınmak elzem. Farklı görüş ve talepleri baskılamaya çalışmadan Türkiye’ye mensubiyet, aidiyet ve sadakat temelinde bakılmalı. Barış sürecinin aşamalı ilerlemesi şart. Öncelikle bir güven duygusu inşa edip öfke siyasetinden umut siyasetine geçerek hep beraber yeni ufuklara yelken açma zamanıdır.

Umarım, Türkiye’nin Kürtleri sindirmek için onlarca yıldır harcadığı enerjinin manasızlığı anlaşılmıştır. Gelecek kuşaklara bırakacağımız en büyük miras, barışı, özgürlüğü, Türk-Kürt kardeşliğini temin ederek bir arada geleceği inşa etmek olacaktır. Türkiye’yi, ezberlerden, dogmalardan, ön yargılardan kurtularak yeniden düşünerek yeni bir hikâye yazmaya ihtiyacımız var.

SURİYE'DE FAY HATLARINA YÖNELİK PROVOKASYONLAR VE ŞAM'IN TUTUMU

ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR

Yeni Suriye hükûmeti İsrail'in taciz ve tehditlerinin vites arttırdığı bu dönemde ABD yaptırımlarının süren yıkıcı etkisi altında güç toplamaya ve devleti yeniden inşaaya çalışmaktadır. Bir yandan Amerikan ekonomik yaptırımlarının etkisiyle karşı karşıya olan Suriye hükûmeti, öte yandan İsrail başta olmak üzere bölgesel aktörlerin demografik azınlıklar üzerinden ülkede istikrarsızlık yaratma çabalarıyla da mücadele etmektedir.

İSRAİL'İN TÜRKİYE'Yİ DENGELEME ÇABALARI

İsrail, daha önce YPG üzerinden bölgede bu tarz girişimlerde bulunacağını sinyallerini verdi. YPG yetkilileri ile gerçekleşen temaslar uluslararası kamuoyuna da duyurulurken İsrail Dışişleri Bakanı Gideon Sa'ar YPG yetkilileriyle gerçekleştirdiği telefon görüşmesinde YPG'yi Suriye Kürtlerinin temsilcisi olarak tanıyıp örgüte "manevi ve diplomatik desteğin" kesintisiz şekilde süreceği garantisini verdi. İsrail'in yeni Suriye hükûmetinin önüne taş koyma çabaları aynı zamanda bölgede yakın ve orta vadede Türkiye'yi dengeleme çabalarıyla örtüşmektedir. Bu bağlamda Tel Aviv yönetimi YPG başta olmak üzere Şam ve Ankara'yı Irak-YPG hattındaki Kürt siyasi/silahlı unsurlarla karşı karşıya getirmeyi ajandasında önemli bir amaç olarak tutmaktadır.

Ne var ki İsrail'in bölgedeki en büyük müttefiki Trump yönetiminin dış politika öncelikleri arasında Suriye'de çatışmaları körükleyerek yeni askerî maliyetler çıkarmak bulunmamaktadır. Trump idaresinin Suriye meselesini ele alış şekli Pentagon'u pragmatik bir çözüm arayışına yönlendirdi. Bunun çıktısı da hem Türkiye hem de ABD'nin arabuluculuğu ile Suriye hükûmeti lideri Ahmed Şara ve YPG lideri Mazlum Abdi'nin Şam'da görüşerek bir mutabakat metni imzalaması oldu. Teorik olarak Suriye'nin bölünmez bütünlüğüne vurgu yapan, YPG'nin kontrol ettiği sınır kapıları, petrol kuyuları, askerî veya sivil kurumları Suriye hükûmetine

entegre etme sözü içeren mutabakat metninde bu süreçlerin uygulanmasına dair boşluklar bulunmaktadır.¹ Yine de son tahlilde taraflara zaman kazandıran bu anlaşma aynı zamanda meselenin "Suriye'nin iç meselesi" olduğuna dair tezleri de güçlendiren bir zemin oluşturdu.

Aynı zaman zarfında İsrail'in Dürziler üzerinden de benzer bir hamle yapmaya çalıştığı gözlemlendi. İsrail, Güney Suriye'nin silahsızlandırılması ve askersizleştirilmesine dair hedeflerini açıkladı,² daha sonra bazı küçük grupları harekete geçirerek Dürzi bölgelerinde merkezi hükûmete karşı tepkiler ortaya çıkarmıştır. Şam'ın Dürzi nüfusu ile bilinen Ceramana semtinde eski rejim destekçilerinden oluşan silahlı grupların Suriye güvenlik güçlerine ateş açması sonucu ortaya çıkan gerilim hızlı bir şekilde İsrail'in söylem bazında müdahil olduğu bir soruna dönüştü. Dürzi çoğunluklu Suveyde ilinde yine eski rejim artıkları tarafından kurulan ve Suriye hükûmetini tehdit eden Suveyde Askerî Konseyi yapısına benzer şekilde Ceramana'da harekete geçen çetelerin ardından İsrail'den gelen açıklamalar "radikal İslâmcı hükûmetin Dürzilere yönelik zarar verici eylemlerine askerî yollarla karşılık verileceği" minvalindeydi.³ Lakin Ahmed Şara liderliğindeki hükûmetin bu kalkışma girişimine karşı tutunduğu soğukkanlı ve diyaloga açık tavır bölge halkının karışıklık çıkartan çetelere destek vermemelerini sağladı.⁴

Ahmed Şara ile Suveyde bölgesinin önde gelen askerî gruplarının liderleri Leys el-Balus ve Süleyman Abdülbaki'nin şubat ayında Şam'da gerçekleştirdikleri ve entegrasyon bağlamında verimli geçen görüşmenin meyvesi

- <https://www.newarab.com/analysis/ahmed-al-sharaas-deal-sdf-new-chapter-syrias-kurds>
- <https://www.bbc.com/news/articles/cvgenz02lp80>
- <https://www.middleeasteye.net/news/jaramana-damascus-suburb-targeted-israel>
- İsmail Derviş, "Şam Kırsalındaki Gerginlik, İsrail'in İştahını Kabartıyor... Ceramana'da Ne Oldu?", *Independent Türkçe*, 2 Mart 2025.

Ceramana'da toplandı ve bu figürlerin müdahalesinin ardından semttteki askerî gerginlik sona erdirildi.⁵

ESKİ REJİM ARTIKLARININ SALDIRILARI

Benzer şekilde son azınlık krizi ise Lazkiye-Tartus bölgesinde patlak verdi. İran'ın Esed rejiminin düştüğü günden bu yana Suriye'de yeni rejime karşı bir direniş inşa etmeye yönelik çıkışları ile birlikte okunduğunda bu provokasyonun İran istihbaratı ile ilişkisi olma ihtimali ciddiye alınmalıdır. Eski rejim asker ve istihbaratçılarından oluşan çetelerin koordineli bir şekilde Suriye hükümet güçleri ve sivillere yönelik gerçekleştirdiği saldırılarda insan hakları gözlem kuruluşu SNHR'nin verilerine göre 172 emniyet görevlisi (asker ve polis) ve 211 sivil hayatını kaybetti.

Bu saldırılara cevaben bölgeye başlatılan operasyonlarda dağlık bölgede sayıları yüzleri aştığı iddia edilen çok sayıda rejim milisi etkisiz hâle getirildi. Gerek Suriye güvenlik güçleri içinden bir kısım asker gerekse de bölgeye intikal eden kontrolsüz milis grupları tarafından bölgedeki sivil Nusayriiler ve "teslim olmuş" eski rejim unsurlarına yönelik intikam saldırıları da gerçekleşti. Bu saldırılarda da SNHR verilerine göre toplamda 420 kişi hayatını kaybetti.⁶ Ahmed Şara bölgede asayişin sağlanmasına müteakip eski rejim artıklarına yönelik silah bırakma çağrısını yinelerken Lazkiye-Tartus hattında Nusayri sivillere yönelik suçlar işleyen silahlı

5 <https://www.newarab.com/analysis/syrias-druze-key-players-caught-between-rival-power-struggles>

6 <https://snhr.org/blog/2025/03/11/803-individuals-extrajudicially-killed-between-march-6-10-2025/> SNHR çatışmalar esnasında öldürülen rejim milislerinin etkisiz hâle getirilmesinin meşru olması hasebiyle ölü rejim milislerine dair detaylı bir çalışma yapılmadığını duyurmıştır.

unsurların adalet önüne çıkarılacağını duyurdu ve yaşanan sürecin tam anlamıyla bilançosunun çıkarılması için bir soruşturma komitesi kurdu.⁷

Tüm bu yaşananlar Suriye'nin demografik fay hatlarının, yeni Suriye'nin inşa sürecinde dış aktörlerin de katkısıyla ciddi engeller çıkarma potansiyeline sahip olduğunu gösterdi. Aynı zamanda Suriye ordusunun yeniden yapılandırılma sürecinin hızlı bir şekilde ilerlemesinin gerektiği, aksi takdirde bu tarz provokasyonlara karşı kırılmanın devam edeceği de ortaya çıktı. Ahmed Şara'nın siyasi liderliği ve diyalog hususundaki maharetleri son dört ayın çok daha kriz dolu ve kanlı geçmesini engelledi. Kısa bir süre içerisinde YPG ve Dürzilerle belli bir düzeyde mutabakata ulaşma, Nusayri kitleye yönelik toplumsal tepkiye rağmen Nusayri kitle içerisinde doğacak mağduriyetleri engellemeye yönelik hamleler Şara'nın sorun çözüme kapasitesini göstermektedir.

İran ve İsrail başta olmak üzere bölgesel ve küresel aktörlerin muhtemel kışkırtmalarına karşı Suriye'nin güçlü ve dinamik bir liderliğe sahip olması şanstır. Bu, yeni dönemde Suriye'nin en önemli müttefiki konumundaki Türkiye için de oldukça önemlidir. Müttefikinizin sorun çıkarmaktan çok çözüme yönelik karnesinin parlak olması bölgede nüfuzunu arttıran ve orta vadede İsrail ile bir dengeleme yarışına girecek olan Ankara için de hayati önem taşımaktadır. Türkiye sırtında taşıdığı değil sırt sırta verdiği bir Suriye arzu etmektedir. Tüm bu yaşanan hadiseler Suriye'nin kırılmasını gösterirken Türkiye'nin siyasi ve askerî desteğinin artarak devam etmesinin de ne denli önem taşıdığını gösterdi.

7 <https://www.euronews.com/2025/03/10/syrias-interim-president-ahmed-al-sharaa-forms-committees-to-investigate-clashes-with-alaw>

İSLÂMFOBİYE KARŞI MÜŞTEREK BİR CEPHE KURULMALI

SALMAN SAYYİD

Ş u anda küçük saldırılardan soykırıma, Gazze'den Gujarat'a, sokak haydutlarından milyarderlere, medya kuruluşlarından hükûmetlere Müslümanlığı hedef alan İslâm karşıtlığının rutin hâle geldiği İslâmofobik bir dünyada yaşıyoruz.¹ ABD, Fransa veya Avusturya'daki beyaz üstünlükçüler intikam duygularını İslâmofobi aracılığıyla ifade ediyorlar. Xi Jinping'in Çin Komünist Partisi'ndeki Han Şovenleri de farklı değil. Burma ve Hindistan'daki rejimler onlarca yıldır İslâm'a resmî ve gayri resmî olarak boyun eğdirmeye çalışıyor. Hâsılı mevcut dünya düzeninin grameri İslâmofobik olduğundan Müslümanların hayatları önemli görülüyor. Bu sebeple ABD Başkanı Donald Trump'ın başkanlığa yeniden seçilmesi, İslâmofobinin artmasına yol açan bir gelişme değil, onun bir yansımasıdır. Müslümanlığın varlığını saldırgan bir provokasyon eylemi olarak yeniden tarif eden İslâmofobi Müslümanlığı hedef alıyor çünkü İslâm'ı seçenler herhangi bir ulus devletin sınırları içinde tutulamıyor.²

AVRUPA'NIN DEĞİŞEN MANZARASI

On yıllardır kamuoyu üzerinde tesiri bulunan kişiler,³ siyaset üretenler, düşünce kuruluşları ve medya, İslâmofobinin yayılmasına ve zemin

kazanmasına katkıda bulundu. İslâmofobinin sergilendiği bağlamların çeşitliliğini farklı sahnelerine bakarak yakalayabiliriz.⁴ 1980'lerin sonlarından bu yana, giderek artan sayıda Avrupalı siyasetçi ve kanaat önderi büyük yer değiştirme komplosundan ilham alarak, Avrupalı nüfusun hem demografik hem de kültürel bakımdan yabancılar tarafından değiştirildiğini varsayıyor. Müslümanlar ise tüm yabancıların en yabancı görüyor. İslâmofobinin normalleşmesi, aşırı sağcı fikirlerin ana akım siyasette yer bulmasının önünü açtı. Bir zamanlar yalnızca aşırı sağcı gruplara ait kabul edilen söylemler, artık Batılı yönetimlerde sıradan hâle geldi. Üstelik İslâmofobinin yükselişi yalnızca aşırı sağ partilerin seçim başarısıyla sınırlı kalmadı; sol, merkez ve sağdaki partiler ile diğer organizasyonlar da bu durumu harladı. Bu araştırılması ve konuşulması gereken bir konudur fakat şu kadarını söylemeden geçmeyelim: İslâmofobinin küreselleşmesi, İslâm'ın yalnızca bir din olarak değil, aynı zamanda "en kötü din" ya da "o bir din değil" şeklindeki bir dizi çelişkili tanımına dayanmaktadır. Bu karşıt tarifler, sağın İslâmofobisi ile solun İslâmofobisi arasında ayrım yapılmasına izin verir. Sağcılar için İslâm bir din değildir, solcular için sorun, onun bir din olmasından kaynaklanmaktadır.

İngiltere'de 2024 yazında, Donald Trump'ın yeniden seçilmesinden önce ülkenin birçok yerinde büyük ölçekli İslâmofobik saldırılar vuku buldu. Şiddet hadiselerini tetikleyen, bir Müslüman mültecinin üç genç kızı öldürdüğüne dair bir söylenti idi. Camilere saldırıldı, Müslüman olduğu düşünülen kişiler sokakta şiddete maruz kaldı ve mülteci yurtları kundaklandı. İngiltere'nin Batı'da Müslümanlar için nispeten

- 1 Metin, Salman Sayyid'in <https://criticalmuslimstudies.co.uk/project/islamophobia-in-the-uk/> sitesindeki yazısından 15 Mart İslâmofobiyle Mücadele Uluslararası Günü'nde dünyada artmakta olan İslâmofobi eğilimini ele aldığı <https://www.aa.com.tr/en/opinion/opinion-trump-did-not-start-islamophobia-but-he-will-make-it-clear/3510461> analiziyle, kısmen de meseleyi müstakil olarak ele aldığı kitabından Alperen Ayrancı tarafından derlenip çevrilmiştir. (*Umran*)
- 2 Salman Sayyid Müslüman kimliğinin ulus aşırı bağlamına sıkça vurgu yapmaktadır. Ulusal aidiyetlerin ötesine geçen bu kimlik bağlamında "Bütün sınırlarına rağmen kendisini Müslüman olarak addetme hissi tüm dünya geneline yayılmıştır. Bunun neticesinde Müslümanlar farklı bölgelerdeki diğer Müslümanlar hakkında giderek daha fazla farkındalık geliştirmiştir." cümlelerini kurmaktadır. [çev.]
- 3 Filozof Jacques Rancière, Avrupa'da İslâmofobi'nin aşağıdan değil, yukarıdan geldiğini belirtir ve şöyle der: "İslâmofobi, entelektüeller tarafından beslenmiştir." Bu

bağlamda burka yasağının elitlerce gündeme getirildiğini hatırlatır. <https://www.philomag.com/articles/jacques-ranciere-nos-gouvernements-sont-oligarchiques> [çev.]

- 4 Salman Sayyid & Abdoolkarim Vakil, *Thinking Through Islamophobia: Global Perspectives*, Hurst Publishers, London, 2010, s. 201 vd. [çev.]

güvenli bir ülke olduğuna inanan birçok insan bu hadiseler karşısında şaşkına döndü. Ancak hakikat ortaya çıktığında, cinayetleri işleyen ne bir mülteci ne de bir Müslüman olduğu, aksine İngiltereli bir Hıristiyan olduğu anlaşıldı. Bu söylentinin nasıl yayıldığı ve şiddeti neden körüklediği, İslâmofobinin toplumun derinlerine ne kadar kök saldırdığını açıkça ortaya koydu. Sadece söylentiye ve yol açtığı elim hadiselere odaklanırsak, onu münferit bir olay görme ve sebeplerini kavrayamama riski artacaktır.

Şayet cinayeti işleyen Müslüman olsaydı, bu camilere saldırmayı, Müslümanların dükkânlarını yağmalamayı, rastgele farklı insanları dövme-yi ve Hz. Peygamber'e (s.) ve İslâm'a hakaret eden sloganlar atmayı haklı çıkarır mıydı? Her türlü ırkçılığın temel özelliği, bir kişinin tüm bir topluluğu temsil ettiğinin sanılması veya öyle muamele görmesidir. İslâmofobi yalnızca Müslümanlığın algılanan göstergelerine yönelik şiddet eylemlerinde değil, aynı zamanda bu tür şiddeti düşünülebilir kılan şartlarda da mevcuttur. Büyük saldırıları tetikleyen asılsız bir söylenti olabilir, ancak sebep bu değildi.

İslâmofobi sadece kişilerin ya da aşırı sağcı grupların teşvik ettiği bir durum değil. Medya patronları, teknoloji milyarderleri ve aşırı sağcı siyasetçiler kadar, adalet sistemi, göç politikaları ve eğitim kurumları da bu sorunun parçası. İşgal altındaki Filistin'de ve Hindistan'da evlerin yıkılması, Çin'de camilerin zorla dönüştürülmesi, Kur'an-ı Kerim'in yakılması, minarelerin yasaklanması, hem Müslüman hem de gayrimüslim ülkelerde başörtülü kadınlara yönelik saldırılar, kundaklamalar ve cinayetler, bu sistemik sorunun farklı yansımaları.

Trump'ın yeniden seçilmesi bu sorunun çözümü için hangi adımların atılması gerektiğini daha da netleştirdi. Tüm dünyayı etkileyen Gazze soykırımından sonra, en kayıtsız gözlemciler bile artık ABD ve Avrupa Birliği'nin insan haklarının güvenilir savunucuları olmadığını kabul etmek zorunda. Trump'ın ikinci dönemi, aşırı sağın yükselişinin kalıcı bir eğilim olduğunu ve kendiliğinden düzelmeyeceğini gösterdi.

KÜRESEL İSLÂMFOBİ BAĞLAMIYLA MÜCADELE

İslâmofobi, etnik milliyetçileri dünya çapında birbirine bağlayan bir unsur hâline gelerek apartheid ve soykırımı meşrulaştıran bir araca

dönüştü. Aynı zamanda profesyonel manipulatörlerin gazeteci ya da hakikat anlatıcısı kisvesi altında faaliyet göstermelerine imkân tanıyor. Cehalet artık bir mazeret değil ve kayıtsız kalmak da bir seçenek olmaktan çıktı. İslâmofobinin tanımı üzerine sonu gelmeyen tartışmalar yerine, onu ortadan kaldırmaya yönelik somut eylemler gerekiyor.

Öte yandan dijitalleşmeyle birlikte kontrol mekanizması devreye girdi. Gazze meselesinde şunu da gördük, dijitallikle beraber görünür olma imkânı olsa dahi, belli birtakım fikirler, farklı görüşler baskılandı. Oysa ilk kurulduğunda sosyal medyanın herkesin düşüncelerini rahatça ifade edebildiği, yaratıcılıklarını öne çıkartabildiği bir alan olduğu düşünülüyordu. Oranın yapay bir ortam olduğunu sonradan gördük. Farklı düşünceler çok fazla öne çıkmadığı gibi, insanlar orayı ciddi bir bilgi alanı olarak da görmüyor. Sosyal medya sadece reklam ve insanlarla etkileşim için bir alan oluşturuyor. Ama aslında bir *sınırlama* da var. Orada görünür ve bilinir olmanın bir *algoritmadan* kaynaklandığını öğrendik. Bir yanulsama ve sahte bir dünya yaratıyor.

İslâmofobiye dair yanlış algılar hâlâ yaygın. Bunun Müslümanların davranışlarına bir tepkiyi yansıttığı, İslâm korkusunun haklı olduğu ya da eğer gayrimüslimler 'gerçek' İslâm'ı anlarsa bu sorunun ortadan kalkacağı gibi iddialar var. Ancak İslâmofobi bir inanç meselesi değil, Müslüman kimliğine yönelik bir ırkçılık biçimi. İnsanların giydiği kıyafetler, yedikleri yemekler, yaşadıkları yerler ya da destekledikleri davalar sebebiyle hedef alınmaları, İslâmofobinin temel

dinamiklerindedir. Bir kişinin dindar bir Müslüman olup olmaması bile önemli değil; bu ön yargı, inançtan bağımsız olarak Müslüman kimliğini hedef alıyor.

Kapsamlı bir kamu bilgilendirme kampanyasına ihtiyaç var. Bu kampanya, İslâmofobinin bir inanç ayrılığı değil, bir tür ırkçılık olduğunu kabul etmeli ve toplumlar üzerindeki etkilerine dikkat çekmelidir. Ancak, İslâmofobinin aynı zamanda bir devlet projesi olduğunu dikkate almadan böyle bir kampanyanın başarılı olması mümkün değil. Pek çok hükümet ve devlet kurumu, İslâmofobiyle mücadele etmek yerine onun yayılmasını teşvik etmektedir. İslâmofobi yalnızca Tel Aviv, Delhi veya Paris'te bir devlet politikası şeklinde karşımıza çıkmıyor. Aynı zamanda İslâm İşbirliği Teşkilatı'na⁵ üye bazı ülkeler de bu durumun en ısrarcı destekçileri arasında. Bu rejimler, yalnızca İslâmofobik figürleri, suç gruplarını ve düşünce kuruluşlarını finanse etmekle kalmıyor, aynı zamanda İslâmofobik kanaat önderlerine platform sağlıyor ve perde arkasında bu politikayı sürdürmek için gizli anlaşmalar yapıyor. Pek çok despot, İslâmofobiye yatırım yaparak Trump gibi liderlerin hedefi olmaktan kaçınabileceklerini ve bu sayede iktidarlarını sürdürebileceklerini sanıyor.

Vurgulamak gerekir ki İslâmofobi, 'gerçek' İslâm hakkındaki genel bir bilgisizliğin ürünü değil, daha çok dünya düzenini temsil imkânında saklıdır. Küresel sivil toplum aktörleri ve çok uluslu medya şirketleri tarafından da pazarlanan İslâmofobi tarih-ötesi değil, ulus ötesidir. İslâmofobi, İslâm'ın baş düşman olduğu fikrine dayanır. Hem ulus devletlerin içinde hem de ulus devletlerarasında bulunur. Kamusal diplomasi ve geleneksel diplomatik çabalar,

5 Salman Sayyid birçok yazısında İslâm İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelerin gayrimüslim yetkililere Müslümanlara baskı uygulama noktasında fiilen yardımcı olduklarına dikkati çekmektedir. İslâm dünyasında zorba değil hesap verebilir hükümetlerin oluşturacağı bir birlikteliğin sorunların aşılması sürecinde iyi bir başlangıç oluşturacağını düşünmekte ve şunları ifade etmektedir: "İslâm İşbirliği Teşkilatı'nın böyle bir koalisyon olmadan reforme edilmesi mümkün değildir, zira İslâm İşbirliği Teşkilatı mevcut hâliyle amaca uygun değildir. İslâmofobi'yi marjinal bir tehditten ziyade varoluşsal bir tehdit olarak gören ve buna karşı harekete geçmeye istekli olan, hesap verebilir hükümetlere sahip ülkeler tarafından yönetilen bir Müslüman devletler grubu, dünyanın her yerindeki mülksüzlere büyük fayda sağlayacaktır." [çev.]

İslâmofobiyle etkili bir şekilde mücadele etmek için hayati öneme sahip. Bunun için koordineli bir yaklaşım ve uluslararası İslâmofobi karşıtı bir ittifakın kurulması gerekli. Böylesi bir ittifak, sivil toplum ve insan hakları örgütlerini, medya ağlarını, sendikaları, sosyal medya platformlarını ve İslâmofobinin doğurduğu tehlikeleri kabul eden hükümetleri bir araya getirecektir. Bu aktörler birlikte hareket ederek müşterek bir cephe oluşturabilir, farkındalığı artırabilir, anlamlı politika değişiklikleri için baskı yapabilir ve İslâmofobinin küresel ölçekte yayılmasına zemin hazırlayan ekosistemi ortadan kaldırabilir.

Kolektif olarak gerçekten çok daha büyük bir çaba harcıyıp siyasi irade oluşturmak durumundayız. Unutmamak gerekir ki birlik müşterek bir kimlik oluşumuyla ilgilidir. Birlik kişilerin kendilerini "ben"den ziyade "biz" şeklinde tanımlamalarına imkân tanıyan, insanları birbirine bağlayan bağlara atıf yapar. Buradaki "biz" tekil olmak zorunda da değildir. Biz demenin farklı yolları vardır ve birlik bu "biz"i ifade edebilme gücünün bir ürünüdür. Bunu yapmadığımız sürece kendi geleceğimizden de bahsedemeyiz. Müslümanların daha fazla sömürge karşıtı, ırkçılık karşıtı ve İslâmofobi karşıtı olmaları gerekiyor. Tabii bu basit bir dilek listesi değil, siyasi bir projedir. İslâm ümmeti içerisinde mutlakiyetçi yöneticileri destekleyenler ile hesap verebilir bir yönetim isteyenler arasındaki mevcut ayrışmanın farkına varmak önemlidir. Bu kategorilerden hiçbiri saf değildir, ancak her şeye rağmen varlıklarını sürdürmektedir. Ancak İslâmofobi sadece kelimelerle ilgili bir konu değil. Yaşananları anlamamızı sağlayan bir kavram; onsuz, Müslümanlara yönelik şiddeti ve ihlalleri neyin yönlendirdiğini göremeyiz.

Bu yüzden belirli zamansal ve mekânsal bağlamlara kilitlenmiş tarihsel bir olgu olarak İslâmofobiyle mücadelede yalnızca Müslümanların değil, herkesin sorumluluk üstlenmesi şart ve başarıya ulaşabilmesi için geniş kapsamlı, uluslararası bir iş birliği ve etkili bir strateji gerekli. Bu süreçte en büyük soru, hangi adımların atılacağı değil, bu adımları kimin atacağıdır. Ancak güçlü bir kolektif irade ile İslâmofobinin kökleşmiş yapıları sarsılabilir ve adalet sağlanabilir.

ABD-RUSYA YAKINLAŞMASI VE DEĞİŞEN ULUSLARARASI SİSTEM

Abdulvehhab BEDİRHAN

Uluslararası sistem değişiyor. Yazılanlar bunu adım adım teorik ihtimal çerçevesinden hayat sahasında doğrulamaya doğru gidiyor. İki büyük güç ABD ile Rusya arasında Ukrayna'daki savaşı sonlandırma hazırlıklarıyla birlikte ortaya çıkmaya başlayan yakınlaşma, -özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrası NATO ve Varşova askerî ittifaklarına dayanarak Doğu ve Batı kamplarının ortaya çıkmasıyla oluşan önceki denkleme dönmeden barış yapılabilirse- bu teorik ihtimalden neredeyse kesinliğe geçişi hızlandıracaktır. Varşova Paktı Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla çökmüştü zaten. Bu yakınlaşmanın yeni bir ittifaka veya anlaşmaya mı dönüşeceği yoksa sadece dünyanın daha önce kısa ve aralıklı dönemler için denediği silahlı korku dengesi dışında bir çıkar ilişkisi anlayışına mı yol açacağı henüz net değil.

Ancak mevcut ABD-Rusya yakınlaşması devam eder, belirli ve doğrudan hedeflere varılırsa, uluslararası sistemin değişme süreci, nitelikli bir geçişe doğru yol alacak ve bunu başka adımlar izleyecektir. İki ülke arasındaki ilk görüşmeler Ukrayna ile sınırlı kalmayıp açıklandığı üzere Avrupa'nın güvenliği ve İran nükleer programı krizinde Rusya'nın arabuluculuk ihtimali gibi konulara da uzanmıştır.

Rusya'nın Ukrayna savaşındaki hedefleri arasında pratikte en önemlisi, NATO güvenlik sistemi-

ni değiştirmek ve Doğu Avrupa'ya genişlemesine son vermektir. Bu güvenlik sistemi iki temel üzerine kurulmuştu: Rusya (o vakitler Sovyet) tehlikesine karşı savunma ve "özgür" dünya ile totaliter rejimler arasında bir tercihe indirgenen ideolojik doktrin.

Berlin Duvarı'nın yıkılması (1989) Batılı kapitalist blokun zaferi ve sosyalist blokun hezimetini somutlaştırdığından bu yana NATO'nun kaderi ve geleceği sorusu gündeme gelmiştir. Ancak Almanya'nın hızlıca yeniden birleşmesi ve birçok Doğu Avrupa ülkesinin Sovyet şemsiyesinden çıkması, ABD ve Batı ülkelerini bu sorunun cevabını netleştirmeye sevk etmiştir: "Tehdit" sürdükçe NATO, yeni özgürleşmiş ülkeleri kendisine katmak ve korumak için devam edecekti ancak Rusya Federasyonu için de bir tehlike oluşturuyordu. Bu tehlikeyi ABD-Atlantik-Rusya mutabakatıyla kontrol altına almak için periyodik birtakım girişimler yapıldı ancak başarısız olundu. Sonrasında Ukrayna'nın NATO üyeliğine adaylığı, Rusya'nın stratejik kırmızı çizgi olarak gördüğü şeyin aşılmasıydı.

İlk döneminden itibaren Trump, Ukrayna sorununu çözme ve Rusya ile yakın ilişkiler yönünde ilerleme eğilimi gösterdi. O vakit anlaşmazlık Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi üzerinedir. Bugün ise Rusya Ukrayna topraklarının yüzde 20'sini almış ve savaş da çıkmaza girmiş durumda. Bu da

Trump'ın sırf savaşın sürmesi için finans etmeyi durdurarak sona erdirmeye argümanını güçlendirmiş olup Biden yönetiminin çizdiği ve NATO'nun benimsediği "Rusya'yı zayıflatma stratejisinin" açıkça sapmadır.

Washington ile Moskova arasındaki ilişkilerin normalleşmesine hız verilmesi, ABD'nin Ukrayna'ya maden yatırımı anlaşmasını dayatması ve devlet başkanına yönelik yoğun baskısıyla birlikte Trump yönetimi "NATO'yu etkisizleştirme" sürecini başlattı. Seksen yıldır ilk kez Avrupa, bölünmüşlüğüne rağmen güvenliğini sağlamak için kendi kapasitesine güvenmek zorunda kalıyor. Zira ABD şemsiyesi artık ortadan kalktı.

Değişim, henüz emekleme aşamasında ancak sahadaki sonuçlarına göre yani uluslararası yasaların belirttiği gibi egemenlik ve meşruiyetin belirleyicilerinden bağımsız şekilde Ukrayna savaşının sonlandırılmasıyla birlikte hızlanabilir. Bu bağlamda Batılı liberal sistemin ideolojik tabanı daha fazla sorun yaşayacaktır: Bir yandan küresel düzlemde BM sözleşmesinde formüle edildiği gibi malum değerlerde gerileme yerleşiklik kazanabilir. Diğer yandan Avrupa aşırı sağ Trumpizmle Putinizmle buluşma noktası hâline gelmesi sonrası yükselişini sürdürecektir.

(El-İttihâd, **الاعتدال**
Lübnanlı yazar, 9 Mart 2025)

İSRAİL YENİ SURİYE'DEN NE İSTİYOR?

Hasan Ebu HANİYE

İsrail'in yeni Suriye'ye bakışına çok açık saldırgan bir yaklaşım damga vurmaktadır. İsrail ortaya çıkan jeopolitik değişimleri kendi ulusal güvenliği için bir tehdit gördü. Esed rejiminin düşmesinin ilk anlarından itibaren bir dizi saldırı başlattı, Suriye topraklarının daha fazla ilhaki ve işgaliyle sonuçlanan karadan müdahalelerde bulundu. İsrail yeni Suriye yönetimine düşmanlığını açıkça ilan etmiş, Suriye'nin kırılğan, zayıf, parçalanmış ve güçlü merkezi yönetimden yoksun tutulması kararlılığını ortaya koymuştur. İsrail Türkiye'nin artan nüfuzundan duyduğu endişeyi ve korkuyu açıkça ifade etmiş, Şam'ı kontrol eden Sünni siyasal İslâm'ın dönüşü ve canlanmasından, bunun İsrail oluşumunun güvenliği üzerindeki etkisi, sonuçları ve bölge güvenliği üzerindeki tehlikesinden duyduğu korku ve endişeyi vurgulamıştır.

Suriye'de barbar mezhepçi Esed ailesi rejiminin Heyet Tahrir Şam (HTŞ) liderliğindeki silahlı muhalif grupların 8 Aralık 2024'teki Saldırganlığı Caydırma Operasyonu'nun ardından düşmesi, İsrail için pek hoş olmayan bir sürprizdi ancak Türkiye açısından iyi bir haberdi. Zira Türkiye yeni Suriye'nin başarılı bir devlet olmasını isterken İsrail yeni başarısız bir Suriye arzuluyordu. Bu yüzden Esed rejiminin düşmesiyle eş zamanlı olarak İsrail bir dizi saldırı gerçekleştirmekte gecikmedi ve Tel Aviv tampon bölgeye girmekle yetinmeyip, stratejik Cebel Şeyh (Hermon Dağı) gözlemevini ve zirvesini kontrol altına aldı. Suriye rejiminin bıraktığı askerî altyapıyı, silah depolarını, stratejik füzeleri, bilimsel

araştırma ve askerî sanayi merkezlerini yok eden 300'den fazla hava saldırısı düzenledi.

Türkiye ve İsrail İran'ın başını çektiği eksenin özellikle de Suriye'de dağılmasından büyük oranda istifade etseler de en kazançlı çıkan Türkiye olurken İsrail karmaşık duygular içine girdi ve bu duygular geçici bir coşkunluk akabinde daimi bir endişeye yol açtı. İsrail ile Türkiye arasındaki düşmanlık, İsrail ile İran ve vekilleri arasındaki uzun ve kanlı çatışmayla kıyaslanamaz ve Esed sonrası Ortadoğu'da Türk-İsrail ilişkilerinin karşılaştığı zorluklar, bölgesel siyasi coğrafyada kritik bir yol ayrımına işaret ediyor. Bu durum Türkiye ile İsrail arasında pragmatik ittifaklar ve ideolojik bölünmeler arasında gidip gelen tarihi ilişkileri karakterize eden dinamikleri kökten değiştiriyor. Her iki ülkenin Suriye'deki ortak düşmanlarının ortadan kalkması, bölgesel güç dengesini değiştirdi, yeni zorluklar yarattı ve kırılğan ilişkilerinin dayanıklılığını sarstı.

Suriye'de İran liderliğindeki 'direniş ekseninin' çökmesi, bölgesel etkisinin İran ve Irak'tan Suriye üzerinden Lübnan'da Hizbullah'a uzanan iddialı projesinin gerilemesi, İsrail açısından bir güvenlik nimetiydi. Çok geçmeden İsrail Türkiye liderliğindeki yeni Sünni İslâmcı eksenin de aynı derecede ve belki zaman geçtikçe İran tehdidinin üstünde bir tehlike oluşturacağından endişe duymaya başladı. Zira Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın başta HAMAS olmak üzere İsrail düşmanlarına verdiği açık Türk desteği geniş sınırlara ulaşabilir.

Jacob Nagel Komitesi'nin 6 Ocak 2025 tarihli İsrail savunma bütçesine ilişkin raporu dikkat çekiyor. Komitenin raporuna göre Türkiye'nin "Osmanlı tacını eski ihtişamına kavuşturma" hırsları acil bir güvenlik sorunu oluşturuyor ve komite, raporunda Başbakan Benjamin Netanyahu'ya, Tel Aviv'in Ankara'nın Esed rejimi düşmesi akabinde Şam'daki yeni yönetimle ittifakına dair artan endişesi gölgesinde Türkiye ile muhtemel savaşa hazırlık yapılmasını tavsiye etti. Komite raporunda "İsrail'in güvenliği için yeni ve büyük tehdit yaratabilecek" ve "İran tehdidinden daha tehlikeli" bir duruma dönüşebilecek bir Suriye-Türkiye ittifakı tehlikesi uyarısı yaptı. Komite, Gazze savaşı başlamadan önce 2023 yılında İsrail Savunma Bakanlığı'na Tel Aviv'in gelecek yıllarda karşılaşılabilecek potansiyel çatışma alanları konusunda tavsiyelerde bulunmak için kuruldu ve başkanlığını da Ulusal Güvenlik Konseyi eski başkanı Jacob Nagel yürütüyor.

Uluslararası ve bölgesel jeopolitik değişimler ışığında Türkiye, İsrail'in güvenliği açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bu tehdit İsrail açısından oldukça tehlikelidir. Zira 425 bin asker ve 380 bin yedek askerden mürekkep Türk ordusu Ortadoğu'daki en büyük ve en güçlü ordulardan sayılmaktadır. Güvenlik kaynaklarına göre Türkiye'nin Suriye'de baskın güç olarak artan nüfuzu askerî kapasitesinin ciddi şekilde incelenmesini gerektirmektedir. Suriye'de Suriye Millî Ordusu gibi Türkiye yanlısı askerî milisler özellikle de Suriye-İsrail sınırı boyunca İsrail için potansiyel bir tehdittir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, mevcut Devlet Başkanı Ahmed Şara yönetimindeki HTŞ gibi grupları da İsrail'e karşı kullanabilir.

Şara geçmişte bir defasında "Allah'ın yardımıyla sadece Şam'a ulaşmayacağız, Kudüs de bizi bekliyor." şeklinde açıklama yapmıştı. Erdoğan İsrail'e doğrudan tehditler savurmuş ve 24 Temmuz 2024'te partisinin bir kongresinde şöyle demişti: "Karabağ ve Libya'ya girdiğimiz gibi aynı şeyi İsrail'e de yapacağız."

İsrail'in Suriye için tercih ettiği senaryo, parçalanma, bölünme, etnik ve mezhep temelli kırılmalı ve zayıf oluşumların yaratılmasıdır ki bu tek yol İsrail'i ırkçı Yahudi oluşumu üzerinden bölgede doğal devlet hâline getirebilir. Suriye ile ilgili görüşü de etnik-mezhebi temeller üzerinde kırılmalı ve zayıf devletçikler kurularak gerçekleşir. Bu da geleneksel sömürgeci görüşle aynıdır. İsrail'in arzusu Suriye'nin kuzeydoğuda Kürtler, güneyde Dürziler ve batıda Aleviler olmak üzere birkaç bölgeye ayrıldığına görmektir.

Reuters dört güvenilir kaynağa dayandırarak İsrail'in Suriye'nin zayıf, parçalanmış ve güçlü bir merkezi otoriteden yoksun kalması için ABD'ye baskı yapmaya çalıştığını ve ülkede artan Türk nüfuzuna karşı Rusya'ya askerî üslerini korumasına dahi göz yumduğunu yazdı. Kaynaklar İsrail'in Washington'a Suriye'de Ankara destekli yeni İslâmcı yöneticilerin kendi sınırları için tehdit oluşturduğunu bildirdiğini de ilave ettiler. Reuters'e göre üç ABD'li kaynak İsrail'in Türkiye'nin yeni Suriye yönetiminin müttefiki olarak oynadığı rolden derin endişe duyduğunu dile getirdi.

Bu bağlamda Netanyahu 23 Şubat'ta Şam'daki yeni yönetime savaş ilanına benzer bir uyarıda bulunarak "Yeni Suriye rejimi güçlerine Şam'ın güneyine konuşlanma izni vermeyeceğiz." dedi, Suriye'nin güneyinin bu güçlerden tamamen boşaltılmasını istedi. Netanyahu İsrail'in böl-

gede "Dürzi topluma yönelik herhangi bir tehdide müsamaha göstermeyeceğini" vurguladı. Bu açıklamalar İsrail'in Şam kırsalı ve Suriye'nin güneyinde yaptığı askerî saldırılarla eş zamanlı geldi. Sonrasında İsrail 25 Şubat'ta Şam kırsalı, Dera ve Kuneytra'daki askerî mevzilere bir dizi saldırı düzenledi. Keza iki vilayet arasındaki idari sınırdaki yer alan kasaba ve köylere karadan girdi.

1 Mart 2025'te yeni Suriye yönetimine bağlı güvenlik unsurları ile Dürzi silahlı kişiler arasında Şam yakınlarındaki Caramana banliyösünde çatışma çıktı. Bir kişinin ölümüne ve dokuz kişinin de yaralanmasına yol açan çatışmaların ardından yaşanan gerginlik sonrası İsrail Başbakanı Netanyahu ve savunma bakanı Yisrael Katz, İsrail güçlerine Dürzi çoğunluğa sahip Caramana'yı "savunmaya hazırlanma" talimatı verdi.

İsrail'in Suriye'deki saldırgan politikaları ABD'nin sınırsız askerî ve siyasi desteğine dayanmaktadır. İsrail yönetiminin kendi ulusal güvenliğini korumak için gerekli gördüğü her şey ABD yönetimine onaylanmaktadır ve Washington İsrail'in saldırgan uygulamalarını meşru müdafaa hakkı bağlamında stratejik bir aksiyon görmektedir. Zira Siyonist yerleşimci kolonisi ABD'nin Ortadoğu'ya egemen olma projesinin temel taşıdır ve ABD'nin yeni Suriye yönetimine getirdiği şartlar İsrail'in güvenliğine bağlılık ve İsrail karşıtı gruplar veya oluşumlarla savaşmaktır.

Sözün özü yeni Suriye Siyonist koloninin belirlediği ve ABD'nin kayıtsız şartsız onayladığı yaklaşımların ağırlığı altında kalacak, İsrail'in bakışı kırılmalı, zayıf, parçalanmış, güçlü merkezi otoriteden yoksun bir Suriye'de kendini göstermekte, etnik ve dinî-mezhebi bileşenleri manipüle ederek "böl ve yönet" ilkesi

üzerine kurulu klasik sömürgeci yaklaşıma dayanmaktadır. Sünni bir yönetimin varlığı, Türkiye'nin artan nüfuzunun büyümesine yol açacak daha büyük bir Sünni ittifakının doğması uyarısı veren bir felaket ve tehlike oluşturmaktadır. Bu nüfuzun yayılması ABD'nin İsrail'in güvenliğini tehdit edeceğinden ve bölgenin güvenliğini tehlikeye atacağından endişe ettiği Sünni İslâm'ın dönüşüne ve canlanmasına işaret etmektedir.

Bu yüzden Suriye'deki yeni rejimin güvenceleri fayda vermeyecek, terörün siyasi sınıflandırılmalarının ağırlığı altında kalacak, ABD yönetimi bölgede Siyonist sömürgeciliğin varlığını ve çıkarlarını güvence altına almaya, İsrail'in güvenlik ve siyasi ihtiyaçlarını karşılamaya sadık kalacaktır.

HTŞ kendi ideolojisini ne kadar esnetirse esnetsin, dünyaya ve bölge ülkelerine güven verici mesajlar gönderirse göndersin ABD ve İsrail'in memnuniyetini ve kabulünü kazanmayacak, "terör" gerekçesiyle baskı ve sabotajların altında kalacak, ABD ve İsrail yönetimleri tam teslimiyet şartı olmaksızın yeni yönetimi kabul etmeyecektir. Bu sebeple yeni Suriye'nin önceliği Türkiye ile ittifak bağlarını güçlendirmek, güçlü bir birleşik ordu kurmak ve tüm ayrılıkçı eğilimleri diz çöktürmek için ciddi çalışmaya başlamaktır. İsrail sömürgeciliğine verilecek cevap, öncelikle Suriye Demokratik Güçleri'nden (SDG) başlayarak ve daha sonra diğer oluşumlara yönelerek ayrılıkçı bileşenlere karşı kararlı hukuki, siyasi, askerî kararlar ve tedbirler almak suretiyle içeriden olmalıdır.

(www. arabi21.com , Ürdünlü İslâmî hareketler uzmanı, 2 Mart 2025)

İRAN VE TÜRKİYE ARASINDA BİR ÇATIŞMA VAR MI?

Ziyad BEREKET

İran için Suriye konusunda kendisini İsrail’le aynı frekansta bulmaktan daha kötü bir şey olamaz. Bu açık ve nettir. Zira Tel Aviv açıkça Suriye’deki geçiş sürecinden yararlanmaya çalışırken Tahran da aynı şeyle meşgul görünüyor: Ne pahasına olursa olsun devrik liderin kaçmadan önceki statükoya geri dönmek ve bu mümkün olmuyorsa sabotaj yapmakta bir beis yok. Ne yazık ki sabotajlar çok fazla ancak neyse ki sonuçsuz kalıyor.

İran Esed’in kaçıışı ve Nasrallah’ın katledilmesiyle sınır ötesindeki nüfuzunun öldürücü bir darbe aldığını kabul etmeli. Özellikle de Arap Maşrik (Levant) ülkelerinde ve Yemen’de kurduğu tampon kuşaklardan sonra bu kez ateş kendisine yaklaşmışken artık kendi içişleriyle ilgilenmeli. Eski ‘sömürgeleriyle’ mümkün olduğunca dostane ilişkiler kurmasının kendisi ve bölge için daha iyi olacağını, sabote etmeye veya şartları ve sebepleri sona ermiş bir rolü geri almaya çalıştıkça komşularındaki fırtınalı ve sürpriz değişimlerin kendisini boğucu bir yalnızlığa terk edebileceğini bilmelidir.

Türkiye Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Al Jazeera’ya verdiği mülakatında İran’ın bölgedeki durumuna ilişkin teşhisinde pek haksız değil. Komşu ülkelerde silahlı gruplara dayanan politika tehlikelidir ve size karşı dönebilir. Siz üçüncü bir ülkede gerginlik yaratmaya çalışırsanız bir başka devlet kendi ülkenizde size karşı olan grupları destekleyerek sınırlarınız içinde sizi rahatsız edebilir.

Bakanın açıklamalarının kendiliğinden gelişmediği ve hatta İran’ın Suriye’den çıkmasıyla oluşan boşluğu ülkesinin doldurmaya başladığı bir zamanda çok şey ifade ettiği malum. Dünyadaki güç ve nüfuz denklemlerinin doğası budur ve İran burada bir istisna değildir. Özellikle de müdahalesi, bölge toplumlarının parçalanmasına, mezhepçileşmesine ve eski çağlara döndürmesine sebep olmuşken... Tahran modern bir güç değil ve bu toplumlara nüfuz ettiğinde müzik, felsefe, edebiyat ve moda alanında bir miras taşımadı, aksine bu çağa hatta 19’uncu yüzyıla bile ait olmayan tamamen mezhepçi kavramlarla toplumları zehirledi.

Sadece bununla da yetinmedi, bu toplumları kendisi ve elitleri için savaşan canlı kalkanlara dönüştürdü. Katliam zamanı geldiğinde kendisini uzak tuttu. Hizbullah’ın başına gelenler ibret almak isteyen için bir derstir. Kritik anda çatışmanın yolları ayrıldı, Hizbullah İsrail’le savaşta tek başına bırakılırken Mesud Pezeşkiyan ABD’ye kur yapmakla meşguldü.

Peki, sahneden çekilen İran ile sahnenin merkezine yerleşmeye başlayan Türkiye arasında ufukta bir çatışma mı var? Çatışma hiç eksik olmadı ki şaşıralım! İran 1980’lerden itibaren Türklerin nüfuz hattına ve bölgedeki hayat alanlarına fiilen girdi. Türklerin etnik ve dinî örtüşmesi, İranlılardan daha fazladır ve mirası Osmanlı’ya kadar uzanmaktadır. Tahran ise mezhepçiliğin bölgeye nüfuz etmenin bir Truva atı olduğunu keşfetti ve bunu İran müesses nizamının dâhiliği değil, bölge ülkelerinin kırılganlığı ve millî mutabakatın olmayışı kolaylaştırdı.

Tabi bu durum yeni bir ‘sömürgeci’ olumlu karşılamak anlamına gelmemektedir. Ankara kendisini bu şekilde sunmayacak kadar zekidir. Daha ziyade burada yapmaya çalıştığımız, kendisi için hayati bir alanda rol oynayan bir ülke ile kendi alanını oluşturan, denklemlere sokan, araçlarının yokluğu veya zayıflığı sebebiyle bir gecede çöken diğer ülke arasında karşılaştırma yapma anlamına geliyor. Bu ikincisinin, kayıplarını kabul edip geri çekilmesi ve kendi işleriyle ilgilenmesi gerekiyordu. Ancak yeni gerçekleri inkâr etmesi kendisini daha da zayıflatacak, bölge ülkeleriyle yeni ve sağlıklı ilişkiler kurmasının -şayet isterse bu ülkelere havyar ihraç eden ve başkentlerinde sinema haftaları düzenleyen iyi bir komşu olabilir- önünü kesecektir.

Bazı İranlı yetkililer Türkiye’ye verdiği cevaplarda Türkiye’nin bölge gelişmelerinde gizli ve saklı Amerikan ve İsrail parmağına göz yumduğunu dillendiriyorlar. İran Dışişleri Bakanlığı sözcüsü X’t e bunu söyledi ancak ülkesinin başkasıyla değil, sadece Amerikan eliyle el sıkışmak istediği gerçeğini görmezlikten geldi. Bölgedeki başlıca müttefikleri ve piyonu Hizbullah’ı tek başına bırakarak bunu yapmıştı. Yaparken de mahallenin çocuklarını dizginleyen akıllı adam rolünün kendisine yarar sağlayacağını düşündü. Ne müttefikini koruyabildi ne de ne kadar taviz verirsiniz daha fazlasını isteyen Amerikalıların rızasını kazanabildi.

Suriye’deki yeni dönemi zayıflatmak ve toplumsal bileşenlerin zıtlıkları üzerine oynamak ise kendisini Türkiye’den çok İsrail’le buluşturur ve amaçları farklı olsa da aynı çizgiye getirir.

(El-Arabî El-Cedîd gazetesi, Filistinli gazeteci ve yazar, 13 Mart 2025)

SİYASİ MANİPÜLASYON İLE ACI GERÇEK ARASINDA MUAVİYE DİZİSİ

Selahaddin EL-CORŞİ

Arap dizileri ve özellikle de tarihî içerikli olanları hâlâ farklı şekillerde siyasetin, ideolojinin ve paranın gücüne tâbidir. Çok konuşulan son dizi çalışması buna açıkça işaret etmektedir. Zira Muaviye dizisi sıradan bir yapım olmayıp mevcut çatışmanın merkezinde yer almaktadır.

Bölümlerin çoğunu izledim ve bize gösterilen karakterin Arap-İslâm tarihini tersyüz edecek, çehresini siyasi ve ideolojik olarak dönüştürecek kadar sapıran adamlarla hiçbir ilgisi yok. Dizideki Muaviye bin Ebu Süfyan takva derecesinde inançlı, Allah yolunda bir mücahit, vahiy kâtibi ve bekçisi bir şahsiyet. Ancak tarihî gerçeklikteki Muaviye ise şahsi hırsları bulunan, kabileciliği, pragmatizmi, pervasızlık ve aşırılık derecesindeki zorbalığı ile bir başka hikâyedir.

Emeviler döneminin devleti sağlamlaştırmada, otoritesini coğrafya ve medeniyet boyutunda genişletmede oynadığı rol tartışmasız ancak bu durum kurucusuna sahip olmadığı bir şeyi atfetmemizi ve onu Ali bin Ebu Talib'le karşılaştırmamızı haklı çıkarmaz. Birçok erdeme sahip bu saf kişilik, kurucu neslin önemli bir bölümünü yok eden fitne sırasında muhaliflerinin yaptığı alçakça manevralara kurban gitmişti.

Hız. Peygamber'den aktarılan bazı sözler, rüzgârın Muaviye tarafına esmesini engellemedi ve kendisi hilafet kavgasını kazandı. Ali'nin cephesi bölündü, Cemal Vakası

yaşandı, hakemlik hilesi işe yaradı, tekfirli kanat doğdu ve Hariciler Ali'yi öldürdü. Babasından yönetimi devralan Yezid bin Muaviye, istişare ilkesini ortadan kaldırdı, Hüseyin'i ailesiyle birlikte öldürdü, başını kesti ve muzrağın ucuna geçirdi. Böylelikle Şii-İslâm trajedisi tamamlandı.

Gelecek nesiller için hafızayı korumak ve düzeltmek son derece önemlidir. Çünkü hafıza çarpıtılırsa sonuçlar vahim olur ve doğru yanlışa dönüşür, değerler öldürülür ve tarihimiz doğru anlaşılmaz. Yapılması gereken, daha önce Abbasi devletinin ve bugün Şiiilerin yaptığı gibi Muaviye'yi minberlerde lanetlemek değil, onu kendi yerine ve bağlamına oturtmaktır. Bazıları karakterde ne kadar tasarrufta bulunursa bulunsun, göz alıcı bir çerçeveye koyarak onu manipüle etmeye çalışsa da gerçekler kendisini güçlü şekilde dayatacak ve dizinin yapımında benimsenen sahteliğin boyutunu ortaya çıkaracaktır.

Bugün ümmet bitkin ve bölünmüş hâldedir. Siyonist düşman Filistin ve Arap bedenine nüfuz etmekte, istediği gibi oynamaktadır. Bu ortam sırf bir kesimin hoşnutluğunu kazanmak arzusuyla tarihimizin belirleyici bir dönemini kaşımamız için elverişli bir ortam mıdır? Bu bağlamda Şiiilere darbe vurmak uygunsuz bir zamanda yanlış bir tercihtir. Sünniler bir şey yapmazken İran kendi hesaplarıyla, Lübnan

Hizbullah'ı ve Husiler sınırlı imkânlarıyla Gazze halkının yanında yapacaklarını yaptılar, kuşatma altındaki bir halkı inkâr edilemez veya hafife alnamaz kilit anlarda desteklediler. Herkes buna şahitlik etti. Peki, böyle bir dizi birçok insanın fikrini değiştirebilir mi?

Kitlelerin güvenini alan tüm Sünni âlimlerin Muaviye'nin faziletli insanlar arasına dâhil edilmemesi hususunda hemfikir olduğunu ve ekseriyetinin iktidarın kendilerine zulmetmesi korkusuyla onun biyografisini tartışmaktan kaçındığını biliyoruz. Senarist Halid Salah'ın dizinin "körü körüne taklitten uzakta analiz ve yapıcı eleştiriye dayanan yeni bir dinî söylemi tesis ettiğini, hatalı yorumlardan veya şahısları abartılı kutsamaktan uzak durarak İslâm tarihini derinlemesine anlamının önemini güçlendirdiğini" ifade etmesi tuhaftır. Zira rasyonel dinî bir söylem, iktidarda kalmak için fitneyi beslemesine ve muhalifleri öldürmeyi meşrulaştırmasına yol açsa dahi- tüm araçları kullanan Muaviye bin Ebu Süfyan'ın biyografisinin enkazı üzerine inşa edilemez. Muaviye adil olmayan bir zorbanın timsaliydi ve ben dinî düşüncenin yenilenmesinin despotluk ve öldürücü Makyavelizm ile ilişkilendirilebileceğini düşünmüyorum. Aksine bu yenilenme, özgürlük, gerçek şûra ve yüksek bir maneviyatla irtibatlı rasyonaliteden doğar.

(www.arabi21.com, Tunuslu yazar, 16 Mart 2025)

SURİYE ÜMMETİN BİRLİĞİNİN YA DA PARÇALANMASININ KAPISI

Şerif EYMEN

İslâm dünyası ve özellikle de Arap bölgesi Temmuz 2006 savaşının ardından Sünniler ile Şiiiler arasındaki ilişkiler bakımından kapsamlı bir tartışmaya sahne oldu. Bu tartışmalarda dostluk ön plandaydı ve dünyanın en büyük Sünni teşekkülü el-Ezher'e kucak açan Mısır'da Hizbullah'ı destekleyen gösteriler düzenlendi. Ayrıca Sünni siyasi hareket olan Müslüman Kardeşler Teşkilatı da destekçilerini Hizbullah bayrakları ve Hasan Nasrallah'ın posterlerini taşıyarak sokaklara döktü.

Savaş sonrası iki mezhebin âlimleri mezhepleri yakınlaştırmayı tartışmayı sürdürdü ve rahmetli Muhammed İmara 2008 yılı civarında bize iki mezhep arasında üzerinde ittifak edilen hadisleri toplayan bir komitenin olduğunu ve sadece namaz bahsi bölümüne kadar beş cilt derlediklerini söylemişti. Dr. Muhammed Selim el-Ava Mısır Kültür ve Diyalog Derneği'ndeki derslerinde bu derlemeden bahsediyordu, fıkıh metinlerinin yüzde 90'ının iki mezhep arasında müşterek olduğunu ve rivayetlerdeki farklılık dışında kutsi hadisler konusunda aralarında hiçbir hilaf veya anlaşmazlık bulunmadığını belirtti. Ezher Şeyhi Ahmed Tayyib bu görevi üstlenmesinden kısa bir süre sonra Sünni ya da Şii tüm Müslümanların şeyhi olduğunu söyledi. Dr. Yusuf el-Karadavi'nin 2009 yılında Ayetullah Ali Ekber Haşimi Rafsancani ile münazarasının gölgelemesine rağmen o

vakit mezhepleri yakınlaştırma yolu iyi bir mesafe kat etmişti ancak felaket Beşşar Esed rejimine yönelik halk devrimi sonrası Suriye'de yaşandı.

İran ve Hizbullah, Esed rejimini destekledi ve bu desteğin gerekçesi de Lübnan direnişine silah tedarik hattını korumaktı. Durum bu sınırdaki kalsaydı anlaşılabilir. Ancak Hizbullah ve İranlıların Beşşar'ın yanında savaşa katılması, Sünnilerin veya Beşşar rejimine karşı isyan edenlerin öldürülmesi, işkence edilmesi ve aşağılanması konusunda mezhepçi uygulamalarla ilgili tanıklıkların dolaşıma girmesi, büyük bir çatlağa, mezhep temelli çatışmanın, nefretin ve düşmanlığın daha önce görülmemiş bir şekilde körüklenmesine yol açtı. Bu savaştan Siyonistler ve despot rejimler dışında hiç kimse kazançlı çıkmadı. Hizbullah liderlerinin halkın iradesiyle gelen bir rejimin, Suriye'nin Golan bölgesinin kurtulmasına katkıda bulunabilecek yahut Siyonist projeyi etkileyebilecek herhangi bir şeyin önünde engel olarak duracağını düşünmeleri gerekmiyordu.

2003'teki Irak dersi hâlâ tazeliğini koruyordu. ABD işgali sonrası Sünniler ve Şiiiler arasında çatışmalar yaşandı ve bombalamalar patlak verdi, öncesinde Irak ile İran arasında sekiz yıl süren bir savaş vardı. Yaşanan çatışmalara rağmen Hizbullah 2006'da İsrail'le savaştığında herkes Hizbullah'ın arkasında

saf tutmuş, kutlama yapmıştı. Sonrasında Şii hareketlerden siyasetçiler Suriye'ye müdahil olarak bu dengeyi koruyamadılar.

2023'teki Aksa Tufanı geldi, Hizbullah, Irak-Yemen direnişileri ve İran Filistin'i destekledi. Bu müdahale büyük takdir gördü ve hâlâ da görüyor. Ezher Şeyhi bir kez daha Lübnan'ı ve Hizbullah'ın başında olduğu direnişe desteği de içeren sağlam bir tutum ortaya koydu. Bu yakınlık Esed'in devrilmesinden itibaren bozulmaya başladı. Yeni yöneticiler kendileriyle savaş pozisyonunda olduğu için Hizbullah ve İran'dan olumsuz yorumlar geldi. Bugün Suriye Devlet Başkanı Ahmed Şara, yıkılan Esed rejiminin yandaşları ve suçlularının aktif olduğu kıyı şehirlerindeki güvenlik kargaşasını destekleyen bir dış devletten bahsediyor. Şayet İran'ın bu kargaşada dahil varsa durumu tekrar sıfır noktasına getirmeye başlayacak ve sadece tüm bölgenin ortak düşmanının yararlanacağı gerilimleri arttıracaktır.

Suriye'deki savaşan taraflar arasındaki derin yaralar bugünden yarına hemen iyileşmeyecek, yaraların sarılması veya en azından yatışması zaman alacaktır. Karşılıklı yıkım ve ölümlerle geçen yıllar sonra bu anlaşılır bir durumdur ancak ümmetin geri kalanının genel şuuru müşterek düşmanın varlığı sebebiyle bu krizin üstesinden gelebildi, Sünniler ve Şiiilerin düşman olmamaları gerektiğini anladılar. Ayrıca hiç kimse iki mezhep arasındaki farklılıkların giderilmesini temel almamaktadır. Zira bu asla gerçekleşmeyecektir. Çünkü farklılıklar taraflara özgüdür ve çözülmeyecektir. Burada istenen, farklılıkların giderilmesi değil, birlikte yaşamaktır. Özellikle de

Suriye Ulusal Diyalog Konferansı 24-25 Şubat 2025

müştereklik, farklılıkların sebeplerinden çok büyüktür. Zira siyaset ayrılıkların kapısı, din ise ittifakların kapısıdır. Âlimlerin dünya, itibar ve hâkimiyet elde etme peşindeki siyasetçilerin davranışlarının arkasından gitmeleri gariptir. Ya dinî görünümlerine güvenen kitlelerini aldatıyorlar ya da siyasetçiler tarafından kandırılıyorlar ve saf-lar. Aldananın da aldatanın da sözü dinlenmemeli.

Her iki tarafın âlimlerinin kabul ettiği vatandaşlık kavramı tüm tarafları tek bir devlet çerçevesinde eşitlik ve birlikte yaşama zorunluluğu konumuna koymaktadır. Keza bu âlimler tek ümmet kavramını da kabul etmekte, Mekke'de aynı düzlemde buluşmaktalar, tek bir kibleye yönelmekte, aynı peygambere ve tek bir Kur'an'a tabi olmaktadır. Siyasi bir kavram olan vatandaşlığı kabul ediyorlarsa dinî bir kavram hüviyetindeki tek ümmeti nasıl reddedebilirler?

Ne geçmişi karıştırmak istiyoruz ne de parçalayıcı bir söylem üretmeyi. Sadece muhabbet ve tavsiye çerçevesinde hatırlatıyoruz. Ezher Şeyhi geçen şubat ayında Bahreyn'de düzenlenen İslâm-İslâm diyalogunda şöyle dedi: "Mezhepleri Yakınlaştırma

Komitesi fikri eski Ezher şeyhlerinden Şeyh Mahmut Şeltut ve büyük dinî otorite Muhammed Taki el-Kumi ile birlikte 1949'da doğdu ve 1957 yılına kadar sürdü. Neticede 4 bin sayfayı aşan 9 ciltlik bir eser yayımlandı." Böylelikle Ezher Şeyhi, bir kez daha Suriye topraklarında yeni mezhepçi çatışma tehdidinin döndüğü bir zamanda Sünniler ile Şiiler arasındaki anlaşma alanına ışık tutmak istedi.

Bu yüzden âlimlerin kendi rollerinin ihtilaflardan ziyade ittifak çağrısı yapmak olduğuna dikkat etmeleri gerekir. Halkın iradesine uymaları ve muhalif kesimi iktidara getirirse bile demokrasinin arkasında güçlü şekilde durmaları gerektiğini kitlelere ilan ederlerse iyi yaparlar. Bu da siyasetin yanında, fikir ve ifade özgürlükleri şartına bağlıdır. Böylelikle herhangi bir partinin halk tarafından kabul görmesi sağlanacaktır. Halkın seçimini reddetmek ise yolsuzluk, İslâm'ın ve her iki mezhepten âlimlerin savunduklarının dışında bir iradeyi dayatma arzusundan başka bir anlam taşımaz.

Suriye bugün oldukça riskli bir kavşakta duruyor. Bir yandan Suriye'de oyun oynayan Siyonist-

ler, diğer yandan başını uzatan mezhepçilik hayaleti ve üçüncü yanda siyasi değişim sürecinin başarısını reddeden, otokratik rejimlerin bekasını veya halkın katılımına kapı açan rejimlerin başarısız olmasını isteyen ülkeler var. Yeni Suriye rejimi devasa baskı araçlarına sahip güçlü taraflardan gelen sert testler karşısında çok zayıftır. Demokrasiyi kurmak ve sonrasında sağlamlaştırmak için baskı yapmak yerine düşmanların ittifak ettiği Suriye deneyimini başarısız kılma süreci görüyoruz. Suriye Hizbullah ve İran, Siyonist rejim ve bölge rejimlerince olumlu karşılanmıyor veya tam tersi ancak herkes Suriye'nin başarısız kılınması konusunda hemfikir. Bunu Suriye halkının zayıflatılması ve ayrıca İran eksenini ve müttefiklerinin zayıflatılması izleyecektir. Suriye rejiminin değiştirilmesi bu eksenin zayıflatılması amacıyla ve rejimin başarısız olması İran ve müttefiklerine sadık bir rejim getirmeyecektir. Bölge yöneticileri değil, halklarıyla yeni sayfa açmak, çatışan taraflara değil Siyonistlere yarayan çatışmaların akıttığı kanı durdurmak daha evladır.

(www.arabi21.com, 12 Mart 2025)

Arap dünyası medyasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

DÜNYA DÜZENİNİN DEĞİŞME İMKÂNI

— MUSTAFA AYDIN —

Son günlerde hemen pek çok kişi ABD Başkanı Trump'ın uçuk söz ve davranışlarından da hareketle mevcut küresel düzende önemli değişikliklerin olabileceği üzerinde durmaktadır. Gerçekten de yarın ne olacağı kestirilemeyen bir kaos ortamı yaşanmaktadır. Aslında dünyada ciddi bir düzen sorunu vardı. İsrail'in Filistin'deki soykırımını, yeni seçilen ABD Başkanı'nun hezeyanları, bunların sıradan birer değişim olmadıklarını açık bir şekilde gösteriyordu. Onun için arkadaki gerçekleri görmeye yönelik bir değerlendirme yapmak gerekiyor.

Esasen sadece olaylara takılıp kalınacaksa mutlak olayların sürüp gittiği ve ortada abartılacak bir şeyin olmadığı bile söylenebilir. Bu işlerin aktörü gözükken kişiler değişir, mesela söz konusu edilen başkan dört yıl sonra iktidardan indirilir, ABD aldığı yanlış kararlarda değişiklikler yapar, çelişkilerini düzeltir. Uzunca bir süre dünyanın merkezine oynayan ama ırk temelli derin çelişkilere sahip Avrupa da bunları çözmek üzere kurduğu örgütsel yapısı AB ile bir çözüm üretebilir vb. Ne var ki sorun daha köklü ve daha derindir. Hatta sorun Batı bloğunun çöküşünden daha fazla bir şeydir ki bu yazımızda kısaca değerlendirmeye çalışacağımız konu da budur. Biraz daha açarak söylemek gerekirse bu yazımızda, “küresel magandalığa dönüşen mevcut bloklu yapının kırılması”ndan, dünyanın bir “evrensel insani düzenin kurulması”na doğru dönüşme imkânından söz etmek istiyoruz.

İNSANLIK TARİHİNDE BLOKLAŞMA

Yegâne kaynağımız Kur'an-ı Kerim'e göre insanlık, bir prototip olarak yaratılan bir erkek ve kadın ile başlamış ve oradan türetilmiş gelmiştir. Başlangıçlarda birbirini tamamlayan “insan

olmak” ve “bir Allah'a inanmak” ekseninde tek bir ümmetti. Bir aile vasfıyla ortaya çıkan insan türü, zamanla, tabiatına yerleştirilen bir kültürleşme (te'ârûf/tanışıp anlaşma) kanuniyeti gereği aşiret, kabile ve nihayet daha büyük topluluklar oluşturdu. Ne var ki bu tek ümmet olma hâli bir hikmet doğrultusunda inanç ve düşüncede sürekli olmadı ve farklı inanç ve düşüncelere ayrıldılar, dolayısıyla da tek ümmet olmaktan çıktılar. Parça bölük oldular, güç ve buna dayalı çıkar konusu aralarındaki mücadelenin dinamiğini oluşturdu.

Çıkar ve güç etkenleri özellikle toplumu temsil eden siyasi yapıları bloklaşmalara götürdü. Toplumlar arasında muvazaalar oluştu. Günlük dilde kullandığımız kültürel-siyasal bloklaşma ve kutuplaşmalar bu tarihî sürecin uzantılarıdır. Tarihte büyük gelenekler olarak da bilinen devletler (ki bunlar aynı zamanda toplum karşılığında kullanılıyordu) bu gerçeği yaşaya geldiler. Çoğu kere ikili olan, Romalılar-Kartacalılar, Rumlar-Persler, kisralar-kaysler gibi kutuplaşmalar tarihte çok iyi bilinen blok yapılarıdır.

Bloklaşma tarih boyunca var, hep var olagelmıştır. Bilindiği gibi İslâm'ın geldiği dönemlerde eski dünyanın merkezinde birbirine rakip Pers ve Rum imparatorlukları üzerinden belli bir bloklaşma yaşanıyordu. Bu yapıların dünya görüşü çoğu kere orada duran bir adalet ve hakaniyet üzerine oturmuyor, taşıdıkları mevcut gücün temel esprisine uygun şekilde ortaya çıkıyordu. Ama dengeye ihtiyaç duyulan bu dünyada Allah, “bir zorbanın belasını bir başka zorba ile gideriyordu”. Çevrede kalan toplumlar da kendi dünya görüşüne daha yakın bulduğu birisine sempati besliyordu. Mesela söz konusu ettiğimiz o dönemin Müslümanları da göreceli

olarak da olsa gönülleri Rumlardan yana idi. O dönemde iki blok arasında gerçekleşen bir savaşta Rumların mağlup olmasına üzülmüşlerdi. Allah Rûm Suresi'nde Müslümanları bir bakıma teselli etmiş, gerçekleşecek yeni bir savaşta Rumların galip geleceğini bu surede bildirmişti.

Sosyal/politik şartlar çerçevesinde gerçekleşen blokların, güç dengeleri ve çıkar ötesinde bir misyonları vardı. Akadların, Sümerlerin, Osmanlı'nın kendilerini tanıtan tarihe mal olmuş bir kimlikleri mevcuttu. Sadeleştirerek söylemek gerekirse Sümerlerin "Sümerler şunu gerçekleştirdiler." diyebileceğimiz bir tarafları vardı. Günümüzde bu konuda başat rol oynayan Amerika'nın, tarihi olmadığı için böylesi bir misyona sahip değildir. Çin ve Hindistan gibi tarihi olanların misyonları da yok edilmiştir.

BATI'NIN YOK EDİCİLİĞİ VE SAVAŞ TARTIŞMALARI

Kültürleşmeyi bilmeyen (veya buna tahammülü olmayan) Batı'nın en önemli özelliği gittiği hemen her yerde kendi dışındaki kültürleri elinden geldiğince yok etmesidir. Bundan dolaydır ki başta Amerika kıtası olmak üzere işgal ettikleri pek çok ülkenin muhtemeldir ki gerçek tarih ve kültürü hakkında doğru bir bilgiye asla sahip olamayacağız. İşin kötüsü işgal ettikleri ülkelerin, ilkel konuma yerleştirdikleri kültürlerini yok ettikleri için kendilerine tarihi, insani bir misyon üretememişlerdir. Tüm gelişmişlik görüntüleri içinde temsil ettikleri misyon da kovboyluk olabilir. Trump'ın sergilediği dünya siyaseti de neticede budur, tabi çağın imkânlarının da kullanıldığı en gelişmiş şekliyle 'çağdaş' bir kovboyluk.

Tarihteki bloklaşmalar küresel değildi, farklı alt grupları kapsasa da iki büyük ülke arasında bölgeseldi. Bildiğimiz kadarıyla akınlar vb. gibi başka şeyler için kullanılsa da küre-i arzın yönüyle ifade edilen Batı-Doğu, Kuzey-Güney blok nitelemeleri yoktu. Bu nitelemeler 20. yüzyılda sömürgeci Avrupa tarafından uyduruldu. Avrupa pek de kısa olmayan bir süre boyunca gelişmiş fikrî yapısıyla dünya merkeziliğine oynadı ama hiçbir zaman sosyo-politik nitelikli bir blok olmadı. 20. yüzyılda kristalize bir sömürgeciliği sürdürebilmek için bloklu bir dünyaya soyunurken bu görevi ABD'ye devretti, savunmasını bile ona ihale etti.

İnsan hakları, demokrasi, özgürlük, eşitlik gibi zamanında Batı'yı ayrıcalıklı hâle getiren değerler dökülüp inmekte, artık söyleyecekleri bir şey kalmamaktadır. 1990'lı yılların başında rakipsiz nihai sistem ilan ettikleri liberalizm otuz yılda miadını doldurmuştur.

Avrupa, mevcut bilgisi ve üretip dünyaya dayattığı değerleriyle etkinliğini sürdürüp gideceğinden emindi. Onun için de NATO gibi mevzii oluşumların dışında asker besleme külfetine girmedi, maddi varlığını refaha harcadı, hatalarına hep göz yumdu. Gerçi böyle bir davranış mevcut aydınlanmacı ahlakına pek de ters düşmüyordu. Mesela ABD'nin Filistin'de yaptığı insanlık dışı hareketlere destek vermekten çekinmedi. Tabi gerektiğinde akrep misali kuyruğunu geri çevirip sokabileceğini düşünmedi. Bu durum din veya ideoloji paylaşımıyla bile açıklanamayacak bir temenna idi. Şimdi en azından bu kadarını beklemediği bir süreç başladı. Esasen bir süredir erozyona uğrayan söz konusu 'çağdaş' değerler ABD'nin de katkısıyla dökülüp indi; demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi vb. kimsenin kutsalı değil ve muhtemelen olmayacak da. Herkes kendisi için ne gerekiyorsa onu yapacak. Adının demokrasi veya insan hakları olması gerekmeyecek.

Gerçekten pek çok değer ve kavram anlamını yitirmiş bulunuyor. Mevcut kaos ortamını değerlendirmede kullandığımız kavram ve deyimler bile artık meramımızı ifade etmiyorlar. Mesela pek çok kişi bir "Soğuk Savaş" döneminin sonlarına geldiğimize inanıyor ve sıcak bir "Üçüncü Dünya Savaşı" bekliyor, "yeniden yapılanma" söylemi çerçevesinde gerçekleşecek çözümün büyümesine umut bağlamış bulunuyor. Hâlbuki bunların hiçbirinin orada duran bir anlamı yok, tabir caizse ne niyetine yerseniz o.

Bir kere savaşın soğuğu sıcak olmaz, silah patlatılmadığında da savaş savaştır. Esasen klasik siyaset teorilerine göre politika savaşın bir parçası, ilk aşamasıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ileri sürülen Soğuk Savaş sloganı bir göz boyamaydı, süren savaşın bir maskesiydi. Ege-

Türkiye yeterince güç sahibi olmamasına rağmen tarihsel misyonuna uygun hareket etmeye, hemen bütün bloklarla ilişki kurmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Batı'nın birlik ilkesine karşılık beraberlik kültürünü yeniden ortaya çıkarıp insanlığa sunabilmeliyiz.

menler insanlığa bir barış ortamının bulunduğu izlenimini vererek istedikleri pek çok şeyi yaptılar. Savaşın, bir hafriyat; amacın bir yeniden kurgu işi olduğu düşünülürse bu dönemde işler kesintisiz devam etmiş, yapılmasını istedikleri pek çok şeyi yapmışlardır. Ezcümle dünya savaş(lar)ı devam edip gidiyor.

İşin ilginç tarafı modern dünyada biraz da ahlak yoksunluğuna bağlı olarak bloklaşmanın eski dünyada olmayan bir türü yaşanıyor. Dünyaya efenleme noktasında gerektiğinde de anlaşıyorlar. Bilgemiz Cemil Meriç'in ifadesiyle dünyanın iki günahkâr tekesi ABD ve Rusya, kafa kafaya verip masada yer bile alamayan Ukrayna'nın maddi imkanlarını paylaşıyorlar. Kısa bir süre önce birbirine meydan okuyup "Var mı bana yan bakan?" diyenler şimdi magandalık kuralına uyararak sarmaş-dolaş, "Var mı bize yan bakan?" diyorlar. Soğuk Savaş yerine psikolojik savaş dendiğinde de durum değişmiyor. Lafının yetip arttığı böylesi bir ortamda uzun menzilli üçüncü ve dördüncü dünya savaşlarına niye ihtiyaç duyulsun ki?

"Yeniden yapılanma" da içeriksiz bir sözdür. İlgi çekicidir ki Auguste Comte'tan beri (ki o sosyal statik demişti) sosyolojinin önemli kavramlarından biri kabul edilen ve bir inşaat kelimesi olan yapı konusunda belli bir uzlaşma yoktur. Kavrama, mevcut sosyal varlığın değişimle aldığı "son şekil" gibi bir anlam yükleniyor. Burada sorun, ortaya çıkan bu durumun "yeni" sıfatıyla nitelendirilmesidir. Modern kültür belki biraz da amaçlı olarak bu "yeni" ifadesini "eski"nin veya öncekinin karşısı anlamında "sonraki" değil de, "iyi" anlamında kullanı gelmiştir. Buna göre yeni her halükârda iyidir. Detaylıca üzerinde durmaya bile gerek yoktur ki bu sonraki, iyi olabileceği gibi kötü de olabilir. Pek çok varlığın değişiminin sonu bir bitişti; mesela ölüm bir

değişikliğin sonucudur, ama mutlak olumlu bir sonuç değil, mevcut hayatın bitmesidir. Buradan da hareketle denebilir ki küresel kurguyla ilgili her türlü değişimi olumlu saymak mümkün değildir.

ADLANDIRMALARIN TARİHİNE DAİR

Avrupa'nın etkinliğinin azalması ve inisiyatifin ABD'ye geçmesine de bağlı olarak bloklaşmada kullanılan Batı kavramı da hiçbir zaman makul bir çerçeveye oturmadı. Çünkü yön bildiren Batı'nın karşısı Doğu'dur, ama bir Doğu bloku yoktur. Avrupa takviyeli bir ABD Bloku ve bunun dışında paradoksal şekilde bir Bloksuzlar Bloku vardır. Bildiğimiz kadarıyla Batı bloku lafının yüzyılı geçmeyen bir tarihi var. Bir dönemlerin kudretli sömürgeci ülkesi İngiltere, kendisini merkez, Asya'yı Doğu, Amerika'yı Batı diye nitelemişti. Buna göre Çin-Hint, Uzak Doğu nitelemesi tutarsız değil, ama bu günkü Filistin, Ürdün, Suriye, Irak, Suudi Arabistan gibi ülkeleri bölgesel diye nitelemede kullanılan ve ortada kalmış olmasına rağmen hâlâ cari olan Ortadoğu ifadesi çok anlamsızdır. Bir dönemden kalma anlamsız bir sözdür. Kültürel farklılık taşıyan Kuzey Afrika ülkeleri bile Mağrip (Batı) ile nitelendirile gelmişse Yakın Doğu (yani Doğu'nun Batı kesimi) neresidir, altı çizile gelen Avrupa olmalıdır. Ama kimse böyle düşünmemekte ve sorgulamamaktadır. Dünyanın efendileri böyle buyurmuşlar, itirazı olan değil, cesareti olan söylesin!

Başka bir ifadeyle bugün en azından Avrupa'ya göre doğu cihetinde bulunan Rusya ve Çin gibi belli nüfuz bölgesi ülkeler var ise de coğrafi bir yön olan doğululuk ile isimlendirilen veya öyle kabul edilen veya böylesi bir iddiada bulunan bir blok yapılanması bulunmamaktadır. Özellikle o büyük gövdeleriyle hiçbir tarihsel misyona sahip olmayan Çin ve Hindistan bir blok olma vasfını taşımamaktadırlar. Batı kültürü ikisinin de tarihsel potansiyellerini bir daha ortaya çıkamayacak şekilde tahrip etmiştir. Batı'nın belki daha doğru bir ifadeyle Avrupa'nın icadı olan Marksizm ile Çin'in, liberalizminin araçsal yapısı olan teknolojiyle de Hindistan'ın kadim değerleri yok edilmiştir. Bu iki ülke de Batı'nın bilim ve teknoloji çöplüğü hâline gelmiştir. Dolayısıyla da kendine özgü, Batı kökenli olmayan, insani içerikli bir ideoloji üretme şansına sahip bulunmamakta, bu sebeple de kendine özgü bir

dünya görüşüyle, yerine göre mevcut bir blokun kaba kuvvetine karşı çıkıp hiçbir mazlum ülkenin yanında yer alma basireti gösterememektedirler. Esasen Batı'dan esinlendikleri mevcut inançlarına göre bunun bir gereği de bulunmamaktadır. Sıradan pratiklerde bunu görmek mümkündür. Mesela Hindistan'dan bugüne Ortadoğu'da saldırgan İsrail'in destekçisidir. Bana göre bunun sebebi bazılarının çok derin bir yorumuyla (Yahudilik ve Hinduizm'in binlerce yıl geriye giden) bir inanç ve düşünce birliği değildir. Yeni ideolojisinin sahibi ABD'nin İsrail'inin yanında olmaktadır.

Etkinliğinin sonlarına geldiğini düşündüğümüz ABD'nin de tarihsel bir misyonu yok, çünkü tarihi yok ki derinlerden gelen insani duygu ve düşünce taşıyan bir misyonu olsun. Bilindiği üzere Amerikan kültürünün temel özelliği pragmatist yani çıkar ve yarara yönelik olmasıdır. Bu dünya görüşünün sistemleştiricilerinden birisi kabul edilen William James'e göre iyi bilgi orada duran ve gerçeğe uygun düşen (doğru) bir bilgi değil, yanlış bile olsa işe yarayan bilgidir. Bu görüş soyut bir bilgi teorisi değil, hayatın bütününe kapsayan bir çıkarıcı hayat ilkesidir. Onun için de bu felsefe fiilen ifade etmese de amaçsal değerlere dayalı bir ahlakı yok sayar. Çünkü ahlak duruma göre çıkardan vazgeçmeyi gerektirir. Yalnızca çıkarını düşünmek hayvani ve hatta mekanik bir ilişki biçimidir. Aleyhine bir sonuç çıkacaksa verilen sözde durmayı abes sayar. Böylesi tarihsiz ve değersiz bir ortamda nasıl bir ideoloji üretilebileceğini ve bunun insanlığa nasıl sonuçlar verebileceğini tahmin etmek zor değildir. Onun için de bugün tutunduğu ideoloji ahlak yoksunu Siyonizm'dir.

Genelde Siyonizm, bir Yahudilik ideolojisi olarak bilinir. İsrail toprakları diye tanımlanan Filistin ve çevresinde bir Yahudi devletinin kurulması ve geliştirilmesi inanç ve düşüncesini taşıyan ve Yahudi milliyetçiliğini temel alan ideolojinin adıdır. Siyon kelimesi İsrail'de bir tepeye nispet ediliyorsa da Tevrat'ta İsrailoğulları'nın bir lakabıdır. 19. yüzyılda, sırf dinî, siyasi vb. farklı vurgulara sahip, ama her hâlükârda Yahudiliğe ait bir ideolojinin adı olmuştur. Bu anlamlar arasında yaygın olanı, Filistin bölgesinde, Siyon Dağı merkezli veya Yahudi dinine mensup bir topluluğa ait bir devletin kurulması ve iddia edilen ölçülerde geliştirilerek yaşatılmasıdır. Bu açıklamanın anlaşılması bir tarafı da yoktur. Asıl açıklanması gereken

nokta 19. yüzyılda Yahudilik için oluşturulmuş bu ideolojinin nasıl olup da 20. yüzyılda Batı Bloku'nun genel bir ideolojisi hâline geldiğidir.

Gerçekten de bugün artık Siyonizm sırf bir Yahudi ideolojisi değildir. Tabir caizse modern kültür alanının temsilcisi bir dünya görüşüdür. "Ben Yahudi değilim ama bir Siyonist'im!" diyen üst düzey yetkililer bir gerçeğin altını çiziyorlar. Bizzat Yahudi ileri gelenlerinin bu konuda sessizliği tercih etmeleri de anlamlıdır. Yahudi olmayanların bu kadar sahiplendiği bir kavramı Yahudiliğe mal edici çabalar elbette abesle işigeldir. Öyle gözüküyor ki modern kültür uzun süredir yaşadığı tıkanmayı bazı dinî çabalarla aşmayı düşünüyor. Bunun için de önümüzdeki dönemde uygulamaya konacak bir proje gözüküyor. Esasen Yahudi ve Hıristiyanlığı tabanda birbirine yaklaştıracı çalışmaların önemli bir kısmı fundamentalizm çerçevesinde sürdürüle gelmiştir. İlginç yorumlar ortaya konmuş, bir tür Tevrat'çı Hıristiyanlık, İncilci Yahudilik gibi eğilimler türetilerek bu iki din birbirine yaklaştırılmaya çalışılmıştır.

Tabii işin bir de siyasi boyutu vardır ki bu, saf din ittifakından çok daha farklı bir şeydir. Alnındaki Haç işareti ile poz veren Yahudi ABD siyasetçisinin deruni bir Hıristiyanlık sevgi ve sempatisi taşıdığını düşünmek mümkün değildir. Daha sade bir anlatımla ABD'nin Yahudi dindarlığına değil, hedeflediği siyaset için Yahudi iş birliğine ihtiyacı vardır. Unutulmamalıdır ki kendi dışındaki insanlığın kuyusunu kazmak için kullanılan bir ortak ideoloji konumundaki Siyonizm sallantıdaki Batı ittifakını ayakta tutmaya yetmeyecek, önceki ahlak yoksunu liberal ideoloji gibi Siyonizm de varlığını sürdürüremeyecektir.

Mevcut bloklu yapının aktörleri de bu çerçevede değerlendirilebilir. Rus ünlü filozofu Alexandr Dugin dünyadaki mevcut aktörleri Deccal şeklinde nitelendirmekte ve önüne geçilmezse bir kıyamet alameti olabileceğini ileri sürmektedir. İslâm'a göre Deccal diye bir kıyamet alameti yoktur, ama galiba bir kadim kültür olgusu olarak bütün insanlığa meydan okuyup ortalığı karıştıran Deccal (veya Deccallar) ve insanlığın kullanılmak zorunda olduğu bütün suyu içtikten sonra doymayıp hâlâ su isteyen bir 'eşeği' de var. Kur'ân'a göre kesin şekilde var olan ve konumuzla da ilgisi bulunan varlık Deccal değil Ye'cüc ve Me'cüc'tür. Allah,

insanlık tarihi boyunca dünyada gözcülük edip adaletle yönlendirmelerde bulunan hükümdarlar çıkarmış, zararlı güç birikimlerine müdahale etmelerini sağlamıştır.

Kur'ân'da adı zikredilen Zülkarneyn bu hükümdarlara verilmiş bir örnektir. Dünyanın farklı istikametlerine seferler düzenleyen hükümdar nihayet bir yerde mağdur bir toplumla karşılaşır. Ye'cüc ve Me'cüc adlarını taşıyan lâyüsel bloklar oluşturmuş iki zorba toplumun baskısı altında kalmış olan bu topluluk, Zülkarneyn'den yardım diler, aralarına bir engelin oluşturulmasını isterler. Hükümdar onların da katkısıyla bir set oluşturur ve toplumlar, setin arkasında zararsız hâle gelirler. Aslında bu set, anladığımız kadarıyla kıyamete kadar sürecek bir muvazaa (denge) yasasıdır. Kur'ân'ın genelindeki gibi sembolik bir anlatım taşıyan bu olayda insanlığın bloklu yapısına işaret edilmekte ve Zülkarneyn'in de talebi ile kıyamete kadar bir engelin (tümüyle aşılamayacak bir setin) konduğu anlaşılmaktadır.

Bazılarının iddia edegeldiği gibi bu arsız topluluklardan birisi kısa, diğeri uzun boylu, birisi tek Allah'a inanan müminlerden, diğeri müşrik insanlardan oluşmuş değildirler. Güncel dilden bir örnekle (mesela) bunlardan birisinin adı ABD, diğerrinin adı Rusya'dır. Kıyamet zamanı gelince aradaki denge kuralı kalkar, Kur'ân'daki ifadeyle "Biz o gün Ye'cüc ve Me'cüc'ü bırakmışızdır. Ortalık dalgalanıp durur. Bu arada artık sura da üflenmiştir." (Kehf/99) "Nihayet, Ye'cüc ve Me'cüc (setleri) açıldığı zaman onlar her tepeden (her yerden ve her türlü imkânı kullanarak, dünyaya/toplumlara) saldırırlar. Artık gerçek vaat (kıyamet) de yaklaşmıştır." (Enbiyâ/96-97). Aslında anladığımız kadarıyla bu ikilikler kıyamette ortaya çıkacak değildirler, hep vardılar. Kıyametteki hâli, dengelerin ortadan kalkmasıdır.

ULUSLARARASI KURUMLARIN DURUMU

Burada bloklu yapıların özellikle günümüzdeki organizasyonlarından söz etmek gerekir. Mevcut NATO, BM gibi organizasyonlar Batı bloku çerçevesinde yer almakta, tam da bir çöküş süreci içinde bulunmaktadır. BM oturup genel insanlığın hayrına kararlar alamamakta, az çok makuliyet taşıdığı dönemlerde aldığı kararları uygulayamamakta ve hatta aksine hareket edebilmektedir. 1975 yılında aldığı "Siyonizm

ırkçı ve insanlığın aleyhine çalışan zararlı bir ideolojidir ve örgüt onunla mücadele etmelidir." şeklindeki karar yok sayılmakta, hatta teşkilat bu zararlı ideolojiye destek çerçevesinde kullanılmaktadır.

Etkin blokun bir diğerr teşkilatı olan NATO'nun işlevi de belli değildir. Bir ara Afganistan'da radikal diye nitelendirilen sivil Müslüman gruplarla savaşılan organizeli bir askerî teşkilatın dünyada adalet adına hangi dengeyi sağladığı veya sağlayabileceği de belli değildir. Şimdi blok başı ABD, bu ciddi eksikliklere bakmadan bunlara yaptığı masrafın karşılığını alamadığını ve bu organizasyonların feshedilmesi gerektiğini veya en azından ABD'nin ayrılmasını düşünüyor. Şu hâliyle bile bir bağlayıcılığı olmadığına göre geri kalanların da muhtemelen bir bağlayıcılığı olmayacak. Esasen İngilizce North (Kuzey) Atlantic Treaty (Anlaşma) Organization kelimelerinin baş harflerinden oluşan NATO kısaltmasında anlaşma anlamına gelen Treaty'nin baş harfi olan T, şimdi ticaret demek olan Trade'nin baş harfi anlamında kullanılır duruma gelmiştir.

KÜRESEL SİYASETTE BUNDAN SONRA NELER OLABİLİR?

Bu ve benzeri gelişmelerden hareketle yerli yabancı bazı düşünürler Batı'nın işin sonuna geldiği üzerinde durmakta, mevcut küresel siyasetin bundan sonra ne yapabileceği üzerinde kafa yormaktadırlar. Bu sürecin önemli sonuçlarından birisinin de herhâlde bundan ciddi yaralar alan Avrupa'nın konumunun alabileceği şekildedir. Antropolojik olarak zor iklim şartları gereği arzın diğerr yerlerine göre hayatın biraz daha geç başladığı kabul edilen Avrupa, Akdeniz, Atlas Okyanusu, Kuzey Denizi, göreceli de olsa Asya sıra dağları arasında dünya yüzeyinin yüzde 2, nüfusun 10 da birisini kaplayan, üzerinde devlet nitelemeli 50 siyasal organizasyonun yer aldığı, Avustralya'dan sonra ikinci küçük kıtadır. Ancak tarih boyunca yekvücut bir varlığa sahip olmasa da dünyanın fikrî ve kültürel hayatında başarıların sergilendiği bir alandır. Antikçağ Grek felsefesi, Roma düşüncesi, Hıristiyan kültürü ve 15. yüzyıl sonrasında gösterdiği fikrî gelişmeler olumsuzluk notları düşsek de hanesine yazılacak bir başarı çizgisidir. 16. yüzyıl İtalyan rönesansı, 17. yüzyıl Fransız Mekanist felsefesi, 18. yüzyıl İngiliz Aydınlanması, 19. yüzyıl Alman kültür

felsefesi, genelde bilim formundaki gelişmeler ve nihayet sanayi olgusu bu sürecin belirgin basamaklarıdır.

Ne var ki uzun bir süre her şeyin, bir “Avrupalı” bir de “Avrupa dışı” türü olduğu paradigmasına dayanan “Avrupa merkezilik” iddiası onu politik içerikli bir blok olarak var kılmadı. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra kültürel üstünlük ve sömürgecilikten aldığı etkinliğini Amerika’ya kaptırdı. Artık işgal ettiği İslâm ülkelerinden asker toplayıp Osmanlı’ya kafa tutan bir İngiltere yok. Fransa Afrika’daki sömürgelerini idare etmede zorlanıyor. Almanya İkinci Dünya Savaşı’nın anti-Siyonist suçunun ‘cezasını’ çekip bitirecek gibi gözüküyor. Kültürel üstünlüğü de bonkörce harcadı, icat etmekten gurur duya geldiği demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi gibi çağdaş değerleri bizzat kendi çıkarları doğrultusunda kullandı. Bunları önce kendisi istismar etti, dolayısıyla da genel geçer anlamlarını büyük çapta kaybettiler. ABD politikası da bunları hızla sıfırlıyor.

Gerçekten de uzun bir süredir Batı şemsiyesi altında ABD tarafından temsil edile gelen Avrupa ciddi bir çöküşün eşiğindedir. İşin içinden pek de kolay çıkabileceği gibi gözüküyor. Mevcut süreçte yeni bir blok olma şansını da taşıyor. Batı’da, Yahudiliğin Mehdisinden, Hıristiyanlığın Mesih’ine bir blok oluşturma sırası geleceği gibi gözüküyor. Bir adalet tesisi de beklenmiyor. Adalet sağlayıcı bir bloklaşma ancak adalet ve hakkaniyet gibi yüksek değerler çerçevesinde gerçekleşebilir. Sırf güç(lün) ün belirlediği değer ve kurallar bir zulüm kaynağıdır.

Batı kalıcı değerler keşfetme şansına sahip değildir. Ancak olsa olsa icat edebilir. Ama yapabileceği bu üretimler ancak aşkınlık yoksunu aydınlanma felsefesi ürünü olabilirler. Bunlar ise her halükârda üreticilerinin çıkarlarını temsil ederler. İşin önemli bir tarafı insanlığı, ileri sürdüklerine artık eskisi kadar kolay inandıramayacaklardır, çünkü dünya bu konuda bir hayli tecrübe kazandı Bugüne kadar güvene geldikleri teknoloji ise oyalama, hedef saptırma gibi ikincil işlevlerin dışında, hiçbir topluma kendine özgü sosyal politik yol ortaya koyma imkânı vermediği gibi Batı’ya da vermeyecektir.

AVRUPA’NIN DURUMU

Tarihsel gelişim süreci içinde şüphesiz bütün eksiklerine, İslâm’a karşı olumsuz tutumu ve özellikle dünya düzeni bağlamında Osmanlı’yı yok etme hatalarına rağmen insanlığın bir gelişim dinamiği olarak Avrupa bir öneme sahiptir. Kısaca belirtmek gerekirse dünyanın, ABD diktatörlüğünü aşabilmiş bir Avrupa’ya ihtiyacı vardır. Avrupa geçmişi ve beklentileriyle bağdaştırılması mümkün olmayan sorunlarını aşma fırsatı bulursa en azından güncel misyonlarıyla faydalı olabilir. Esasen toplumları da fitratın çok uzaklarında değildirler.

Ne var ki Batı, yapmak istediklerini yapmakta zorlanacak, pek çok şeye sıfırdan başlayacak. Günümüzde ilk iki sırada değilse de hemen üçüncü sırada yer alan savunma bile Avrupa için ciddi bir sorun teşkil ediyor. Savunmasını ABD’ye ihale ede geldiği için iç güvenliği sağlamanın ötesinde (mesela gerektiğinde İstanbul’u ‘işgal’ edebilecek) bir orduya sahip değil. Kurmaya karar vermiş görünüyor, ama bu ne zaman ve özellikle nasıl gerçekleşecek belli değil. Şimdilik başta ABD’ye karşı olmak üzere savunma için acilen 800 milyar dolar ayırmış bulunuyor.

Gelgelelim bu işin çözümü sadece paraya bağlı değildir. Artık Avrupa’nın bir askeri kültür kodu yok. Gerçi bu önce de böyleydi. İç savaşlarda pek çok insanın ölmesi, sırf İkinci Dünya Savaşı’nda 40 milyon insanın kaybı Avrupa’nın bir askerlik kültürünün olmadığını gösterir. Bu konuyu göz önüne getiren profesyonel ordu-lara sıcak bakmayan bazı Avrupalı yetkililer bütün Avrupalıların öncelikle erkeklerin askerî eğitimden geçmeleri gerektiğini savunmaktadırlar. Tabi sorun bununla bitmiyor, o zaman da modern kültürün altını çizdiği dünya hayatının albenisini karşılayacak bir maneviyat nasıl inşa edilecek vb. Avrupa’nın kendine gelmesi için kendilerinin de itiraf ettiği gibi Türkiye’nin desteğine ihtiyaçları var ve Türkiye canlandırmaya başladığı tarihsel misyonunun gereği yardım edebilir ve etmelidir de. Ancak bu destek bazılarının anladığı gibi (bir önceliği olsa bile) sadece savunma olamaz.

Sorun, Avrupa’nın en güçlü görüldüğü kültür alanında bile kendini göstermektedir. İnsan hakları, demokrasi, özgürlük, eşitlik gibi zamanında Batı’yı ayrıcalıklı hâle getiren değerler dökülüp inmekte, artık söyleyecekleri bir şey kalmamaktadır. 1990’lı yılların başında rakipsiz

nihai sistem ilan ettikleri liberalizm otuz yılda miadını doldurmuştur. Bu gidişle yalnızca Batılı iktidarların ihtiyacına göre anlamlandırılan, pıtrak gibi ırkçı partilerin türediği bir dünyada demokrasinin bir yeri olmayacaktır. Demokrasi adına dinci iktidarlara izin vermeyenler ırkçı partilerin iktidarı için ciddi bir şey söyleyemeyeceklerdir. Esasen ABD eksenli Batı'nın sosyal politik fütursuzluğu bu tükenişin bir ifadesi şeklinde yorumlanabilir. Amerika tarihinin temelini oluşturan kovboy kültüründen ancak dünya jandarmalığı çıkabilirdi ki hâlâ yapmaya çalıştığı şey de budur. Ama dünya, sadece kozmik bakımdan değil, sosyal düzen olarak da dönüşüyor.

Gelinen noktada gerçekten insanlığın bir beraberlik kültürüne ihtiyacı vardır. Daha önce de üzerinde durduğumuz gibi Batı'nın fiiliyatında olmadığı gibi potansiyelinde de böylesi bir misyon yoktur. Avrasya'nın içinde bulunduğu düşünülen Çin'de bir Batı kültürü üretimi olan Marksizm geleneksel Konfüçyen kültürü alaşağı etmiştir. Böylece de kendine özgülüğü, özel olarak da Doğu kültürünün geleneksel ilkelerinden birisi olan beraberlik misyonunu tümüyle yitirmiş bulunuyor. Avrasya'nın bir diğer temsilcisi olan Rusya komünist pratiğin merkezliğini yapmasına rağmen hâlâ bir kültür geleneğine sahip olduğu söylenebilir. Komünizm dönemlerinde bile salt sömürünün ötesinde, çatısı altındaki toplumları ekonomik yönden birbirlerine bağımlı kılarak bir beraberlik sağlamaya çalışmıştı. Mesela Batı'nın doğrudan çelme takmadığı hâlâ varlığı devam eden, Türki Cumhuriyetlerin Rusya bağımlılığı buradan doğmuştur. Ne var ki bu durum, Tolstoy, Dostoyevski ve benzeri düşünürlerin öncelediği geleneksel kültür potansiyeli imkâna sahip olmakla birlikte bir dünya görüşü değil, pratikte bir yönetim başarısıydı denebilir.

Bütün bu gelişmelerin ışığında altını çizerek belirtmeliyiz ki Müslümanlar yeteri kadar bir güce sahip değil iseler de büyük bir potansiyel imkâna sahiptirler. Manevi potansiyel gerektiğinde ihtiyaç duyduğu gücü üretebilir, ama güç ihtiyaç duyulan manevi potansiyeli üretmez. İslâm, bir potansiyelin açılımı olarak başladı. Pers, Rum ve kısıralıklar başta olmak üzere nice güç birikimleri bu hareketin etkisi altında kaldı. Bugün güçlülerin eline bakanlar, hangi din ve ırktan olurlarsa olsunlar sadece güç yoksunu

değiller, öncelikle manevi potansiyel yoksunlardır. Aslında gerçekten Müslüman olmak demek buna sahip olmak demektir.

İslâm dünyası bu potansiyel gücünün farkına varmalıdır. Türkiye yeterince güç sahibi olmamasına rağmen tarihsel misyonuna uygun hareket etmeye, hemen bütün bloklarla ilişki kurmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Batı'nın birlik ilkesine karşılık *beraberlik* kültürünü yeniden ortaya çıkarıp insanlığa sunabilmeliyiz. Bu formül tarihimizde keşfedilmeyi beklemektedir. Güç merkezleri açık bir takdirde bulunmasalar bile bu durumda Türkiye'nin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Dünyanın, tarihsiz ABD'nin Trump'ına değil, tarihsel misyon sahibi Zülkarneyn rolü üstlenmiş (siyasi organizasyonlara değil) devlet adamlarına ve onu ayakta tutan toplumlara ihtiyacı var. Türkiye'nin potansiyelinde ve toplumumuzun beklentilerinde bu var. Önemli olan onu açığa çıkarabilmektir. Türkiye bu konuda bir şansa sahiptir. Bu toplum Cumhuriyet'in kuruluş dönemlerinde ciddi bir kırılmayla reddedilip tarihe gömülmek istenen tarihsel misyonu tekrar canlandırılabilir. Bunun bir ortamı ve canlanma belirtileri de vardır. Geçen ayki yazımızda üzerinde durduğumuz Türkiye'nin tarihsel misyonu insanlığın ihtiyaç duyduğu misyondur. Bu misyonun temel özelliği, bir beraberlik formülünü temsil etme vasfında olmasıdır. Üstelik bu formül, teorik açıdan oluşturulmaya çalışılan bir proje değil, tarihen yaşanmış bir modeldir. Modelin sahibi Osmanlı bir düzine kadar dinî grubu ve etnisiteyi beraberlik içinde yaşatabilmiştir. Sonuçta insanlık bir ümmettir.

Bazılarının zannettiği gibi ümmet din ve hatta özelde Müslümanlar birliği demek değil, belli bir ekseninde oluşmuş beraberliktir. Mesela bu çerçevede Kur'ân'da, beraberce konup göçen "*Kuşlar bir ümmettir.*" buyrulur. Yine yukarıda da belirtildiği üzere yaratılış ve nesnel özellikleri itibarıyla insanlar "Tek ümmettir", ama bu ümmetliklerinin yanında altta ikinci türden ümmetler oluşur. Hz. Peygamber zamanında bir süre "Medine" ekseninde, Müslüman ve Yahudi kabileleri bir ümmet oluşturuyorlardı, yine tarih boyunca Müslümanlar "İslâm'a mensubiyet" çerçevesinde bir "İslâm ümmeti" olagelmışlerdir. İnsanlığın asgari şartlarda beraberlik sağlamış bir ümmet olmaya ihtiyacı vardır.

TRUMP'IN YENİ HARİTASI

— ROBERT D. KAPLAN* —

ABD Başkanı Donald John Trump

Dönemin ABD Savunma Bakanı Robert M. Gates, Haziran 2011'de Brüksel'de yaptığı kehanet gibi bir konuşmada Washington'un Avrupalı müttefiklerini, kendi güvenlikleri için önemli ölçüde daha fazla harcama yapmaya başlamadıkları takdirde NATO'nun bir gün geçmişte kalabileceği konusunda ikaz etmişti. Gates kendisinin, "müttefiklerini savunma harcamaları için üzerinde anlaşmaya varılan NATO kıstaslarını yerine getirmeleri için özel olarak ve kamuoyu önünde, çoğu zaman da bıkkınlıkla teşvik eden bir dizi ABD savunma bakanının sonuncusu" olduğunu belirtmişti.

* Jeopolitik, uluslararası ilişkiler ve seyahat alanlarında birçok dile çevrilen çok sayıda eser yayımlayan ABD'li yazar Robert D. Kaplan (1952) *The Atlantic* dergisinde otuz yıl muhabirlik yaptı ve dış politika analizleri yazdı. ABD'de Avrasya Grubu'nda danışman, Stratfor'da jeopolitik alanında baş analist, Deniz Harp

O dönemde NATO'nun 28 üyesinden sadece Arnavutluk, İngiltere, Fransa, Yunanistan ve ABD 2006 yılında taahhüt ettikleri gibi her yıl gayri safi millî hasıllarının en az yüzde 2'sini savunmaya harcıyordu. Gates'e göre bu durum dramatik bir şekilde değişmedikçe, "Amerikan siyasetinin geneli" arasında Avrupa'yı savunmak için "bir iştah azalması" olacaktı.

Akademisi'nde misafir öğretim üyeliği olmak üzere birçok görev üstlendi. Pentagon Savunma Politikaları Kurulu ve Donanma Yürütme Kurulu üyeliklerinde bulundu. Dış Politika Araştırmaları Enstitüsü'nde Robert Strausz-Hupé Jeopolitik kürsüsü başkanıdır. *Foreign Policy* dergisinin "En Etkili 100 Küresel Düşünür" listesinde iki kez yer aldı. Küresel siyaset ve jeopolitik strateji ile ilgilenen herkesin okuması gereken çok sayıda eseri bulunan yazarın Türkçeye *Coğrafyanın İntikamı* (2022) ve *Trajik Akıl* (2024) kitapları çevrildi. [çev.]

ABD'İN AVRUPA'YA YÖNELİK TUTUMUNDAKİ DEĞİŞİM

Avrupa'da değişim başladı ama belki de yeterince hızlı değil. Bugün NATO üyelerinin üçte ikisi yüzde 2 kıstasını karşılıyor. Ancak Rusya'nın Ukrayna'daki savaşı ve ABD Başkanı Donald Trump'ın müttefiklerden harcamalarını yüzde 5'e çıkarmalarını talep etmesi ışığında, Avrupa'nın önünde hâlâ uzun bir yol var. Trump uzun zamandır NATO'yu küçümsüyor. Geçen yıl, Rusları, savunması için daha fazla ödeme yapmayan herhangi bir NATO ülkesine "ne isterlerse yapmaları" için cesaretlendireceğini söyledi. Bu arada Başkan Yardımcısı J. D. Vance, Avrupa Birliği'nin Elon Musk'ın iş platformlarını denetlemeye çalışması hâlinde ABD'nin NATO'ya desteğini çekebileceğini söyledi.

Bütçe tahsisleri konusundaki anlaşmazlık daha derin bir probleme işaret ediyor: Trump ve Vance'in popülist söylemlerinde de görüldüğü üzere, çok sayıda Amerikalı artık Avrupa'yı savunmayı pek de önemsemiyor. ABD'nin Avrupa'ya yönelik tutumundaki bu değişim şaşırtıcı olmamalıdır. NATO yaklaşık 80 yıldır varlığını sürdürüyor. Bu modern tarih için uzun bir süre, özellikle de bilgi, ekonomi, hava yolculuğu, göç modelleri ve kimliğin kendisini etkileyen hızlı teknolojik değişim çağında.

NATO İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir müddet sonra kurulduğunda, ABD tüm küresel üretim kapasitesinin yarısından fazlasına sahip olarak dünyaya hükmediyordu. Bu rakam günümüzde yüzde 16 civarına düşmüştür. Savaş sonrası dönemde ABD'nin yeni ittifaka hem liderlik hem de finanse etmesi gayet tabiiydi; ne de olsa Avrupa şehirleri hava bombardımanı sebebiyle dumana tüten harabelerdi ve Joseph Stalin'in Sovyetler Birliği Batı Avrupa için ölümcül bir tehdit olarak belirliyordu. On yıllar boyunca bu dinamik değişti. Güvenliği büyük ölçüde ABD tarafından karşılanan Avrupa, vatandaşlarının iyi bir hayat sürdüğü imrenilecek sosyal refah devletleri inşa etti. Stalin hayatını kaybetti, Batı Sovyetlerle yumuşamayı başardı ve Sovyetler Birliği daha sonra çöktü.

NATO, Soğuk Savaş'tan ve Rus emperyalizminin yeniden doğuşundan sonra, Batı'da popülizmin ve kimlik politikalarının yükselişini de içeren on yıllarda büyük ölçüde, ittifakın ya İkinci Dünya Savaşı'nı ve Soğuk Savaş'ın ilk yıllarını iyi hatırlayan ya da hatırlayan insanlarla birlikte büyüyen ve onlara hayranlık duyan insanlar tarafından yönetilmesi sayesinde ayakta kalabildi. Ancak bu canlı tarihsel hafıza ortadan kalkıyor. Bu süreçte Amerikalılar kendi kimliklerinin Avrupalıların çok uzun zamandır ihmal ettiği daha eski, daha arkaik bir yönünü yeniden keşfettiler. Avrupa, ABD'nin Atlantik'e olduğu kadar Pasifik'e de bakan bir kıta olduğunu her zaman biliyordu, ancak bu bilgiyi hiçbir zaman kendi uygulamalarını etkileyecek kadar içselleştirmede.

ABD KİMLİĞİNİ ŞEKİLLENDİREN İKİ OLGU

ABD kimliği, en azından 20. yüzyılın başlarından bu yana, biri *coğrafi*¹ diğeri *Wilsoncu*² olmak üzere iki geniş olgu tarafından şekillendirilmiştir. Coğrafi olan bariz gibi görünse de pek çok insan için bilhassa Avrupalı seçkinler için aslında öyle değildir.

Büyük ölçüde ABD'yi kapsayan Kuzey Amerika'nın ılıman bölgesi, Doğu Kıyısı boyunca uzanan derin su limanları ve Apalaş'tan geçerek bozkırın geniş ve zengin topraklarına ulaşan yollarıyla millet olma yolunda mükemmel bir şekilde paylaştırılmıştır. Günümüzde Büyük Ovalar diye bilinen suya hasret Büyük Amerikan Çölü, gerçek bir tabii engel vasfıyla ortaya çıktı, ancak bir nüfusu Rocky Dağları üzerinden Pasifik Okyanusu'na taşımak için kıtalararası bir demiryolu yapıldı. Coğrafya, dış dünyadan

- 1 Robert D. Kaplan, küreselleşmenin coğrafyaya galip geleceğini öne süren düşünürlere "dâhice bir reddiye" kaleme almıştı. Bk. *Coğrafyanın İntikamı: Yaklaşan Çatışmalar ve Kaderle Savaş Hakkında Harita Bize Neler Söyler?*, çev. Zahide Tuba Kor, Küre Yayınları, İstanbul, 2022. [çev.]
- 2 Birinci Dünya Savaşı'ndaki zafer, Woodrow Wilson ile ilişkilendirilen Wilsonculuğu güçlendirmişti. Daha sonra ortaya çıkacağı üzere bu kavram, ABD'nin Avrupalı müttefiklerinin gerçek hedeflerini çok az hesaba katarken Balkanlar ile Yakın Doğu'nun gerçeklerini çok daha az dikkate alıyordu. Kavramın detayları için bk. Robert D. Kaplan, *Coğrafyanın İntikamı*, s. 24,104, 112. [çev.]

iki okyanusla ayrılmış uyumlu bir millet yarattı ve içinde o kadar çok şey oluyordu ki -bütün problemleri ve ihtimalleriyle- dünyanın geri kalanı belirsiz kalabiliyordu.

Yine de Pasifik'e ulaşıldığında, Florida ve Teksas arasındaki Körfez Kıyısı'ndan bahsetmeye gerek bile yok, dikkate alınması gereken bir değil iki kıyı şeridi vardı. Bu hem Avrupa hem de Asya'ya büyük deniz iletişim hatları açtı ve dış dünya ile güçlü bir ticarete imkân sağladı.

İşte burada ABD kimliğinin diğer yönü devreye giriyor: *Wilsonculuk*, başka bir ifadeyle ABD kıyılarının çok ötesinde özgürlüğün elde edilmesini ülkenin kendi güvenliği için gerekli görme ideolojisinin kısaltması. ABD'nin 28. Başkanı Woodrow Wilson, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD'yi uluslararası bir düzene sokmayı başaramasa da buharlı gemiler ve uçaklar ülkeyi Avrupa'ya daha da yakınlaştırmaya başlarken, ülkenin çabalaması için bir hedef yarattı. Wilson'un Avrupa kıtasının büyük bir bölümünde hürriyet ve demokrasinin kalesini kurma idealini gerçekleştirmek için Washington'u dünyanın en önde gelen gücü hâline getiren İkinci Dünya Savaşı ve sonrası gerekecekti.

Tüm bunlar savaş sonrası yıllarda ne kadar açık ve arzu edilir görünse de coğrafi bakımdan tamamen tabii değildi. ABD'nin daha iyi bir dünya uğruna yaptığı fedakârlıklar hakkında bilgi sahibi olmayı ve Washington'un Avrupalı köklerine -kan ve topraktan ziyade felsefi köklerle- dayanan tarihsel hımsımlık bağlarını gerektiriyordu. Tüm bunlar, seçkinlerin kanıksadığı ama kanıksamaması gereken bir okuma gerektiriyordu. Çünkü aradan seksen yıl geçtikten sonra, Soğuk Savaş'ın hafızalardan silinmeye başlaması gibi, Atlantik ittifakının kuruluşuna dair canlı hafıza da yok olduğundan, bu gelenek ancak şimdi kitaplar ve eğitim yoluyla değerlendirilebilir.

Trump bu geleneğin varisi değil. Gerçekten okumuyor. Kendisi post-okuryazar,³ eş deyişle sosyal medya ve akıllı telefonlar dünyasında

3 Robert D. Kaplan, daha önce Trump'ın 2016'daki seçim zaferini yorumlamış, onu "adi bir demagog", "sonradan

Trump gerçekten okumuyor. Kendisi post-okuryazar, eş deyişle sosyal medya ve akıllı telefonlar dünyasında yaşıyor ama sathi de olsa tahkiye tarihi çalışmalarına dalmış değil. Dolayısıyla Batı'nın savaş sonrası destanını takdir etmiyor. NATO onun için sadece bir kısaltmadır.

yaşıyor ama sathi de olsa tahkiye tarihi çalışmalarına dalmış değil. Dolayısıyla Batı'nın savaş sonrası destanını takdir etmiyor. NATO onun için sadece bir kısaltmadır, Nazi faşizmine karşı mücadeleden doğan, insanlığın gelmiş geçmiş en büyük askerî ittifakının çağrışımı değildir. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill tarafından Ağustos 1941'de Kanada'nın Newfoundland kıyılarında imzalanan ve savaş sonrası dünya için ilham verici bir vizyon ortaya koyan Atlantik Şartı ya da Averell Harriman ve George Kennan gibi büyük ABD'li diplomat ve devlet adamlarının savaş sonrası düzeni nasıl inşa ettikleri hakkında muhtemelen hiçbir şey bilmiyor.

Trump tarih dışı olduğu için elinde sadece coğrafya var. ABD'yi kendi başına bir kıta şeklinde hayal ediyor ve Grönland ve Panama gibi elde etmeye yemin ettiği yerlerin karşılaştırmalı yakınlığını kaydediyor. Trump'a göre Grönland ve Panama Kanalı, ABD coğrafyasının mantığının organik uzantılarıdır, özellikle de Kuzey Kutbu'nda daha fazla donanma faaliyetinin görüleceği bir çağda.

görme ve yoz" olarak nitelendirmişti. Ona göre ABD, onu başkan seçmekle uzak ülkelere daha iyi bir yönetime giden yol hakkında ders veren bütün itibarından vazgeçmişti. Trump'ın iç siyasete tesiri ABD sisteminin zayıflığını gözler önüne sermiştir. Robert D. Kaplan, *Trajik Akıl Korku, Kader ve İktidarın Yükü*, çev. Celil Civan, Küre Yayınları, İstanbul, 2024, s. 34, 40, 95. [çev.]

Trump aynı zamanda seçkinlerden ve onların projelerinden de nefret eder ve NATO en üst düzey seçkin projesidir. İttifak üyeleri Gates'in 2011'deki azarlamasını ciddiye alıp savunma bütçelerini çok daha önce artırmış olsalardı, Trump şimdi daha farklı hissedebilirdi.

Dikkate alınması gereken bir diğer faktör de teknolojinin coğrafyanın kendisini küçültmesidir. Bu çok kademeli olduğu için gözden kaçırılması kolay bir değişimdir. Dünyanın bir bölgesindeki buhranlar diğer bölgelerdeki buhranları daha önce hiç olmadığı kadar etkileyebiliyor. Tarihi iyi okuyan bir zihin, bu gelişmeyi ABD'nin dünya çapında ittifaklarını güçlendirmesi için kuvvetli bir sebep görür. Ancak Trump'ın daha ilkel ve determinist dünya görüşüne göre, sürekli çatışma içinde olacak daha klostrifobik bir dünyada bölgesel etki alanlarını güçlendirme zamanıdır.

Trump'ın aklında Panama Kanalı'ndan Grönland'a kadar uzanan ve Kanada'nın ABD'ye tâbi olduğu büyük bir Kuzey Amerika var gibi görünüyor. Trump'ın efsanesine göre kader şimdi kendini tamamlamaya başlıyor: Bir zamanlar Kuzey Amerika'nın ılıman bölgesini doğudan batıya ele geçirmek anlamına gelen şey, şimdi kuzeyden güneye bir zapt etmeyi gerektiriyor. Trump'ın Meksika Körfezi'ni "Amerika Körfezi" şeklinde yeniden isimlendirme teşebbüsü her şeyi anlatıyor.

Avrupa'ya gelince, doğuda Rusya'nın tehdidi ve güneyde Ortadoğu ve Afrika'dan akan göçün yol açtığı siyasi çalkantılarla daha da zayıflıyor ve bölünüyor. *Marco Polo'nun Dünyasının Dönüşü*⁴ kitabımda belirttiğim gibi, "Avrupa yok olurken, Avrasya bütünleşiyor." Avrupa'nın önünde sonunda bir Avrasya güç sistemiyle birleşeceğini açıklamıştım. Rusya'yı Çin, İran ve Kuzey Kore ile daha derin ittifaklara sürükleyen Ukrayna'daki savaş bu nazariyeyi doğruladı. Günümüzün daha küçük dünyasında Avrupa

kendisini Afro-Avrasya'daki çalkantılardan ayrı tutamıyor ve bu da onu Trump'ın yeni haritasında daha az değerli kılıyor. Wilsonculuk öldüğünde işte böyle olur.

Avrupalılar uzun yıllar boyunca ABD'nin Çin'e ve Doğu Asya'nın geri kalanına çok fazla ilgi göstermesinden kaygılandılar. Problem bundan daha derin. Trump, Çin'i tıpkı ABD gibi kendi kıtası ve güç bloğu şeklinde konumlandırıyor gibi görünüyor. ABD Başkanı Çin ile bir ticaret savaşı başlatabilir de başlatmayabilir de. Hatta Pekin ile ilişkileri geliştirmeye bile çalışabilir. Mesele şu ki, Çin, Trump'ın bölgelere göre bölünmüş bir dünya görüşünde yer alıyor; oysa Avrupa, NATO ve Avrupa Birliği'ne rağmen, pek bir şey ifade etmek için yeterince birleşik değil.

Trump aynı zamanda seçkinlerden ve onların projelerinden de nefret eder ve NATO en üst düzey seçkin projesidir. İttifak üyeleri Gates'in 2011'deki azarlamasını ciddiye alıp savunma bütçelerini çok daha önce artırmış olsalardı, Trump şimdi daha farklı hissedebilirdi. Bunu yapmasaydı bile, en azından NATO müttefiklerine karşı kullanabileceği nispeten küçük Avrupa savunma bütçeleri gibi bir silaha sahip olmazdı ki bu da argümanını ciddi şekilde zayıflatırdı.

Bu arada, ABD'nin ilk post-okuryazar başkanı, Avrupa'nın 1941'de Washington imdadına yetiştiğinden beri karşılaşmadığı bir meydan okumayı işaret ediyor. Soğuk Savaş ve sonrasında, Orta ve Doğu Avrupa'daki eski esir milletlerin NATO'ya katıldığı dönem, gelecekte huzurlu ve mutlu bir zaman olarak görülebilir.

Kaynak:

Foreign Policy, 25 Şubat 2025

Çeviren: Ekrem Buğra ÖZDEMİR

4 Robert D. Kaplan, *The Return of Marco Polo's World: War, Strategy, and American Interests in the Twenty-first Century*, Random House, 2018. [çev.]

ENTELEKTÜEL DÜNYADAKİ HÂKİM OLİGARŞİNİN MUHALİFİYİM

— EMMANUEL TODD —

Emmanuel Todd, 1951 doğumlu Fransız tarihçi, antropolog, demograf, sosyolog ve siyaset bilimcidir. Sosyal bilimlerin neredeyse her dalıyla yakından ilgilenmiş ve kendi içerisinde tutarlı özgün teoriler geliştirmiş önemli bir isimdir. Yıllardır Paris merkezli Ulusal Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde (INED) çalışan ve Annales tarih ekolünü devam ettiren Todd, *Son Çöküş: Sovyet Bölgesinin Dağılması* (1976) kitabında Sovyetler Birliği'nin yıkılacağını öngörmüştür. Ayrıca çocuk ölüm oranlarına dayalı olarak, aile yapısı kavramını merkeze alarak geliştirdiği sosyal teorilerle siyasi tartışmaları ve jeopolitik olayları çok farklı açılardan yorumlayabilen müstesna bir simadır. Yenilerde yayımlanan *Batı'nın Yenilgisi* kitabı vesilesiyle verdiği röportajlarda Ukrayna'nın Rusya'ya karşı direnerek bir zafer elde edebilmesini imkânsız gördü. Düşününürün "Batı'nın Son Çöküşüne Şahit Oluyoruz" başlıklı metni dergimizin 355'inci sayısında yayımlanmıştı. Özgün ve ilginç fikirleriyle her zaman ciddiye alınması gereken bir Batılı düşünür olan Todd Batılı ülkelerin günümüzde liberal demokrasi-den ziyade liberal oligarşi niteliğinde olduklarını, buna karşın Rusya'nın otoriter bir demokrasi karakteristiği gösterdiğini ileri sürmektedir. Bu görüşleriyle Batı dünyasında daha ziyade "Rusya yanlısı Fransız entelektüel" diye eleştirilen Todd, Batılı ülkelerin ABD'nin silah zoruyla İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir düzene sokulduklarını, ancak bu düzenin ve değerlerinin son yıllarda ahlaki olarak çöktüğünü vurgulamaktadır. Todd, tarihsel açıdan Batı'nın yükselişini Max Weber'in *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* isimli meşhur eserine atıfla açıklamaktadır. Ona göre Luther'in başlattığı reform hareketinin yol açtığı

Protestanlık mezhebinin Avrupa kültürüne hâkim olması neticesinde Fransa gibi Katolik nüfusu yoğun ülkeler laikleşerek ve Protestan ülkeleriyle eklenerek bu süreçte gelişebildiklerini düşünmüşlerdir. Todd daha önce yayımlanan *İmparatorluktan Sonra Amerikan Sisteminin Çöküşü* adlı eserinde gelecekte Amerika'nın dünyadaki yerinin ne olacağını sorguluyordu. Ona göre Amerikan İmparatorluğu gücünü kaybedecekti. Zira dünya o kadar geniş, o kadar çeşitli ve dinamik ki bir tek gücün hâkimiyeti düşünülemezdi. Dünyamızı her geçen gün değiştiren demografik, kültürel, sanai, ekonomik, ideolojik ve askerî güçler incelendiğinde Amerika'nın yerinin pek de sağlam olmadığı anlaşılıyor. Todd bir zamanların tartışılmaz süper gücünün yakın gelecekte kaçınılmaz olarak nasıl düşüşe geçeceğini çok disiplinli bir yaklaşımla inceliyordu. Ayrıca aile yapısı konusuna odaklanan Todd, birçok Batılı ülkede kadın hakları, feminizm söylemleri ve LGBT sebebiyle ailenin bozulduğuna ve bunun toplumsal değerlerin korunması açısından çeşitli sorunlara yol açtığına işaret etmektedir. Türkiye'de seküler çevrelerin bir kısmı onun Anglosakson ve Amerikan nihilizminin dünyayı sürüklediği sorunlar çerçevesindeki görüşlerini önemsiyor. Diğer kısmı ise onu ya görmezden geliyor ya da materyalist dünya görüşü zaviyesinden eleştiriyor. Todd'la son kitabı üzerine Daniele Labanti tarafından yapılan kısa röportajın belli kısımlarını Avrupa'da, Rusya'da ve ABD'de yaşanan gelişmelere ışık tutması hasebiyle Süheyla Küçük'ün tercümesiyle dikkatinize sunuyoruz. Başlık ve ara başlıklar metnin içeriğine göre tarafımızdan konmuştur. (Umran)

Nihilizmin en önemli belirtisi, üst orta sınıfları erkeğin kadın, kadının da erkek olabileceğine inanmaya iten transgender ideolojisidir. Kadının erkek, erkeğin kadın olabileceği, yanlış bir tespittir. Genetik koda dair biyoloji bilgisi, bize bunun imkânsız olduğunu söylemektedir.

Fransa'da sizin kendi hayalleriniz birer gerçeklikmiş gibi yutturmak istediğiniz, dile getirdiklerinizin bilimsel hiçbir temelini bulunmadığı ileri sürülüyor. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Mesele, Fransız matbuatının benimle ilgili söylediklerinden haberdar olmak değil, bugün tarihin ifşa ettiği gerçekleri bilmek. Gerçek şu ki ABD, Ukraynalıların ihtiyaç duydukları askerî teçhizatı üretme becerisinden yoksun. Zira sanayisi, finansallaşma süreci üzerinden, gücünü yitirdi. Ukrayna ordusu geri çekiliyor, asker bulmakta zorlanıyor. Gerçek şu ki Batı'nın yürürlüğe koyduğu ekonomik yaptırımlar Rus ekonomisinden çok Avrupa ekonomisine zarar verdi, ayrıca bugün Fransa'daki siyasi istikrar, Rusya'daki siyasi istikrardan daha fazla tehdit altında. Rus ekonomisi, bu ülkenin ABD'ye nazaran daha fazla mühendis yetiştirmesi sebebiyle ve Rusya'nın ABD'nin müttefiki veya tebaası olmayan ülkelerle ticarete devam etmesi sayesinde yeniden yapılanma imkânı buldu. *Le Monde, Libération, L'Express* gibi Fransız basınının önemli yayın organlarının benim düşlerimle ilgili yorumları konusunda ise şunu söyleyebilirim: Asıl sizsiniz düşler âleminde yaşayan. Fransa'da yazdığım kitabın ulaştığı başarı, bir yandan da bu basını Fransızların pek ciddiye almadıklarını ortaya koyuyor.

AVRUPA'DA NİHİLİZM GALEBE ÇALDI

Kaleme aldığınız kitap, esas olarak Avrupa'da dinin yaşadığı gerilemeyi ve nihilizmi ele alan teorilerinizle ilgili. "Dinin yaşadığı gerileme" ve "nihilizm" derken neyi kastediyorsunuz?

Avrupa'da dinî kökenin toplumsal ve ahlaki yapısına ait son izler de ortadan kalkmıştır. Âdeta dinsizlik hâline, dinin olmadığı duruma erişilmiştir. Buna karşılık, dinî nitelikte veya kaynağını dinden alan inançların, kuralların ve alışkanlıkların bulunmadığı gerçeklik, insanı fani ve bu dünyada ne yapacağını bilmeyen bir varlık olmanın yol açtığı kederle baş başa

bırakmıştır. Bu boşluk hâline yavan bir tepki geliştirilmiş ve boşluğun kendisi tanrılaştırılmış, eşyayı, insanları ve gerçekliği yok etme dürtüsüne yol açan nihilizm galebe çalmıştır.

Bu sürecin en önemli belirtisi, üst orta sınıfları erkeğin kadın, kadının da erkek olabileceğine inanmaya iten transgender ideolojisidir. Kadının erkek, erkeğin kadın olabileceği, yanlış bir tespittir. Genetik koda dair biyoloji bilgisi, bize bunun imkânsız olduğunu söylemektedir. Burada bir ahlakçı değil, bir antropolog ve akademisyen olarak konuşuyorum. Yanlış tespite yönelik nihilist onay, reddedilmelidir!

DÜNYA DÜZENİNİN GİDİŞATI

Siz, Avrupa'nın Batı'nın temsil edilmesi görevini ABD'ye verdiğini, bugün bunun yol açtığı sonuçların bedelini ödediğini söylüyorsunuz. Sizce bu temayül nasıl değiştirilebilir?

Şu an için başka bir şey gelmez elimizden. Bir savaş başladı neticede. Avrupa'nın kaderine bu savaşın sonucu karar verecek. Rusya Ukrayna'da yenilirse, Avrupa, bir yüz yıl daha Amerikalıların boyunduruğu altında yaşayacak. Eğer Amerika yenilecek olursa ki ben yenileceğine inanıyorum, NATO dağılacak, Avrupa özgür olacak!

Rus ordusunun Dinyeper'de durdurulması ve Putin rejiminin Batı Avrupa'ya askerî bir saldırı düzenleme konusunda göstereceği isteksizlik, Rusya'nın kazanacağı zaferden daha önemlidir. 144 milyonluk halkı, azalan nüfusu ve 17 milyon kilometrekarelik yüzölçümüyle Rus devleti, hâlihazırda kendi topraklarını elinde tutmak için mücadele etmektedir. Rusya, komünist dönem öncesindeki sınırlara doğru genişleme konusunda gerekli araçlara da isteğe de sahip değil. Rusya'nın Avrupa'ya doğru genişleme arzusu duyduğuna dair yalana inanan, Batı'da gördüğümüz Rus düşmanı histeri, ciddi her tarihinin alaycı bir üslupla yaklaşacağı bir mesele. Asıl Avrupalılar, NATO'nun, kendilerini

korumak değil de kontrol altında tutmak için var olduğu gerçeğini anladıklarında psikolojik bir şok yaşayacaklar.

Avrupa'nın, Balkanlar'da yaşanan çatışmalar, bilhassa Kosova meselesiyle yüzleştiği süreçte bu teslimiyet için son adımı attığını düşünüyor musunuz?

Hayır, bence her şey Ukrayna'da başladı. Kosova'nın ardından Irak savaşı süresince Putin, Schröder ve Chirac ortak basın toplantıları düzenlediler. Bu durum Washington'u ürküttü. ABD, Avrupa kıtasından kovulacağını düşündü. Bu noktada Amerikalı stratejistler, Almanya'nın Rusya'dan kopartılmasını öncelikli hedef belirlediler. Ukrayna'daki durumun iyice kötüleştiği süreç bu gayeye hizmet etti.

Rusların Ukrayna'nın fiilen NATO'ya alınmasına mâni olmak için savaşa girmeye zorlanması, esasen Amerikalıların elde ettiği önemli bir diplomatik başarıdır. Savaşın yol açtığı şok, Almanya'yı felç etti, Amerikalılara, o genel kafa karışıklığı dâhilinde, Almanya ile Rusya arasındaki ekonomik mutabakatın simgesi kuzey akım doğal gaz boru hattını havaya uçurma imkânı sundu.

Görünen o ki Amerika'nın yenilgisine şahit olacağımız ikinci aşamada Amerika'nın Avrupa üzerindeki kontrolü ortadan kalkacak. Almanya ve Rusya yeniden bir araya gelecek. Bir açıdan bu çatışma suni. Asıl doğal olansa düşük doğurganlık oranına ve yaşlı bir nüfusa sahip Avrupa'da Alman endüstrisinin, Ruslardaki enerji ve mineral kaynaklarıyla buluşup birbirlerini tamamlaması.

ELİTLERİN GİZLEDİKLERİ

Ukrayna'daki savaşta neden Rusya yanlısı bir konum aldınız, bu çatışmayı neden Batı'nın sonuna işaret eden örnek bir olay olarak değerlendirdiniz?

Ben, nesnel bir tarihçiyim. Ben, Batı'nın bu savaşı niçin provoke ettiğini ve onu neden kaybettiğini anlamak istiyorum. Bu yenilgiyle birlikte biz de dünya üzerindeki kontrolümüzü yitirdik. Ben, Rusya yanlısı değilim. Sadece Putin ve Lavrov'un kaleme aldığı metinleri okuyorum ve onların belirledikleri hedefleri, başvurdukları mantığı anladığımı düşünüyorum.

Bizim liderlerimiz de benim gibi araştırmacıları biraz ciddiye alsalardı, bizi böylesi bir felakete sürüklemezlerdi.

Akıllı bir Putin düşmanı, kitabımı Rusya'yla mücadele için kullanabilir. Oysa Fransa *Le Monde* gibi gazeteler, Rusya'nın ekonomik ve toplumsal açıdan kendisini toparladığı gerçeğini okurlardan, bilhassa Fransız elitlerinden saklıyor, bu anlamda, liderlerimize Rusya'nın istikrarı ve gücü konusunda yanlış bilgiler veriyor, dolayısıyla, aslında Putin'e hizmet ediyor.

Birçok Avrupa devleti için "liberal oligarşi", Rusya içinse "otoriter demokrasi" tabirini kullanıyorsunuz. Siz, hangi sistemde yaşamayı tercih edersiniz?

Liberal oligarşi, benim için pratik bir sorun değil. Ben, neticede Fransa'da fikir dünyasına hâkim köklü düşünce geleneği içine doğdum, bu gerçek hiç akıldan çıkartılmamalı. Dedem Paul Nizan'ın kitapları, savaştan önce Gallimard Yayınevi'nden çıkıyordu, Raymond Aron en yakın dostlarından biriydi. Eşi, anneannem Henriette, Claude Lévi-Strauss'un kuzeniydi. Babam Olivier Todd, *Nouvel Observateur* dergisi için çalışmış, büyük bir gazeteciydi. Ben, sadece entelektüel dünyaya hâkim olan oligarşinin muhalif bir üyesiyim. Ayrıca, ülkem Fransa'yı tutkuyla seviyorum, dolayısıyla, bu ülkede rejim faşist ya da ırkçı olana dek orada yaşayacağım, siyasi mülteci olmak gibi bir niyetim yok. Olursam, liberal oligarşiden daha beter nihilizme teslim olmuş ailemden farklı bir yol çizer, ABD'ye gitmemeyi tercih ederim. Barbarlıktan hazzetmem, kültürel açıdan fazla konformist ve fazla kibar biriyim. Sanırım İtalya'ya giderdim, çünkü bu ülkede her şey güzel veya İsviçre'ye giderdim, neticede bir kısmında Fransızca konuşuluyor. Rusya'ya gitsem orada ne yapabilirim ki?

TRUMPİZM DÜNYAYI SARSABİLİR

— ALEXSANDR DUGIN' —

Çok sayıda kişi Donald Trump'ın¹ ABD'de başkanlığı yeniden kazanıp Beyaz Saray'a gelişyle birlikte geleneksel siyaset tarzına geri döneceğini düşünüyor. Her ne kadar kendine özgü bir tat ve tabiiikte de olsa, ilk döneminde kısmen böyle olmuştu. Ancak ben durumun böyle olmayacağından eminim.

Hakikat şu ki, Trump bir devrim planlıyor. İkinci başkanlık döneminin ilk günleri, Trump'ın Amerika'sında neler yaşandığına ciddi bir şekilde bakmak için en münasip vakit. Hakikaten yaşananların önemi küçümsenemez. Bu yazı bir ideoloji olarak Trumpizm'in² genel hatlarını teferruatlı bir yaklaşımla ele alıp ortaya koyuyor.

* Genel anlamda Amerikan muhafazakâr devrimini temsil eden Trump'ı bir ideolojik akımın temsilcisi olarak gören Alexandr Dugin, küreselleşmecilerin ve sol liberallerin yemini düşmanı. Doğru ve adil olduğunu düşündükleriyle örtüşen Trump politikalarını destekleyen Dugin'in her durumu ve bölgeyi kendi içinde, kendi dinamikleriyle değerlendirerek dünya düzeni tartışmalarına yeni gerçekler zaviyesinden katkı sunan analizinin (*Al-Majalla*, 2 Şubat 2025) önemli kısımlarını Ekrem Buğra Özdemir çevirisi ve notlarıyla sunuyoruz. Dünyayı ve güç dengesini yeniden değerlendiren Dugin'in başka metinlerinde Suriye Devrimi başta olmak üzere katılmadığımız ve Rusya'nın jeopolitik çıkarları ve stratejileri ile örtüşen, eleştirilecek abartılı çıkarımları var ancak gelecek tahayyülü ve yeni dünya mimarisi üzerine yaklaşımlarını anlamak gerektiği kanaatindeyiz. (*Umrani*)

1 Dugin ABD'deki seçim sürecinde ve sonrasında Trump'ı destekleyen açıklamalar yaptı. [çev.]
2 Trump'ı bir çeşit ideoloji olan Trumpizm'in sembolü gören Dugin için Trumpizm şöyle tanımlanabilir: "Trumpizm, uzun yıllardan bu yana Batı'da ve

LİBERALİZME ELEŞTİREL BAKIŞ VE SAPKINLIK KARŞITI GÜNDEM

Trump'ın Başkan Yardımcısı J. D. Vance kendisini açıkça "post-liberal" diye tanımlıyor. Bu tanımlama son senelerde ABD siyasetinde hâkimiyet kuran sol liberalizmden net bir kopuş manasına geliyor.³ Şimdi iktidara gelenler liberal düşünceyi büyük ölçüde gözden geçirmek ve belki de tamamen ortadan kaldırmak istiyor gibi görünüyor. Bu temizlik, benim "derin devlet" şeklinde adlandırmayı seçtiğim Amerikan siyaset kurumunun kendisine de nüfuz edebilir.

dünyanın tamamında hâkim olan liberalizm ve sol liberalizme karşıdır. Bireyciliğin ilerlemesi, her türlü kimliğin ön plana çıkartılması, woke kültürünün kuvvetlendirilmesi, küreselleşme, gelensek kimliklerin ve ulus devletlerin yok edilmesi liberalizmin ilkelerinden bazılarıdır. Liberalizm gelenek karşıtıdır. Trumpizm, liberalizmin karşısında konumlanmıştır." Alexandr Dugin, "Trump ve Putin Yeni Dünya Düzenini Ele Alacak", söyleşi: Onur Sinan Güzelcan, *Teori*, 2025, sayı: 422, s. 23. [çev.]

3 Gelenek karşıtlığının karşısında Ortodoks Hıristiyan gelenekleri, liberal ilerleyiş fikrine karşı muhafazakârlığı, küreselleşmeciliğe karşı milliyetçiliği savunan Dugin son makalelerinden birinde dünyanın post-liberal döneme girdiğini, liberal anın sonunun ise Batı hegemonyasının da sonu olduğunu belirtiyordu. Ona göre post-liberalizm, modern zamanlardaki Batı hâkimiyeti çağını parantez içine alarak, bunun yalnızca geçici bir olgu olduğunu varsayar. Dugin için Rusya'nın en büyük düşmanı liberalizmdir. Liberalizmi, "insanın ayrı, özerk ve kendi çıkarını arayan bencil bireyle" bir tutar. Ona göre "Tanrı'dan, tarihten ve toplumdaki, insanlardan ve kültürden, aileden ve sevdiklerinden, kolektif ahlaktan ve etnik kimlikten tamamen kopmuş bir liberal kişi yoktur ve şayet varsa, olmamalıdır." Bu yüzden liberal dünyanın içinde liberalizme karşı mücadele eden kişi ve çevreleri önemser. [çev.]

Trumpizm bu şekilde, yakın zamana kadar hâkim olan sol liberalizme doğrudan karşı duran bağımsız ve farklı bir ideoloji olarak yavaş yavaş şekilleniyor. Trumpizm, katkısız ve duru olmasa da ayırt edici özelliklere özgü net bir yapıya sahip.

Öncelikle Trumpizm, insanlığı millî sınırların yavaş yavaş ortadan kalktığı ve ulus devletlerin egemenliklerini Avrupa Birliği [AB] gibi uluslar üstü teşekküller lehine bıraktığı, iktisadi ve kültürel bakımdan birleşik bir varlık olarak öngören küreselleşmeye kati ve açık bir şekilde karşı. Aralarında Klaus Schwab, Bill Gates ve George Soros gibi isimlerin de bulunduğu küreselleşme müdafileri, bu yolun sonunda, bir dünya hükûmetinin kurulmasına yol açacağına inanıyorlar. Bu senaryoda tüm kişiler müşterek bir iktisadi, teknik, kültürel ve sosyal çerçeve içinde eşit haklara sahip küresel vatandaşlar oluyor. Genellikle 'büyük sıfırlama' diye adlandırılan bu yörüngeyi yönlendirecek potansiyel mekanizmalar ise küresel salgın ve çevre gündemi şeklinde karşımıza çıkıyor.

Tüm bunlar, ulus devletlerin daha geniş medeniyet bağlamları, özellikle de Batı medeniyeti içinde korunmasını yahut bütünleşmesini savunan Trumpizm için tamamen kabul edilemez. Bu yaklaşım Batı'yı küresel bir liberal ideoloji altında değil, Trumpizm bayrağı altında birleştirmeyi amaçlıyor. Bu bakış açısı, Samu-

el Huntington'un "medeniyetler çatışması"⁴ diye bilinen ve Batı'nın eninde sonunda diğer medeniyetlerle karşı karşıya geleceğini öngören nazariyesini yansıtıyor. Trumpçı ekol, genel hatlarıyla uluslararası realizmi destekliyor.

Trumpçılar, toplumsal cinsiyet politikaları gibi 'ilerici değerlere' karşı woke⁵ karşıtı şeklinde isimlendirdikleri bir gündemi savunuyor. Erkek ve kadın olmak üzere sadece iki doğal cinsiyeti tanıyan Trumpçılar, eşcinselliği, biseksüelliği ve transseksüalizmi normalleştirme fikrini redde-

4 Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan, Y. Z. Cem Soydemir, Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2002. [çev.]

5 Batı'da sağ ile sol arasında başlayan kültür savaşının tam merkezinde yer alan woke terimi, 1930'lu yıllarda ABD'de başta ırkçılık olmak üzere toplumdaki yaygın sosyal adaletsizliklerin farkında olanları nitelemek için İngilizce "uyanık" anlamına gelen "awake" kelimesinden türemiştir. İlk etapta siyahilerin Amerika'da maruz kaldığı sistematik ayrımcılık ve adaletsizliklere karşı uyanık olmak anlamına gelen kelime, kişinin ırkçılık uykusundan uyanmasını sembolize ediyordu. Fakat 21. yüzyılda kelimenin anlamı genişlemeye ve tüm dünyaya yayılmaya başladı. İnternetle birlikte terim ABD sınırlarını aşarak tüm dünyayı ifade eder duruma geldi. Bununla birlikte siyahilerin haklarını ifade etmenin ötesinde terim LGBT sorunları, feminizm, göç, iklim değişikliği ve marjinalleştirilmiş topluluklar da dâhil olmak üzere çok çeşitli hareketler için kullanılmaya başlandı. Görünürlüğün artması ile terim aşağılayıcı bir şekilde de kullanılmaya başlandı. Bk. Enis Doko, "Radikal ve Saldırgan Bir Hareket: Woke Kültürü", *Fokus Plus*, 12 Ağustos 2024. [çev.]

Trumpçuların inançlarından kaynaklanan İsrail desteği, Yahudi Mesih'in yeryüzüne gelişini Yahudilerin Hıristiyanlığa geçişinin kaçınılmaz bir sonucu olarak gören Protestan Yahudi Hıristiyanlık teorisine ve İslâm dininin genelde reddedilmesine dayanıyor.

derler ve feminizmi desteklemezler, bunun yerine erkeklik kavramlarını ve erkeklerin rolünü toplumun ön saflarına geri getirmeye çalışırlar. Böylece artık kimsenin erkek olduğu için özür dilemek zorunda kalmayacağına inanırlar. Bu yüzden Trumpizm bazen “erkek kardeşler devrimi” ya da “erkeklerin devrimi” şeklinde de adlandırılıyor.

Trumpizm, eleştirel ırk teorisi yerine beyaz medeniyetini canlandırıyor. Ancak beyaz ırkçılığı sadece Trumpizm'in aşırılık yanlısı akımları tarafından temsil ediliyor. Trumpizm genellikle beyaz kimliğini eleştirmeyi reddederken, beyaz olmayan gruplara karşı, bu beyaz grupların bir özür talep etmemesi şartıyla, nispeten müsahahalı bir yaklaşım sergiliyor.

GÖÇMEN KARŞITLIĞI VE LATİN DALGASINA KARŞI AYAKTA KALMAK

Öte yandan göç konusunda katı kurallar getirilmesini isteyen Trumpçular, yasadışı göçmenlerin ülkeden kovulmasını talep ediyor. Aynı zamanda ortak bir millî kimlik hedefi olan Trumpçular, Batı toplumlarına başka medeniyetlerden ve kültürlerden gelen herkesin ev sahibi medeniyetin geleneksel değerlerini kabul etmesi gerektiğini varsaymakta ve liberal çokkültürcülüğün taraftarları tarafından savunulan çokkültürlülüğü destekliyor. Hareket özellikle yasadışı göçe ve Latin Amerika'dan gelen göçmen akımına karşı güçlü bir duruş sergiliyor ve Latinlerin çoğunlukta olduğu eyaletlerin demografik yapısını değiştireceğinden korkuyor.

Dahası Trumpizm, ABD'deki Müslüman toplulukların büyümesinden derin bir endişe duyuyor. Bu toplulukların Batılı değerleri ve kaideleri kabul etmediğini düşünen Trumpizm,

bütünleşmelerini gerektirmeyen, aksine azınlıkların kültürel özerkliklerini korumalarını destekleyen liberal politikalarla güçlendiklerine inanıyor.

Trumpçular Çin konusunda ise Çin'in ABD'deki iktisadi faaliyetlerine karşı büyük bir öfke duyuyor ve Çin'in ülke içindeki sanayi ve şirketlere sahipliğini ortadan kaldırarak tesirini sınırlamaya çalışıyorlar. Ancak Latin faktörü ABD iç siyasetinde Trump'ın gündemindeki en hayati mesele olmaya devam ediyor. Burada Samuel Huntington'ın görüşleri bir kez daha önemli rol oynuyor. Huntington onlarca yıl önce Kuzey Amerika'nın kimliğine ve geleneksel Beyaz Anglosakson Protestan (/WASP) tabanına yönelik ana tehdidin, çok farklı bir Latin Katolik kimliği yaratacak olan Latin Amerikalı göçmen akını olduğunu yazmıştı. Huntington, WASP'ların diğer kültürleri ve halkları bir dereceye kadar asimile edebildiğini savunsa da Latinlerin kitlesel akınıyla birlikte bunun olması artık imkânsızlaştı.

Göçmen düşmanlığı ABD'de daha nüanslı bir hâl alıyor. Özellikle Latin Amerika'dan gelen kitlesel göçe duyulan nefret. Trump'ın ilk döneminde, ABD'nin Meksika ile güney sınırı boyunca “Büyük Duvar” inşasını bir öncelik hâline getirmesinin arka planında bu yatıyor. Dahası, Trumpçular solcu ve yasadışı göç kaynağı gördükleri Latin Amerika ülkelerine karşı genelde menfi bir tutum içindedirler.

SOL LİBERAL SANSÜR VE POSTMODERNİZM KARŞITLIĞI

Trumpçular, radikalleşmeye karşı mücadelede yardımcı olmayan bir sol liberal sansür biçimi olarak gördükleri siyasi doğruculuğa karşı çıkıyorlar. Liberallerin kamuoyunu manipüle etmek için ayrıntılı bir sistem inşa ettiklerine ve hem ana akım medyada hem de kontrol ettikleri sosyal ağlarda ifade özgürlüğünü etkili bir şekilde ortadan kaldırdıklarına inanıyorlar. Sol liberal gündeme karşı çıkan ya da bu gündemden biraz bile sapan herkes derhal ‘aşırı sağcı’, ‘ırkçı’, ‘faşist’ ve ‘Nazi’ diye etiketlenirken, dışlanmaya ve hapis cezasına kadar varabilecek yasal soruşturmalara maruz bırakıldılar. Sansürün giderek her şeyi kapsar duruma geldiğini ve Trumpizmin kendisinin -başta Rusya olmak üzere diğer küreselleşme karşıtı hareketlerle

birlikte Avrupa popülizmi ve çok kutupluluk kavramlarının da- bu sansürün doğrudan hedefi hâline geldiğini söylüyorlar.

Trumpçılara göre liberal seçkinler ortalama bir vatandaşı toplumun zayıf fikirli ve bilgisiz bir üyesi görüyor, demokrasiyi “çoğunluğun yönetimi” değil “azınlığın yönetimi” şeklinde yeniden tanımlıyor ve liberal sol gündemle uyuşmayan her şeyi “yalan haber”, “Putin propagandası”, komplo teorileri ve cezalandırıcı tedbirler gerektiren tehlikeli aşırılıkçı görüşler olarak etiketliyordu. Kabul edilebilir olanın alanı keskin bir şekilde daraldı ve aşırı sol liberalizmin woke doktrininden farklı olan her şey kabul edilemez görüldü, zulme uğradı ve yasaklandı. Cinsellik, göç, eleştirel ırk teorisi, aşılama gibi küresel liberalizmin tüm ilkeleri bundan nasibini aldı. Liberalizm totaliter ve tamamen müsamahasız bir hâle dönüştü. Kapsayıcılık sadece liberal olmak anlamına gelmeye başladı.

Trumpizm tüm bunları toptan reddediyor ve geçen on yıllar boyunca kademeli olarak ve tamamen ortadan kaldırılan ifade özgürlüğünün geri gelmesini talep ediyor. Trumpizm, hiçbir ideolojiye ayrıcalık tanınmaması gerektiğine inanıyor. Aşırı sağdan aşırı sola kadar tüm olası ideolojiler yelpazesinde ifade özgürlüğünü savunmak da Trumpizm ideolojisinin temelini oluşturuyor.

Genellikle kültür ve sanat alanındaki ‘ilerici’ sol-liberal temayüllerle ilişkilendirilen postmodernizm kavramını da reddeden Trumpizm, henüz kendi tarzını geliştirmede için postmodern kültürü kendi tabanı içinde yerinden etmek ve kültürel çabaların çeşitlendirilmesini savunmakla sınırlı kalıyor. Postmodernist fikirlerin hegemonyasına meydan okumaya ve “yozlaşmış sanat” şeklinde algıladıklarının normleştirilmesine karşı koymaya odaklanırlar. Postmodern değerlerle etkileşime girmek ya da onları benimsemek yerine, postmodern değerlerin otoriter tutumu olarak gördüklerini ortadan kaldırmaya çalışırlar.

Buna karşın bazı Trumpçı düşünürler farklı bir strateji benimsiyor. Postmodernizmi liberal sol-dan “geri almayı” önererek, genellikle “sağ kanat postmodernizm” diye adlandırılan alternatif bir çerçeve öngörüyorlar. Bu vizyon, geleneksel ola-

rak muhafazakârlık ve gelenekçiliği eleştirmek için kullanılan hiciv ve yapı-söküm araçlarını kullanmaya ve bunları liberal solun ideolojileri ve kültürel normlarıyla yüzleşmek için yönlendirmeye dayanıyor.

Ancak Trumpçular arasında postmodernizmi savunanlar da var. Elon Musk’ın bir yandan geleneksel değerleri ve sağcı politikaları, diğer yandan da fütürist teknoloji ve inovasyonu benzersiz bir şekilde harmanlaması, onu bu hareketin önde gelen isimlerinden birine dönüştürüyor. Musk’ın vizyonu, Silikon Vadisi’nin en önde gelen iş adamlarından biri olan ve fütürizmi liberal normların reddiyle harmanlayan Peter Thiel tarafından da paylaşılmıyor.

“TRUMP” JEOPOLİTİĞİ

Trumpizm’in başka bir yönüne daha değinelim. Trumpizm’in temel prensiplerinden biri, odağı küresel bir perspektiften ABD merkeziliği ve yayılcılığı fikrine kaydırmaktır. Trump’ın Kanada’yı 51. eyalet olarak ilhak etmek, Grönland’ı satın almak, Panama Kanalı’nı kontrol etmek ve Meksika Körfezi’ni ‘Amerika Körfezi’ şeklinde yeniden adlandırmakla ilgili açıklamaları, bunun en açık örnekleri olarak karşımıza çıkıyor. Tüm bu örnekler, uluslararası ilişkilerde saldırgan bir realizmin ve bir asır boyunca hüküm süren Wilsonculuktan Monroe Doktrini’ne gerçek bir dönüşün işaretidir.

Monroe Doktrini 19. yüzyılda Amerikan dış politikasının önceliğini, Eski Dünya’daki Avrupalı güçlerin Yeni Dünya üzerindeki etkisini zayıflatmak veya ortadan kaldırmak amacıyla Kuzey Amerika kıtasını ve kısmen Güney Amerika’yı kontrol etmek olarak öngörüyordu. Trump’ın bu doktrin ile uyumu, Latin Amerika ülkeleri üzerindeki kontrolü güçlendirme ve küresel siyaseti reddetme arzusunu orta koyuyor.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra geliştirilen Wilson Doktrini ise ABD’nin küreselleşmesi için bir yol haritası oldu. Bu yol haritasının odak noktasını bir ulus devlet olarak ABD’den, liberal demokrasi normlarını tüm insanlığa yaymak ve küresel ölçekte yapılarını korumak için küresel misyonunu vurgulamaya kaydırıldı. Bu bağlamda, ABD’nin bir varlık veya devlet olarak konumu, uluslararası misyonuna kıyasla daha

az önemli hâle geldi. Wilsonculuk, Büyük Buhran sırasında öncelikli olmasa da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden ele alındı ve son on yıllarda baskın hâle geldi.

Elbette o dönemde Grönland'a kimin sahip olduğu, Kanada'ya kimin başkanlık ettiği ya da Panama Kanalı'nı kimin işlettiği önemli değildi, yeter ki küresel elitler tarafından kontrol edilen liberal demokratik rejimler her yerde hüküm sürsün. Trump bugün bu odağı radikal bir şekilde değiştirerek ağırlık merkezini uluslararası misyondan ziyade, bir varlık ve devlet olarak ABD'ye geri döndürüyor. Kanada, Danimarka ve Panama Kanalı'nın -Trump'ın fiilen ortadan kaldırmakta olduğu- bir dünya hükûmetine değil Washington'a, ABD'ye ve 'refah' döneminin karizmatik lideri Trump'ın kendisine boyun eğmesini istiyor. Zira Grönland ve Panama Kanalı'nın yanı sıra (Porto Riko'yu da sayarsak) 51 eyaletten oluşan ABD haritası, Wilson Doktrin'i'nden Monroe Doktrin'i'ne radikal geçişi açıkça yansıtır.

AVRUPA'NIN KÜRESELLEŞME SİSTEMLERİNİN ORTADAN KALDIRILMASI

Belki de Batı'yı şimdiden en çok şaşkırtan şey, henüz iktidara yerleşmemiş olan "Trumpçılar"ın programlarını uluslararası alanda uygulamaya başlama hızıdır. Elon Musk, Aralık 2024'ten bu yana X platformu aracılığıyla, daha önce George Soros gibi küreselcilere ve onların yönettiği ağlara atfedilen taktikleri kullanarak, Trumpçılarının ABD'de istenmeyen liderleri ortadan kaldırma politikasını aktif bir şekilde uyguluyor.

Musk hiç vakit kaybetmeden Almanya'da aşırı sağcı Almanya için Alternatif Partisi (AfD)⁶ ve lideri Alice Weidel ile Fransa'da Marine Le Pen gibi Avrupalı küreselleşme karşıtları ve popülistler için de benzer kampanyalar başlattı. Aynı şekilde Grönland'ı gönüllü olarak terk etmeyi reddeden Danimarka hükûmeti ve istifasından önce ülkesinin bir ABD eyaleti olmasına şiddetle karşı çıkan Kanada'daki Justin Trudeau bu kampanyaların hedefindeydi. Eski ağı bir parçası olan Avrupalı küreselcilerin kafası çok karıştı ve ABD'nin Avrupa siyasetine

6 Dugin arkadaşı Konstantin Malofeev'le birlikte AfD liderlerini 2014'te Rusya'da ağırlamıştır. Onlarla iyi ilişkileri vardır. [çev.]

doğrudan müdahalesine itiraz ettiler. Musk ve destekçileri ise Soros'un müdahalesine karşı çıkmadıkları için onları ikiyüzlülükle suçlayarak karşılık verdiler.

Geçmişte Avrupa, ABD ile tam bir mutabakat içindeydi. Onun pozisyonlarını benimsiyor ve direktiflerini tereddütsüz uyguluyordu. Ancak bugün Washington 90 dereceden az olmayan, belki de 180 dereceye varan radikal bir ideolojik dönüşüm sürecinde. Bu ani değişim, son zamanlarda Washington'ın emirlerine itaat etmeye alışmış olan Avrupalı⁷ yöneticiler için acı verici bir şok oldu. Şimdi onlardan, bir zamanlar sadakatle hizmet ettiklerini -ister alay ederek ister yalan söyleyerek olsun- reddetmeleri ve Trump ideolojisinin yeni karargâhına bağlılıklarını ilan etmeleri isteniyor.

Bu radikal değişim bazı Avrupalı liderlerin kolayca kabullenmesine yol açarken, diğerleri inatçı bir direnç gösterecek. Ancak değişimin çarkları çoktan dönmeye başladı bile. Trumpçılar Avrupa'daki liberal ve küreselci akımların etkisini kırmak için var güçleriyle çalışıyorlar. Bu çabaların nihai hedefi, sadece jeopolitik ya da ideolojik değil, tam teşekküllü bir Amerikan imparatorluğu olarak birleşik bir Batı inşa ediyor.

BİR NUMARALI DÜŞMAN ÇİN VE İSRAİL YANLISI AŞIRI SAĞCI TEMAYÜL

Trumpizm'in uluslararası boyutunun kilit noktalarından biri, Trumpçılarının sol ideoloji ve kozmopolitizm gibi liberalizm ve küreselleşme hakkında nefret ettikleri ne varsa bünyesinde barındıran Çin'e karşı mücadele etmek. Elbette günümüz Çin'i çok daha karmaşık bir yapıya sahip. Fakat Trump yanlıları arasındaki fikir birliği, beyaz olmayan, Batılı olmayan bir medeniyetin kalesi olan Çin'in ABD destekli küreselleşmeden kazançlı çıktığı ve büyük yararlar sağladığı yönünde.

Çin sadece kendisini bağımsız bir jeopolitik kutup statüsüne yükseltmekle kalmadı, aynı zamanda bu süreçte Amerikan endüstrisinin, işgücünün ve topraklarının çoğunu da satın aldı. Amerikan endüstrisinin daha ucuz işgü-

7 Dugin'e göre günümüz Avrupalı ise sapkın ve yozlaşmış bir durumdadır. [çev.]

cü arayışıyla Güneydoğu Asya'ya taşınması, ABD'nin endüstriyel kapasitesini ve egemenliğini yıpratarak onu yabancı kaynaklara bağımlı hâle getirdi. Trumpçılar, Çin mucizesinin hızlı ekonomik yükselişinden küreselleşme yanlılarını sorumlu tutuyor. Bu dünya görüşüne göre ABD'nin bir numaralı düşmanı Pekin.

Trumpizm'in dış politikadaki ikinci ana teması İsrail'e destek. Trumpçı hareketin bir kısmı İsrail karşıtı tutumlar benimsediğinden bu tutum, Trumpçıların kendi aralarında fikir birliği olmasa⁸ da genelde İsrail'i destekleme yönünde. Onların inançlarından kaynaklanan bu destek, Yahudi Mesih'in yeryüzüne gelişini Yahudilerin Hıristiyanlığa geçişinin kaçınılmaz bir sonucu olarak gören Protestan Yahudi Hıristiyanlık teorisine ve İslâm dininin genelde reddedilmesine dayanıyor.

RUSYA, UKRAYNA VE NEGATİF ÇOK KUTUPLULUK

Trumpçılar Moskova'ya karşı küreselciler gibi ideolojik düşmanlık yapmıyorlarsa da Moskova'ya pek sempati duydukları söylenebilir. Bununla birlikte Trumpçılar arasında Rusya'yı beyaz Hıristiyan medeniyetinin bir parçası sayan ve onu Çin ile ittifaka itmenin sorumsuzluk, hatta suç teşkil ettiğini düşünenler yer alıyor. Ancak böyle düşünenler azınlıkta kalıyor. Trumpçıların büyük çoğunluğu için Rusya en basit ifadeyle önemsiz. Onlara göre Çin'in aksine Rusya ciddi bir ekonomik rakip değil, ABD'de diasporası yok ve Ukrayna ile çatışması Trumpçıların düşmanı görülen küreselcilerin suçlandığı önemsiz bir bölgesel çatışmadan ibaret.

Onlar için Ukrayna ve orada yaşananlar, sadece Trumpçıların Obama ve Biden yönetimleriyle ilişkilendirdikleri yozlaşmış bir macerayı ifşa ettiği için önemli. Trumpçılar çoğunlukla Rusya yanlısı bir tutum sergilemeseler de Ukrayna'ya verdikleri destek Biden'dan aldığı muazzam yardıma kıyasla çok sınırlı kalıyor.⁹

8 Dugin Trump'ın Netanyahu ve Büyük İsrail Projesi'ni sınırsız bir biçimde desteklediğini fakat Trump destekçileri içinde John Mearsheimer ve Jeffrey Sachs gibi isimlerin buna itiraz ettiklerini belirtir. Alexandr Dugin, "Trump ve Putin Yeni Dünya Düzenini Ele Alacak", s. 25. [çev.]

9 Putin'le yapacağı görüşmeyle beraber Trump'ın bu

Trumpizm bağlamında çok kutupluluk kavramı derinlemesine bir analizi gerekli kılıyor. Bu cereyanın çok kutuplu bir dünya fikrini tam anlamıyla benimsemediği söylenebilir. Daha ziyade Trumpizm, tek kutupluluğun küreselcilerin savunduğundan tamamen farklı bir karakter ve içerik kazandığı ABD hegemonyasının yeni bir versiyonunu temsil ediyor. ABD, bu çerçevede küresel sistemin merkezinde konumlanıyor. Bu hegemonya, özgürlük, bireycilik ve serbest piyasa kavramlarını tanıırken, büyük ölçüde muhafazakâr beyaz Hıristiyan Batı'nın geleneksel değerlerine dayanıyor.

Bu görüş, dünyaya iki tercih sunuyor ya Batı'ya katılacaksınız ya da Batı'nın dışında kalacaksınız. Ancak Batı'nın dışında kalmak, refah ve ilerlemeden mahrumiyet manasına geliyor. Kapsayıcı olmayan bu görüş, daha çok dışlayıcılığa dayanıyor. Çünkü bu bakış açısına göre Batı, katılmak için büyük çaba gerektiren ve üyeliği sınırlı bir ayrıcalık hâline getiren bir tür özel kulübe dönüştü.

Bu yüzden Trumpçılar diğer medeniyetleri pek umursamazlar. Eğer bu medeniyetler kendi kimliklerini korumayı tercih ederlerse, bunu yapmakta özgürdürler, ancak bu tercihlerinin neticelerine de katlanmak zorundalar. Batı'ya katılmak istiyorlarsa, zorlu testlerden geçmeleri gerekiyor ve eğer geçerlerse, yine de sistemin ikinci sınıf bir parçası olarak muamele görecektir.

Başka bir deyişle bu vizyon, "aktif ya da pozitif birçok kutupluluğu" değil, daha çok "negatif çok kutupluluk" ya da "müsamahalı çok kutupluluk" şeklinde tanımlanabilecek bir durumu yansıtıyor. Başka bir deyişle şayet diğer medeniyetler Batı'nın bir parçası olamıyorsa, bırakın oldukları gibi kalsınlar! Dolayısıyla Trumpçılar güçlü bir şekilde çok kutupluluk fikrini açıkça benimsemiyor, ancak aynı zamanda buna karşı da çıkmıyorlar. Pasif ve müsamahalı bir tutuma sahipler. Bir ülkenin Batı'ya ait olamıyorsa, kendi yolunu izlemesi gerektiğine inanıyorlar. Çok kutuplu bir dünya için çabalamayacaklar ama bu tabii şekilde ortaya çıkacak, çünkü herkes Batı bloğuna katılamaz.

konudaki tutumu daha net görülecektir. [çev.]

UKRAYNA SAVAŞINDAN PAYIMIZA DÜŞEN

— MEHMET FURKAN ÖREN —

Modern siyasetin önemli temsilcilerinden sayılan Niccolo Machiavelli'ye göre siyasetin özü, aslan gibi güçlü ve tilki gibi kurnaz olmaktır. Herhangi bir alanda siyasi başarı elde etmek isteyen birisi, öncelikle güç araçlarını, şiddet yöntemlerini kullanabilecek cesarete sahip olmalı, bununla birlikte türlü kurnazlıklara başvurarak iktidarını sürdürebilmelidir.¹ Machiavelli'nin ahlaki ilkelerden bağımsız siyaset tarzı olarak bilinen ve siyasi literatüre Makyavelizm diye geçen bu yaklaşımı temel iddiası ahlak olan kilise çevrelerini rahatsız etse de onun yaklaşımları, siyasetin soğuk yüzünün tasviri bir analizidir.

Siyasette reel politik ve pragmatizmin soğuk yüzü vardır. Bu durum, güncel siyasetin konusu ve sorunu olmanın ötesinde insanlığın kadim gerçekliğidir. Bütün bir medeniyet, kültürel gelişme, bilimsel ilerleme, barış ve huzur söylemlerine rağmen insanoğlunun avcı ve avlanan ikilemi hiçbir zaman bitmemiştir ve bitecek gibi de değildir. İnsan hakları örgütleri, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve diğer kurumlara rağmen küresel siyaset, kurtlar ve onların avlamak için tuzak kurduğu koyunlar şeklindeki gerçekliğe işaret etmektedir.

COĞRAFYA VE UKRAYNA

İbn Haldun'a göre coğrafya kaderdir. Bu kader, sadece bireysel yönelimlerin, anlayışların ve hayat ortalamalarının değil, aynı zamanda ülkelerin refleksleri ve yönelimlerine de işaret etmektedir. Özellikle orta ve küçük ölçekli olan, belli oranda güçsüz ülkelerin bulunduğu konum onların geleceği üzerinde büyük etkilere sahiptir. Örneğin İskandinav yarımadasındaki (Danimarka, Norveç ve İsveç) ülkeler güçlü ülkeler değildir, ancak tarihî bakımdan ciddi

risklerle karşılaştıkları olaylar sınırlıdır. Oysa Rusların arka bahçesi gördükleri Ukrayna için böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü reel şartların, ahlak dışı siyasetin, "orman kanunlarının" geçerli olduğu bu dünyada, güç asimetrisinin fazla olduğu bir devletle komşu olmak (hele ki bu devlet Rusya ise) büyük bir talihsizliktir. Ruslar, tarih boyunca emperyalist emellere sahip olmuşlardır. Bunun da özellikle Almanlar, Japonlar ve Türklerin siyasi hafızasında önemli bir yeri olduğunu var saymak gerekir. Tarihsel olarak Rusya ile karşı karşıya kalan bu toplumlar içinde özellikle Türkler, onlarca kez pek çok bedel ödeyerek bu ülkenin emperyalist hevesleriyle yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca Rusya, Baasçı bir diktatör olan Esed'in kalıcı olması için elinden geleni yapmıştır. Sadece yakın tarihe bakıldığında Rusya'nın 2008'de Gürcistan'a saldırısı, 2014'te Kırım ilhaki ve son olarak Ukrayna'yı tamamen çökertme saldırısı dikkat çekmektedir. Rusya'nın emperyalist saldırganlığı ile ilgili tarihsel olarak Kafkaslar, Balkanlar, Afganistan ve Uzakdoğu olmak üzere pek çok bölgeden yüzlerce örnek verilebilir.

Bu tarihsel süreç, bütün boyutlarıyla dikkate alındığında çıkan sonuç açıktır. Eğer Rusya ile sınır komşuluğunuz ya da bu ülkenin kendi periferisinde gördüğü bir yerde toprağınız varsa ya kendinizi savunacak güçlü araçlara sahip olacaksınız ya da Rusya'nın güdümünde olacaksınız. Bu ülkeyi "abi" göreceksiniz, çeşitli kapris ve taleplerini sineye çekeceksiniz. Özellikle tarihsel açıdan Rusya'ya karşı belli bir rakip bloku oluşturan güçlerle de sınırınız varsa yaşamınız çeşitli dengelere bağlıdır. İşte Ukrayna'nın coğrafi kaderi budur. Rusya'nın kendi arka bahçesi gördüğü, ancak Avrupa'yla da sınırları bulunan Ukrayna'nın konumu hakikaten kaderdir. Bu konumun iki taraflı bir dengeye oturabilmesi ancak Ukrayna'nın sahip olduğu özgül gücün dengeyi sağlayacak bir potansiyel taşıması-

1 Niccolo Machiavelli, *Prens*, çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul, 2018.

la mümkündür. Tersi bir durum ya Rusların güdümünde kalmak ya da Batı'nın güdümüne girmek demektir. Tarihî açıdan Türkiye bu tarz bir dengeyi kurabilmiştir. Avrupa ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmış, NATO'ya üye olmuştur. Ancak Rusya ile de iyi ilişkiler geliştirebilmiştir. Bu çerçevenin, güç asimetrisi, siyasi parametreler, tarihsel temellere dayalı köklü siyasi anlayış gibi pek çok sebebi vardır. Türkiye dışında Rusya ile bir şekilde komşu olup da Avrupa ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışan devletler Rusların siyasi baskısı ve hatta fiziki müdahalesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu çerçevede, Rusya ile komşu olup da Avrupa'ya müzahir olma hevesindeki birinin şu ya da bu şekilde Rusya ile yüzleşmeyi hesaba katması gerektiğini ortaya koymaktadır.

EMPERYALİZMİN İPİYLE KUYUYA İNMEK

Rusya tarihsel olarak Ukrayna'yı kendisinin bir parçası görmektedir. Bu çerçevede, bağımsız bir ülke olsa da Ukrayna'nın bağımlı bir ülke olduğunun karinesidir. Aslında dünya ölçeğinde kâğıt üzerinde bağımsız görünen fakat gerçekte tam bağımsız ülke sayısı oldukça sınırlıdır. Bugün Ortadoğu'daki Ürdün, Lübnan veya başka bölgelerdeki çok sayıda ülkenin bağımsız olup olmadıkları tartışmalıdır. Bu ülkeler güç dengelerinin ve küresel aktörlerin belirlediği parametreler dışına çıkarak siyasi tercihte bulunamazlar. Sovyet Rusya'dan ayrılarak devletleşen Ukrayna'nın bu tarz bir ülke olduğu söylenebilir.

Kuruluşundan sonra uzun süre Rus güdümünde kalan Ukrayna, özellikle 2013'te AB ile imzalanan ortaklık anlaşması sonucunda Rusya'ya kaçan Viktor Yanukoviç sürecinden sonra AB'ye yakınlaşmaya çalışmış, Rusya ile arası bozulmaya başlamıştır.² Rusların buna cevabı Kırım'ı ilhak etmek olmuştur. Bu süreç tarihsel olarak emperyalist bir gücün etkisinde kalan bir ülkenin, gayet reel politik yapan başka bir emperyalist gücün etkisinde kalması sürecidir. Rusya'nın hegemonyasından kurtulmaya çalışan ancak bunun araçlarından yoksun olan Ukrayna, başta ABD olmak üzere tedrici olarak Batı ülkelerinin güdümüne girmek durumun-

2 Aslı Büşra Kurakçı, "Ukrayna-AB-NATO İlişkisi Bağlamında Rusya'nın Kırım Müdahalesi", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2023, sayı: 9/1 2023, s. 84-107.

ABD'nin bütün dünyanın gözü önünde, Ukrayna devlet başkanını aşağılayarak neredeyse tokatlayacak bir duruma getirerek, heyetinde bulunan birçok kişiyi ağlayacak duruma sokup sömürgecilik anlaşmasını imzalamasını istemesi yeni politik anlayışın güçle ilişkisini faş etmektedir.

da kalmıştır. Rus saldırısından kurtulmak için askerî, siyasi ve ekonomik açıdan Avrupa'ya bağımlı hâle gelmiştir. Binlerce insan topraklarını terk etmek zorunda kalmış, ülkenin altyapısı çöktürülmüştür. Tüm bu süreçlerde ABD ve İngiltere gibi emperyalist güçler teşvik edici beyanlarda bulunup birtakım destekler sunmuşlardır. Savaş uzadıkça Ukrayna daha da bağımlı duruma gelmiştir.

Ukrayna özelinde karşımıza çıkan manzara, yağmurdan kaçarken doluya tutulmaktadır. Savaş sürecinde teşvik edici olan ABD'nin Rus sopasıyla kendisine iyice bağımlı hâle getirdiği Ukrayna'yı Rusya'nın lehine olacak şekilde masaya oturtma çabaları, siyasi açıdan ibretliktir. Bu süreçte Ukrayna siyasi elitlerini eleştiren analistler, bu elitlerin emperyalist güçlerle kurdukları duygusal bağın bir ülkeyi yok oluşun eşiğine getirmesini büyük bir hata olarak kodlamakta ve Zelensky'yi bu süreçte en büyük payı bulunan kişi olarak belirtmektedir. Elbette ki Ukrayna Rusya'ya karşı haklı bir yerde durmaktadır. Ancak buradaki eleştiri askerî, siyasi ve iktisadi olarak güç parametreleriyle ilgilidir. Güç dengesi arasındaki makasın büyük olduğu bir ülkeyle hele ki başka bir emperyalist gücün araçlarıyla savaşmak risklidir ve rasyonel değildir. Ukrayna'nın kendi coğrafyasında Rusya ile iyi geçinme dışında seçeneği yoktur. İkinci seçenek Batı'nın ileri karakolu olmaktır ki Batı'nın da güvenilir bir partner olmadığının yüzlerce örneği bulunmaktadır.

Emperyalizmin ipiyle kuyuya inilmeyeceğini anlamak için siyasi tezlere, uluslararası ilişkilerle ilgili teorilere bakmaya gerek de yoktur. Türkçede bu gerçek, "Elin kazanıyla aş kaynamaz", "El elin eşeğini türkü çıkararak arar" şeklindeki

sözlerle ifade edilir. Ukrayna'nın siyasi elitlerinin hayatın bu basit kuralını dikkate almaması eleştiriyi hak eden önemli bir hatadır.

ÖLÜMÜ GÖSTER SİTMAYA RAZI ET

Batılı güçler, birkaç yıldır Ukrayna'yı Rusya'ya dövdürmektedir. Bu işin öncülüğünü ise ABD yapmaktadır. Etik olmayan bu süreç, ABD için kazançlı bir resim oluşturmaktadır. Bu yön-temle güçlü Rusya'yı yıpratmakta, Ukrayna'yı ise kendisine muhtaç ve bağımlı hâle getirmektedir. Savaşın öncesinde uluslararası ilişkiler üzerinde çalışan analistler, Ukrayna'nın kazanamayacağı bir savaşa gireceği konusunda hemfikir gibiydiler. Bu durumu tahmin etmek güç değildi. Ukrayna'nın Rusya'ya yenileceği belliydi ancak savaşın ne kadar süreceği belirsizdi. ABD ve Batılı ortakları savaşı gereğinden fazla uzattı. Savaş uzadıkça Rusya yıprandı, Ukrayna ise yok olmanın eşiğine geldi.

Bu uzun süreçten sonra yönetime gelen Trump ve ekibi, zaten iyice bağımlı duruma gelen Ukrayna'yı Rusya ile tehdit edip isteklerine razı etmeye çalışmaktadır. Burada Ukrayna halkının, siyasi elitlerinin, düşünce kuruluşlarının, güvenlik bürokrasisinin beklentileri, düşünceleri ve isteklerinin önemi yok gibidir. Ukrayna tartışması iki emperyalist güç olan ABD ve Rusya'nın pastadan ne kadar pay alacakları bir konsept içerisinde ilerlemektedir. Özellikle ABD'nin paraya dayalı sömürgeci heveslerini bütün dünyanın gözüne sokarcasına gündeme taşıması reel politığın güce dayalı boyutlarının anlaşılması açısından öğreticidir. Burada haklı olan değil güçlü olan kazanmaktadır. Bu açıdan ABD çeşitli tehditlerle Ukrayna'nın yer altı kaynakları ve madenlerini kendisine, üstünü ise Ruslara verilmesini istemektedir. Bu isteğini nobran, mafyatik ve tehditkâr bir dille bütün dünyanın gözü önünde yapmaktadır. ABD'nin bütün dünyanın gözü önünde, Ukrayna devlet başkanını aşağılayarak neredeyse tokatlayacak bir duruma getirerek, heyetinde bulunan birçok kişiyi ağlayacak duruma sokup sömürgecilik anlaşmasını imzalamasını istemesi yeni politik anlayışın güçle ilişkisini faş etmektedir.³ Bu tarz

3 <https://www.aa.com.tr/tr/vg/video-galeri/trump-ile-zelenskiy-oval-ofiste-kameralar-onunde-tartisti/346> (Erişim, 02.03.2025)

kovboy siyaseti ve mafyatik yaklaşım ya parayı verirsin ya da dayak yemeye devam edersin şeklinde bir denkleme tekabül etmektedir.

DERSLER

Hayatta her olaydan çıkarılması gereken dersler vardır. Ukrayna özelinde ortaya çıkan manzara, kim olursa olsun emperyalist güçlere güvenilmeyeceğini göstermektedir. Özellikle Ortadoğu'da ABD lejyonerliğini savunan birtakım oluşumlar için ibretlik durum ortadadır. ABD için çıkarı ve menfaati vardır. Menfaatî söz konusu olduğunda müttefiklik ilişkisi kurduğu ülke ya da oluşumu hem de bütün dünyanın gözü önünde küçük düşürebilir. Bugün Ortadoğu'da ABD tarafından verilen her silah kendi ajandasıyla ilgilidir. ABD ve Batı'dan medet uman oluşumlar için Ukrayna ibretamiz bir örnek niteliğindedir.

ABD ve Rusya'nın Yalta düzenini çağrıştıracak şekilde yakınlaşmaları, Türkiye için de önemli dersler taşımaktadır. Elbette ki Türkiye'nin ABD ve Rusya ilişkileri uzun soluklu tecrübelerle dayalıdır ve ülkemizin her duruma karşı siyasi projeksiyonu olduğu düşünülebilir. Ancak her şartta Türkiye, başta savunma sanayisi olmak üzere pek çok alanda güçlü olmak zorundadır. Kendini savunacak araçlardan yoksun olan ülkelerin düştükleri durum ortadadır. Birleşmiş Milletler işlevsiz hâle gelmiş, NATO'dan çatırda-ma sesleri gelmektedir. Güçlünün söz söylediği orman kanunları, sıradanlaşıp alenileşmektedir. Savunma, siyasi, ekonomik ve güçlü bir medeniyet tasavvuru, Türkiye'nin küresel değerler üretmesi açısından hayati derecede önemlidir. Küresel sistemin çatırdadığı günümüzde, tarihî olarak dünya düzeni için değerler üretmiş, Osmanlı örneğindeki gibi insanların barış ve huzur içerisinde yaşamasına önderlik etmiş Türk toplumunun düştüğü yerden kalkması, Trump örneğinde olduğu gibi "merhametsiz" bir kapitalist anlayışın yükseldiği günümüzde, insanlık adına gereklidir. Türkiye ufuk daralması yaşamamalı, tarihin verdiği sorumluluk bilinciyle hareket etmelidir. Çünkü Türkiye'nin siyasi, iktisadi ve askerî bir güç olarak öznelleşmesi, başta içinde bulunduğu medeniyet havzası olmak üzere insani bir paradigmanın yükselmesine önyak olacaktır.

CUMA KAYITLARI

EKSİK TEFSİR

AYTAÇ ÖREN

Rüzgâr ve toz bir arada olurdu. Bir'leşirdi. Estiği zaman mahalle arasında yere sinmiş, saklanmış onca toz havalanır, gözlerimizin içine dolar, saçlarımızın arasına girerdi. Yaşadığımız an dokunurdu bize. Ve kirlenirdik. Ne kadar çok toprak vardı o zaman! Hele çamur, hayatımızın bir parçası gibiydi. Pantolon paçamıza sıçramaması için nasıl da yürüyüş şeklimizi değiştirdik. Topuklarımızın üzerinde yürümeye çalışırdık. Annemizin kızgın bakışı içimize işlemiş, hep sanki karşımızda onu görürdük... Yaşadığımız an ve şimdi birdi, birleşir ve bizi de içine çekerdi. Ama o zaman çocuktuk ve bir "şimdi"miz vardı içinde yaşadığımız. Büyüdük ve yitirilenlerin arasına bir de "şimdi" girdi.

"BİR"İN ETRAFINDA OKU!

Yaşadığımız "an"la "şimdi"yi birleştiren zaman mı? Zamanla ilgili bir şey mi? Yoksa bize mi kaldı bu iş? Çünkü mekânlarla zamanlar anlaşmalıymış. Biri diğersinin gereği. Kayıp zaman kayıp yer

Hat: Hamid Aytaç, "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hûd Suresi/112)

demekmiş. Doğru mu? Büyüme zaman içinde oluyor ve zaman yavaş yavaş bizi bize veriyor, bizi mekâna bırakıyor, serbestsin diyor. Al kendini. Kendim zaten benim diyorsun ve alıyorsun. Ne aldığını tam bilmeden.

İnsan en çok kendine yabancı... Ve kayıplık sarmaya başlıyor kendini. Bir şeyleri büyütmeden büyüme! Ve her şey dağınık, dağınık gibi. Kırıklar(ın) var. Toz yerde, rüzgâr havada ama tozu-

muyor etrafın. Büyüdük işte ve yitirilenlerin arasına kendimiz de girdi.

Augustinus, "Hiçbir şey geçip gitmezse, geçmiş zaman olmaz ve hiçbir şey gelmezse, gelecek zaman da olmaz ve hiçbir şey var olmasaydı, şimdiki zaman da olmazdı." demiş. Acaba ne düşünerek demiş? Büyümele kendimize verilen bizin dağınıklığımızı "bir" yapacağımız "şimdi"yi ne rüzgâr ne toz ne de çamur kaybetti. Taşıyamadığımız, taşımaktan kaçın-

Hep yeniden başlayarak hep şimdide ol. Yorul. Seni ancak bir tutan, bir/leştiren bir ‘şimdi’ olacak seni koruyan ve yitirdiklerinin içinden çıkageleceksin. Sahici bir sen olacaksın. Ve okunacaksın, okunacakların arasından.

dığımız kendimiz zamanın içine düştü. Bocalıyoruz. Kırıklar(ımız) artıyor. Yitirdiklerimizin arasına durduğumuz yer de girdi.

Oysa “oku”malıydık. Ve görmeliydik, fark etmeliydik, hissetmeliydik, anlamalıydık varlık/var âlemini yazıldığı her dil kelimesiyle. Biz bize teslim edilirken kayıpsız geçmeliydik büyümeye. Kopmadan. Ol(a)maz mıydı? Dünyayı anlamak için elimize, zihnimize tutuşturulanlar oldu. Anla(mla)tmayan kelimeler verildi, bir şifre gibiydi. Bütünü kapatan, parçaları bütün gibi gösteren, olmadığı/olamayacağı oldurduğunu zanneden yaratılanlara karşı yaratılamamış kelimeler. Batı’nın çözüm(süz)lü düşünceleri içinde bir kısaç arayışı. Yeri/göğü sadece yerdekilerle gösteren, eksilten.

Bazı kavramları çok kullandık ve diğer çok kavramları az. Olan oldu ve örtemedik yeryüzünü, yaşama dar düştük, acıyı yazının içine koyduk ama hüznü okuyamadık. Ayırdık ifadelen-dirmeleri, bastırılmış kavramları “şimdi”mizden çıkardık. Zamanında durabildiğimiz bir şimdi ve şimdide durduğumuz bir yer nerede? Sor/dur bakalım. Yaptığımız tefsir eksik çıktı, yersiz ve yurtsuz etti bizi. Ama bizim çıkardıklarımızdı aslında bizi çıkaran, biz çıkmışız çıkardık dediklerimizin arasından.

Oysa “oku”malıydık. Oku! Kitaptan önce inen gök/ara/yeryüzü, büyük bir kitap, çoklu alfabe, çoklu dil. Belki tek/tir. Tefsir için tüm asıl anlamlar sarılı orada, burada ve her yerde. Ve yazı, yaratılmışlığı ile doğadan farksız, o da “Bir”in etrafında. Oku! Tüm dağınıklıkları tüm görece göz onları bir görece “şimdi”de. Kayıpların bulunduğu yerde. Gökler, yer ve bunların arasında olanlar oyun olsun diye mi yaratıldı? O zaman tümlük/tümü kırıcı tek insan, oku, tefsirlerin nerede?

BAŞLA. ŞİMDİ BAŞLA.

Bir hatırlasan! Çocukluk ve dünya kitabı açılın önüne. Edebiyat dökülsün bir taraftan. Var olanlar gelsin. Buluşsunlar. Bırak. “Şimdi” açılın. Tek Kitap tutsun seni. Yer sertleşsin. Ve sen çıkagel. Başla. Şimdi başla. Bir sonraki şimdide yeniden başla. Sonrakinde tekrar tekrar başla. Hep yeniden başlayarak hep şimdide ol. Yorul. Seni ancak bir tutan, bir/leştiren bir “şimdi” olacak seni koruyan ve yitirdiklerinin içinden çıkageleceksin. Sahici bir sen olacaksın. Ve okunacaksın, okunacakların arasından.

Zaman da sahipsiz değil. Biliyorsun, hatırlıyorsun. Zamanı istediğin kadar böl, sana Yaratan’ı verir. Yaratanının etrafında o da döner, “Bir”ler O’nu. Aynı yazı gibi. Hatırladın, değil mi? Kelimeleri al, istediğin kadar dağıt. Cümleleri boz, kelimeleri ile yeni cümleler kur. Usanma yeniden bir daha

kur. Sana Yaratan’ı verir. Oku ve hatırla! Yitirdiklerin tefsirini eksikleştirdiğini. Tam tefsire ne kadar da eksik bakıyorsun.

Okumak hatırlatır o zaman yerin üstü, yer ve altının bir oyun için yaratılmadığını. Oku! Okuyacaklarının hiçbirini sen yazmadın. Yazılırken de bulunmadın. Onları okurken okuyacağın Kitab’ı da sen yazmadın. Sana verilirken de yanında değildin. İnsan yazmadı bunları. Ama biliyorsun, sadece hatırlaman gerekli. Bütün diğer insan yazmaları bu yazmaların gölgesi ve sen gölgeden ancak gölgeyi okuyorsun. Küçük okuyorsun. Aydınlik kamaştırıyor alışmamış gözlerini. Ve sen bakmıyorsun.

Düştün zamana, çocukluğun yok artık, şimdiler kopyalandı ve çoğaldı. Ancak biri senin. Yazılmayanı önce oku. Ayağın yere, yüzün göğe dokunsun. Yer ve gök arasında olası. Sonra Yazılan’ı oku ve yazanları. Yazı bir nehir olacak ve akacak büyük bir denize. Alfabeler birleşecek, tek yazılan alfabe çıkacak ortaya. Yer okunacak, gök okunacak, sen ortada, şimdinde birleyen olacaksın, çocuk büyüyen olacaksın. Karı yaşatan, onu koruyan soğuksa o zaman sen de buz olacaksın.

Cuma kayıtlarına ciddiyetle düşüreceksin Enbiyâ/Peygamberler Suresi’ni. Sabırlı ol. Onlar hepsi senin şimdinde. Aynı anın içinde. Ve şimdi “İnsanların hesaba çekilecekleri gün iyice yaklaştı; hâlbuki onlar gaflet içinde haktan yüz çevirmektedirler.” diyeceksin kaçan tozdan gözünü ovuştururken ve kaçan tozdan saçını kaşırken ve çamur bulaşmış paçanla eve girmeye korkarken.

DÜNDEN BUGÜNE KANAL 7: ÖZGÜNLÜK ARAYIŞINDAN ŞİRAZE KAYBINA

CEVDET KAVSARA

Medya özel olarak da televizyon dijital platformlara rağmen Türk toplumunu yakından ilgilendiriyor. Gerek bizzat gazeteciler gerekse akademisyenler modern çağın mücessem hâli olarak görülen bu aygıtı irdelemeye, tahlil etmeye, anlamaya çalışıyor. Düşünce geliştiriyor ya da tecrübelerini aktarıyor ve tüm bunları paylaşmak için metinler kaleme alıyor. Şüphesiz bu son derece yararlı bir gelişme. Hele önce çeviri ağırlıklı teorik-akademik yönleri ağır basan kitaplarla başlayan yayın sahasında bu mesele etrafında 1990'lardan itibaren yerli telif eserlerin boy gösterdiği dikkat çekti. Televizyon gibi tüm toplumu, tüm siyaseti, tüm ekonomiyi ilgilendiren bir alanda çalışmaların yayımlanması özellikle kamuoyunu televizyona karşı uyanıklığa davet etmek için yol, yöntem öneren yazarların çalışmalarını okurlara ulaştırma gayreti televizyon etrafındaki tartışmaları zenginleştirilmesi açısından da önemli. Çünkü bireysel kaçışlar hariç toplumsal açıdan televizyonsuz bir dünyaya kaçmak geçmişten çok daha zor hatta imkânsız artık. Bu çerçevede ortaya çıkış şartları ve etkileri açısından kolektif bir çabanın ürünü olan Kanal 7'ye ve bu kanal üzerine yazılıp çizilenlere bakmanın faydalı olacağı açıktır.

Türkiye'de kanal sayısının arttığı, televizyon yayıncılığının geliştiği 1990'ların ortalarından 2000'lerin ilk yarısına kadar özellikle haberleri, tartışma programları ve kültür temelli yayın anlayışını hayata geçiren Kanal 7, 28 Şubat 2025'te 30'uncu kuruluş yılını kutladı. Seçilen tarihin sembolik önemi açıktı, çünkü kanal, Türk medyasında hak ettiği ölçüde yansımayan Millî Görüş çizgisinin darbeyle önünün kesildiği yıllarda binbir zorlukla karşılaşmıştı. Ne ki medya düzeninde milletin yararı doğrultusunda bir istisna yaratan kanal hakkında bu sene yazılanlar sanki tam da yaşadığımız dünyayı anlatırcasına birkaç haberle sınırlı kaldı. Haberler nihai noktada törene katılan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dediklerine odaklandı-

Kanal 7'de Nabi Avcı'nın hazırlayıp sunduğu 360 Derece programı

ğından kanala ilişkin ayrıntılı ve derin bir bakış geliştirmekten uzaktı. Yazılanlar "çizgisinden ayrılmayan", "yayın ilkelerine bağlı", "darbelerin karşısında" gibi birkaç klişenin ötesine geçmiyordu. İnsan bunlara bakınca yüzeysel de olsa gazete yazısı sıcaklığını yansıtan metinlere özlem duymadan edemiyor.

Hâlbuki 1990'lar böyle değildi; ister laiklerin isterse mütedeyyin çevrelerin yayın organlarında olsun, kolay televizyonculuğun sınırlarını zorlayan Kanal 7 eksenli haberler hem detaylı hem de siyasi safları ayan beyan ortaya koyacak şekilde kurgulanırdı. Hatırlanırsa bu yıllar kanal tarihinin belki de üzerinde en çok konuşulan dönemidir. Kanalın niteliğini önemli ölçüde kaybetmeye başladığı 1990'ların sonundan itibaren özellikle 2000'lerin ilk yarısında ise Kanal 7 merkezli haberler sırtını Almanya'ya dayayan CHP'li siyasetçiler ve kartel medyasının katkısıyla yolsuzluk iddiaları etrafında dönüp durdu. Kanalın kültürel hayattaki yerine dair sınırlı birkaç küçük yazının ötesinde ne akademik ne de popüler düzeyde kayda değer analizler yapılamadı. Mecranın 1990'lardaki nitelikli yayınları ve büyük etkisinin kapsamı düşünüldüğünde Türkiye'deki üniversitelerde Kanal 7 üzerine hazırlanan tezlerin ne kadar

yüzeysel olduğu net biçimde görülecektir. Çünkü hiçbirini kanalı geniş bir tahlile tabi tutmayı hedeflemediğinden konuyu derinlemesine ele almanışı. Buradan yola çıkarak, Türkiye’de bazı alanlardaki akademik seviyenin ne olduğunu kolayca kestirebilirsiniz.

DAVANIN BİR PARÇASI OLARAK TELEVİZYON

Kamuoyunu yönlendirmede yaygın ve önemli bir araçtan yararlanmak isteyen Refah Partisi (RP) Genel Başkanı Necmettin Erbakan, 1993 yılında davanın yürümesi adına televizyon kanalı kurulması için Millî Görüş camiasına seslenerek Kanal 7’nin temellerini atmıştı. Kanalin hikâyesi Erbakan’ın “Televizyonu olmayan bir davanın yürümesi mümkün değildir. Bugün yapılmış olan cihadı televizyonsuz yapmanın imkânı yoktur. İşte bu kadar hayati bir konu için acıyınca kadar vereceğiz. Bugün, bu inançla Kanal 7 için para vereceğiz.” sözleriyle başladı.

Bu çağrı üzerine hem Türkiye’de hem de Avrupa’da özellikle Almanya’da yaşayan dindarlara yönelik bir bağış kampanyası başlatıldı. Millî Görüş’ün önemli hatiplerinden Şevki Yılmaz, çok büyük bir kitlenin heyecanla beklediği yeni yayın mecrasına bağış toplamak için Almanya’ya gönderildi. Bağış faaliyetindeki bir diğer önemli kişi iş dünyasından Haşim Bayram’dı. Kanalin yönetim kurulu başkanı sıfatını da taşıyan Bayram, Almanya’da şirketin hisse senetlerini gurbetçilere kâr payıyla satıyordu. Toplanan bu para, Kanal 7’nin kuruluş sermayesi olacaktı ancak 28 Şubat sürecinde *Söz Fato’da*, *Dönemeç* gibi güvenilirliği tartışmaya açık programlarda Erbakan’ın “cihat” söylemi üzerinden RP’li belediyelerin Kanal 7 ile ilişkileri gündeme getirilerek darbelerin ekmeğine yağ sürüldü.¹

Kanal 7, 7-8 Şubat 1993 tarihli Ticaret Sicili gazetesinde yayımlanan bir duyuru ile hukuki varlığını müşahhas kıldı. Kanalin sermayesi çoğu yüzde 10’luk paylar hâlinde olmak üzere 10 kişi arasında neredeyse eşit miktarda dağıtıldı.

1 Deniz Baykal, Erbakan’ın sözleri üzerinden RP’li belediyelerin köktendinci Kanal 7’ye sürekli bağış yaptıklarını iddia etmişti. Dayanağı ise *Söz Fato’da* programıydı. “Erbakan’dan Cihat Amaçlı Destek”, *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1997, s. 15. Laik basının üzerine söylem kurduğu bu hayati konuyu nasıl işleyip yansıttığı konusunda *Cumhuriyet* gazetesinin manşet ve haberleri her şeyi ayan beyan ortaya koyacak cinstendir.

Hissedarların çoğu RP’li milletvekilleri idi. Milletvekili olmayan az sayıdaki hissedardan biri, Erbakan’ın tam güvenine sahip yayıncı Zekeriya Karaman’dı. Şirketin Yönetim Kurulu Başkanı ise Recai Kutun’dı; Bayram iş adamı, Karaman da yayıncı kimliğiyle Kutun’ın yardımcılıklarını üstlenmişlerdi. Televizyon ekranlarında bir an önce Kanal 7 logosunu görmek isteyen çevrelerin sabırsızlıkla “Ne zaman?” sorusunu sordukları *Yörünge* gibi dergilerin 1990’lardaki sayılarına yansımıştır. Kanal 7 yetkilileri uydu anlaşmaları, program içerikleri başta olmak üzere televizyonla ilgili hummalı bir çalışmaya koyulsa da aksaklıkların giderilmesi zaman aldı.

Resmen kurulsa da fiilen ortalıkta bulunmayan Kanal 7 bakımından önemli bir diğer gelişme ise 27 Mart 1994 tarihindeki yerel seçimlerde RP’nin Türkiye genelinde zaferle çıkması ve Recep Tayyip Erdoğan’ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olmasıydı. SHP’li Belediye Başkanı Nurettin Sözen döneminde kurulan ve 1992 yılında yayına başlayan Belediye Radyo Televizyonu (BRT), 3984 sayılı Özel Radyo ve Televizyon Kanunu’nun belediyelerin televizyon yayıncılığını yasaklaması sebebiyle yayın hayatına son vermek mecburiyetinde kalmıştı. Dönemin Kültür AŞ Müdürü Şenol Demiröz’ün, BRT’nin altyapısı ile sahip olduğu frekansın Kanal 7’nin işletmecisine aylık 200 milyon liraya kiralandığını açıklaması bununla bağlantılıdır. Yapılan sözleşme gereğince kanalda belediyenin haberleri öne çıkarılacaktı.² 4 Temmuz 1994’te test yayınına başlayan kanalin genel yayın yönetmenliğini Özkul Eren, haber müdürlüğünü Ahmet Tezcan üstlenmişti. Kanal 7 ilk açıldığında tüm gün yayın yapmıyor, 19.30-01.00 arasında haber, açıkoturum, müzik ve belgesel yayınlarına yer veriyordu.

Test yayınlarının ardından İstanbul’da günün belli saatleriyle sınırlı yayın süresini arttıran Kanal 7, Ankara öncelikli olmak üzere diğer büyükşehirlerde izlenebilir duruma geldi. Bunun öncesinde “Fasıl Heyeti” eşliğinde basınla tanışma toplantısı düzenlendi. Toplantıya yönetici konumundaki Zekeriya Karaman ile Mustafa Çelik, yanı sıra kanalin yayın politikasını oluşturan Nabi Avcı, “Sıra Gecesi”ni hazırlayan Nuri Sesigüzel, çalışanlar ve basın mensupları katılmıştı. Günlük yayınlarının ardından uluslararası bir nitelik kazanan Kanal 7, “hasret ve heyecanla” beklendiği Avrupa, Ortadoğu, Orta Asya ve

2 “Kanal 7 BRT Vericisinden”, *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1994, s. 15.

Kuzey Afrika'dan da izlenmeye başlandı. Kuruluşundan 2000 yılına kadar Reşitpaşa'daki³ eski imaj stüdyolarından yayın yapan televizyonun sahibi şirketin bir yıl sonraki genel kurulunda Haşim Bayram yönetiminden çıkarken, şirketin sermayesi 210 milyar liraya yükseltildi. Genel seçimlerin ardından RP'nin Doğru Yol Partisi ile Refahiyol hükûmetini kurmasıyla reklam gelirleri artan⁴ Kanal 7 daha etkili hâle geldi. Kanal bu dönemde Millî Gençlik Vakfı'nın düzenlediği ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin desteklediği İstanbul'un fethi kutlamalarını da canlı olarak yayınlıyordu. Kanalda Türkiye'de darbeler ve demokrasi konusunda hem tarihî hem de aktüel boyutu olan yüzlerce program hazırlanmış, ahalinin siyasi bilinci yükseltilmişti.

NİTELİĞİN EGEMENLİĞİ VE 28 ŞUBAT

Kuruluş yıllarında habercilik anlayışının yanında farklı ve entelektüel yönü güçlü programlarla adından söz ettiren Kanal 7, "objektif ve gerçekçi" anlayışı doğrultusunda kısmen de olsa medyatik kirlenmenin dışında kalmayı başardı. Bu dönemde kanalda çoğu müstakil bir incelemeyi hatta bazıları kitap olmayı hak eden gayet başarılı programlar izleyiciye sunuldu. Şüphesiz kanalın öne çıkmasının bir başka yanı ise 1990'larda diğer özel kanallarla beraber "kamusal entelektüellik icazetinin" gazete ve dergilerden televizyonlara kaymasıydı. Kanalın ilgiyle takip edilmesinde magazin yerine tartışma ve sohbet programlarına, üçüncü sınıf aksiyonlar yerine sanat filmlerine, kültür ve eğitim programlarına yer vermesinin rolü büyüktü.

İslâmcı kesimde büyük bir sevinçle karşılanan Kanal 7, yerli ve yabancı basına, manşetleri ile birlikte her gün özel haberleri ile yer verirken, düzeyli tartışma programlarıyla hafızalarda iz bırakmayı başardı. Haberlere, kurulu medya düzeninin dışında farklı bir zaviyeden, eleştirel bir anlayışla yaklaşan televizyonun başarısında profesyonel bir ekiple çalışmasının payı fazlaydı. *Haber Saati*, en çok izlenen ana haber bülteni olma konumuna bu dönemdeki yayınlarıyla yerleşti. Muhabir, editör, haber müdürü ve spikerleriyle birlikte ortak bir dil oluşturan programın izleyiciye reyting için özel kurgulanmış, sanal bir bülten sunmaması fark yaratıyordu. Habercilik kaygısıyla şekillendiri-

len bu özenli dil, kanalı rakiplerinden ayırıyordu. Haber Dairesi Başkanı Nazmiye Yılmaz'ın ifadesiyle "Kanal 7 ana haber bültenini izlemek için ekran başına oturan herkes 'Bugün Türkiye ve dünyada neler oldu?' sorusunun cevabını alıyor"du.⁵

Nicelik ve nitelik açısından büyüyen kanalı, diğerlerinden ayıran özellikler arasında kültürün her zaman ön sıralarda yer alması geliyordu. Burada şunu hatırlamak da gerekir: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) İzleme ve Değerlendirme Başkanlığı, 1996 yılının başlarında özel kanalların hangi oranda kültür ve eğitim programları yayınladıklarını araştırmıştı. Bunun akabinde RTÜK Başkanı Ali Baransel, ekranlarda kültür ve eğitim içerikli yayınların mumla aranır duruma geldiğini açıklıyordu.⁶ İşte bu ortamda Kanal 7 ilgili yasa ve yönetmeliklerin belirlediği ölçünün katbekat üstünde kültür ve eğitim programları yayınlıyordu. Kanal 7'de dindar, muhafazakâr ve İslâmcı çevrelerce önemsenen isimlerin yaptığı programların bazılarının isimleri şöyle sıralanabilir: *Odak*, *360 Derece*⁷ (Nabi Avcı), *İsmet Özel'le Başbaşa* (İsmet Özel-İsmail Kara), *Tartışma Zemini* (Davut Dursun), *Başkent Kulisi* (İlnur Çevik-Fehmi Kuru), *Mayın Tarlası* (Ayşe Önal), *Medya Dördüncü Kuvvet* (Ahmet Tezcan), *Kitap Kalem Defter* (Kemal Sayar), *İskele Sancak* (Ahmet Hakan Coşkun)⁸, *Seher Yeli* (Mehmet Özbek), *Seyahatname* (İhsan Süreyya Sırma), *İstanbul Tekkeleri* (Mustafa Kutlu- Ekrem Işın), *Eşref Saati* (İbrahim Sadri), *Hasan'ın Saksısı* (Hasan Kaçan), *Gönül Dağı* (Bayram Bilge Tokel), *İstanbul Kazan Ben Kepçe* (Hüseyin Goncağül), *Şarkılar Seni Söyler* (Ahmet Özhan), *Ateşten Gömlek* (Abdurrahman Dilipak), *Selam Olsun Anadolu'ya* (Yücel Çakmaklı), *Dinle Ney'den* (Ömer Tuğrul İnançer), *Tanıklar*, *İstasyon* (Süleyman Çobanoğlu).

5 "Kanal 7'nin Haber Saati Zirveye Yerleşti", *Yeni Şafak*, 16 Şubat 2007.

6 Hülya Karabağlı, "Kültürsüz Kanallar Uyanılacak", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1996, s. 15.

7 Nabi Avcı bu programın televizyonun mantığına ters olduğunu belirtir, çünkü iki veya üç kişi yayına çıkmakta, biri konuşurken diğerleri dinlemektedir. Bk. Nabi Avcı, *Enformatik Cehalet*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2024, s. 237. Nabi Avcı ayrıca 1. Çocuk ve Medya Kongresi'nin açılış oturumunda bu programla ilgili bir anısını aktarmıştı. "Bakan Avcı Bir Zamanlar Yaptığı TV Programını Anlattı", *Hürriyet*, 15 Kasım 2013.

8 Eğrisiyle doğrusuyla bu program hakkında yapılan bir eleştiri için bk. Mustafa Bahadır, "Bizim İskele'nin Sancağı", *Haksöz*, 2000, sayı: 109.

3 Mustafa Kutlu, "Elveda Reşitpaşa", *Yeni Şafak*, 11 Haziran 2000.

4 Seda Oğuz, "Reklamlar Kanal 7'ye Akıyor", *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1997, s. 9.

Kanal 7, o yıllarda birbirinin kopyası hâlindeki Türk televizyonları arasında farklı ve özgün işlere imza atmıştı. Bir kısmının adını verebildiğimiz yayınlar, en azından tek tek programlar düzeyinde televizyon gibi “gerçekten çok obur bir aletle”⁹ bile güzel bir şeyler yapılabileceğinin kanıtıydı. Programların adları ve kadrosu bile işin nostaljik yanı bir yana o zamanla günümüz arasında bir kıyaslama imkânı sağlıyor. Ne yazık ki bu kıyaslamada Kanal 7’nin bugününün mağlup olduğunu telaffuz ederken, manzaralar canlanıyor insanın gözlerinin önünde.

Türkiye’yi kontrol altında tutmak isteyenler 21. yüzyıla ramak kalmışken kimlik ve aidiyet problemleri ile uğraşmaktan geri durmadılar. Sistemin merkezindekiler D. Mehmet Doğan’ın deyimiyle nehrin kendi akışına bırakılırsa, tabii yatağını dolduracağını ve en verimli konumunu kazanacağını farkındaydılar.¹⁰ Daha önce Kanal 7’yi eğitim ve kültür programlarıyla başarılı bulan RTÜK 28 Şubat arifesinde hazırladığı raporda, müteaddiyin diğer mecralar gibi kanalın “çağdaş eğitim sistemine aykırı” yayın yaptığını, “dinî içerikli programların eğitim ve kültür kapsamına çekilmek” istendiğini belirtiyordu. Raporda siyasi-ideolojik gerekçeler kimi zaman doğrudan kimi zaman da satır aralarında veriliyordu. Şu satırlar bu açıdan önem taşımaktadır: “Çizgi film ve çizgi sinemalar hariç, eğitim programlarının tümünün yerli yapımlardan oluştuğu, hedef kitle olarak çocuklar, gençler, kadınlar ve genel izleyici kesimin seçildiği, çiftçi ve köylüler ile serbest meslek gruplarına yönelik eğitim programlarına yer verilmediği tespit edilmiştir. Kültür programlarına ayrılan sürenin yüzde 1.90’ını tamamen din kültürüne yönelik olarak hazırlanan *Dersaadet, İstanbul Tekkeleri, Huzur Sohbetleri, Fıkıh Penceresi* programlarının yüzde 0.97’sini de Konya’da düzenlenen Şebi Arus törenlerinden yapılan canlı yayının kapsadığı belirlenmiştir. Din kurallarının günlük yaşam biçimi olarak benimsemiş izleyici kitlesini hedef aldığı, ağırlıklı olarak Osmanlı döneminin araştırılması ve tanıtılmasını esas aldığı belirlenmiştir.”¹¹

Türkiye’nin en sancılı dönemlerinde kritik yayınlara imza atan Kanal 7, yalnızca 28 Şubat Darbesi’nin değil “apoletli medya”nın¹² da

9 Nabi Avcı, *age.*, s. 236.

10 D. Mehmet Doğan, *Modernleşmenin Bedeli*, Atlas Kitap, 2017, Ankara, s. 116.

11 Hülya Karabağlı, “Özel TV’ler Eğitim-Kültür Yoksunu”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1997, s. 15.

12 Kavramın mahiyeti için bk. Ragıp Duran, *Apoletli*

karşısında durdu. Bu dönemde örneğin *Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet* gibi gazetelerde Kanal 7 hakkında çıkan haberleri, biçim, yöntem, çifte standart gibi kıstaslara dayanarak gözden geçirmek şart. Böyle bir inceleme basınının bir kısmının 28 Şubat günlerinde kamuoyunu Kanal 7 özelinde nasıl manipüle ettiğini, haberleri nasıl çarpıttığını somut olarak ortaya koyacaktır. Bu zor zamanlarda kanal, üniversitelere alınmayan, haksızlığa uğrayan başörtüsü mağdurlarının, imam hatiplerin, Kur’an kurslarının ve milli iradenin sesi oldu. Tüm tehdit ve baskıya rağmen okuma hakkı elinden alınan kadınlarla din ve vicdan özgürlüğünü savundu. Hâliyle Kanal 7’nin izleyici kitlesi her geçen gün daha çok arttı. Haberlerin yanı sıra yayınladığı dizi ve programlar da halk tarafından çok beğenildi. Kültür, sanat, siyaset, düşünce ve spor dünyasından birçok ünlü isim Kanal 7 stüdyolarında ağırlandı. Ahmet Hakan Coşkun bu dönemde gerek *Haber Saati* gerekse *İskele Sancak* programlarında insanı vezir de rezil de edebilen bir performans sergiledi. Ondan çekinen muhatapları pek açık vermezdi, çünkü açık buldu mu diyeceğini derdi, ayrıca belirtmeli ki 2000’lerdeki kadar “şımarık” ve “laubali” değildi.

28 Şubat’ın alengirli günlerinde RTÜK’çe sık sık cezalandırılan hatta CHP Ankara milletvekili Yılmaz Ateş tarafından “illegal bir örgüt”¹³ olduğu ileri sürülen Kanal 7, özellikle Genelkurmay Başkanlığı’nun irtica brifinglerinin ardından askerî vesayete karşı çıkan yayınlarıyla adından söz ettirmeyi başardı. O yıllarda yapılan araştırmalarda program seçimi bakımından en çok tercih edilen kanallar arasında yer alan Kanal 7, ahaliyi ve siyaseti müdafa ederek tarihî bir rol üstlendi. Bu yüzden Harp Akademilerine alınmadı, kapatma girişimiyle karşı karşıya kaldı. Haber bültenleri belli bir dönemde diğer kanallara nazaran başarılı bulundu, özellikle dış haberlerdeki haysiyetli ve tutarlı yanı her zaman takdirle anıldı. Birleşik Sanatçılar Derneği’nin 1997 yılı değerlendirmesinde Ahmet Hakan’ın sunduğu ve herkesi ekran başına kilitleyen *Haber Saati*’ni yılın en iyi haber programı seçmesi sebepsiz değildi. Bu süreçte Oral Çalışlar’ın yazdıkları dönemin solcularının meseleye bakışını yansıtan tipik bir örnektir: “Kanal 7, her

Medya, Patika Yayınları, İstanbul, 1997.

13 Yüksel Endeğer, “Cihat Oranların Saptayabilirim!”, *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1997, s. 15.

gün demokratları (...) sınavdan geçiriyor. Sınavı geçen bazı solcu yazarları da iltifat olsun diye programlarına davet ediyor.”¹⁴

AYRIŞMALAR, PROBLEMLER VE SONRASI

Recai Kutun, Kanal 7'nin sahip ve yöneticilerinin darbe günlerinde gösterdiği muazzam sebat sürecinde kanalın yönetim kurulu başkanlığını üstleniyordu. Kutun, 28 Şubat Darbesi'nin ardından RP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldığı Ocak 1998 sonrası yapılan ilk genel toplantısında hem yönetimden hem de ortaklıktan çekildi; hisselerini Zekeriya Karaman'a devretti. Bu dönemde Kanal 7'nin ana haber bülteni *Haber Saati*'ni sunan Ahmet Hakan'ın bir yayını Pink Floyd'un meşhur *The Wall* şarkısıyla açması hafızalarda yer etmişti. Ancak kanalın 28 Şubat akabindeki şiraze ve odak kaybindan dolayı kimi iç haberleri misyonundan uzaklaşmasının göstergesi sayıldı. Ayrıca bu dönemde demokrasi, sivil toplum, postmodernizm gibi kavramların etkisiyle yaptığı yayınlar genel İslâmcı çevre tarafından eleştirildi. Zamanla kanalın kitlelere daha çok ulaşmak adına paçozağı bayraklaştıran tutumu 1990'ların başlarında televizyonla ilgili olarak yayımlanan eleştirel metinlerin ne kadar öngörülü olduğunun da kanıtıydı aslında. Buna bir de 2001'deki ekonomik kriz sonrası ayakta kalabilmek için yayın ilkelerinden taviz vermek zorunda kalışı eklenince işler iyice sarpa sarmıştı.

28 Şubat sonrasında Kanal 7, Millî Görüş içindeki “gelenekçi” “yenilikçi” yarılmaları üzerinden önemli bir ayrışma yaşadı. Yenilikçiler Necmettin Erbakan'dan bağımsız hareket etmeye başladı. Kanal 7'nin bu dönemde yenilikçilerle ilgili haberleri, Erbakan ve çevresinde rahatsızlık yarattı. 14 Mayıs 2000 tarihli kongrenin ardından yaşanan kopuşla beraber Zekeriya Karaman ve Mustafa Çelik'in tercihini Erbakan değil, Erdoğan'dan yana yapmaları kanaldaki iç tartışmaları körükledi. 31 Şubat 2000 tarihinde önce kanaldan ayrılan Karaman ve Çelik yaklaşık iki yıl sonra Kanal 7'ye yeniden döndü. Sermaye artırımı ile Erbakan ekibinin tasfiyesinin ardından kanalla ilgili değerlendirmeler de farklılaştı. Erbakan, kuruluş yıllarında “cihadın sesi” dediği Kanal 7'nin ellerinin arasından kayıp gittiğini görünce hiç çekinmeden “hainlerin sesi” diyebiliyordu.

14 Oral Çalışlar, “Asker Vesayeti”, *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1997, s. 4.

2000'ler boyunca kanalla ilgili Türk medya-sındaki tartışmalar CHP'nin ortalığı velleyle vermesiyle ağırlıklı olarak Almanya'da kurulan Deniz Feneri e.v ile ilgili davalar etrafında döndü. Buna “Ahmet Hakanlaşma sendromu”, *Meksika Sınırı*, kanalın yöneticilerinin değişmesi, reklamları, Hint dizileri, reyting ve izlenme payı gibi birkaç olay daha eklenebilir. Hatırlanacağı üzere bu dönemde Kanal 7, Aydın Doğan ile Petrol Ofisi ve benzeri birtakım şaibeli işleri yüzünden fiili bir kavga yürüttü. Kamuoyu bu sayede her gün “gücün medyasının” mümessili Doğan'ın yeni bir skandalını öğrendi. Deniz Feneri e.v ile Kanal 7 yöneticilerine Almanya üzerinden kurulan kumpasın esas bağlamı buydu. Kanal, Doğan ile kavga verirken oligarşik sermaye çoktan “reklam vermeyerek cezalandırma” politikasını harekete geçirmişti. Aslında “temiz siyaset” kisveli laik teyakkuz 28 Şubat'tan itibaren mütemediyen körükleniyordu.¹⁵ Tüm bunlar laik-Kemalistlerin televizyon kanalını siyasi-ideolojik kültürel kürenin bir parçası olarak konumlandırma anlayışının göstergesi niteliğinde. Bu açıdan CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın 1997 sürecinde dile getirdikleriyle CHP Grup Başkanvekili Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2008'lerden sonraki iddiaları¹⁶ arasında bir süreklilik vardır. Her iki olay bazı gazetelerin ve CHP'nin Kanal 7 hakkındaki olay, olgu ve fikirleri nasıl işlediğini, daha doğrusu tahrif ettiğini, bozduğunu, eğip büktüğünü ortaya koyuyor.

“Kimsesizlerin sesi” olmak amacıyla yola çıkan Kanal 7, günümüzde üç televizyon kanalı, bir radyo ve dört internet sitesiyle artık bir medya grubuna dönüşmüş vaziyette. 1997 yılında Kanal 7 Avrupa ile Türkiye'deki yayınlar Avrupa'dakilerle buluşturuldu. 1999'da Türkiye'nin en çok dinlenen radyo kanallarından olan Radyo 7 yayın hayatına başladı. İnternet haberciliğine de yeni bir soluk geldi. 2003 yılında “Bu noktada haber var! sloganıyla kurulan Haber7.com, Türkiye'nin en çok takip edilen haber sitesi oldu.”¹⁷ “Haber her yerde, gerçekler Ülke TV'de!” diyerek 2008 yılında izleyici karşısında çıkan kanal ses getiren medya mecraları arasına girdi fakat bir zamanlar Kanal 7'nin habercilikte ortaya koyduğu başarıyı sergileyemedi. Kimi zaman komplocu kimi zaman mültecileri inciten kimi zaman da desteklediği siyasi iktidarı dahi

15 Hikmet Çetinkaya, “YİMPAŞ ve Kanal 7”, *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1997, s. 5.

16 Türey Köse, “CHP Davayı İncelemeye Aldı”, *Cumhuriyet*, 8 Eylül 2008, s. 6.

17 Taha Kıvanç, “Fesühbanallah”, *Yeni Şafak*, 20 Ekim 2006.

zora sokan yayınlara yer vermesi başarısızlığının birkaç emaresi arasında sayılabilir. Kanalın içinde bulunduğu medya grubu tarafından kadınlar için Yasemin.com, yapımları yeniden izlemek için İzle7, gezi rotaları oluşturmak isteyenler için ise Gezelim.com internet siteleri kuruldu.

Kadir kıymet bilmez Türk medya tarihi incelemeleri yazmaz ama Kanal 7, farklı medya kuruluşlarında çalışan pek çok gazeteci için âdeta bir okul oldu.¹⁸ Ancak zamanla kanalın önemli tüm gelişmelerle birlikte toplumsal sorunları özenle ekrana taşıma gayreti tavsadı, şirazesini kaydı. Bu yönüyle “çizgisinden hiç ayrılmadan” bugünleri geldiği söylenemez. Ramazan ayında bile en pespaye Hint dizileri yayınına ara veremeyen kanal, izleyicisiyle arasında oluşan güven unsurunu aşındırdı. Bunun sadece televizyonun özü itibarıyla kaotik bir dünya olmasıyla açıklanamayacağı açıktır. Başka bir ifadeyle haber, drama, spor, reklam, kültür gibi farklı programların aralarında anlam bağı olmaksızın birbirini izlemesinden kaynaklanmıyordu sorunlar. Çünkü kanal kurulduğu ve ses getirdiği zamanlarda da tek tek programların ötesinde bir bütünlük sunabilmişti.

Şu var ki geçmiş dönemdeki imkânlardan daha fazla imkâna sahip olan kanalın izlenme oranlarının 28 Şubat dönemine göre tabiri caizse yerlerde sürünmesinin altında yatan temel sebep hassasiyet kaybıdır.¹⁹ Elbette az da olsa bazı isimler belli hassasiyetler doğrultusunda hazırladıkları programlarla anlamlı şeyler yapıyorlar. Bunların özellikle İslâmî içerikle popülerliğe yelken açmalarının nasıl anlamlandırılması gerektiği ayrıca ele alınmalı. Burada bir hakkı da teslim etmeliyiz; Mustafa Karataş 2020’de yayımlanan *İftar Saati* programında “İrkçılık yoktur İslâm’da. ‘Şu kabile bu kabilenden üstündür!’ diye bir şey yoktur. Türkçülük ve Kürtçülükü ortaya attılar. Bu oyunu göremeyecek kadar şuursuz muyuz? Bu haramdır! Bölücülük ve ırkçılık haramdır.”²⁰ ifadelerini kullanınca sosyal medya linçine maruz kalmıştı. Ancak bu gibi hassasiyetler bir kültür programı bile bulunmayan Kanal 7’nin bütününe anlamlı

18 İsmail Kılıçarslan, “Boşuna Sıkmayın, Kanal 7’ye Kurşun İşlemez”, *Yeni Şafak*, 13 Haziran 2016.

19 “Kanal 7 Nereden Nereye?”, *Haksöz Haber*, 5 Ekim 2021.

20 “‘Türkçülük-Kürtçülük Yapmak Haramdır’ Diyen Mustafa Karataş’a Sosyal Medya Linci”, *Haksöz Haber*, 18 Mayıs 2020.

kılmaya yetmez. Hâlihazırdaki yayın akışıyla kanal, modern dünyanın tek düze çelişkinin en rahat görülebileceği bir mecra konumunda.

Kanal 7 Medya Grubu, Türkiye’deki siyasi kavgalar, yükselişler, darbeler, parti kapatmalar ve yine yıllar içinde dönüşen yayın anlayışıyla Türkiye’deki medya düzeninin ayrılmaz bir parçası konumuna geldi. Grup yetkilileri “yayın ilkelere bağlı, çizgisinden ayrılmayan bir yayın anlayışı” ile yollarına devam ettiklerini vurguluyor sıkça fakat Kanal 7’nin yayınları başladığı noktadan fersah fersah uzakta. 1990’ların Kanal 7’sinin aradan geçen yılların ardından yenilikleriyle ve farklı tarzıyla hâlâ hatırlanması sebepsiz değil. Bunun yanında kanalın toplumsal ve siyasal hafızadaki yerini ortaya koyan metinlerin sayısı yok denecek kadar az. Kanalın 20’nci yılı için hazırlanan albümün²¹ geçmiş güzel günler hayıflanmasının ötesinde nelerin yapılabileceğini göstermesi bakımından bir hafıza metni konumunda olduğu kaydedilmelidir. Albüme bakınca kimler gelip geçmiş Kanal 7 ekranlarından, neler olmuş neler, sorularının en azından bir kısmının cevabına ulaşıyorsunuz. Sadece bunun üzerinden bile yarı akademik, yarı mesleki çalışmalar gerçekleştirilebilir. Bu seneki hatırlamalar akademisyen ya da profesyonelleri kanal üzerine telif bir inceleme yapmaya veya bir makale yazmaya bile teşvik ederse 30’uncu yıl dönümü işlevini yerine getirmiş olacak, aksi takdirde manzara on yıl öncesinden bile daha kötü olmaya devam edecek.

Bununla beraber esas yapılması gereken, Kanal 7’nin ilk dönemine şahitlik edenlerin en azından İsmail Cem’in TRT günlerini anlattığı kitabına benzer hatıratlar kaleme almalarıdır. Artık bundan sonra Kanal 7 olgusunu tarihî, siyasi, ideolojik, ekonomik ve kültürel boyutları içinde irdeleyen, çözümleyen çalışmalar yapılmalıdır. Üstelik sadece akademisyenlere veya profesyonellere değil, herkese yönelik olarak... Elbette çok daha önemlisi kanalın neyi kaybettiğini hatırlamasıdır.

21 *Kanal 7 20. Yıl Albümü*, 2014.

MÜDEKKİK VE MÜNEKKİD BİR ÂLİM: MUHAMMED TAYYİB OKIÇ

MUSTAFA AKMAN

C umhuriyet Türkiye'sindeki din öğretiminin mübadele ve müdahalelerle şekillendirildiğine ilişkin kanaat neredeyse tamdır. Tek parti devri diye anılan 1930-1950 arası din öğretimindeki fetret döneminin meydana getirdiği daralma ve tahribatın kalıcı etkileri olmuştur. Bunların Türkiye'deki İslâmî hayatı ne yönde etkilediği ve ortaya çıkan sonuçların mütedeyinlerin maneviyatını nasıl biçimlendirdiğini ayrıca ele almak ve incelemek gerekir. Bununla beraber tek partili yıllardaki tahribatın giderilmesi gayesiyle büyük gayret sarf eden Muhammed Tayyib Okiç'in, çok partili yıllarda yetişen ilahiyat akademisyenlerinin zihin ve muhakemelerinde büyük etkisi olmuştur. Bu çalışmada günümüzde pek hatırlanmayan hatta unutulmuş Bosna-Hersekli âlimin hayatı ve ilmî müktesebatının yanında düşüncelerinin derli toplu bir değerlendirilmesi yapılacaktır.¹

HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

Bosna'nın Tuzla sancağı Gračanitsa kasabasında 1902'de doğan ve sekiz yaşına kadar burada kalan Muhammed Tayyib Okiç'in babası Mehmed Tevfik Efendi'dir. Kendisi İstanbul medreselerinde tahsil görerek Bosna-Hersek reisululemâsi arasına katılmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i işgaliyle başlayan direnişin sonunda Müslümanlar din ve vakıf işlerinde muhtariyet kazanınca Kapitan Medresesi müderrisi ve müdürü olmuş ve Meşihat-i İslâmiyye üyeliği ve reisululemâ muavinliği göreviyle Saraybosna'ya tayin edilmiştir.

1 Makalede Muhammed Tayyib Okiç'in metinleriyle, hakkında yazılanların hemen tamamından istifade edildiği için yararlanılan tüm eserler kaynakçada zikredilmemiştir.

Muhammed Tayyib Okiç, Saraybosna'da başladığı ilk eğitiminden sonra modern bir ilahiyat fakültesi hüviyetindeki Okruzna Medresa'yı 1920'de, İslâm Hukuku ve İlahiyat Mektebi'ni 1925'te bitirdi. Bir yıl sonra Zagreb Üniversitesi'nden Latin dili ve edebiyatı diploması aldı. Daha sonra Belgrad Hukuk Fakültesi'ni 1930'da bitiren Okiç, kısa bir süre öğretmenlik yaptı. Akabinde 1927'den itibaren dört yıl süreyle Paris'te öğrenimini sürdürerek Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden lisans (1929), Şark Dilleri Okulu'ndan Arap, Türk (1928) ve Fars dili ve edebiyatı (1930) diplomasını aldı.

Muhammed Tayyib Okiç, Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1931'de Bosnalı Hasan Kâfi'nin hayatı, eserleri ve *Nizâmü'l-Ulemâ* adlı eserinin tercümesi² odaklı doktora tezini hazırlamıştır. Talebelerinden çağdaş muhaddis Mehmet Said Hatiboğlu'nun ifadesine göre Okiç, bu sırada babasının rahatsızlığı üzerine Saraybosna'ya döndüğü için hem tezini bastıramamış hem de doktor unvanını kullanamamıştır. Ardından bir süre Tunus Zeytûniyye Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde çalıştı. Kendisine 1939 yılında Belgrad Üniversitesi'nde şarkiyat, Yugoslav tarihi, Sırp-Hırvat dili ve edebiyatı tarihi alanlarında profesörlük unvanı verildi. Burada hukuk ve edebiyat alanındaki ihtisası dışında hadis, tefsir ve İslâm tarihi derslerine girdi.

1934'ten itibaren Üsküp'te hadis ve tefsir okutan Muhammed Tayyib Okiç, İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1941 yılında Üsküp'ten

2 Mustafa Akman, "Hasan Kâfi Akhisârî (ö.1024/1615)", *Haksöz*, 2024, sayı: 405.

Saraybosna'ya geçti. Bu arada Türkiye'nin Belgrad Büyükelçiliği'nde sekreterlik ve mütercimlik yaptı. Türkiye'nin 1945'te Hitler Almanya'sına savaş ilan etmesi üzerine diğer elçilik çalışanlarıyla birlikte sekiz ay süreyle Almanya'da esir kaldıktan sonra 1945'te Türkiye'ye sığındı. İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde araştırmalar yapan ve bazı özel kurumlarda çalışan Okiç, 1950'de müdahalecilerin öngörü ve uygulamalarının aksi istikametinde gelişmelere yol açan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde profesör unvanıyla göreve başladı ve üniversite senatosu kendisine hadis profesörlüğü unvanını verdi. Fakültede Temel İslâm Bilimleri Başkanlığı'na getirilen Okiç burada hadis ve tefsir bölümlerini kurdu.

Muhammed Tayyib Okiç, 1964-1971 arasında Ankara'ya ilaveten Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nde çalıştı fakat Ankara'daki görevi modern Türkiye'deki din politikalarının bir yansıması olarak sözleşmeye aykırı şekilde feshedilince 1971-1973 yılları arasında sıkıntılı bir dönem geçirdi. Bu sırada dostları ve sevenlerinin desteğiyle çalışmalarını sürdürdü. Tito rejimi tarafından Yugoslavya'ya girişi yasaklandığı için Türkiye'ye geldikten sonra bir daha memleketine dönemedi. Ancak hep memleket hasreti duydu. Bu sebeple Yugoslavya'yı son derece yakından takip etti. Hamasi ve ırkı bir taraftarlıktan çok, gurbetin de ziyadeleştirdiği bir sıla hasretini ömür boyu çekti. Bazı sebeplerden Türk vatandaşlığına da geçemeyen Okiç, Türkiye'de otuz yılı aşkın bir süre "vatansız" statüsünde yaşadı. Müellif, Boşnakça ve diğer Slav dilleri yanında Latince, Lehçe, Çekçe, Arapça, Türkçe, Fransızca, Almanca ve okuyup anlayacak düzeyde İngilizce, İtalyanca ve Farsça bilirdi. Hoca tıpkı Muhammed Hamidullah gibi çok dil bilen bir zattı. Ayağındaki sakatlıktan kalan izden dolayı aksak yürürdü, kıvrılmazdı. Onun için imamete geçmez, öğrencilerini öne alırdı.

Hiç evlenmeyerek muasır âlimlerden Said Nursi, Seyyid Kutub ve Muhammed Hamidullah gibi *el-Ulemâu'l-Uzzâb*³ (hiç evlenmeyen) âlimler arasına giren Muhammed Tayyib Okiç 1973'ten itibaren Erzurum Yüksek İslâm

Enstitüsü'nde hocalık yaptı, 9 Mart 1977'de burada vefat etti. Yugoslavya Büyükelçiliği'nden binbir meşakkatle izin alınarak isteği doğrultusunda Saraybosna'ya defnedildi. Vasiyeti üzerine kitapları Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'ne (finansmanı İzmirli hayırseverler tarafından sağlanacak biçimde) satılarak borçları ödendi. Yayımlanmamış bazı çalışmaları ve özel evrakı Mehmet Said Hatiboğlu'na verildi. Katıldığı uluslararası kongrelerle ilim dünyasında tanınan Okiç, aynı zamanda çok sayıda uluslararası bilimsel kuruluş üyeydi.

Muhammed Tayyib Okiç, Bosna-Hersekli âlim Seyfullah Efendi, İranlı araştırmacı Mirza Muhammed Han Kazvinî, Fransız şarkiyatçı William Marçais, Fransız şarkiyatçı Maurice Gaudefroy-Demombynes, Hallâc-ı Mansûr uzmanı Fransız şarkiyatçı Louis Massignon, Rus şarkiyatçısı ve diplomatı Vladimir Minorsky, Fransız şarkiyatçı Henri Massé, Tunuslu âlim, müfessir, mütefekkir, fakih, Arap dili ve edebiyatı âlimi Muhammed Tâhir İbn Âşûr gibi meşhur hocalara talebelik etti. Türkiye Cumhuriyeti tarihi üzerine çalışmalarıyla tanınan Alman tarihçisi ve Türkolog Gotthard Jaeschke ile yakın dostluğunu ölümüne kadar sürdürdü. İbn Teymiyye ve Gazzali hakkındaki araştırmalarıyla tanınan Fransız şarkiyatçı M. Henri Laoust ile doktora arkadaşıydı. Diğer bir arkadaşı da Yahudi asıllı Fransız şarkiyatçı Georges Vajda idi. Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, Mehmet Said Hatiboğlu ve Süleyman Ateş ile Abdülkadir Şener ve Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Mahmut Esat Coşan kendisine asistanlık yapmışlardı.

ESERLERİ

19 yaşında Saraybosna'da bir gazetede ilk şiirlerini yayımlayan Muhammed Tayyib Okiç bazı Arapça şiirleri Boşnakçaya tercüme etmiş ve hikâyeler yazmış, bu tür yazılarında zaman zaman "Şuve'ir" ve "İbn Tefkik" mahlaslarını kullanmıştır. Onun eserlerine baktığımızda, farklı ilim ortamlarında yetişmesinden mütevellit çok geniş bir perspektif, kapsayıcı bir bakışın tesiriyle ortaya konulmuş fikirler bütününe görmekteyiz. Başlıca eserleri şunlardır:

İslâmska Tradicija (Saraybosna, 1936, 1982): Hadis ilmiyle ilgili bir çalışmadır. İnceleme imkânı bulamadığımız eser, (yazılanlara göre) hadis ilmiyle alakalı olup Türkçeye "Hadis ve Sünnet" diye tercüme edilebilmektedir. 1936'da

3 Klasik ulemadan Taberî, Zemahşerî, Nevevî, İbn Teymiyye ve Evliya Çelebi gibi isimler bu meyanda zikredilecekler arasında bulunmaktadır. Bk. Abdülfettah Ebu Guddê, *İlim Öğrenmeyi Evliliğe Tercih Eden Bekâr Âlimler*, çev. Davut Tekin-Recep Emin Gül, Takdim Yayınları, 2023.

Saraybosna'da yayımlanmıştır. Giriş kısmında Okiç, sünnetin önemi, hadis din ve toplum hayatındaki yeri ve diğer ilmi sahalara ilişkisinden söz açmakta ve Avrupalı araştırmacıların bu alandaki çalışmalarına değinmektedir. Birinci bölümde hadis temel terimlerinden, rivayetlerin tespiti ve kabulünden, ilk sahabe rivayetlerinden, Müslümanların hadis kritiği ve hadis ilminin tasnifinden söz etmektedir. İkinci bölümde hadis edebiyatından; üçüncü bölümde ise Yugoslavya'da hadis ilminin tarihçesi ve mevcut durumundan bahsetmektedir.

Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1959): Türkiye'de hadis ilmi konusunda yazılan ilk kitaplardan biri hüviyetindeki eser adından anlaşılacağı gibi hadis ilmiyle alakalı çeşitli konuları ele almaktadır. Buna göre sünnet ve hadis tanımı, hadis önemiyeti, metin ve isnadın tarifi, ilâhî hadisler, mevkûf ve maktû' hadisler, hadislerdeki mecazlar, hadisin i'râbı meselesi, hadislerin vurûd sebepleri, muhaddislerin yanlışlıkları, çeşitli açılardan sahâbe, tâbî'ün, muhadramûn, etbâ'u't-tâbî'in, hadislerin alınması ve rivayet edilmesi, imlâ, talebu'l-ilm için yapılan yolculuklar, hadis tedris yerleri, dâru'l-hadîs müesseseleri, tercih ve takviye, muhtelifu'l-hadis, hadiste nesh, Hz. Peygamber'in diplomatik vesikaları, siyer, meğâzî ve şemâil, Hz. Peygamber'in dava hükümleri, terğîb ve terhîb hadisleri, tıbbâ ait hadisler, muayyen sayıda derlenen hadis mecmuaları, hadise göre Yahudiler ve Müslümanlar, *Nehcü'l-Belâğa* gibi konular yer almaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûb ve Kırâatı (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963): Kısa bir çalışma olup ilk önce Kur'ân'ın üslubunu, özellikle de müsteşriklerin görüşlerine yer vererek ele almaktadır. Akabinde ayetlerden örnekler vererek Kur'ân'ın şiir ve musiki ile ilişkisine değinen yazar, hadisler naklederek İlahi Kelâm'ın güzel sesle okunması gerektiğini kaydetmektedir. Elhân (melodi) ile Kur'ân'ın ne zaman okunmaya başladığını belirleyen müellif, Hz. Peygamber'in nasıl bir okuyuş tarzına sahip olduğunu sahabeden sözlerini aktararak ortaya koymaktadır. Ayrıca tecvid kurallarından birkaçına kısaca atıfta bulunmakta ve bu konuda yazılan eserleri zikretmektedir.

İslâmiyet'te Kadın Öğretimi (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981): Hacmi küçük olsa da önemli bir konuyu ele alan eser, hadislerden örnekler vererek İslâm'da ilme ve kadına verilen değer, dövülmemesi, evlenilecek kadınlar, çocuğun annesine karşı vazifesi, kadın ve ilim, Hz. Peygamber'in kadınlara ders vermesi gibi hususlara değinmektedir. Daha sonra kadınların eğitim alması gibi hususlara da yer veren yazar, Türkiye'de ve dünyadaki tabloyu ele almış, ilim ve sanat alanında öne çıkan kadınlara değinmiştir.

Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri (Nun Yayıncılık, İstanbul, 1995): Okiç'in, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuttuğu hadis ve tefsir dersi notları *Hadis Ders Notları* (Ankara, 1965) ile *Yüksek İslâm Enstitüsü Tefsir Notları* (Konya, 1966), hadisçi Hayati Yılmaz tarafından bir araya getirilerek yayımlanmıştır.

Tefsir ve Hadis Ders Notları (haz. Muhammed Abay, Hayati Yılmaz, Atlas Yayınları, Ankara, 2017): Bu çalışma, Okiç'in Türkiye'de verdiği tefsir ve hadis ders notlarının bir araya getirilip basılmış hâlidir.

Sarı Saltuk Meselesi (Yusuf Ziya Yörükân'la beraber Atlas Yayınları, Ankara, 2017): Bu çalışma, kaynaklarda menkıbevi yönüyle anılan Sarı Saltuk ile ilgilidir. Esasen, Okiç'in kaleme aldığı "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva"⁴ adlı makaleye Yusuf Ziya Yörükân'ın cevap verdiği "Bir Fetva Münasebetiyle Fetva Müessesesi, Ebussuud Efendi ve Sarı Saltuk" isimli makale ve buna karşı Okiç'in reddiye olarak yazdığı "Bir Tenkidin Tenkidi" adlı çalışmanın kitaplaştırılmış şeklidir. Okiç, doktora tezinin konusu olan Bosnalı Hasan Kâfi'nin *Nizâmu'l-Ulemâ*⁵ adlı eserinin Arapça tenkitli neşirini hazırlayıp Kahire'deki Mektebetu Hancı'ye göndermiş, ancak kitap basılmadığı gibi kaybolduğu gerekçesiyle geri de verilmemiştir.

MAKALELERİ VE TEBLİĞLERİ

1- "Orientalistika u Jugoslaviji" (Yugoslavya'daki şarkiyat çalışmalarının kısa tarihçesini ele almaktadır), 2- "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva" (Yusuf Ziya Yörükân'ın bu makaleyi eleştirmesi üzerine yazdığı), 3- "Bir Tenkidin Tenkidi", 4- "İslâmiyet'te İlk Nüfus Sayımı", 5- "Ahidlerin Yerine Getirilmesi", 6- "Şemsu'l-e'imme es-Serahsî'nin *Şerhu's-Siyeril-Kebîr*'inin Türkçe

- 4 M. Tayyib Okiç, Şeyhülislam Ebussuud'un, Padişah Kanuni'nin talebi üzerine Sarı Saltuk hakkında verdiği fetvada "Riyazet ile kadid olmuş bir keşiştir." demiş olmasını yadırgamakta ve nedenlerini keşfe çıkmaktadır. Okiç'e göre: "İslâm ilahiyatçıları ile İslâm mutasavvıfları arasındaki ziddiyetin çok eski ve bazan çok bariz olduğu malumdur. Tekfire kadar giden bu geçimsizliğin şiddet derecesi, tabiatıyla, zaman ve mekâna göre değişmiştir." Okiç, "Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I/1, (1952), 48-58. Krş. Yusuf Ziya Yörükân, "Bir Fetva Münasebetiyle: Fetva Müessesesi, Ebussuud Efendi ve Sarı Saltuk", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I/2-3, (1952), 137-160; Okiç, "Bir Tenkidin Tenkidi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2-3, (1953), 219-290.
- 5 *Nizâmu'l-Ulemâ ilâ Hâtemi'l-Enbiyâ* (نظام العلماء إلى حاتم الأنبياء). Müellif 1600'de tamamladığı bu eserde, Hz. Peygamber'in sîretini anlattıktan sonra Ebû Hanîfe'den itibaren kendi hocası Hacı Efendi Karayılan'a kadarki meşhur Hanefî fakihlerinin biyografilerini kısaca zikretmiş, son kısmında da kendisinin ve meşhur üç öğrencisinin biyografilerini vermiştir. Bk. Mustafa Akman, *agm*.

Tercümesi ve Mütercim Mehmed Münib Ayıntabi'nin Diğer Eserleri", 7- "Hadiste Tercüman", 8- "Hz. Peygamber Döneminde Kur'an-ı Kerîm Öğretimi", 9- "Gazi Husrev Beğ ve Onun Saraybosna'daki Camiine Bir Minare Daha İlâve Edilmesine Dair Bir Vesika", 10- "Kur'an-ı Kerîm'i Taklid Teşebbüsleri", 11- "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri". Ayrıca Mehmet Said Çekmegil'in *Sünneti Seniyye* (1974) eserinde görüldüğü gibi bazı eserlere takdimleri bulunmaktadır.

Tebliğleri ise şunlardır: 1- "Quelques documents inédits concernant les hamzavites", 2- "Les Kristians (Bogomiles) de Bosnie", 3- "Les Kristians (Bogomiles Parfaits) de Bosnie d'après des documents turcs inédits", 4- "Osmanlı Devrinde Balkanlardaki İhtidalarla İlgili Bazı Vesikalar".

İslâm Ansiklopedisi'nde ve *Türk Ansiklopedisi*'nde maddeleri ve dergilerde çeşitli yazıları yayımlanan Muhammed Tayyib Okiç'in bunlardan başka tamamlayamadığı çalışmaları da bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'de medfun Bosnalı Müslümanlar ve mezar kitabeleri, Bosna Müslümanları tarafından inşa ettirilen abideler, İstanbul kütüphanelerindeki Bosnalı müelliflere ait yazma eserler, Türkiye arşivlerinde Bosna-Hersek'le ilgili arşiv malzemeleri ve mahiyeti gibi konuları da araştırmıştır.

DÜŞÜNCELERİ VE DEĞERLENDİRME

Bazı yazılarda Balkanolog ve Arabist diye tanımlanan Muhammed Tayyib Okiç, kişiliğinde, geleneksel İslâm bilimleri ile metodik Batı bilimini başarılı bir şekilde birleştirmiştir. Osmanlı kültürünün son yetkin temsilcilerinden ve bunu modern bir anlayışla sunan Okiç, Ankara İlahiyat Fakültesi'nde bilhassa hadis ilminde öncüyü. Eski İslâm edebiyatı eserleri meraklısı olduğundan daha Yugoslavya'da iken el yazıları ve belgeler toplamaya başlayan Okiç, çok sayıda akademisyen ve aydına bu konularda hocalık yapmıştır.

Muhammed Tayyib Okiç, *Türk Ansiklopedisi*'ndeki⁶ "Hadis" maddesinde sünnetin gerçek düstur olduğu hususunda bir tereddüdün bulunmadığını belirtir. Ancak bir müddet sonra hadislerin kasten değiştirildiğini, hangi tür

6 Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1970, cilt: 18, s. 298-300.

düşünce veya hareket uygun görülüyorsa onun Peygamber'in fiilî veya kavli gibi gösterildiğini; İncil'den, Yahudi fikriyatından, Yunan filozoflarından alınmış bilgilerin Hz. Peygamber'in söz ve davranışları gibi sunulduğunu dile getirmektedir. O, Hz. Peygamber'in içtihadından sonra ortaya çıkan fıkhi ve itikadî farklılıkların kabul görebilmesi için hadis suretinde sunulduğunu, dolayısıyla bunları savunan veya karşı çıkan rivayetlere yer verildiğini ifade etmektedir. Bu itibarla Okiç, bizce de son derece haklı olduğu bu kanaatinde, Hz. Peygamber'in sünnetini aktaran hadislerin bir kısmının güvenilemeyecek haberler olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Hâl böyle olunca söz konusu kargaşa ortamında hadisçilerin geliştirmeye çalıştığı sistemin (*cerh-ta'dil*) de pek işe yaramadığı, aktarılan rivayetler hakkında, ifade edildiği gibi ravilerine itimat edilmesinden ziyade muhtevalarına dayanılarak hüküm verilmiş olduğu, savunulan görüşü destekleyip desteklemediğine bakıldığı anlaşılmaktadır.

Ne yazık ki usule (*cerh-ta'dil*) dair geliştirilen prensipler hadisler arasındaki çelişkileri ancak aza indirgemeye yaradığından zamanla en uzlaşmaz rivayetler bile tefsir ve tevillerle uyumlu hâle getirilmiştir. Başka bir ifadeyle Muhammed Tayyib Okiç'e göre "bir hadisin reddedilmesi, ancak, pek mecbur kalınıncaya başvurulacak bir son tedbir sayılmıştır." Mevzu hadis metinlerinden (*mutûnu'l-ehâdisi'l-mevdû'a*) anlaşıldığı kadarıyla onun apokrif ve mevzu hadisler konusunda hassasiyeti bulunmakta ve rivayetleri tahrir ederken kullandığı kaynakların çeşitliliğinden onun objektiflik sorumluluğunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Uydurma hadisleri dinî, kültürel ve sosyal konulu başlıklara göre tasnifi ayrıca önemlidir. Okiç, hadisleri değerlendirirken sened tenkidinin yanında yeri geldiğinde metin tenkidine de yer vermektedir. Bu da hadislerin sıhhati tespitinde metin tenkidini, belirleyici bir unsur hâlinde gördüğünü ortaya koymaktadır.

Müslümanlar erken zamanda kendi aralarındaki ilişkilerde maalesef fitne-fesada dalınca Hz. Peygamber'in otoritesini istismarla hadis uydurma serüvenine/macerasına daldılar. Bu durum zamanla büyük bir yekûn oluşturunca her kuşakta yaşayan hadis âlimlerini uğraştırmaya başladı. Bu alandaki çalışmalar, hicri 6. asırdan itibaren mevzu hadisleri müstakil eserlerde toplama faaliyeti şeklinde sürdü. Muhammed

Tayyib Okiç de bu alana ilgi duymuş âlimlerden biridir. Onun da belirttiği gibi gerek itikada gerekse muamelata taalluk etmelerinden dolayı hadislerin, yalnız sahihlerini seçebilmek maksadı ile ince tenkid usullerine başvurmak İslâmiyet'in ve Müslüman hayatın genel menfaatleri hesabına son derece lüzumludur. Bu durum, herhangi bir hadisin sıhhat derecesini tespit için senet ve metnini incelemeye (tenkit ve kritiğe) tabi tutmaktır.

Elbette sahih hadisleri zayıf ve uydurma olanlardan ayırmak amacıyla öncelikle ravilerin güvenilir/güvenilmez oldukları kanaatine varmak şarttır. Bu açıdan bir hadisin senedi yoksa onun hadis olma ihtimalini araştırmaya gerek kalmamaktadır. Dolayısıyla bir hadisin senedi zayıf veya mevzu ise o hadisin metni sahih olsa bile ona itibar edilemez. Bu sebeple sadece senedin sıhhatini ölçü alıp metni de buna dayanarak sahih saymak doğru değildir. Çünkü senedin sahihliği, her zaman metnin sahihliğini göstermez. Hadis hem sened hem de metin açısından hadis kıstaslarına (*cerh-ta'dil*) uygunsa, ancak bu durumda sahih kabul edilir. Şayet hadisin metni hadis kıstaslarına (akıl, Kur'ân, tarih vs. açıdan) uygun değilse, isnadı sahih olsa bile, zayıf sayılır ve delil olarak kullanılamaz. Ne yazık ki klasik kaynaklardan bugüne yazılan nice kaynakta bunun aksine davranılmıştır.

Muhammed Tayyib Okiç hadis tenkidinin, hadis uydurma faaliyetlerine karşı gerekli bir tedbir olduğunu savunarak hadis kritiğinin gerekliliğini şöyle dile getirmiştir: "Hadislerin gerek itikada gerekse muamelata taalluk etmelerinden dolayı bunların, yalnız sahihlerini seçebilmek maksadı ile ince tenkid usullerine başvurmak İslâmiyet'in genel menfaatleri hesabına son derece lüzumludur." Okiç'e göre hadis kritiğinin başlangıcı çok eskilere dayanmaktadır. Onun isabetle belirttiği gibi, hadis tenkit disiplini şifahi de olsa sahabe döneminde başlamıştır. Sözelimi Hz. Ayşe ve Hz. Ali'nin istidrakleri meşhurdur. Buna göre sahabeler, ilk hadis münekkitleri kabul edilmek durumundadırlar.

Muhammed Tayyib Okiç, bunlara dayanarak Sünnilerin, istisnasız bütün sahabeleri, özellikle hadis nakli hususunda itimada şayan kimseler (*udûl*) telakki ettiklerini ve bundan dolayı hadis kritiğinde sahabeleri atlayarak onlardan sonraki hadis nakillerinin itimada şayan olup olmadıklarını araştırdığını söylemektedir. Bu konuda net bir ifadesi bulunmasa da Okiç'in

Osmanlı kültürünün son yetkin temsilcilerinden ve bunu modern bir anlayışla sunan Muhammed Tayyib Okiç, bilhassa hadis ilminde öncüydü. İslâm edebiyatı eserleri meraklısı olduğu için daha Yugoslavya'dayken el yazmaları ve belgeler toplamaya başladı.

de sahabeyi ravi sıfatıyla adalet sahibi kimseler saydığı söylenebilir. Bu sebepten Okiç'in saha-benin zabtı konusuna değinmemesi bu bağ-lamda dikkat çekmektedir. Okiç, sahabe tanımı konusunda hadisçilerin "Hz. Peygamber'i gören kimse sahabedir.", şeklindeki tarifini benim-semekte, fıkıh usulcülerinin tarifine ise sanki karşı çıkmakta, sohbet kelimesinin sözlük anla-mının belirli bir zamanı içermediği için pratikte de onların tarifinin bir karşılığı bulunmadığını belirtmektedir.

Muhammed Tayyib Okiç, yaşadığı muhitlerden edindiği ihatalı bakışla olsa gerek Yahudi asıllı Macar şarkiyatçı Ignaz Goldziher gibi müsteş-riklere teslim olmadan yaptıkları incelemeleri bilmenin önemini vurgulamaktadır. Mezhepçi olmadığı gibi mezhep aleyhtarlığı da bulunma-yan Okiç bu mevzularda Muhammed Hamidul-lah gibi ilim penceresinden bakardı. Okiç'in Ankara İlahiyat'ta bulunduğu dönem hakkında Mehmet Said Hatiboğlu'nun şu tespitleri önem arz etmektedir: "Onun için bizim öteki grubun adamları Tancı'yi⁷ kendilerine çektiler. Tayyib Hoca bu tarafta ya onların gözünde, onlar da İslâm'ı bilen addettikleri ikinci zatı kendilerine imam seçtiler. En sonunda onların ne mal ol-duklarını öğrenen Tancı Hoca, hepsiyle alaka-sını kesti. 'Bana Tayyib Hoca'yı düşman ettiler', derdi."

Hatiboğlu'nun tasviriyle Okiç, "birine kızdığı zaman öyle bir batırıp çıkarırdı ki üslubu çok sertti. 'Bir Tenkidin Tenkidi' makalesi var ya. Hoca, önce İbn Kemal veya Ebussuud Efendi'nin bir fetvasıyla ilgili bir yazı yazmış dergiyeye. Hani öteki takımın adamları var ya, hocaya düşman olanlar, Ziya Yörükân'ı kışkırtmışlar rahmetliye karşı. O da güya hocanın o yazısını tenkit etmiş. O tenkide cevap yazıyor hoca bu defa. Yörükân'ı çok sert eleştirdi orada. Yörükân Batı dili bil-mez, bir şey bilmez. Arşivlerden hiç anlamaz. Hocayla yarışabilir mi hiç? Fakat bizim fakülte-

de o sıralarda profesörler arasında namaz kılan tek kişi Tayyib Hoca'ydı. Onun için kendisine düşman gözıyla bakarlardı ötekiler. Bir de ta-lebeler, sağ olsunlar, en sevdiğiniz hoca kimdir, diye anket yapıyorlar, Tayyib Hoca çıkıyor. Bir de Tayyib Hoca'nın bir karakteri, inandığı şeyi dobra dobra söylerdi. Hiç çekinmezdi. O yüz-den ötekiler hocanın bu şeyinden çok muztar oldular, ama Allah var ki Atatürk'ün aleyhinde hiçbir şey söylemedi bize. Buna rağmen bakın, kendisini Atatürk düşmanı ilan ettiler. Hoca ve-fat edince, kardeşleri cenazesini Saraybosna'ya götürüleceğini dediler. Nasıl gidecek hoca? Götürecek paramız yok. Ailesinin kendi imkânları da yok. Cuma günü namaz kılacağız. O sırada Salih Altınbaş kendi arabasıyla geldi. Hocamı ben gö-türürüm dedi, yanında bir arkadaşı daha vardı. Allah razı olsun. Nasıl ferahladık."

MEVLİD KUTLAMALARINA BAKIŞI

Temel dinî bir nassa dayanmadığı ve içeriğindeki peygamber tasavvuru Kur'an'la taban tabana çeliştiği hâlde halk dindarlığında zemin bulup kabul gören mevlid ve ona dair etkinlikler, bü-tün İslâm ülkelerinde görüldüğü gibi Bosna'da da kökleşmiş dinî bir anane hâline gelmiştir. Durum böyle olsa da mevlid benzeri faaliyetleri destekleyip yayarak bunlar üzerinden itibar sağlayan veya bu yolla popülerite ve dolayısıyla "meşruiyet" sağlayan kimi insanlar da hep olagelmiştir. Bunları yapan zevatın bazen kitabi dindarlık dışında yapılar oluşturduğu da fark edilmektedir.

Nitekim Muhammed Tayyib Okiç, "Bosna'da bilhassa gençlerin, Kur'an hatimlerinden sonra en çok karşılaştıkları merasim, Mevlid Cemiyetleri olmuştur" der ve şöyle devam eder: "O, dinî mekteplerimizde de yıllık mevlid merasimleri parlak bir şekilde yapılırdı. Böylece küçük yaş-tan itibaren, Süleyman Çelebi *Mevlid*'i ve onun Boşnakça tercümesi ile ünsiyet kesp ettiğimiz gibi, *Mevlid*'e ve dolayısıyla Ulu Peygamberimize olan sevgimiz arttı." Müellif mevlid dışında, ayrıca bilhassa Balkanlarda, âdet hâline gelmiş

7 Bk. Mustafa Akman, "Vefatının 50'nci Yılında Muhammed Tâvî et-Tancı'yi Hatırlamak", *Umran*, 2024, sayı: 364, s. 64-71.

ve ekseriya bir ölünün ruhuna ithafen tertip edilen “tevhid” cemiyetleri üzerinde de durmuştur. Onun bahsettiği tevhidler, Bulgaristan Müslümanlarında anane hâline gelmiş merasimlerdir. Bugün dahi Bosna ve Yugoslavya’nın Müslümanlarla meskûn diğer muntikalarında mevlid merasimi çok yaygındır.

Halk dindarlığında algı ve pratik böyle gelişse de Muhammed Tayyib Okiç’in belirttiği gibi Hz. Peygamber’in doğum günü kutlamaları geç dönemlerde başlamıştır. Mısır’daki Fâtımiler devrinde Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma ve zamanın halifesinin mevlidleri kutlanırdı. Mafih, bu merasim henüz halk bayramı değildi ve bir müddet için terk edildiyse (494/1100 civarı) de sonraları bu âdete tekrar dönüldü. Ancak bu merasim yine de sadece mevlid kutlamalarına bir zemin hazırlığını ifade ederdi. Sünnilerde de evvela Hz. Fatıma’nın doğum günü kutlanırdı. Sonraları bunun yerine Hz. Muhammed’in benimsendi.

Muhammed Tayyib Okiç’e göre asıl mevlid kutlamalarının (onun ifadesiyle “tes’idler”in) başlaması, 604/1207 yılında Erbil’de Atabeğ Muzaffaruddin Gökbörü/Kökbörü tarafından tertip edilen mevlid merasimidir. Bu adet sonraları diğer İslâm ülkelerine de yayıldı. Osmanlı İmparatorluğu’nda mevlidin merasimle kutlanması ise resmen 1588’de, yani Sultan III. Murad devrinde başladı ve sonra yaygınlaşarak âdeti bayrama dönüştü. Mevlid merasimi sadece Hz. Peygamber’in doğum gününe inhisar ettirilmiş değildir. Zamanla bir müessesenin açılışında, sünnet, nikâh, doğum ve ölüm vesileleriyle, bir muvaffakiyet ve bir sevinç vakalarında, kandil gecelerinde, fert ve cemiyet hayatının çeşitli vesileleriyle mevlid okunur. Bu merasim bazı İslâm memleketlerinde resmî bir bayram mahiyeti kazanmıştır. Yine Okiç’e göre bu şekilde, Beşeriyetin Kurtarıcısı, Ulu Peygamber’imiz Hz. Muhammed’in aziz hatırası sık sık tebcil edilmiş olmaktadır. Ancak Okiç’in üslubundan, bahsettiği bu durumlarda bir sakınca görmediği hissedilse de “Beşeriyetin Kurtarıcısı” diye nitelediği “Ulu Peygamber”in beşer üstü konuma yükseltilmesi ve beşeriyetle bir alakasının kalmaması hasebiyle artık beşere (biz insanlara) rol model/örnek insan olma niteliğini kaybettiği de ortadadır. Oysa bilindiği üzere Kur’ân, O’nu örnek alınacak bir insan hüviyetiy-le tanıtılmaktadır.

Bu sebepten olacak ki -Muhammed Tayyib Okiç’in de belirttiği gibi- ilk zamanlarda, bu kutlamalar ulema tarafından hoş karşılanmamış, “bidat” telakki edilmiştir. Zira bunların Kur’ân ve sünnette bir mesnedi yoktur. Bu manada sözgelimi Maliki fakihî ve muhaddis Ebû Hafs Tâceddîn Ömer el-Lahmî el-İskenderânî el-Fâkihânî bu bidati şiddetle eleştirmiştir. Buna mukabil mevlidi müdafaa eden ve bu kutlamaları “güzel bir bidat” (*el-bid’atü’l-hasene*) diye tavsif eden Endülüslü muhaddis (İbn Dihye) Ebu’l-Hattâb (Ebu’l-Fadl) Mecduddîn Ömer el-Kelbî el-Belensî ed-Dânî gibi zevat ise siyasetin/ iktidarın takdiri ve halk desteğine dayalı itibar sağlayıcılar da hep olagelmiştir.

Yine Muhammed Tayyib Okiç’in dile getirdiği gibi mevlid kutlamaları hususunda, leh ve aleyhteki mücadele 14. hatta 15. asra kadar devam etmiştir. Fakat halk bunu benimseyince, artık bu kökleşmiş âdeti ortadan kaldırmak mümkün olamamıştır. Sonunda ulema dahi mevlid kutlamasını iyi bir bidat saymak mecburiyetinde kalmıştır. Bazı mevzii hâller hariç, mevlid kutlaması âdeti bütün İslâm âlemini kaplamıştır. Okiç’in anlatımıyla sözgelimi Tatarca mevlid kutlamasına gerekçe olarak Avrupa ve Amerika’daki Hıristiyanların Hz. İsa’nın doğum gününü, Buda ve Konfüçyüs’ün salikleri tarafından doğum günlerinin kutlanması gösterilmektedir. Böylece her din kurucusunun doğum günü kutlandığına göre, bizim de Ulu Peygamberimiz’in mevlidi kutlanmalı ve nitekim asırlardan beri kutlanmaktadır. Bu kutlamaların, Hz. Muhammed’i anlamaktan ziyade anmaya, hatırasını yâd etmeye matuf olduğu, O’nu anlamak ve anlayarak örnek almaya yönelik olmadığı ise âlemin malumdur. Gönül isterdi ki Hz. Peygamber’e yönelik böylesi faaliyetler O’nun ahlakını öğrenme ve el-Emîn’liğini hatırlatma, anlayarak yayma faaliyeti olabilselerdi.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- İbrahim Hatiboğlu, “Okiç, Muhammed Tayyib”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2007, cilt: 33, s. 336-338.
- Mustafa Akman, *Hadis Sünnet İlişkisi ve Toplumun Algısı*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mustafa Akman, “İmâm Hüseyin’in Şehadeti ve Şehadet Matemlerinin Hatırlattığı Kutlu Doğum Programları (شهادة الإمام الحسين وفعاليات المولد الشريف حداداً)”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Bahar 2017), s. 103-112.
- Mustafa Akman, “Kutlu Doğum Kutlamaları veya Mevlid Kandili”, *I. Uluslararası İKSAD Sosyal Bilimler Kongresi*, 9-11 Mart 2018, Mardin, s. 378-384.

Osman Sınav: Bu Toprakların Yönetmeni

AHMET YASİN

Konsept üreterek *Süper Baba*, *Deli Yürek*, *Kurtlar Vadisi*, *Ekmek Teknesi* gibi öne çıkan unutulmaz dizilere imza atan yapımcı, yönetmen ve senarist Osman Sınav hayatını kaybetti. Şimdilerde rahmetlinin ardından gazeteler, ajanslar ve televizyonlar haberler yayımlıyor. Birkaç dakikalık sığ haberlere sığdırıyorlar onu. Benim onu keşfedişim Alev Alathlı'nın "sinemanın Türkiye'de belki ilk kez, marjinal olmayan kaygılara seslenebildiğini düşündüm"¹ dediği *Kurtlar Vadisi*'ni keşfettiğim yıllara denk düşer. Siyasi okumalarımı sinema ve dizilerle pekiştirmeye çalışıyordum. Söyleşilerinde bu diziyeye değindiği kısımları merakla okuyup dinlemiştim. Diziyi merkeze alan kimi yazıları ve tartışmaları da... Özellikle televizyon-toplum irtibatı, drama, ekran-ev ahalisi ilişkisi, mahalle hayatı, ufuk hakkı, sinemanın starları ve kültürel gen konusundaki görüşlerini okuyunca, onun sadece bir sinemacı değil, çok önemli bir kültür ve düşünce adamı olduğunu anladım. Çünkü dünyanın bizim bulunduğumuz kısımdaki insanlık durumlarının Amerika, Meksika veya Brezilya'da yaşananlardan farklı olduğunu söylüyordu. Dram ve trajik dünya arasında

ayrım yapıyordu.² Daha sonra vakit buldukça izlediğim *Ekmek Teknesi* ve *Uzun Hikâye* başta olmak üzere diğer dizi ve filmleri sayesinde bu düşüncesini daha iyi kavradım.

Osman Sınav, yaratıcılığa ve hikâye anlatımına çok önem verdi. Aslında bence Sınav'ın sinemacı kimliği iyi bir hikâye anlatıcısı olmasıyla anlam kazanmıştı. Kendisinin televizyonun toplumu şekillendirmede önemli unsurlardan biri olduğunu ispatlarcasına milyonları ekran başına mihlayan pek çok dizinin yönetmenliğini üstlenmesi bununla bağlantılıdır sanki. Sınav'a sempatiyle bakmasalar bile 1990'lardan günümüze her neslin seyrettiği ortak filmler ve dizilerin bir kısmı onun eseridir. Kuşkusuz bir filmin veya dizinin yaygınlaşmasında çağın, siyasi ve sosyal atmosferin önemli rolü var. Çok bilinen örneğiyle Sınav'ın *Kurtlar Vadisi* ile *Ekmek Teknesi* dizilerinin kısa zamanda bütün memlekete hatta sınırların dışına taşması biraz da en geniş manasıyla toplumda olup bitenlerin ve özlenenlerin eseri değil midir?

Türk kültürünü başarılı bir biçimde sinemada işleyen Osman Sınav'ın yönettiği yapımların genelde güçlü hikâyelerle şekillendiğinin altını bir kere daha çizmeliyim. Sınav, toplumu kuran kültürel ve yerli kodları doğru okuyarak, o kodlarla iş yaptığı için daha iyi sonuç aldı. Ancak herkesin gündelik hayatında uğraştığı sorunlardan dolayı televizyon izleyicisinin kafa yormayı sevmediğinin farkındaydı. Buna rağmen kimlik ve kültür dairesi içinde adalet talep eden rol modeli yaratmaya matuf *Deli Yürek*, *Kurtlar Vadisi* ve *Yalnız Kurt* üçlemesinde sorular sorarak suları yokuşa akıtmaya çalıştı. Elbette haftada bir gösterilen dizilerin tümünün veya her bölümünün aynı ölçüde başarılı olması çok zor... Kimileyin deformasyon kaçınılmaz. Dizi film gerçeğini ve etkisini kavrayan Sınav ününü *Süper Baba* gibi kültür temelli dizilerine borçludur. Bu yapımların her biri televizyonda yayınlandığında bazen sinemasal dokusuyla bazen kültürel arka planıyla bazen de siyasi yönleriyle öne çıkmıştır. Onun hayatına bakınca sinemaya, hikâye anlatmaya gönülden bağlılığını bir kere daha anladım.³

1 Alev Alathlı, 'Hatırla' Geçmişin Geleceğindir, Pınar Yayınları, İstanbul, 2025, s. 15.

2 Osman Sınav, "Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*", haz. M. İhsan Kara, *Orta Sayfa Konuşmaları Sanat*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 220, 222, 223.

3 Bu yazıda Osman Sınav'ın *Eleştirel Kültür* (Ekim 2017), *Esquire Türkiye* (Nisan, 2018), *Episode* (Temmuz, 2018) *Hürriyet* (3 Nisan 2022) gibi söyleşilerinden yararlanıldı.

Benim bu yazıyı kaleme almakta-ki esas amacım Osman Sınay'ın sinemacı kişiliğini hayatıyla bir arada anlatmak. Maalesef genel olarak gazetelerin kültür sanat sayfaları 'cahiliye devri' yaşadıkları için bu bir zorunluluk.

YOKSUL, PARASIZ YATILI VE REKLAMCI

Osman Sınay, 1956'da Burdur'da kar yüzünden yılın dokuz ayı motorlu hiçbir aracın giremediği eski adı Kayser olan Yeşilyuva köyünde doğdu. Babası köy imamı, annesi terziydi. "Ben" demenin terk-i edep görüldüğü bir ortamda büyüdü, öyle yetişti. İlkokula yakacak odunları evden götürürken neden Amerikan malı süttozu içtiğini sorguladı. Sınay'ın ailesi için okumak en büyük gayeydi. Annesiyle babasının hayatlarını buna göre düzenlediğini biliyoruz. Ailesi çocuklarını okutmak için taşı tarağı toplayıp 9 Kasım 1968'de Denizli'ye göç etmiştir. Babası manifaturacı, annesi ise terzidir. Bu fedakârlıkla okul yüzü görmemiş bir ailenin beş çocuğundan üçü profesör, biri yönetmen, biri eczacı olmayı başarmıştır.

Osman Sınay, ortaokul ve lisede parasız yatılı okudu. Aynı tecrübe-yi yaşayan biri olarak Sınay'ın yatılı okulla ilgili dediklerine katıldığını söylemeliyim. Ona göre yatılı okul, dramatik ve çok can yakan bir yerdir. "Oraya küçük bir çocukken gider ve ciddi anlamda ezilirsiniz. Ama galiba onun da faydası oluyor; hayatta daha mücadeleci, dirençli oluyor ve ezilmiyorsunuz." Söke'de parasız yatılıdayken "ikinci babam" dediği resim öğretmeni İlhan Doğan onun resim yeteneğini keşfetti. Onun aldığı boya ve tuvalle resim yapmaya başla-

dı. Lise son sınıfa kadar notları çok iyiydi ki, onun notlarıyla iki kişi sınıfı doğrudan geçebilirdi. Ama son sene âşık oldu ve bütün derslerden sıfır çekti. Evlenmek istediğini söylediği babası parasız yatılıya gelip onun hâlini gördü, acıdı amma bir şey diyemedi. Kızı memleketine istemeye gittikten sonra oğluna üç satırlık etkileyici bir mektup yazdı. Mektupta "Bak oğlum, bu iş olur, yaparız. Ama olduğunda sen üniversiteye gide-mezsün. Bizim hâlimiz belli, ikisinden birini seçmen lazım. Sen söyle, ne yapalım?" yazıyordu. Sınay da iki satırlık bir mektupla pederine cevap verdi: "Baba, ben okula devam ediyorum, unuttu bunu. Ellerinden öperim." Bir hafta sabahtan akşama çalışarak bütün derslerden geçti ve liseden mezun oldu.

Türkiye'nin içten içe fokurdadığı 1975'te İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde önce resim bölümüne kaydoldu. Bunun üzerine resim yapmayı günah sayan ailesi dehşete düştü. Erkek kardeşi, tıbbiye okurken bırakmak istedi. O da kardeşine şöyle dedi: "İkimizden birinin doktor olması gerekiyordu, ben yırttım, kurban sensin. Sen bu okulu bitireceksin." Fakir bir ailenin çocuğu olarak resmi bırakıp para kazanacağı alana, tekstil tasarımına yazıldı. İki yıl okuduktan sonra çalışmak için bir tekstil fabrikasına gitti.

Baktı ki okul bitirmiş tasarımcılar fabrikanın alt katında penceresiz bir odada, ışıklar altında İtalyan tasarımcıların tasarımlarını kopya ediyor; orada "Bu hayat değil, ben kendi işimi yapmalıyım." dedi.

Bir arkadaşı onu sinemayla tanıştırdı, onunla film izlemeye, sinema yazıları okuyup çıkardıkları dergilerde sinema üzerine yazmaya başladılar. Başka bir arkadaşı sette çalışıyordu, ondan kendini sete götürmesini rica etti, o da konuştu, "Kabul edecekler, beraber gidelim." dedi. Para pul almadan öğlen yarım ekmek köfteye çalışmaya başladı. Türkiye'de bilinen anlamıyla sinema bitmişti, ahlaki bakımdan sorunlu filmler çekiliyordu. Onun görevi de omzunda organla ağır aküyü taşımaktı. Sette gördükleri sinemada yapılanlarla yazılanlar arasındaki uçurumu fark etmesini sağladı. Üçüncü gün dayanamadı, kimse görmeden geri geri giderek kaçtı oradan. Hâlbuki kim ona niye baksındı, kimse farkında değildi ki zaten. Sete arkasını döndüğü an kararını verdi: "Bu işi yapacağım ve iyi yapacağım." Üniversite sınavına girip Türk sinemasının, Türkiye'de sinema eğitiminin ustalarının bulunduğu Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-Televizyon Bölümü'nde lisans eğitimi alma hakkını kazandı.

Sinemacı ve kültür düşünürü olarak Osman Sınav, hayatımızın neresinde olursa olsun hayat tarzımızın içindeki insanı bulabilmeyi dert edinmişti. Bu düşünceyle çektiği dramlarıyla televizyonla eğlenmek isteyen insanların algılarını açarak onların düşünmesini sağladı ve bir toplumsal vicdan oluşturdu.

Metin Erksan, Lütfi Ömer Akad, Halit Refiğ, Sami Şekeroğlu gibi isimlerden ders aldı.⁴

1970'lerin ikinci yarısında ve 1980'lerde şartlar öyle kötüydü ki, bir senaryo geldiğinde yapımçı içinde kaç gece sahnesi var diye bakardı. Çünkü gece ışık kurmak pahalıydı. Eğer gece sahnesi çoksa pahalı diye senaryoyu reddederlerdi. Osman Sınav, sinema yapacaktı, ama buna imkânı yoktu. Okula gitmek için harçlık bulamayan bir adamdı. Bunun için kendine bir strateji çizdi, yönetmenliğe en yakın iş reklamcılıktı; "Metin yazarlığını öğrenir, sonra reklam yönetmenliğine geçerim!" diye bir plan yaptı. 1980'de gazetede siyah beyaz bir ilan gördü: "Man Ajans'a yetiştirilmek üzere, İngilizce bilen metin yazarı adayları aranıyor." Beş on bin müracaatın yapıldığı ilana Sınav, beş sayfalık bir mektupla başvurdu. Beş gün beş farklı kişiyle görüştüktan sonra sıra Eli Acıman'la görüşmeye geldi. Sınav şöylece anlatır: "Acıman, Tanrı gibi adam, ajansın içinde dolaştığı zaman herkesin nefesi tutuluyor. Odasına girdim, bana bakmadan şöyle dedi: 'Sen nasıl bir fenomensin; İngilizce bilmiyorsun, yarım gün işe geliyorsun, 5 bin yerine 7 bin lira istiyorsun. Bu nasıl iş?' O gün beni 5 bin lirayla işe aldı."

4 Osman Sınav, "Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*", s. 218.

Sanat okullarında en güzel ders, teneffüste kantinde hocayla yapılırdı. Osman Sınav'ın arkadaşları teneffüslerde hocalarla sinema sohbetleri ederdi, kendisi ise onları kıskanırdı. Çünkü geçinmek için ajansa koşmak zorundaydı. Sonra devamsızlıktan kalacağını anlayınca işten istifa etti. Teneffüste derslerine girmenin âdeta Yunus Emre'nin Tabduk Emre'nin dergâhına kabul edilmesi gibi bir durum olan Lütfi Ömer Akad'ın yanına kantine gitti. Hocası "Senin burada ne işin var?" dedi. Sınav gözüne girerim diye okula devam etmek için işi bıraktığını söyledi. Akad ona bakıp "Defol git!" dedi. "Ben öğreteceğimi öğrettim, bundan sonra okula hoca olarak gelersin." Ki öyle de oldu, sonraki yıllarda mezun olduğu üniversitede ders verdi.

Reklamcılığı Grafika Lintas'ta sürdürdü. Reklam yönetmenliğine ulaştıncı ilk filmi, Sana'nın 30. yıl reklamını çekmek için patronunu tehdit etmek zorunda kaldı. Çünkü ABD'den bir yönetmen gelecekti. İstifa etmekle tehdit edince patronuyla arasında kalmak üzere 8 saniyelik bir film çekme kararı aldılar. Ancak tam filmi çekeceği gün, marka tarafı duymuş, Almanya'dan genel müdürle 12 kişi ajansı basmış. Sınav, filmi arka arkaya beş kez izletir, kimseden çıt çıkmaz. Kimse tepki vermeyince yönetmen kaskatı kesilir, terden sıırıslıklam olur.

Sonunda Alman genel müdür şöyle der: "Bir kaşık suda fırtına kopardınız, Osman Bey gayet güzel çekmiş, böyle devam edelim." Onun yönetmenlik kariyeri de bu sayede başlar. Sinema tutkusu ve parasız yatılıda okumanın büyük etkisiyle 27 yaşındayken Sinagraf film yapım şirketini 1984'te kurdu, 1987'ye kadar beş yüzden fazla reklam filmi çekti.

BAŞARILI BİR HİKÂYE ANLATICISI

En çok reklam çektiği ve başarıya ulaştığı bir zamanda "Hikâye anlatmak istiyorum!" düşüncesiyle işini bırakıp sinema sektörüne girdi. Sinemadan reklamcılığa geçmeye çalışan birçok yönetmen varken, Osman Sınav en verimli ve para kazandığı bir zamanda sinemaya yöneldi.⁵ Hayatı boyunca şu sorunun cevabını aradı: "Tanrı insanlara kutsal kitaplarda hikâye diliyle hitap ediyor. Yani Tanrı eğer dogma olsaydı 'Bu böyle olacak' derdi. Ama böyle yapmamış, hep bir hikâyeye anlatmış; neden? (...) Bence insana ulaşmanın, onu düşünmeye sevk etmenin en etkili yolu hikâye anlatmak. Ben de hikâye anlatmak için bu yola çıktım ve çok şükür hayallerimin çoğunu gerçekleştirdim, mutluyum yani." Sınav için sinema, sadece bir hikâye anlatma biçimi değil, aynı zamanda bir duruştu. "Hayat, doğru nefes almaktır. İnsanlar onurlu duruş sergilemelidir. Sinema bir hâl sanatıdır." diyen Sınav, sanat anlayışını da bu felsefeye oturtmuştu. Bu doğrultuda önce *Bir Muharririn Ölümü*, *Yalancı Şafak*, *Atlıkarınca*, *Hünkârın Bir Günü*, *Küçük Dünya*, *Aşka Kimse Yok*, *Kapıları Açmak* ve *Yalancı* isimli

5 Osman Sınav, "Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*", s. 217.

filmleri çekti. Ardından *Gerilla*, *Deli Yürek Bumerang Cehennem*, *Pars Kiraz Operasyonu*, *Uzun Hikâye* ve *Aşk Kırmızı* filmlerine imza attı.

Osman Sınav Türk edebiyatının önemli isimlerinin eserlerinden uyarlamalar yapmıştır. Bunların erken tarihli olanlarından üçü şunlar: İlk filmini TRT için Kerime Nadir'in *Suçlu*, *Aşk Cehennem*, *Bir Muharririn Ölümü* eserlerinden hareketle çekti. Senaryosunu İlhami Algör'le birlikte Sınav'ın yazdığı filmin görüntü yönetmeni Colin Mounier'di. Böylece sektör olamamış sinema piyasasına dışarıdan ilk adımını attı. Hulki Aktunç'un bir hikâyesinden uyarlanan *Aşka Kimse Yok* filminin senaryosunu da Algör'le yazdı. Gazeteci Bedii Faik'in romanından uyarladığı *Yalancı* filmiyle 1950'li yıllara baktı. Film, acı tatlı, buruk çocukluk anılarının kaynaştığı, geçmişin unutulmaz güzelliklerini çağrıştıran, sıcak, sevinli, cana yakın bir dönem temsiliydi. Ne var ki festivallerde toplam sekiz ödül alan bu film, İstanbul Film Festivali'nin en favori yapımı olduğu hâlde seçici kurulca 'piyasa dışı' gerekçesiyle değerlendirilme dışı bırakıldı.⁶

Osman Sınav TRT personeli olmamasına rağmen 1980'lerle 1990'larda âdeta bu kurumun bordrolu yönetmeni gibi çalıştı. Çünkü kullanıldığında çok işlevsel altyapısı bulunan TRT aynı zamanda güçlü bir finans kaynağıydı. TRT ile çalışmanın avantajlarını sonuna kadar kullanan Sınav, dizi olarak düşündüğü *Yabancı'yı* da bu yüzden sinema

filmine dönüştürdü ve iyi bir netice elde etti. Sınav'ın 1980 öncesi ideolojik çatışmalara farklı bir gözle yaklaşan *Gerilla* filmi TRT Ankara Televizyonu'nun destekleriyle çekildi. Bu örnekleri çoğaltmak mümkün, son tahlilde Sınav, TRT'yi Türk sineması için önemli bir imkân olarak görüyordu.⁷

Osman Yağmurdereli bir röportajında "Biz yapımcıyız, paraya bakarız. Ama Osman Sınav ayırır. O deli, yan yoldan tozu dumana katarak ilerler, sonra direksiyonu bir kırar, yola çıkar ve bir daha kimse onu tutamaz." demişti. Hakikaten her zaman kendi hayallerinin peşinden giden ve 1991'den itibaren televizyonlar için dizi film çekimlerine yoğunlaşan yönetmeni kimse tutamadı. Tabi bu süreçte sinema ve dizi ayrımı üzerinde tefekkür etti. Ona göre bir yandan tükenirken diğer taraftan çoğalan dizilere sinema gibi seyirciye ulaşmadan geriye dönüp bakma şansı yoktur. Diziler hayat gibidir; bir yandan yaşarken, diğer yandan hayatını sürdürmeniz için çıkan hastalıkları iyileştirmek zorundasınızdır.⁸ Aralarında *Süper Baba*, *Deli Yürek*, *Hayat Bağları*, *Melek Apartmanı*, *Mavi Düşler*, *Sıcak Saatler*, *Ekmek Teknesi*, *Acı Hayat*, *Kurtlar Vadisi*, *Sakarya Fırat*, *Pusat*, *Yalaza*, *İnadına Aşk*, *Kızıllema*, *Hatasız Kul Olmaz*, *Sen Anlat Karadeniz*, *Yalnız Kurt*, *Kör Nokta* gibi dizilerin bulunduğu yirmi beş dizinin yapımcısı ve yönetmeni oldu.

7 Osman Sınav, "TRT Türk Sineması için Bir Olanak", *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1994, s. 12.

8 Osman Sınav, "Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*", s. 226, 227.

MESLEK KURULUŞLARI, BEĞENDİĞİ FİLMLER VE BAMBAŞKA DÜŞÜNCELER

Osman Sınav, 1978'de kaydolduğu ve af kanunuyla döndüğü üniversite öğrenimini 2011-2012 öğretim döneminde daha önce *Kapıları Açmak* adlı eserini dizi film yaptığı Mustafa Kutlu'nun *Uzun Hikâye* eserinden aynı adla çektiği filmle tamamladı. Bu film onun zamanını en iyi, en huzurlu geçirdiği, sifıra yakın problem yaşadığı bir işti. Diplomasını Güzel Sanatlar Üniversitesi Sinema-Televizyon Merkezi Prof. Sami Şekeroğlu Atölyesi'nin 50. yıl kutlamasında hocasının elinden aldı.

Osman Sınav, Yönetmenler Derneği ile Türkiye Sinema Eseri Sahipleri Meslek Birliği (SESAM) üyesiydi.⁹ Çok dizi çeken bir yönetmen olarak dizi sektörü çalışanlarının yakınmakla yetinmeyip bir araya gelmeleri gerektiğini dile getirdi. Ticari kuruluş konumundaki kanalların kâr elde etmek istemelerine ve bu manada tedbir almalarına karşılık meslek birliklerinin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmediğinin altını çizdi.¹⁰ Ona göre sinemayla ilgili meslek kuruluşlarının sektöre düzen verebilmesi için kuralları olmalıydı fakat bunlar başkalarının önünü kesmek için değil, sektördeki standartları yükseltmek ve düzenlemek, çalışanlara formasyon kazandırmak için belirlenmeliydi.¹¹ Sinemayı "perspektif görebilme formasyo-

9 TRT gibi kurumlara dışarıdan film yapanları yapımcı kabul etmeyen SESAM, yıllarca Osman Sınav'ın üyeliğini kabul etmemiştir. Osman Sınav, "Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*", s. 217.

10 Osman Sınav, "Bir Araya Gelelim", *Cumhuriyet Hafta Sonu*, 30 Ağustos 2007, sayı: 118, s. 7.

11 Osman Sınav, "Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*", s. 217.

6 Osman Sınav, "Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*", s. 220.

nu” gerektiren bir sanat gören Sınav’a göre yönetmen olmanın ilk şartı akademik eğitimidir fakat bu özgün bir dünya görüşü olmadığında hiçbir mana ifade etmez.¹² Onun âleme sinema karesi içinden bakmak için okuduğu Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sinema ve Televizyon Bölümü’nde ders vermesini bu çerçevede anlamlandırmak gerekir.

Filmleri asla analiz ederek izlemeyen Osman Sınav önce kendini filmin hikâyesine, duygusuna bırakırdı. Beğendiği ve “ömrü yönetmenin ömründen çok daha uzun” filmleri mutlaka ikinci kez izlerdi. Spoiler de onun için önemli değildi, çünkü bildiği hikâyeyi izlemekten daha çok keyif alıyordu. İkinci izleyişinde de filmi analiz ederdi. Sinema ve diziler arasında teknik yahut estetik farklardan ziyade seçtiği konular bakımından bir fark görüyordu. Başka bir ifadeyle sinema televizyon kanalları arasında dolaşırken her an rastlanabilecek durumları konu edinmemeliydi. “İçinde var olduğumuz mutlak denge ile insan arasındaki labirentte daha olağanüstü kurgular oluşturmalı”ydı.¹³ Bu sayededir ki sinemanın çeşitli meselelerine ışık tutan yorumlar getirebildi. *Vikingler* dizisine, oyunculuk kültüründen gelmeyen başrol oyuncusuna hayranlığını gizlemeyen Sınav’ın etkilendiği filmler şunlardı: Roman Polanski’nin *Tess*’i, Coppola’nın *Apocalypse Now*’u, Visconti’nin *Masumlar*’ı ve Kusturica’nın *Yeraltı*’sı. Ona göre Coppola’nın filmi savaş olgusuna çok farklı bir yerden bakar. Çok önemli gördüğü ama çekildiği

dönemde anlayamadığı için lüzumsuz protestolara maruz kalan Kusturica’nın filmi de ona göre bir ülkenin parçalanmasının ötesinde bir insanlık tarihini anlatır. En sevdiği yönetmen de Martin Scorsese’dir. Çektikleriyle kendini ona yakın bulurdu ama gözde filmleri arasına onun herhangi bir filmi koymadı.

Osman Sınav, 1990’lardan itibaren yerli dizilerin televizyonda hâkim duruma gelmesini geçmişte Türk filmlerinin sinemaya ağırlığını koymasıyla bir tutar. İnsanımız kendi duygularını, kendi atmosferi içinde yaşamak istediği için yerli dizileri kendisiyle özdeşleştirerek seyretmektedir.¹⁴ Dizileri sinemanın biraz daha yakın ölçekli gören Sınav, çok fazla dizi çekmesine rağmen bir dizinin matematiğini çözemedi. Çünkü ona göre burada etkili olan birçok şey vardı. Ayrıca toplumun sosyolojik ve kültürel olarak sanatçılara göre çok daha hızlı değiştiğinin ayırındaydı. Bununla beraber kültür genlerimizi taşıyan *Ekmek Teknesi* onun en sevdiği dizisiydi. Sınav açısından sinema ve dramın asıl sermayesi, yeni ve yaratıcı insan keşfetmekti. Bu yüzden çektiklerinde hep yeni isimlerin, iyi ve yaratıcı fikirlerin önünü açtı. Sınav, sektöre ekonomik açıdan bir hareketlilik getiren dijital platformların, denetim mekanizması çok kuvvetli olmadığı için yaratıcılığa daha fazla açık alan bıraktığını dile getirdi. Bu sebeple sektöre içerik açısından inanılmaz bir zenginlik getirmesini bekledi ancak beklentilerinin boşa çıktığını söyledi.

Televizyon tarihinin en hareketli dönemine şahitlik eden bir isim olarak Türkiye’nin dünyaya en

çok dizi satan ülke konumuna gelmesi noktasında da önemli düşünceleri vardı. Osman Sınav, dizilerin bir nebze de olsa Türkiye’nin kültürünü tanıttığını ama bunların birkaçı hariç çoğunun ABD’den, Uzakdoğu’dan alınan, özgünlükten uzak formatlar olduğunu ifade etti. Gerçekten Türkiye’yi anlatan özgün dizilerin yumuşak güç bakımından taşıdığı değeri vurguladı ve ekledi: “Ama biz dışarıdan format aldıkça format yani fikir üretmez, satamaz hâle geliyoruz. Özgün hikâye konusunda inat etmemin sebebi bu...”

Osman Sınav, muhafazakâr ve geleneksel mahalle özleminden milliyetçiliğe uzanan endişeler ya da kadim devlet vurgusu çerçevesinde değerlendirilen dizi ve filmleri sebebiyle tartışılan ve eleştirilen¹⁵ bir yönetmen oldu.¹⁶ Hayatının çeşitli safhalarında, bir insan olarak bizi kurcalayan, duygu ve düşünce dünyamızın hemen hiçbir meselesine yabancı kalmamıştır. Sinemacı ve kültür düşünürü olarak Sınav, hayatımızın neresinde olursa olsun hayat tarzımızın içindeki insanı bulabilmeyi dert edinmişti. Bu düşünceyle çektiği dramlarıyla televizyonla eğlenmek isteyen insanların algılarını açarak onların düşünmesini sağladı ve bir toplumsal vicdan oluşturdu. Sosyal medyanın çok aceleci yaptığı, seyirciye dert anlatarak onları bilinçlendiren yönetmen açık ve berrak diliyle aldığı risklerin çoğunda başarıya ulaştı.

12 Osman Sınav, “Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*”, s. 218.

13 Osman Sınav, “Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*”, s. 226.

14 Osman Sınav, “Televizyonda Dizi Film Gerçeği ve *Süper Baba*”, s. 222.

15 Bir örnek için bk. Mehmet Çoban, “Hatasız Kul Olmaz”, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 2014, s. 22. Mehmet Çoban, “Reaksiyon”, *Cumhuriyet*, 21 Eylül 2014, s. 16.

16 Oğuzhan Bilgin, “Osman Sınav’ın Derdi Neydi?”, *Akşam*, 24 Mart 2025.

Bir Kemal Tahir Dostu: Cengiz Yazoğlu

HALİM SEZER

Günümüzde çoğu kişinin yazdıklarının farkına varamadığı rahmetli Cengiz Yazoğlu, resmî tarihin aynı zamanda bir ezberler tarihi olduğunu ortaya koymuştu. Yakın bir o kadar da uzak tarihe dair bir şeyler yazmak âdeti mayın tarlasında yürümeye benziyor. Özellikle Kemalist elitlerin tarih savaşını başka bir düzleme taşıdıkları 2000’lerde alternatif yakın tarih anlatımı birçok tartışmaya sebep olmuştu. Doğuş Yayın Grubu’nun aylık popüler dergisi *NTV Tarih* gibi yayınlar kimi zaman yumuşak kimi zaman sert bir biçimde resmî tarihin değirmenine su taşıyan yayınlar yaptılar mesela. Ahmet Kuyaş’ın bu dergide Cumhuriyet’in köktenci kurucularına temenna eden metinleri veya Tanzimat evrenselciliğinin yerli muhafazakârlığı tepe-taklak edişine dair yazılanlar bu bakımdan dönemin siyasi hayatı muvacehesinde kapsamlı bir incelemeyi hak ediyor. Gezi Parkı olaylarından sonra *#tarih* adıyla yayını sürdürülen derginin enikonu Batıcı kimliği her hâlden belli oluyordu. Nitekim Tevfik Fikret odaklı sayısında yer veri-

len bir fotoğrafın altında “Tevfik Fikret, Âşiyân’daki evinden hâlâ umutla Türkiye’nin geleceğine bakıyor.” cümlesinin yazılması çok dikkat çekmişti. Her simge kuşku yok ki kaçınılmaz biçimde çift kutupluydu. Onlar Tevfik Fikret, Mustafa Kemal ve onlarca isim üzerinden katıksız bir Batıcılık yaparlarken alternatif tarih yazımını öne çıkaran mütedeyyin çevreler ise tüm meşreleriyle Batıcılığa başkaldırıp diklenişin, haysiyet ve vakarın bayrağı olarak farklı simaları fasılasız biçimde öne çıkarıyorlardı.

YAKIN TARİHİN YORUMLANMASI

Diğer yandan kamuoyundaki yaygın telakkinin aksine resmî tarihe aykırı tarih yorumları sadece İslâmcılarla sınırlı değil artık. Aksine farklı milliyetçiliklerin yaklaşımlarını yaygınlaştıran etnik dergi ve kitaplardan sol dünya görüşünün müdafiliğini yapan bazı yazarlar da resmî tarih eleştirisi yaptılar, yapmaya da devam ediyorlar. Fakat ne yazarlarsa yazsınlar, yaptıkları onların başını İslâmcı kimliği öne

çıkan müellifler kadar ağrıtıyor. Çünkü İslâmcılar derhal suçlanıp, karalanıyorlar, Con Sinov gibilerin yazdıklarıyla kendinden geçenlerce sosyal medyada derhal infaz ediliyorlar.

1960’ların sonlarından itibaren resmî tarihi, ittihatçılığı ve Cumhuriyet’in kurucu kadrosunu, onların kahramanlaştırılmasını eleştiren isimler arasında Kemal Tahir’in önemli bir yeri var. Yanı sıra Kemal Tahir, Türk tarihi ve toplumuyla ilgili çok dikkat çekici açıklamalar yapmıştır. Evvel emirde meselelerimizi anlamada, bunlarla ilgili çözüm üretebilmemizde bildiklerimizin ve öğrendiklerimizin yetersizliğini dile getirmiştir.¹ Dur durak bilmez çalışkanlığıyla o “basit ve cüce kırgınlıklarla” dışlanmak pahasına fikir namusunu sonuna kadar korumuş ve yerliliğe bağlılığını eşi görülmemiş tarihî romanlarıyla en zor şartlarda ortaya koymaktan

1 Baykan Sezer, “Kemal Tahir, Türk Sosyolojisi ve Doğu-Batı Çatışması”, *Orta Sayfa Sohbetleri Kültür*, haz. M. İhsan Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 45.

çekinmemişti. Açık ki Kemal Tahir, Osmanlı'nın iftiralarla töhmet altında bırakılmasına karşı bir kimliği savunmayı, bir sanatçının topluma borcu ve vazifesi telakki etmiştir. Bir romancı olarak tarihçilerin ve sosyologların yapmaları gereken araştırmaları yapmış, kendi arayışı doğrultusunda olayları ele almıştır. *Devlet Ana* romanıyla yaygın açıklamaların ve aldatmacaların yetersizliklerini ortaya koyarak farklı bir Osmanlı tahayyülü inşasına soyunurken, *Kurt Kanunu*'nda İzmir suikastının arka planında nelelerin döndüğünü anlatmıştır. *Yol Ayrımı* romanında Osmanlı'dan Cumhuriyet devrine geçerken yitirilenler üzerine derin tahliller yapmıştır. *Bozkırdaki Çekirdek* romanı Kemalistlerin yere göğe sığdıramadığı köy enstitüleri uygulamasının köklü bir eleştiriydi. Tüm bunlar Kemal Tahir'in öteden beri İslâmcılar arasında çok okunmasına etki eden muhalif perspektifin yansımalarıydı.

Daha çok Kemal Tahir'in eserlerinin neşir sürecine katkılarıyla bilinen Cengiz Yazoğlu ise onun yolundan giderek yakın tarih tartışmalarının öne çıktığı 2000'lerde Kemal Tahir perspektifiyle Osmanlı'nın anlamının ne olduğunu ve nasıl tasfiye edildiğini kapsamlı bir şekilde anlatmasıyla eleştirel tarih okumalarını güçlendirdi. Ona göre Osmanlı, bir hayat görüşü, terbiye, mizaç ve karakterdir. Sözünü tutmak, iradesine sahip çıkmak, zayıfa el uzatmak Osmanlılığın başta gelen hususiyetlerindedir. Bu anlayış doğrultusunda kuruluşundan itibaren sürekli Batı'ya doğru genişleyen Osmanlı Devleti gerektiğinde ve imkân bulduğunda Hıristiyan dünyaya karşı İslâm koruyuculuğunu kendine

iş edinmiş hatta bu uğurda kendini hesapsızca harcamaktan geri durmamıştır.²

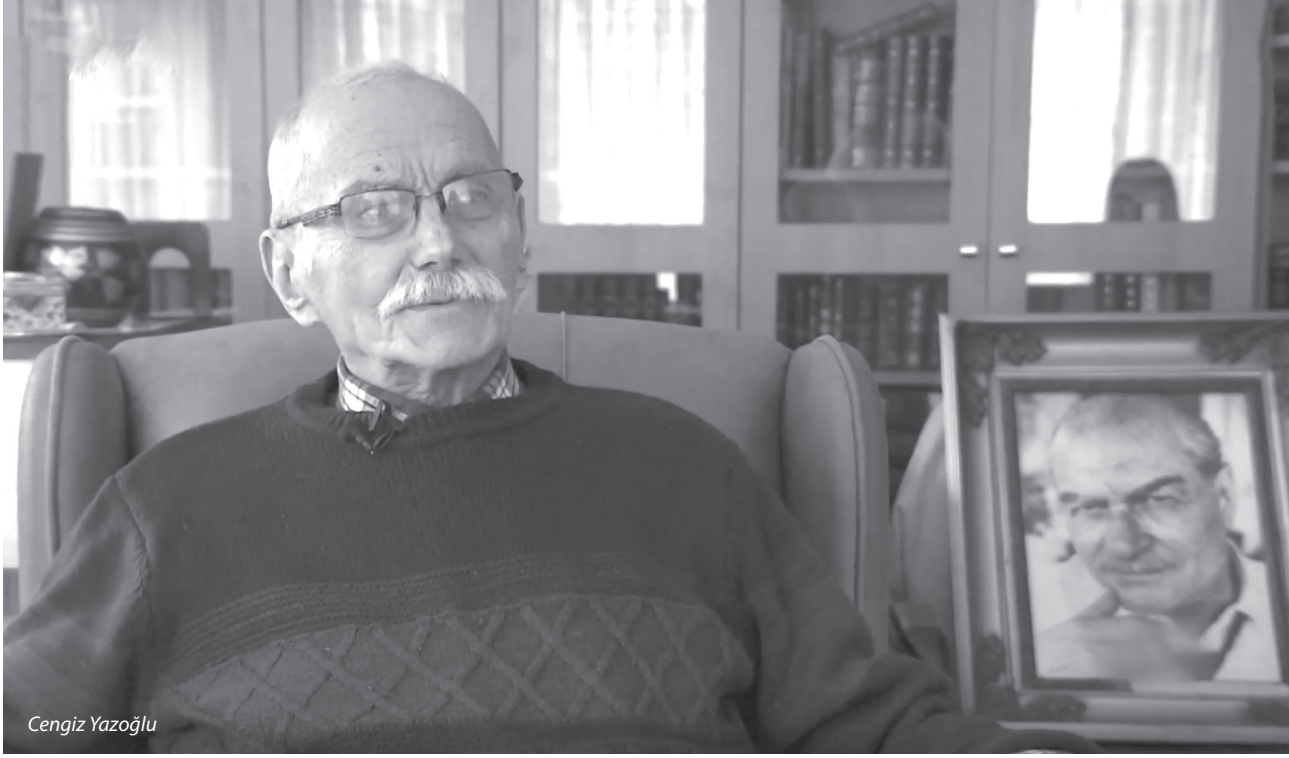
Cengiz Yazoğlu, siyasi buhranların arttığı 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin varlığını tek başına koruyacak yerde Avrupalı devletlerin arasındaki mevcut muvazene siyasetinden faydalanarak başına gelen tehlikeleri savuşturmaya çalışması gibi pek çok konuda insafılı değerlendirmeler yaptı. Ne ki Yazoğlu hakkında yazılanlar, yapılan araştırmalar yok denecek kadar azdır. Belki onun yazdıklarını okuyan aydınlar kuşağının yaşlılardan oluşmasının payı vardır bunda. Ashında nice araştırmacı gibi o da "akademik değil" denilerek okunmayanlar kervanına katılmıştır. Onunla müşterekliği bulunanları eleştirenlerse yazık ki çoklukla gençlerdir. Oysa bu ülkede günümüzde çoğu kimsenin dile getiremediklerini gayet derinlikli bir biçimde çekinmeden yazmıştı. Fakat yazdıkları ne yaşarken ne vefatının ardından gündeme gelmedi. Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanında yazdıkları hâlâ geçerliliğini koruyor galiba: "Tarihimiz ikiye ayrılır; yakın tarihimiz, uzak tarihimiz. Bize en uzak olan da yakın tarihimizdir!"

Cengiz Yazoğlu, 1931'de Rize'de dünyaya geldi. Ortaokulun ardından okunacak bir üst okul bulunmadığından ailesiyle beraber İstanbul'a göçtüler. Kendi kuşağından birçok Anadolu evladı gibi öğretmen okulunu bitirip Hozat'ta iki sene müddetince öğretmenlik yaptıktan sonra sağlık gerekçesiyle emekliye ayrıldı. İstanbul'da muhasebeci-

likle iştiğal etti ve 1958 yılında ilginç rastlantılarla alınyazısının kesiştiği Kemal Tahir'le tanıştı. Büyük sorumluluk isteyen dostlukları süreklilik kazandı. Kemal Tahir'in yıllarca tuttuğu defterlerini *Notlar* adıyla 15 cilt hâlinde derleyip düzenleyerek büyük emek ve özveriyle hazırladı. Bu çalışma ülkemizde bir romancının tüm notlarını bir araya getiren ilk girişimdi. Baykan Sezer, *Dergâh* dergisinin 25'inci sayısında yayımlanan konuşmasında ilk baskıları Bağlam Yayınları tarafından yayımlanan bu külliyyatın hazırlanmasında Yazoğlu'nun çabasına dikkat çekmişti: "*Notlar*'ın yayına hazırlanması gerçekten büyük emek ve özveri isteyen bir çabadır. Bu çabayı (...) Cengiz Yazoğlu tek başına üstlenmiş bulunmaktadır. Önsözleri (...) Yazoğlu ile birlikte hazırlıyoruz. Buna karşılık kitapların hazırlanışında benim bir katkı olmamaktadır. (...) Cengiz Yazoğlu benim çok yakın dostumdur. Kemal Tahir düşüncesini değerlendiriş biçimlerimizin yakınlığı dolayısıyla önsözleri birlikte hazırlamamızı istedi. Öneriyi sevinerek kabul ettim. (...) Yazoğlu ile Kemal Tahir'i değerlendiriş ve Türk toplum tarihini yorumlayış biçimlerimizin yakınlığı bu kararımızda etkili oldu. Önsözlerin hazırlanışında işbirliğimiz ayrıca (...) Yazoğlu'nun *Notlar*'ı yayımlama çabasına açık onay ve desteğimi belirtebilmeme de olanak sağladı. Konunun bir kez daha aydınlığa kavuşmasını (...) Yazoğlu'nun çabasına duyduğum saygı dolayısıyla kabul ettim."³ Uzun zamandır Kemal Tahir Vakfı'nın başkanlığını yürüten Yazoğlu, 9 Eylül 2024'te belki de tam istediği gibi

2 Cengiz Yazoğlu, *Osmanlı'nın Tasfiyesi*, cilt: I, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2023, s. 19, 24.

3 Baykan Sezer, "Kemal Tahir, Türk Sosyolojisi ve Doğu-Batı Çatışması", s. 42-43.

Cengiz Yazoğlu

çalışırken terk-i diyar etti. Cenazesi aynı gün ikindi namazını müteakip Karacaahmet'te Şakirin Camii'nden kaldırıldı.

KEMAL TAHİR PERSPEKTİFİNDEN YANSIMALAR

Tarihçi kimliği bulunmamasına karşın Kemal Tahir vesilesiyle Osmanlılık mirasını özümseyen Cengiz Yazoğlu'nun sorgulamayı düstur edinen *Osmanlı'nın Tasfiyesi* çalışması iki ciltten mürekkep. Birçok bakımdan ilgi çekici olan büyük bir emek ve çaba ürünü olan kitapta dikkat çeken ilk nokta, yakın tarihi sonuçlarından korkmadan bağımsız ve eleştirel biçimde sorgulayan Kemal Tahir'in tarihe tam göbeğinden dalan şu cümlesinin epigraf olarak seçilmesi idi: "Hatır gönül tanımadan amansız birer gerçekçi olmamız gereken bir dönemdeyiz." Bu cümle onun yazdıklarının

gerisinde Kemal Tahir'in ne denli büyük bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Eserin önsözü onun yakın tarih perspektifinin Kemal Tahir'le müşterekliğini anlamayı destekler niteliktedir. Dikkati çeken yaklaşımlardan birini şu satırlarda yakalamak mümkündür: "Yunanların Anadolu'ya çıkarılması ile Osmanlı halkına 'İşte sizin düşmanınız Yunan'dır!' de-dirtirerek Anadolu halkı, sonucu başından belli bir savaşa sürükleniyordu. Cephe gerisindeki asıl mücadele, Osmanlı'yı, Osmanlılık ve Müslümanlıktan kopartarak tasfiye edip yeni bir devlet kurmak için yapılacaktı. İngiltere'nin öncülüğünde Batı'nın Osmanlı'ya karşı, Sovyetler de içinde olmak üzere, başlattığı savaş, Anadolu halkının Yunanları nasıl yendiğinin değil, Osmanlı'nın ve Müslümanlığın nasıl tasfiye ettirildiğinin savaşı olacaktır. Tanzimat'tan

beri süren 'Osmanlılığın Tasfiyesi' hikâyesine burada devam edilmektedir."⁴

Cengiz Yazoğlu'nun kapsamlı çalışmasının ilk cildi Tanzimat devrinden kısaca bahsedip Sultan Abdülaziz ve bürokratların çekişmeleri, Abdülaziz'in katli ve Sultan Abdülhamid'in başa gelmesi ile başlıyor. Daha sonra Abdülhamid devri, İttihat ve Terakki Fırkası'nın yükselişi, Makedonya dağlarında isyan eden askerler, İngiltere'de çok iyi karşılanan İkinci Meşrutiyet, Hareket Ordusu ve nihayet İttihatçıların keyfi idaresinde meşum sonla bitecek Harbi Umumi. Bir yanda İngilizleri yenerek Bakü'ye giren Osmanlı ordusu, aynı sıralarda Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye cephesinde General Allenby karşısındaki hezimetini, Sina cep-

4 Cengiz Yazoğlu, *Osmanlı'nın Tasfiyesi*, cilt: I, s. 17-18.

Kemal Tahir'in *Notlar* külliyyatını yayına hazırlayan Cengiz Yazoğlu, yakın tarih tartışmalarının öne çıktığı 2000'lerde Kemal Tahir perspektifiyle Osmanlı'nın anlamının ne olduğunu ve nasıl tasfiye edildiğini kapsamlı bir şekilde anlatmasıyla eleştirel tarih okumalarını güçlendirdi.

hesinde olup bitenler, Kudüs'ün İngilizlere teslim edilmesinin ardından Filistin yenilgisi ve neticesinde Rauf Orbay'ın İngilizlerle imzaladığı Mondros Mütarekesi. Hacimli kitabın ilk cildi sonun başlangıcı Mondros ile bitiyor.

Cengiz Yazoğlu ikinci ciltte mütareke yıllarından yeni Türkiye'nin kurulmasına kadarki zamanı enine boyuna anlatıyor. Burada da İngiltere, Fransa, İtalya gibi devletlerin asıl planlarının neler olduğu üzerinden bir tarih değerlendirmesi yapıyor. Nitekim Mondros sonrası Osmanlı'ya biçilen yol haritasının tayin edildiği, Paris Konferansı'nda nelelerin tartışıldığı ve müttefikler arasında Osmanlı topraklarının nasıl paylaşıldığı ayrıntılarıyla gözler önüne seriliyor. Bunun yanında Mustafa Kemal Paşa'nın işgal altındaki İstanbul'dan İngiliz vizesiyle ayrılması, çıktığı Samsun'un İngilizlerce işgalini gündeme taşıyor. Sonra Mustafa Kemal Paşa'nın İngiliz başvekili tarafından Erzurum valisi diye anılması ve Ankara'da TBMM'nin açıldığı binanın önünde Fransız askerlerinin hatta meclis binasında bir Fransız komutanın odasının bulunması gibi ilginç bilgileri aktarıyor. Yazoğlu'nun kitabıyla ilgili olarak *Derin Tarih* dergisinde yayımlanan mülakatı Mondros ile Lozan'ı aynı düzlemde değer-

lendirdiğini gösterir. Çünkü çekinmeden "Batı'nın Osmanlı'ya karşı başlattığı savaşın Mustafa Kemal'in Yunanistan'ı nasıl yendiğinin değil, hilafetin ve Osmanlı Müslümanlığının nasıl tasfiye edildiğinin savaşı olacaktı" diyordu.⁵

Cengiz Yazoğlu'nun çalışmasının sadece ikinci cildinin son kısımları okunsa bile Osmanlı'nın nasıl tasfiye edildiği kavranabilir. İtilaf devletlerinin Yunanistan'ı Anadolu'da yendirerek, bağımsız bir devlet görünümünde, saltanatı ve hilafeti ortadan kaldırmış bir devlet kurduklarını tescilleyen Lozan Antlaşması üzerine söyledikleri, anlamayı ve öğrenmeyi merkeze koyanların kolayca reddedemeyecekleri vurgular barındırır. İşte günümüzün pop Kemalist sığılıklarını sorgulatacak bir pasaj: "Lozan Antlaşması, yeni devletin kuruluş ve oluşumunu hazırlayan sürenin sonunda, konumu ve sınırlarını belirleyen, Osmanlı'yı tasfiye eden antlaşmadır. Pek tabiidir ki Lozan Antlaşması, yeni devleti kuranlar için bir zafer olacaktı.

5 Cengiz Yazoğlu, "Mustafa Kemal'i Anadolu'ya Gönderen, Mondros'tan Güç Alan İngilizler mi?", *Derin Tarih*, 2018, sayı: 79, s. 56.

Lozan Antlaşması aslında Osmanlı Devleti'nin tasfiye antlaşmasıdır. Kıbrıs İngiltere'ye verildiği gibi adalar da Yunanistan ve İtalya'ya verildi. Petrol yataklarından vazgeçilmiş, velhasıl İngiltere Osmanlı'ya vereceği yerleri kendisi belirlemiştir. Lozan'da Türk devletini temsil eden heyet, Şark meselelerini çözmek isteyen konferansta, ancak 'Lozan' sözcüğünün eklenmesiyle yetinmiştir. Bunun dışında hiçbir talepte bulunmamış, Rum Patrikliğinin İstanbul'da kalmasına bile sesini çıkaramamıştır. Lozan'a Türk heyeti 'almak' kastıyla değil, 'vermek' kastıyla gitmiştir. Lozan'a giden heyete Mustafa Kemal'in söylediği 'isterlerse İstanbul'u bile verin' sözü bunun kanıtıdır. Yeter ki Lozan bizi devlet olarak kabul etsin. Lozan, Türk-Yunan savaşı sonucu toplanmış bir konferans değil, I. Dünya Savaşı sonucu bölgeye yeni düzeni getiren bir antlaşmadır. Osmanlı'nın yerine kurulan yeni Türk devletinin sınırlarını da kapsayan bir antlaşmadır.[...] Delegeleler, sultanın ve hükûmetin talimatları doğrultusunda bir antlaşmaya değil, İngilizlerin önlerine koydukları maddelere imza atmışlardır."⁶

GÂVUR AJANLARINA İTİRAZ VE ONLARIN EZİYETİNDEN KURTULMA ÜMİDİ

Yakın tarihin bu dramatik dönemleri şüphesiz askerî, ekonomik, siyasi, sosyal vs. zaviyelerden veyahut bir grubun veya şahsın gözünden ele alınabilir. Cengiz Yazoğlu ise hadiseleri ecnebi devletlerle ilişkiler ve Batı'nın Osmanlı üzerindeki emelleri merkezinde tahlil etmiştir. Bunun da en belli başlı

6 Cengiz Yazoğlu, *Osmanlı'nın Tasfiyesi*, cilt: II, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2023, s. 285-286.

göstergesi Kemal Tahir'in *gâvur ajanlığı* deyiminden yararlanarak yazdıklarıdır. Çalışmasında vazettiği meseleleri demir leblebi hüviyetindeki bu kavramı merkeze alarak çözümleme gayreti içinde olmuştur. Müphemliğe ve muğlaklığa yer bırakmayan Yazoğlu, devletten maaş alan İngiliz, Fransız ve Alman yanlılarının başka bir ifadeyle *gâvur ajanlarının* bu süreçteki hayati rolünü ortaya koyuyor. Çünkü "Bunlar, kendilerini yetiştiren devletten bağlarını koparmış, yandaşı olan devlete hizmet için sıraya giren kişilerdir. Batıcı olan bu kişiler, savaş hâlinde bile, kendi devletlerinin karşısında, yandaşı olan devlete gönül veren kişilerdi. 700 yıldır adalet, hak, helal, sömürgeye geçit vermeyen, Müslüman ahlakıyla yoğrulmuş bir devlet anlayışından nasibini almamış gerçekten *gâvur ajanlarıdır*."⁷ Nitekim Osmanlı'yı devirerek Batıcı bir düzen kurmak isteyen İngiliz ve Fransız yanlılarının ilk işi Sultan Abdülaziz'i öldürtmek olmuştur. Çünkü "Osmanlı'da düzeni sultan sağlıyordu. Sultan millî vicdanı, Müslüman ahlakıyla ayırım yapmadan, sömürüye karşı özgür yaşayan halkı temsil ediyordu. Sultan ayakta kalınca düzeni değiştirmek sözkonusu olamazdı. Devleti kuran ve sahibi olan sultan, toplumun ana başıdır."⁸ Sonra tahta geçen ve uzun yıllar "Türkiye ve İslâm âleminde manevi bir vahdet sembolü olmaya devam eden"⁹ Sultan Abdülhamid ise İngiliz ve Fransız yanlılarına karşı devleti ancak otuz üç yıl koruyabilmiştir.

7 Cengiz Yazoğlu, *Osmanlı'nın Tasfiyesi*, cilt: II, s. 558.

8 Cengiz Yazoğlu, *Osmanlı'nın Tasfiyesi*, cilt: II, s. 559.

9 Cengiz Yazoğlu, *Osmanlı'nın Tasfiyesi*, cilt: I, s. 127.

Onun devrilmesinin akabinde sömürge arayışına giren Almanlarla mücadele eden İngilizler, politikalarını değiştirerek Osmanlı'yı parçalama siyasetini hayata geçirmişlerdir. Osmanlı'nın bütünlüğünü korumak isteyenlerle parçalanmasından yana olanların mücadelesinin arttığı bu dönemde *gâvur ajanları* etkisini daha da arttırmıştır.

Cengiz Yazoğlu, *gâvur ajanlarının* Osmanlı'da Batı anlamında sınıf bulunmadığı için örgütlenemediklerinin altını çiziyor. Dünyanın en adil, vatandaşları arasında sulh ve sükûnu sağlayan, Müslüman ahlakıyla yoğrulmuş, günün teknik ileriliklerini almaktan çekinmeyen Osmanlı'nın yerine soyguncu Batı düzenini getirmek isteyenlerin Batı çıkarları doğrultusunda kurdukları örgütleri ise tafsilatıyla anlatıyor. Yazoğlu, İttihatçıların Emanuel Karasu ile ilişkilerinden örgütlenme yapısındaki İtalyan Karbonari örgütü izlerine, Avrupa'daki Jön Türkleri kimin desteklediğine varıncaya kadar vesikalarla sabit çok sayıda malzeme aktarır. Yazdıklarını belgelerden ve alıntılardan hareketle bütünlüklü duruma getiren Yazoğlu, genelde tarihçilerden ya da Rauf Orbay, Celal Bayar, Ali Fuat Cebesoy, Halit Ziya gibi hadiselelerin içindekilerin hatıratlarından nakiller yapar.

Bugün dönüp bakıldığında bir iz sürücü olarak Cengiz Yazoğlu'nun Osmanlı'nın Tanzimat devriyle başlayan tasfiye hikâyesini çok boyutlu biçimde ortaya koyduğunu görüyoruz. *Gâvur ajanları* karşısında Kemal Tahir çizgisinden kopmadan Osmanlı'nın tasfiyesini yazdıklarının merkezine oturtmuştur. Üstelik umutla yeis, inanmakla ret arasında salınan, şimdiki zamana en karamsar

mercekle bakarken Kemalist anlatıyı ışık içinde görenlerin taarruzuna aldırılmadan yapmıştır bunu. 2000'ler Türkiye'si için Kemal Haşim Karpat'ın veya D. Mehmet Doğan'ın *mağlubiyet ideolojisi* noktasında yazdıklarını hatırlatırcasına *gâvur ajanları* özelinde şunları yazmıştır: "Devlet 2002 yılına kadar bu kadroların elinde kaldı. Halkın 2002 yılından itibaren *gâvur eziyetinden* kurtulma ümidi doğdu. Osmanlı halkının tarihten aldığı birikimler ağır ağır gün yüzüne çıkmaya başladı."¹⁰

Bugün tarihçilik tekeline elinde tutan Batıcıların bu cümleleri nasıl değerlendirdiklerini tahmin etmek güç değil, çünkü onlar hem Kemal Tahir'i hem de onunla yakın tarihe bakışta dost olanları küçümsüyorlar. İki ciltlik eserini geçtik acaba binlerce yazar arasında Kemal Tahir Vakfı başkanlığı dışında Cengiz Yazoğlu'nun yazdıklarını bilen, onu bir yazar olarak hafızasına kaydetmiş müellifler bulunabileceği bile şüpheli. Oysa 1990'lardan itibaren Kemal Tahir üzerine yazıp söyledikleri ve *Notlar* külliyyatını yayına hazırlaması çok anlamlıydı. Aksa Tufanı'ndan bu yana sıklıkla konuştuğumuz Filistin meselesi münasebetiyle *Osmanlı'nın Tasfiyesi* kitabında yazdıkları sosyal medyaya, gazetelerin kültür sanat, düşünce ve yorum sayfalarına taşınmadı. Hâsılı tarihi kekeme bir dille anlatan muhafazakârlar başta olmak üzere herkesin Yazoğlu'nun yazdıklarındaki hakikatleri kavrayarak okumaya ihtiyacı var.

10 Cengiz Yazoğlu, *Osmanlı'nın Tasfiyesi*, cilt: II, s. 558.

Hasan Çelebi: Hattın İzinde Bir Ömür

MEVLÜDE ACARTÜRK

“İslâm kültüründe hat sanatının yeri bence en başta. Çünkü İslâm sanatları arasında bakir kalan ve Avrupa'nın dahi nüfuz edemediği bir sanattır.” diyen Hasan Çelebi, seksen sekiz yaşında vefat etti. “Hattat olmak isteyen kişinin birkaç hususa riayet etmesi lazımdır. Hat sanatını sevmesi, çok sabırlı olması ve en önemlisi de çok çalışmak.” Günümüzde hat sanatı hakkında konuşan çoğu kişinin unuttuğu hakikatler. Medyadaki sanat haberleri sıralamasında “üzerine kalınca bir çizgi çekilmiş büyük bir medeniyetin en estetik göstergesi” hat sanatı şubesi hayli gerilerde... Yoksa rahmetli Hasan Çelebi gibi hayatını hatta adanmış ve hat sanatına muazzam katkısı sebebiyle dünyada “hattatların reisi” kabul edilen bir sanatçıya dair yazılanların sınırlı kalmasını açıklamak kolay olmazdı. Vefatının akabinde sülüs-nesih yazıda icazet verdiği Amerikalı talebesi Muhammed Zekeriya'nın hatırlanması ve hatta bir mülakat yapılması başlı başına değerli olabilirdi. Bugün kültür savaşlarından bahsedenlerin bile çoğunun “eskimiş muamelesi” yaptığı hattın kıymetini takdir edemedikleri bir dünyada Çelebi'nin sözlerine kulak verilmemesi veya talebesinin hatırlanmaması şaşırtıcı görülmemeli.

Elbette herkes en geniş manasıyla sanat hayatıyla ilgilenin, herkes entelektüel sermaye oluştursun ve bu alandaki gelenekleri bilsin

şeklinde bir iddiada bulunmuyoruz. Her toplumda sanat şubeleriyle ilgilenenler öbeklerden meydana gelir. Herkes kendi sahasına kapanmıştır ve her biri değerlidir. Ancak sanat hayatındaki gelişmeleri takip edenlerin, kendilerine böyle bir rol biçenlerin sanatlarından en geniş manasıyla haberdar olması, birtakım isimlere vâkif olması önemlidir. Keza bir başka önemli husus, işi bir ülkenin sanat ortamına katkı sağlamak olmayanların bile en azından sanatkârları bilmesi, tanınması ve çabalarına gereken saygıyı göstermesidir. Hasan Çelebi bir mülakatında “muhabbet-i fukara” bahsinde aslında bunu anlatmıştı. Ona göre hat sanatı, ümeranın himayesi, iltifat-ı ağniyâ yani varlıklıların hattatların eserlerinin kıymetini takdir etmeleri ve sanatçının sabrı yanında eseri sevdiğini söyleyenlerin desteği ile gelişmişti.

ERZURUM'DAN İSTANBUL'A

Hasan Çelebi'yi Cumhuriyet devrindeki hat semasının yıldızlarından yapan biraz da hayat şartları, çevresindekilerden etkilenmesi, tesadüfi ve şuurlu karşılaşmalardır. Ona neyin zevk verdiğini, neyi önemseydiğini anlamak için karşılaşmalarla örülü hayatına bakalım. Çelebi, harf inkılabı ile hat sanatı değirmeninin durdurulmasından dokuz yıl sonra, 1937 senesinde Erzurum'un Oltu kazasının İnci Köyü'nde doğdu. Dünyaya geldiği yıllarda

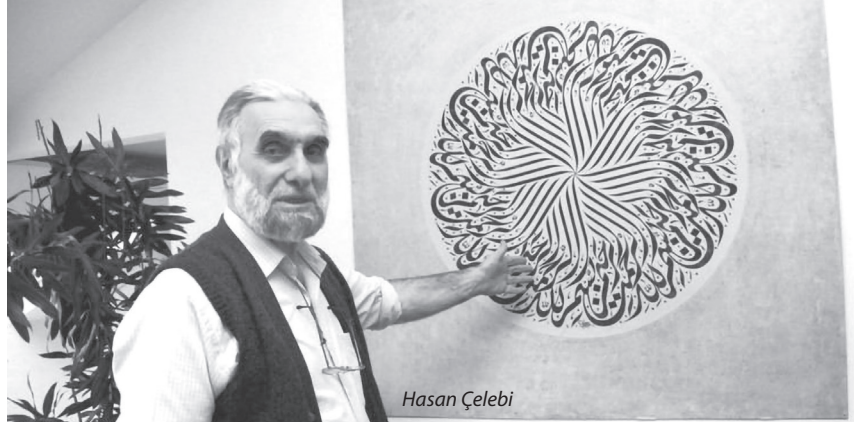
memleket yoksulluk içindedir. Çelebi'nin de çocukluğu pek çok vatan evladı gibi yokluk ve sıkıntı içinde geçti. Okul çağına geldiğinde İkinci Cihan Harbi başlamış, topyekûn savaşlardan çok çekmiş olan Türkiye yeni bir buhranla karşı karşıya kalmıştı.

Anadolu'nun birçok yeri gibi Hasan Çelebi'nin köyünde de okul ve öğretmen yoktu. İlim ve irfan sahibi hafız dayısı Yusuf Altaş, o yıllarda neşredilen *Koroğlu* ve *Köylü* gazetelerini muntazaman köye getirip, millet yararlısın diye, meydanda duvarlara asmaktadır. Kâğıda ve kaleme karşı derin bir muhabbet besleyen Çelebi, bu gazeteler vasıtasıyla kendi gayretiyle okumayı öğrendi. Tabi o zamanlar kalem, kâğıt imkânları da şimdiki gibi bol değil. Ciddi manada hat sanatına merakı ise, köydeki caminin yazılarına ilgi duyarak onları taklidiyle başladı. Köylerinde 1946 yılının Ocak ayında bir “hafızlık cemiyeti” düzenlendi. Altı çocuk, Kur'ân-ı Kerim'i hıfz etmiş, bunun üzerine köyde büyük bir kutlama yapılmıştır. Okula gidemediği için, bu merasimden çok etkilenen Çelebi dayısından Kur'ân-ı Kerim okumayı öğrendi ve hafızlığa başladı.

Hasan Çelebi, 1951'de hafızlığını tamamlayınca içini İstanbul'a gitme sevdası kapladı. Dayısının İstanbul'da askerlik yapan hafız oğlu vasıtasıyla Kur'ân ilimlerini tahsil gayesiyle 1954'te İstanbul'a geldi, Üç Baş Medresesi'ne yer-

leştirildi. Burada altı ay boyunca Arapça ve temel İslâmî ilimlere devam etti ve oradan da Üsküdar Çini Medresesi'ne nakledildi. Üsküdar Müftülüğü'nün açtığı imtihanı vererek 15 Mayıs 1956'dan itibaren Mihrimah Sultan Camii'nde müezzinliğe başladı. Askerliğini 1957-1959 yıllarında Beykoz'da yaptı. 1960 yılında Atik Ali Paşa Camii'nin kapısındaki Mustafa Rakım Efendi yazısını ıslah etti. Demokrat Parti devrini sona erdiren 27 Mayıs 1960 Darbesi'yle cami görevlilerine vakıflardan verilen maaşlar kesilince aile büyüklüğünün ısrarı ile köyünde ikamet etmeye başladı. Diğer yandan da etrafında boş bir imamet kadrosu aradı, Artvin Yusufeli Merkez Camii'nde aradığını buldu. Girdiği imtihanın ardından bu camide müezzinlik yapmaya başladı, aynı zamanda da hat levhaları yazmayı sürdürdü. Bu sırada müftü hafız Bekir Efendi'yle tanıştı. "Burada kalırsan bu kadarsın, oraya gidersen öğrenirsin" diyen müftünün tavsiyesiyle tarihsel öneme sahip bir seçim yaptı. İstanbul'a döndükten sonra 15 Ağustos 1963'te Üsküdar Sultantepe Mehmet Said Efendi Camii'ne imam tayin edildi. Burada taş ustası ve iyi bir sanatkâr olan Yusuf Küçükçavuş ile tanıştı.

Hasan Çelebi, Üsküdar'da Mirzâzâde Camii'nde vazifeli olduğu yıllarda, İskilipli Atif Hoca ile beraber tevkif edilen ve o yıllarda Toygar Hamza Camii'nde imamlık yapan Şükrü Efendi *Sahih-i Buhârî*'yi okutmaktadır. Çelebi arkadaşlarıyla beraber dersleri takip etmeye çaba harcamaktadır. Arkadaşları Şükrü Efendi'ye Çelebi'nin hat sanatına alakasından bahsedince hoca yazı örneklerini görmek ister. Yazılara baktıktan sonra "Evladım bu iş hocasız olmaz." der. Çelebi, hocanın uyarısıyla hat sanatını öğrenmek için hoca bulması gerektiğini anlar, artık iş hocayı bulmaya gelmiştir.

ÜSTATLARIN GÖLGESİNDE

Mustafa Kara, Hasan Çelebi'nin vefatına ilişkin tarihte bir hakikate ışık düşürerek "Hasan: Tilmiz-i Hâmid ve Kemâl" der. Bu mısraının açtığı ufuk bize bazı noktaları kavrama imkânı sunabilir. Çelebi, Yusuf Küçükçavuş vasıtasıyla bugünkü hattatların çoğunun üstadı konumundaki Hamit Aytaç'la 1964'ün yağmurlu baharında görüştü. Uzun boylu kabiliyetli üstad sırtında kalın paltosu, başında fotr şapkası ile bir taşın üzerine kalıp çıkarmaktadır. Şevki Efendi'nin siyah, kalın kâğıda zırnıkla yazılmış "Küllemâ dehale aleyhâ Zekeriyâl-Mihrâbe" ayetinin kalıbını... Bu Çelebi'nin hat sanatında esaslıca öğrendiği ilk işti. Hakikaten Hamit Bey çok kabiliyetlidir çünkü hat sanatında aleddevam herhangi bir üstadın yanında meşk etmemiştir. Çelebi ona kendisine hat dersi verip veremeyeceğini sorduğunda şu cevabı aldı: "Görüyorsun çok meşgulüm, ama benim talebem Halim var, ona git o öğretir."

Bu tavsiye üzerine Topkapı dışında Çırpıcı Çayırı'nda oturan hattat Halim Özyazıcı'yla meşke başladı. Bu onun hat sanatı serüveninin başlangıcıdır. Ne var ki dört ay sonra Halim Bey bir trafik kazasında hayatını kaybetti. Çelebi, dört aylık bir dersin sonunda hocasını kaybedince ne yapacağını bilemez bir hâlde ortada kala kal-

dı. Tekrar Hamit Bey'e gitmeye cesareti yoktu, çünkü ilkinde reddedilmişti. Bu esnada Diyanet Reisi Ömer Nasuhi Bilmen'in oğlu Avni Bilmen'le karşılaştı. Üzüntüsünü ona anlattı. Avni Bey, Hamit Bey'e gitme konusunda kendisini cesaretlendirdi, Aytaç'a gidip kendisinin selamını götürmesini ve talebini yinelemesini söyledi. O şevkle bir daha Hamit Bey'in huzuruna çıktı ve bu sefer derse kabul edildi. Burada takdir-i ilahî, izah edilemez bir husus var demek ki!

Gayretinin maksadı hat sanatının hayatiyetini sürdürmesi ve gelişmesi olan Hamit Aytaç, talebesine tam iki sene "Rabbi yessir..." yazdırdı. Hasan Çelebi, bir türlü dersten geçmeyi başaramasa da hiçbir şey söylemeden iki yıl gelir gider üstadın yanına. Sonunda bir gün "Hocam ben müsaade istiyorum." deyiverir. Ancak hocasının o esnadaki yaklaşımından kendisinden ümitli olduğunu anlar. Hamit Bey sorar: "Hayrola? Bir yere mi gidiyorsun?" Çelebi ise "Hayır, bir yere gitmiyorum ama iki senedir 'Rabbi yessir...' yazıyorum. Ve anlaşılan o ki bu işi yapamayacağım. Sizin vaktinizi daha da almayayım." der. Hoca birkaç dakika susar. O esnada öylece kalır Hamit Bey, Çelebi de ne söyleyeceğini unuttur. Sonra da "Evet haklısın, sen de usandın yaza yaza." der ve talebesine bir ders yazar fakat gerisi gelmez. Önce "Rabbi yessir..." yazmıştır Hamit Bey ardından Elif-Be'yi yarı-

ya kadar. Ondan sonra eski geleneğe uymadığı için hiç meşk yazmaz. Çelebi yazar götürür, konuşma olmaz aralarında, âdetâ sükûtle anlaşırılar. Çelebi derslerinde onun dersleri ile farkları bulmaya çalışır saatlerce. Bazen bulur, bazen bulamaz. İçinden kolayca çıkılamayacak bir karmaşaya dönüşen bu durum sebebiyle hattat Necmeddin Okyay, Ziya Aydın ve Uğur Derman Çelebi'ye yazılar verdi, o da onları meşk ederek yolculuğunu sürdürdü. Nihayet Çelebi altı yıllık bir çalışmanın sonunda Hamit Bey'den icazet aldı. 14 Ekim 1964'te başlayan bu birliktelik Hamit Bey'in vefatına kadar, on sekiz sene sürdü. Kendine göre bir düstür edinerek her fırsatta ondan ders almaya çalıştı.

Hasan Çelebi, Hamit Aytaç'tan sülüs neshi meşk ettiği sırada; 1966 senesinde hat sanatını Osmanlı'dan Cumhuriyet devrine taşıyan mümtaz sanatçılardan Kemal Batanay'la tanıştı. Kendisi Çelebi'nin talebelik arzusunu geri çevirmemiş, hemen kabul etmiştir. Çelebi ayrıca Rikkat Kunt'tan altın ezme, yapıştırma, mühreleme ve cetvel çekmeyi, ciltçi Şakir Usta'dan ise yazı yapıştırmayı öğrendi. Bu muhitte hattat Emin Barın, müzehhip Muhsin Demirel, ressam Malik Aksel, Şevket Rado gibi isimlerle tanıştı. Onun feragat, sabır ve çile ile karşılaştığı tüm üstatlardan yararlandığını göstermesi bakımından önemli bu. Batanay'dan talik ve rika dersleri alan Çelebi, 1981'de Veliyyüddin Efendi'nin bir talik kıtasını takliden yazıp ondan icazet aldı.

Hasan Çelebi, bundan sonra hat sanatında geliştirdi, geliştirdi, geliştirdi ve önemli bir mertebeye geldi. Fıstıkağacı Selami Ali Camii'nde göreve başlamasının üzerinden iki sene sonra, 1976'dan itibaren hat dersleri vermeye başlayan Çelebi, dünyanın farklı coğrafyalarında yüze yakın kişiye icazet vererek eskilerin "hâce-i hâcegân hâcesi"

dedikleri cinsten bir konuma yükseldi. Böylece Hamit Aytaç'tan sonra en çok öğrenci yetiştiren hat ustası oldu. Çelebi, İslâm Konferansı Teşkilatı'nın yazılarını yazmak için 1981'de Cidde'de, 1983 yılında da Mescid-i Nebi'nin yazılarının tamiri için Medine'de çalışmak üzere görevlendirildi.

ESERLER VE DÜNYASININ ANA ÇİZGİLERİ

Levhalarından cami yazılarına kadar klasik üslupta pek çok istif ortaya koyan Hasan Çelebi, ilk sergisini İslâm kültür mirasını korumak, yaşatmak ve tanıtmak görevini üstlenen İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nde (IRCICA) 1982 yılında açtı. Daha sonraki sergilerini de 1984'te Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da, 1985 senesinde Ürdün Prensi Hasan bin Tallal'ın davetlisi olarak Amman'da sanatseverlerle buluşturdu. Emekliye ayrıldığı 1987'de Kuba Mescidi'nin yazılarını yazmak üzere bir yıl süreyle Suudi Arabistan'da bulundu. Malezya İslâm Kültür Merkezi tarafından seminer vermek ve sergi açmak üzere 1992'de Kuala Lumpur'a davet edilen Çelebi, 1994 senesinde "Hat Sanatında 30. Yıl" sergisini açtı.

Sanat hayatında yaklaşık altmış yıl kalemi elinden hiç düşürmeyen Hasan Çelebi, yazılarını Mustafa Rakım'a, Sami Efendi'ye, Şevki Efendi'ye, Hulusi Efendi'ye, Yesarizade Mustafa İzzet'e benzetmeye çalıştı. Âti için gereken ışığın maziden geldiğinin şuurundaydı. Ancak hat sanatında zıt kutuplar meydana getiren yeni yorumları dışlamadı; önemseydiği nokta, sanatı yozlaştırmamak ve özünü bozmamaktı. Sultanahmet, Bayezid gibi Osmanlı dönemi camilerinin restorasyonlarında çalıştı. Türkiye'de elliden fazla, yurt dışında ise Medine'dekiler hariç yirmiye yakın caminin hatlarını

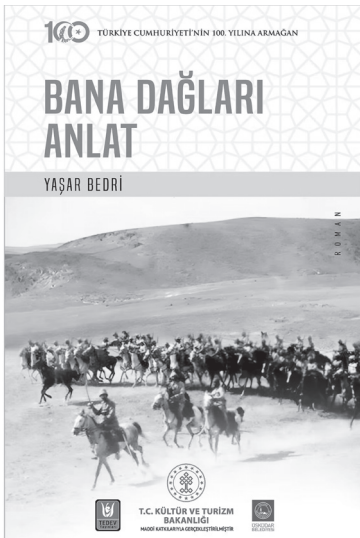
da onun imzası bulunmaktadır. Yazdıklarına sadece bakmak için değil, görmek ve nüfuz etmek için Kuveyt, Almanya, Güney Afrika, Kazakistan gibi ülkelerde hat sanatını mimariyle buluşturan eserleri gözden irak tutulmamalıdır. Onun farklı ülkelerdeki çalışmalarını "Osmanlı hat ekolünün tesirlerinin Osmanlı döneminde bile yetişemediği ufuklara erişmesine vesile olmuştur." Hat sanatına, değeri hiç azalmayan eserler kazandıran Çelebi, Büyük Çamlıca Camii ile Malezya'daki Sri Sendayan Camii'ni hatlarıyla bezedi. Ayrıca usta sanatkârın Süleymaniye, Selimiye, Rüstem Paşa camilerindeki hat yazılarını yazan Kanuni Sultan Süleyman döneminin ünlü hattatı Hasan Çelebi ile hem isim hem de mesleki benzerliği dikkati çekmektedir.

Hat dünyasında kalıcı izler bırakan Hasan Çelebi'nin hayat ve sanat yolu Hilal Kazan'ın hazırladığı *Noktalar ve Çizgiler Arasında Hasan Çelebi* (2013) kitabında ana çizgileriyle ortaya konmuştu. Onun bilgeliğini daha geniş bir çerçevede anlamak içinse düşünce hamuruyla yazdığı makaleleri ve seçtiği sanat yolunu aydınlatan söyleşileri bir araya getirilip kitaplaştırılmalıdır. Çünkü buralarda sadece hat sanatı değil aynı zamanda yakın tarih araştırmalarına can katacak çok önemli hatıra parçaları var. Bilhassa söyleşilerinde iç içe ama birbirinden ayrı iki farklı boyutla karşılaşırız; biri hat sanatının yakın tarihindeki farklı simalar diğeri hat üzerine düşünceler. Şuurlu bir tercih olmasının ardında yatan sebebi tam bilemesek de söyleşilerin hat sanatının kültürel bağlamı anlamada özgünlükler barındırdığını söyleyebiliriz. İnanıyorum ki böylesi bir derleme kendisini tanıyanlara olduğu kadar hiç görmediği, görmesi mümkün olmayan yeni kuşaklara da hocalık edecektir.

Yaşar Bedri'nin Roman Mesaisi

KAAN KÜÇÜK

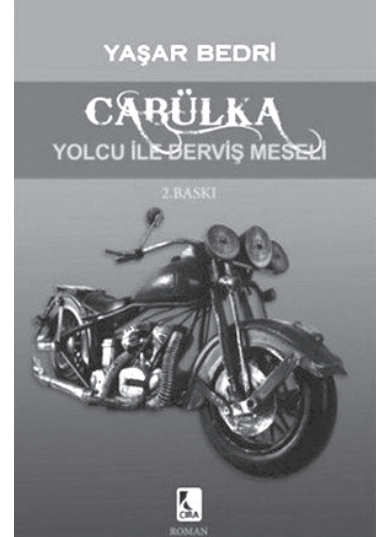
Trabzon'un Akçaabat ilçesinde 1950'lerin ikinci yarısında dünyaya gelen Yaşar Bedri çok boyutlu bir sanatçı; şair, ressam, hattat, nakkaş, romancı, hikâyeci, fotoğrafçı, senarist, yönetmen ve yapımcı. Tabii aynı zamanda motor tutkusu olan bir gezgin... İbrahim Eryiğit farklı türlerde kalem oynatan dostu için yazdığı beyitte "(...) film karesinde bir giz/ingeler evreninde şiiri esrarengiz" demişti. Burada niyetim Bedri'nin yaratıcılığının ve yazarlığının bir neticesi olarak görülmesi gereken romancılığının bazı boyutlarına dikkat çekmek.

Çünkü yazar lise yıllarından itibaren şiirle beraber romana da çokça mesai harcamıştır.

Malum *yaratıcı* kelimesi, edebiyatı aşan ve bir şeyin ilk sorumlusu durumundaki kişiyi belirtmek için kullanılan genel bir terimdir. Bu da ister istemez kelimeye felsefi hatta dinî bir anlam da kazandırır. Kelimenin hem bu boyutunu hem de sanat bakımından neleri ihtiva ettiğini Metin Önal Mengüşoğlu *Vahiy ve Sanat* (2004) kitabında detaylandırmıştı. Buradan hareketle sanatçının en temelde bir yaratıcı olduğu söylenebilir. Yazar ise mesleki açıdan daha özel bir niteliğe gönderme yapmaktadır, çünkü bu kelime ister anlatı temelli olsun ister olmasın “edebî eserler meydana getiren kişi” için kullanılır.

Gelgelelim mesele burada bitmez; temel mesele şu soruda düğümlenir: Düzenli olarak üreten her edebî eser yaratıcısı, *yazar* sıfatını hak eder mi ya da bu sadece şaheser nitelikte eserler üreten kişiler için mi kullanılmalıdır? Bu soru bilhassa günümüzde çok daha önemli hâle gelmiş va-

ziyettedir. Çünkü hemen herkes yayımlamak istediği takdirde yazdığını matbu veya dijital ortamlarda neşredebilmektedir. Fakat işin erbabları öteden beri en büyük başarıyı elde etse de yazdıklarını okurlara ulaştıran herkesin yazar sayılmaması noktasında birtakım haklı uyarılar yapmışlardır.

Mesele zekâ ve kültürün yanında kendine özgü bir üslup oluşturmak noktasında düğümlenmektedir. Bazılarının *yazar* ve *yazarımsı* arasında yaptığı ayrı-

Yaşar Bedri

mun tutulduğu aşıkâr. Bunlardan ikincisi tesadüfen bir şey ortaya koyamı ve hiçbir edebî iddiası bulunmayan bir yaratıcıyı belirtir. Buna karşın yazar, eserini yalnızca dil üstüne bir çalışma yaparak üretir. Bu açıdan bakılırsa roman kaleme alan kişi öncelikle *yaratıcı* sonra *yazar*, daha sonra *romancı* denilen türde bir anlatı ortaya koyduğu için *romancı* sıfatını hak etmektedir. Şiir, hikâye, gezi, eleştiri, senaryo gibi edebî türlerde eserler üreten Yaşar Bedri'nin romancı kimliğini bu çerçevede konumlandırıp anlamlandırmak mümkündür.

TEFRİKADAN POETİK ROMANA

Yakın ve uzak geçmişe dönüp bakmak, yazarların hayatı açısından önemli ayrıntıların yakalanmasını sağlayabiliyor. Kuşkusuz sadece biyografik bilgilerle sınırlı değildir bu, aynı zamanda yazarın benliğinin doğrudan ve dolaylı etkilerle nasıl şekillendiğini kavramayı sağlayan ayrıntıları içerir. Ayrıca şartlar ne olursa olsun sanata tutkun bir kişi kendi benini inşa etmeyi başaracaktır. Yaşar Bedri, bahar dalı kadar taze çocukluk yıllarından itibaren ba-

basının okuduğu romanları kutsal bir metin gibi dinledi. Seneler sonra hafıza yolculuğuna çıkarca-sına o günleri şöyle hatırlamıştı: “Babamın okumaları hiç bitmesin sabaha kadar sürsün istiyordum. Bir sonraki akşamı ipe çekerdim. Kitap büfenin üstündeydi, ayrıca aralayıp okuyabilirdim. Akşamı bekliyor, babamın menkıbesine dönüşen metni onun yorumuyla sürdürüyordum.”

Böylece adım adım kendi özgü-lüğünü yaratan Yaşar Bedri'nin yazdıklarını yayımlayan romancı bir kişiye dönüşmesi *Yarın Güneş Doğmayacak* adlı eserinin 1976 yılında Trabzon'da çıkan *Hizmet* gazetesindeki tefrika-sıyla gerçekleşti. Daha kesin bir belirleme yapmak gerekirse şu bilgi de işe yarayabilir: Bedri, bu ilk romanını ortaokulda kaleme almıştır. Hayatında derin izler bırakan Trabzon Lisesi'ndeki kültürel muhitte yazıya tutkuyla bağlanan öğrenciler şiir, roman ve diğer edebî türlerde eserler kaleme almaktadır. İş bununla bitmez, yazdıklarını paylaşmak arzusuyla çeşitli dergi ve gazetelerin eşişini aşındırırlar. *Hizmet* gazetesinin dönemin genç kalem-

lerinin eserlerinin okuyucularla buluştuğu bir mecraya dönüşme-si böylece gerçekleşir. Bu gazete-nin “Yansıma” sütununda yazılar kaleme alan Bedri haftada bir gün de sanat sayfası hazırlamıştır. Farklı kanallara yönelen Bedri, James Joyce'un *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* adlı eserini bu yıllarda okumuştur. Aynı dönemde Sartre'in *Bulan-tı'sını*, Faulkner'in *Ses ve Öfke* romanını, özellikle Oğuz Atay'ın genelde *Tutunamayanlar*'la yatıp kalkan *Tehlikeli Oyunlar*, *Korku-yu Beklerken*, *Yeni Dergi*'de çıkan *Mantolu Adam* ile Jack London'ın *Ateş Yakmak* hikâyelerini okuma serüvenine dâhil etmiştir. Şu apaçık bir gerçektir: Böylesi iyi kurmaca eserler onun için salt akademik bilgilenme, kültürlen-me değil, başka dünyaların keşfi, keşfedilen dünyalarda yaşamak anlamına gelmiştir.

Yaşar Bedri'nin yirmi bir bölümden oluşan ilk romanı 146 sayı boyunca *Hizmet* gazetesinde tefrika edilmiştir. Her ilk roman gibi otobiyografik özellikler taşıyan roman yazarın doğup büyüdüğü Trabzon'a yönelttiği bir bakışın hasılasıdır. Kişiler yaratan, etrafındaki kişilere öykünerek “anlatı kişileri” denilebilecek silüetler meydana getiren romancının ağır basan erdemi gözlemci ve etkilenmeye açık olmasıdır. Yazar, adı şiirsel bu ilk romanını Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanıyla köy konulu Türk filmlerinden etkilenerek kaleme almıştır. Bugünden bakıldığında ne söylenirse söylenirse roman, romancının kendi varlığının derinliğini bize belli etmektedir.

Yıllarca roman türünde bir eser yayımlamayan Yaşar Bedri'nin onlarca kez yeniden yazdığı *Cabülka-Yolcu ile Derviş Meseli* (2004) romanı her şeyden önce başarılı bir anlatıdır. Bir motorcunun hayatını anlatan eser, Tuzla Belediyesi'nin 2000 yılında düzenlediği roman yarışmasında birincilik ödülüne değer görülmüştü. İçsel ve dışsal yolculuğun iç içe geçtiği metnin gecikmeli olarak kitaplaşması dönemin ekonomik, politik ve kültürel zikzaklarıyla ilişkilendirilebilir. Otobiyografi ve felsefi arka planıyla romancının otantikliğini belirgin kılan *Cabülka*, ana karakteri Yolcu'nun motosikletiyle meselden mesele yol almasından dolayı her bölümü mesel kelimesi ile biten yirmi bir kısımdan oluşmaktadır. Bedri eserinin girişinde romanın ruhuna nüfuz edebilmek için önemli ipuçları sunar: "*Cabülka* sözün ve firçanın ihanetine uğramış sanatçının, iç yolculuğunu motosikletiyle sürdürmesini hikâye ediyor. Bilinç hem özne hem de nesne olma keyfiyetine dönüşürken, dönüştüren bir idrak talanıdır aynı zamanda. Birileri bütün zorbalıklarına rağmen, şehirde yaşamak, şehirle yüzleşmek zorundaydı. Bu metin, aklın da bilimsel teknoloji kadar bilinci kirletmesine tanık olanların yolculuğudur. Yaşar Bedri, dışa dönük sürdürülen bu iç yolculukta; kuralsızlığın, muhalif ve azınlıkta olmanın ayrıcalığını imâ ediyor. Kelimeleri görsel ziyafete dönüştüren poetik bir roman."

Yaşar Bedri'nin romana dair görüşlerini aktaran rehber mahiyetindeki bu cümlelerin *Cabülka*'nın ilk baskısından

Okurlar Yaşar Bedri'nin emek harcanarak kurulmuş roman dünyasının farklı odalarına girmeye karar verdikleri anda önlerinde açılan ufku belki uzun bir yolla kat edeceklerinin de kararını vermiş olacaktırlar.

farklılaşan yanları romancının yazdıkları üzerinde sürekli teffekkür ettiğinin işaretidir. Bedri eserine ad olan Cabülka'yı hem tasavvufi yolculuğun bir merhalesi hem de Doğu'daki efsane şehir anlamında kullanır. Yolcu çıktığı yolculukları tasavvufi bir merhaleye, kavuşmak istediği menzili Cabülka şehrine benzetir. Yazarın arayışını, zihinsel serüvenini yansıtan eserin, roman türünün sınırlarını zorladığının söylenmesinin sebebi de burada aranmalıdır. Hilmi Yavuz'un yazdıkları işte bu noktada önem taşımaktadır. Ona göre Bedri meselle özdeşleşmiş bir yazar olduğu için *Cabülka* modern formlardan romanın ve anlatının sınırları içinde kavranamayacak boyutlara sahiptir. Yavuz düşündüren, dilin zengin imkânlarını sergileyen ve özgün bir evren kuran *Cabülka*'yı Mevlana'nın *Mesnevi*'si ile Halil Cibran'ın *Ermiş*'inin içinde bulunduğu geleneğe dâhil eder ki bu tespiti kanaatimce isabetlidir. Muhtemelen romanı dünyevi bir tür sayan Yavuz, dediklerinin iddialı olduğunun farkındadır ve en sonunda *Cabülka* için "Batı dışı bir modern roman" nitelimesinde bulunması aslında bir yanıyla romanın tek bir tarzının bulunmadığının kabulüdür.

Olayları motosikleti ile yolculuk yapan Yolcu'nun dilinden aktarılan *Cabülka*, Türk ve dünya

edebiyatından alıntılarla bezeli fakat en temelde motosiklet ek-senli bir romandır. "Aldatan tema-şa" içindeki edebiyat ortamında değeri henüz çok anlaşılabilen fakat buna rağmen gizli bir ömür sürdüren bu roman her zaman okuyucusunu bulacaktır. Yaşar Bedri'nin motosikletiyle bağının odak noktasını teşkil etmesi hasebiyle roman, Robert M. Pirsig'in felsefi anlatılar dağarına girmiş olan ve bir babayla oğulun motosikletle çıktıkları yaz tatili yolculuğunu anlatan *Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı* (1995) romanıyla birlikte okunduğunda poetik derinliği daha iyi kavranabilecek bir metin hüviyetindedir. Belki bu sayede şiirle roman arasında hiyerarşik bir ilişki kurarak romanı yalana akraba sayan düşünme tarzının sorunları daha net biçimde görülebilir. Ayrıca Bedri'nin "demir atı"yla yıllardır sürdürdüğü motosiklet yolculuklarını anlattığı *Sataşma Ağan Yorgun* (2014) da bu romanın anlamlandırılması seferine otobiyografik düzlemde eşlik edebilir.

GEZGİNLİK VE MEMLEKET ÜÇLEMESİ

Yaşar Bedri'nin on beş bölümden oluşan *Yunus Emre/Gezgin ile Pervane* (2016) romanı tarihe mal olmuş bireysel bir hayatın sunumu ve yorumudur. *Cabülka* romanına göre daha

uzun sunuşla açılan romanın 2012'de tamamlandığı bu metnin sonunda ortaya çıkıyor. Anlatılan kişinin dışsal seyrinin yanı sıra zihinsel ve psikolojik gelişimini de kapsayan roman kendi içinde müstakil ancak her biri sonrakine kurgusal olarak bağlanan menkıbelerin bir araya getirilmesiyle şekillenmiştir.

Yazar, hayat hikâyesini anlattığı kişiye duyduğu hayranlığı saklamamaktadır. *Cabülka*'nın şiirsel ve çok katmanlı yapısından uzak olan roman, Molla Kasım'ın Yunus Emre'nin şiirlerini yakması rivayetiyle açılır. Daha sonra dervişin Sarıköy'den başlayan yolculuğu, Hacı Bektaş Veli'ye, oradan Anadolu'nun çeşitli yerlerine, Tabduk Emre'ye, Hüsameddin Çelebi ve Mevlana'ya doğru sürer. Sade bir dille şekillenen biyografik/belgesel romanda Yunus Emre'nin deyişleri önemli bir yer tutmaktadır. Yürekli ve içtenlikli tarzıyla romanın alt başlığındaki "Gezgin ile Pervane" yine bizi gezgin yazara getirir. Yunus Emre şeyhine kavuşmak için yollara düşerken, Yaşar Bedri ise Cabülka'ya ulaşmak isteğini belirgin kılmaktadır.

Yaşar Bedri hummalı bir çalışma ile yazdığı üçlemenin iki parçasını oluşturan *Barhana* (2024) ve *Bana Dağları Anlat* (2023) romanlarıyla ilk romanındaki gibi tekrar doğduğu topraklara döner. Gerçekliğin anlatıları olarak da nitelenebilecek üçleme bütün kaçakçılarının, Trabzon muhacirlik tarihinin, Millî Mücadele'nin ve Müslüman bir gencin Rum kızına aşkının peşinden Yunanistan'a gitmesi ve orada yaşadıklarını içerecek şekilde kurgulanmış.

Üçlemenin bir bölümünü oluşturan *Barhana* 3. Mersin Roman Ödülü'nde birincilik ödülü kazanmıştı. Okurlarını Çarlık Rusya'sının Trabzon'u işgal ettiği 1916 yılına götüren Bedri'nin *Barhana* romanı meşhur tütün kaçakçısı İmamkızıoğlu'nun katırcılarından kaçakçıbaşı Mesahorlu Sinan Ağa'nın dağ köyü İlea'ya yolunun düşmesiyle başlar. Kaçakçılara katılmak isteyen Remzi'yi Sinan Ağa ve avenesi kabul etmez. Dahası onu aşağılayıp kovar, buna içerleyen Remzi ise çetelerin, haramilerin ve reji kolcularının kol gezdiği Zigana Dağları'nı tek başına geçmeye karar verir. Savaşın erken büyüttüğü Remzi ile Rum kızı Simela'nın imkânsız aşklarıdır aslında anlatılan. Olayı önce film senaryosu olarak düşündüğünü ancak yüksek maliyet ve yapımçı bulamaması sebebiyle eserini senaryodan romana çevirmek zorunda kaldığını belirten Bedri, romanında babasının hayat hikâyesinden esinlendiğini dile getirmişti. Hikâyeyi uzun yıllar bekleten Bedri, üçlemenin ikincisi *Bana Dağları Anlat*'ı Türk Edebiyat Vakfı'nın roman yarışmasına göndermiştir. İlkinin ise Mersin roman yarışmasına... Sonuncu olan *Kırık Düğme* de yayımlandığında bu üçleme yüz yıllık bir dönemi gözler önüne serecektir.

Yaşar Bedri'nin *Bana Dağları Anlat* romanı Remzi ile Rum kızı Simela'nın imkânsız aşkı etrafında, 1916 baharında Trabzon'un işgaliyle; silahlı Rum ve Ermeni çetelerine karşı direnen, savaşın erken büyüttüğü değirmenci Remzi ve bir avuç milisin sürdürdükleri Millî Mücadele'nin

metinsel temsilidir. Seferberlikte babasıyla kardeşini Kafkas cephesinde yitiren genç Remzi, arkadaşlarıyla ailesini bir arada tutmaya ve köyünü korumaya çalışmaktadır. Rusların ve isyancı çetelerin baskıları sonucunda bu bir avuç kahraman dağ yoluyla oradan ayrılıp batıya doğru göç eder. Fakat Harşit çayı geçit vermediği için geriye dönmek mecburiyetinde kalırlar.

Tam bu sırada Rusya'da 1917 Ekim Devrimi olunca işgalciler geri çekilir. Rus askerî güçlerinin bıraktığı firariler ve teçhizatla güçlenen, İngilizlerin donattığı gayrimüslim çeteler köyleri talan etmeye başlar. Simela, gönül verdiği Remzi'nin Rum çetecilerince öldürülmesini hoş karşılamaz. Müslüman milisler gayrimüslimlere karşı harekete geçince bu sefer Remzi, Simela'nın ailesini kendi evlerinde saklar. Sonunda mübadele antlaşması yapılır ve Rumların Yunanistan'a zorunlu göçü başlar. Puslu bir mayıs sabahı Trabzon limanından demir alan Gülcemal Vapuru, dağları yüklenmiş giderken Remzi'nin yüreğini de götürür.

Okurlara gelince, onlar emek harcanarak kurulmuş bu roman dünyasının farklı odalarına girmeye karar verdikleri anda önlerinde açılan ufku belki uzun bir yolla kat edeceklerinin de kararını vermiş olacaklar. Son söz Yaşar Bedri'den olsun: "Nasıl bitirirdi eskiler; Allahu a'lemu bi's-savab. Yol uzun, kanaat müşkül. Akledenlere, sağlıklı okumayı kutsayanlara, mürekkebi seven herkese selam olsun!"

28 Şubat Döneminin Farklı Yüzleri ve Dinamikleri

GÜLŞEN ÖZER

28 Şubat Darbesi'nin yirmi sekizinci yılında nihayet sürecin bir kesitini anlatan başarırlı bir dizi film çekildi. Aslında bu *nihayet* ile yaptığım başlangıcı vurgulayabilmek için birkaç defa tekrar etmek isterim. *Nihayet nihayet...* Böylesi bir girişten bu konuda epey zamandır büyük bir beklenti içinde olduğum düşünülebilir. Darbeden sonraki ilk on yılı, hâlâ darbenin dumanının üstünde tüttüğü ve henüz atmosferin anlatmaya elverişli olmadığı bir zaman dilimi diye düşünürsek o tarihten sonrasında yaşananların sanatsal temsilinin şimdiye kadar yapılabilmesini bekleyebirdik. Ancak bu pek gerçekleşmedi. Öyle ki hem darbenin muhatap kitlesi hem izleyenleri hem de gerçekleştirenleri 'mağduriyet yüklü 28 Şubat edebiyatı' yapıldığı şeklinde özetlenebilecek bir söylenti yaymışlardı. Oysa kültür dünyasına bakıldığında askerî ve otoriter yüzlü 28 Şubat'ın ne edebiyatı yapılabildi ne de farklı boyutları adam akıllı işlenebildi. Elbette hikâyeler, romanlar ve şiirler yazılmadı değil, fakat arzu edilen boyutta değildi yazılanlar. Tüm eksikliklerine rağmen

belgesellerle kronolojik döküm sunan metinlerin hafızayı canlı tuttuğunu söyleyebiliriz.

HAFIZADA KALANLARDAN

İçinde kendimin de bulunduğu bir grup yazar dönemin şahidi olarak gelecek nesillere kayıt düşme kaygısıyla kitaplar yayımladı. Bu biraz puslu bir atmosferde inceden bir yol açma çabasıydı. Cumhurbaşkanı'nun "Dişlerimizi sıkı sıkı sabrettik!" diyerek 28 Şubat meselesinde duruşunu

apaçık ortaya koymasıyla beraber hem sivil toplum kuruluşları hem belediyeler konuyu gündeme taşımaya başladı. Meselenin görünürlüğü için yapımcılar harekete geçti, çekilen belgeler televizyonlarda gösterildi. İlk etapta belgesellerin yeterli olduğu düşünülse de esasen işlenmemiş pek çok mevzu hâlâ durmaktadır. Düzenlenen eylemler, mesleklerinden ayrılanlar, dağılan aileler, okulu bırakanlar, yurt dışında okumaya gidenler, işsiz kalıp ailesini geçindiremeyecek duruma düşenler gibi etkileyici hikâyeler çıkarılabilecek onlarca konu mevcut.

Hem ikna odalarını hem de 28 Şubat sürgünlerini kişisel nedenlerle zorlayıcı bir ortamda yazmıştım. Buradaki temel düşüncem darbe ile getirilen yasakların kısa vadede kalkabileceğini düşünmediğimden bizden sonraki nesillere bazı notlar bırakmaktı. Böylece hem konuyu öğrenecekler hem de filmi çekecek, romanını yazacaklar için belgesel nitelikli metinler oluştu. TRT'nin Tabii platformundaki 'Yanki' Görünmez El dizisini sey-

redince 28 Şubat'ın ikna odaları kısmında konuyla alakalı tek metin hüviyetindeki *Psikolojik Bir İşkence Metodu Olarak İkna Odaları* (2005) kitabımın beklediğim etkiyi meydana getirdiğini görmekten memnuniyet duydum.

Ozan Aksungur'un yönettiği ellişer dakikalık on bölümden oluşan *'Yankı' Görünmez El*, kaba saba bir propagandaya başvurmadan 28 Şubat Darbesi'nin, başörtüsü yasağı tartışmalarının gölgesinde kalan ve üzerinde pek durulmayan ekonomik boyutunu işliyor. 1990'lar ve 2000'lerin başına damga vuran kritik bir dönemi konu alan dizinin "Bu soygun gerçek bir darbeden esinlenmiştir!" mottosu her şeyi özetlemiştir. Dizi, bankaların batış sürecinde arka planında olup bitenleri anlatıyor. 28 Şubat döneminde ekonomideki çalkantıların ve siyasi baskıların etkilerinin en derinden hissedildiği bankalardan 46 milyar dolar çalındığını biliyoruz. Darbeyi desteklemesi

için medyaya 428 milyon dolar dağıtılmış. Dizinin ana fikri, irtica söylentilerinin bankaların soygununu örtmek için köpürtüldüğü. 28 Şubat dönemindeki medya-manipülasyon ilişkisi ise başlı başına önemli. Dizinin tanıtım gösteriminde izleyicilere 28 Şubat 2025 tarihli gazete ile de bu rakamlar paylaşılmış. "Bin yıl sürmedi" alt manşeti ve dizi boyunca yer alan çarpıcı sahneler gazeteye özet haber olarak basılmış. Bu anlamda gazete dizinin sinopsisi işlevi de üstlenmiş.

BAŞARILI BİR YAPIM

Tabii platformunda başarılı çıkış yapan dizilerden *'Yankı' Görünmez El* 28 Şubat'ın güç oyunlarını ve bireylerin bu oyunlarda nasıl yer aldığını ortaya koymanın yanında gölgede kalanlarını, karanlık olaylarını ve bireylerin bundan nasıl etkilendiğini de anlamayı sağlıyor. İstanbul'da çekilen dizinin senaryosunu ve karakterlerini bu alanın profesyo-

nelleri daha iyi değerlendirecektir. Karakter analizi yapıldığında aksayan noktalar da fark edilebilecektir. Fakat şu kadarını söyleyebilirim: Dizinin karakterleri, 28 Şubat döneminin farklı yüzlerini ve dinamiklerini yansıtacak şekilde tasarlanmış. Karakterlerini genel hatlarıyla sahici bulduğum dizinin işlediği tarihsel kesiti odakta tutarak dikkatimi çeken birkaç noktaya temas edeceğim.

Hikâye, dönemin olaylarından kesitler sunan sahneleriyle anlama çabasını önde tutacak biçimde kurgulanmış. Mesela başörtüsü eylemleri esnasında polis müdahalesi ve sonrasında sahnenin bir an kesilip genç kızların söylediği marş ile devam etmesi oldukça başarılı. 28 Şubat zemherisinin medya üzerindeki kontrolü ve toplumu şekillendirme gücü herkesin malumu. Dönemin büyük gazetelerinden birinin genel yayın yönetmeninin konuşması olup bitenleri en iyi özetleyen sahne olmuş. "Karde-

şim biz gazeteciyiz. Bu adamların hiçbirini tanımam. Belki birkaç kez bir yerlerde karşılaşmışızdır, o kadar. Zaten unutmayalım ki basın özgürlüğü diye bir mefhum var. Bana hiçbir şey olmaz.”

Soğukkanlılıktan uzaklaşmayan dizinin senaristleri Ozan Aksungur, Ozan Ayaz ve Oğuz Ayaz... Dizi sektörüne 2007’de katılan Aksungur pek çok başarılı dizinin senaristi... Dizinin pek çok detayında başarısı açıkça görülüyor. Paşaların buyurgan ve mutlak otoriter havaları, elit bir kesimin ülke ekonomisini hoyratça belirleme pervasızlıkları, yaşam biçimleri daha doğrusu halk ile ‘Beyaz Türkler’ arasındaki uçurum başarılı biçimde yansıtılmış. Ozan ve Oğuz Ayaz kardeşlerden Ozan 1986, Oğuz ise 1983 doğumlu. İki kardeşin çocuklukları otoriter demagojinin ayyuka çıktığı 28 Şubat gölgesinde geçmiş. İşte o dönemden geleceğe ses vermek isteyenlerin öncelikle teşekkür edeceği kişiler bu kardeşlerdir. Senaryoyu çok gerçekçi ve başarılı diyaloglar üzerine kurmuşlar. Hassas durumlar, herkesin objektif bakabileceği bir yalınlıkta kaleme alınmış. Ne var ki dizide daha doğrusu son dönemde dindar çevreleri temsil etme iddiasındaki dizilerde de öğretiliği bir türlü üzerinden atamamış karakterler nedense başörtülü kadınlar. Ev içi pratiklerinden gündelik yaşam örgüsünü kurarken tutuk, suni bir yan ile izleyen karşısına çıkıyorlar. Bu, senaryonun kendisinden çok sanatçıların gözlem yetersizlikleri, bir dünyaya yabancılıkları ile açıklanabilir.

Teknik açıdan eleştirilecek yanlar mutlaka vardır ama ‘Yankı’ *Görünmez El*’in genelde başarılı

“TRT’nin dijital platformu Tabii’de yayınlanmaya başlayan ve 28 Şubat dönemini konu alan ‘Yankı’ *Görünmez El*, dizisi, karakterleri ve senaryosuyla dikkatleri üzerine çekti. Kaba saba bir propagandaya başvurmayan on bölümlük dizi dönemin ekonomik vurgunlarını işliyor.”

bir dizi olduğunu bir kere daha söylemek isterim. Dizinin 28 Şubat’ta ortalığı velveleye veren güçlülerin aslında birilerini zengin eden devasa bir soygunu tertipleediklerini anlatması önemli. Başrollerinde Cihangir Ceyhan ve Sinem Ünsal’ın yer aldığı dizide, usta oyuncular Onur Saylak, Ragıp Savaş ve Erkan Petekkaya da dikkat çekiyor. Oyuncuların da belirttiği üzere dönem dizisi olduğu için yaşanmış bir dönemi oynamak hem oyunculuk hem de dizi açısından avantajlı. Esasında dizinin tüm oyuncularını cesaretleri için de ayrıca tebrik etmek lazım zira olası bir iktidar değişimi hayali kuranlar şimdiden etrafa tehdit savurmaya başlamış durumda. Diziyi karalama kampanyasını yansıtan hınçlı “Ekmek parası için özür dileyeceksiniz!” böbürlenmeleri fiilen sona erse de 28 Şubatçı heveslerin bazılarının bilinçaltından hiç çıkmadığını da gösteriyor.

Senaryosu ve karakterleri ile dikkatleri üzerine çeken ‘Yankı’ *Görünmez El* merkezine ekonomiyi yerleştirmekle beraber daha sonra ele alınabilecek pek çok konuyu da fonda işlemiş. O dönemde medyanın konumu, başörtüsü yasaklarından sonra yurt dışına gidenlerin hikâyesi,

ikna odasının öncesi ve sonrası, peruk bere şapka üzerinden üniversitelerde yapılan baskılar, imam hatip lisesi ve tüm eğitim kurumlarında yaşananlardan da çıkacak çok hikâye var aslında.

Umalım ki bu konu sinema filmi, romanı ve dahası ile devam eder. Zira her yıl dönümünde mağdurları gündeme getirmeye çalışsa da henüz bu darbenin tüm boyutları ortaya konabilmiş değil. Adalet Bakanı Yılmaz Tunç, katıldığı bir televizyon programında darbeden etkilenen meslek grupları ve öğrencilerle ilgili birtakım veriler paylaştı. Bu dönemde ayrıca pek çok vakıf ve dernek sık sık baskınlar yoluyla yıldırılmaya çalışıldı ve kapatıldı. Kur’an kurslarının ‘irtica yuvası’ olarak lanse edilip hanımların Kur’an toplantılarına kadar yapılan baskınlarla ülke yaşanmaz duruma getirildi.

Mali kaybı on milyarlarca doları bulan darbeden etkilenenlerin şimdiye kadar açıklanan verilerle sınırlı olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Hâsılı kelim 28 Şubat dönemini yansıtan atmosferi ve anlatımıyla ‘Yankı’ *Görünmez El* daha şimdiden dönemin anlatılmayan hikâyelerine dair bir farkındalık oluşturdu.

Bir Senarist ve Yazar Olarak Yusuf Özaslan

NAZGÜLÜ ÇARKANAT

Yetmiş üç yaşında vefat eden Yusuf Özaslan, sonsuzluk rüyasıyla yaşayan, yalnızlıktan yankınmayan, güzel metinler kaleme getiren ama az yazan bir simaydı. Hırs kılıcına sarılmadan eşyaya gözüyle dokunup geçti bu dünyadan. Aramızdan ayrılması 'büyük' sanat çevrelerini ne kadar üzdü bilinmez fakat maziye yâd edip gözyaşı dökken dostlarını tarifi imkânsız haklı bir acıya boğdu. Okuduklarımdan anladığım kadarıyla rahmetli olanın üstü canlı, çok yönlü ve sıra dışı bir insan. Yetmiş üç yıllık hayatına çok şey sığdırmış, dostlarına yıllarca anlatabilecekleri hatıralar bırakmış... İradesinin eleğinden geçirdiği eleştiri ve göndermelerine ise paha biçilmez. Hayatının önemli bir kısmı *Doğuş* dergisinde yayımlanan bir şiirinden ilhamla söylersek "hatıraların dün gibi kanadığı" Babıali'de geçmiş. Bunu Ahmet Uysal'ın *Ben de Çay Parası Ödüyorum* (2023) kitabının "Yusuf Abi" kısımlarından anlamak güç değil.

Edebiyatın, şiirin, sahafların, kedilerin dostu olan Yusuf Özaslan, Münevver Ayaşlı, Samiha Ayverdi gibi simalara hürmetkâr bir incelikte yaklaşırdı. Onlar bir kıymet ve seviye otoritesiydi onun nazarında. "Huzuru demleyen" bu "sebil gönüllü" kişilerin sohbetlerine katıldı ara sıra. Beyazıt Kütüphanesi'nde Sedat Umran, Mehmet Niyazi Özdemir, Metin Erksan, Cemal Anadol gibi üstatların sohbetlerinden hafızasına attığı kırıntıları üniversite öğrenci-

lerine serperdi. Hem de kendi malı gibi... Üstatları ise hoşgörüsüyle gülümserdi ona!

Yusuf Özaslan'ın senaristliği öne çıkmıştı, kitapları, gazete yazarlığı hatta şairliği belki bu sebeple gölgede kalmıştı. Niyetim derinlik kaybı yaşayanları ve âdeta sonsuz bir şimdiye hapsolanları da düşünerek onun önce hayatını sonra da büyük sorular sorduran hatıra yüklü gazete yazılarını ana hatlarıyla hatırlatmak.

ÖMÜR CEPHESİNİN MEÇHUL TARAF LARI

Yusuf Özaslan, 1952 yılında "yoksul" Sivas'ın Yıldızeli ilçesinde dünyaya geldi, çocukluğu ve gençliği bu şehirde geçti. Yıllar sonra zaman zaman döndü çocukluğuna... Radyo denilen büyümlü cihazla altı yaşındayken Berber Sülüman'ın dükkânında tanıştığını bu sayede öğrenebildik. Radyodan duyduğu "Mavilim Mavişelim" türküsü ona sadece çektiği tıraş eziyetini, Sivas'ın ayazını unutturmakla kalmadı, türkülerini sevmesine de yol açtı. İlkokulda beslenme saatlerinde her Türk evladı gibi süt tozundan mamul sıvıyı içti.

Yusuf Özaslan, en güzel çağı çocukluk günlerinde Fenerbahçe hastasıydı. Takımın 1963 kadrosunu noksansız sayabilmesi duyanları şaşırtırdı: "Hâzım, Özcan, İsmail, Şeref, Ercan, Yılmaz, Ogün, Nedim, Şenol, Birol, Aydın." Gördüğü her nesneden küçük mutluluklar çıkarabilen filozof futbol yazarı İslam

Çupi ile tanışmasına çocukluğundaki Fenerbahçe tutkusu vesile olacaktır. 1971'de Sivas Lisesi'nde son sınıfa devam ederken okul çıkışında "bildiri" denilen nesneye ilk defa karşılaştı. Meşhur bir profesörün imzasını taşıyan bildiride "Dikkat bu kış komünizm gelebilir!" yazmaktadır. Korkuya kapılır hâliyle, öyle ya bildiri taa İstanbul'da basılarak Anadolu'ya kadar gönderilmiştir. Özaslan ise henüz komünizmin can çekiştiğinden habersizdir.

Yusuf Özaslan, liseyi bitirdikten sonra doğduğu şehirden ayrıldı fakat bu yılların acı tatlı anıları ömür boyu yakasını bırakmadı. Enteresan bir üniversite serüveni vardı; gezgin üniversite tahsili hayatının özeti gibiydi. Ankara Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi Elektrik, Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Botanik, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi bölümlerinde okudu. 1977 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Özel Eğitim Psikoloji Bölümü'nden mezun oldu. Sağlık Bakanlığı bünyesinde altı yıl psikologluk yaptıktan sonra geçinmek için serbest iş hayatına atıldı, hatıralarla bezediği yazılarına da yansıdığı üzere reklam yazarlığı yaptı.

Yusuf Özaslan'ın senaryoya merak salması "geçen gençliğini aradığı" Bayezid Camii ile Sahaflar Çarşısı arasında, özellikle üniversite öğrencilerinin ve edebiyatseverlerin bir araya geldiği çay bahçeli yıllara rastlar. Tez Yayınları'nın ilk ve

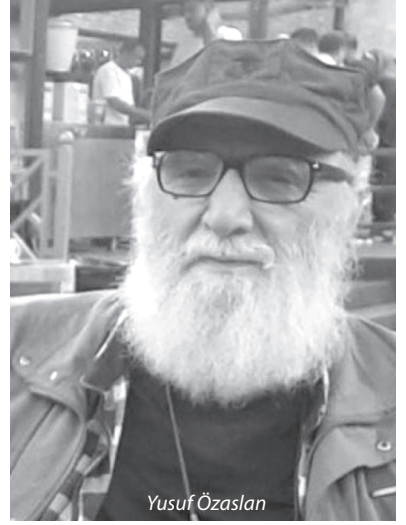
tek kitabı olan üç perdelik oyun metni *Çakıltaşları Demosthene'ler İçindir* (1983) onun senaryoya yönelmesinin işaret fişegidir. Ardından bir yarışma... Dönemin Babıalı'sinin önemli gazetelerinden *Milliyet* gazetesinin 1986'da düzenlediği "*Milliyet Ödülleri*"nin birincisinde "Anne" isimli senaryosuyla üçüncülük ödülünü Ahmet Kıvrak'la paylaştı. Bu ödüllerde Ümit Ünal birinci, İsmet Berkan ile Ümit Kıvanç ikinci olmuştu. Törende ödülünü İstanbul Valisi Nevzat Ayaz'dan aldıktan sonra günün yorgunluğunu atmak üzere Marmara Kahvesi'ne çıktı. Çayını yudumlarken sıra dışı gönül adamı Filozof Cemal'le tanıştı. Onun ödüller ve senaryo bahsinde söylediklerini dinlese de senaristlikten vazgeçmedi. Aldığı ödül önemli bir başlangıçtı onun için; daha sonra senaristliğe adam akıllı yöneldi, alışkanlığını yitirmemek için kabil olduğu kadar çok yazdı. Dünyada her şey gibi yeteneğin de gelişmeyle elde edileceğinin farkında olarak 300'den fazla senaryo kaleme aldı. Farklı işlerde çalışsa da senaristlik asli işi oldu.

Senaryolarını biraz somutlaştırmak gerekirse... İsmail Güneş'in yönettiği ve sinema dünyasındaki kahramanların davranışlarını konu alan *Biz Doğarken Gülmüşüz* (1987) filminin senaryosu Yusuf Özaslan'a aitti. TRT2'de Aydan Şener'in sunduğu *Melodiden Komediye* (1988) programına komedi skeçleri yazdı. 1990'da yapımcılığını ve yönetmenliğini Memduh Ün'ün üstlendiği *Gün Ortasında Karanlık*'in senaristi de Özaslan'dı. Yapımcılığını Ajans 1400'ün üstlendiği *Kuş Sayfaları* (1990) adlı dizinin senaryosunu kaleme aldı. Nitelikli, işini son derece ciddiye alan Okan Uysal'er'in yönetmenliğinde çekilen 12 bölümlük bu film TRT'de gösterilmişti. Üç bölümlük tarihî macera türündeki

Kurdoğlu (1991-1992) filminin ilk ikisinin senaryosunu tek başına, üçüncüsünü Nazif Tunç'la beraber yazdı. Özel televizyon kanallarının açıldığı 1990'larda tasavvufi kişilikleri anlatan yapımların senaristliğini üstlendi. TRT'den TGRT'ye, oradan da yeni kurulan ajanslara uzandı yolu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 74 bölümlük *Yeşil Işık* adlı trafik eğitim programının senaryosu da ona aitti. Senaryolarının hepsi şüphesiz ki aynı değerdedir. Fakat yetiştirme telaşıyla kaleme aldıklarında dahi Özaslan'ın orijinalliğinden, kuvvetinden bir şeyler vardır.

Kitaplarına gelince... Yusuf Özaslan uzun yıllar Ömer Ziya Belviranlı'nın Çatalçeşme Sokakı'ndaki Defne Han'daki Marifet Yayınları'nda mesai yaptı. *İslâm'ın Işığında Geleneklerimiz Göreneklerimiz* adlı eseri 1991'de bu yayınevince basıldı. Eser, çağımızı bir bunalım çağı olarak gören müellifin fert ve cemiyet planında bu durumdan kurtuluş yolları arama çabasını yansıtıyordu. Ona göre bunalımdan kurtulmak ve aradığımız çözüme ulaşmak ancak ve ancak özümüze dönmekle mümkündü. Özümüze dönebilmenin "en kestirme yolu" da yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutan gelenek ve göreneklerimizden yeniden canlandırmaktan geçiyordu. Tabi yıllar geçtikçe geleneğe kestirme yoldan dönmenin çok kolay olmadığını kavradı. Bunun için Tom Amca sendromu çerçevesinde birkaç paragraf içinde geçmiş ve geleceğiyle, özlemleri ve hüsrancıları ile ustaca çizdiği insanlık durumları hatırlanabilir. Kimlik bunalımıyla ilgili hatıralarını naklederken, günümüze son derece ince göndermelerde bulunmayı ihmal etmeyişi de.

Yusuf Özaslan'ın çocukluk yılları dinî neşriyat bakımından fakirdi. Belki bunun da tesiriyle bir ara ço-

Yusuf Özaslan

cuk edebiyatıyla da ilgilenir gibi olmuştu. 1992 yılında çocuklar için *Biricik Önderimiz Peygamberimiz* serisini kaleme aldı. Üslupçuluktan, dolambaçlı cümlelerden kaçınan sade ve yalın anlatımlı bu eserleri, İngilizce, Fransızca, Rusça ve Almancaya çevrildi. Ama yine de sinema dolayısıyla senaristlik ona daha ilginç geliyordu. Özaslan Fındıkzade'deki evinde 20 Şubat 2025'te vefat etti, bir gün sonra salası okundu, cenaze namazı Zeytinburnu Merkezefendi Camii'nde kılındı, sonra da Eski Kozlu Mezarlığı'nda defnedildi.

GAZETE YAZILARINA DAİR

Yusuf Özaslan, *Karar* gazetesinde 3 Nisan-20 Ağustos 2017 tarihleri arasında Yusuf Adıdeğmez müstearıyla hatıralarına yaslanan değerli yazılar kaleme aldı. Hayatını ve hayatlarımızı bir film şeridi gibi gözümüzün önünden geçirdi. Kafasındaki ve gönlündeki birikimi aktarıyordu yazdıklarına. Okurken insanı alıp başka ufuklara götürün, insanın dimağını genişleten sinematografik metinlerdi bunlar. Yazarı sanki kameranın arkasından bakıyormuş gibiydi. Yazılar, okuyanları sırf beğenmeye veya yerden yere vurmaya değil çok boyutlu düşünerek anlatılanlara

nüfuz etmeye çağırıyordu. Bir nevi tarihçilik görevi üstlenmişti, her hâliyle devrinin tarihini yazıyordu. Gerçekten de Özaslan metinlerinde gerçekçi gözlemlerini ince duyarlılığının imbiğinden geçirdikten sonra, onlara merhametli yaratılışının ılık ve sevecen hamurunu katardı. Dürüst, kavrayıcı ve esaslı bir sevecenlik barındıran yazılarının her biri güz mevsiminin güneşli bir ikindisini andırır. Gönül zengini, şiirli, tecrübeli ve hüznü ama yine de ümitli, buruk da olsa gülümser. Aslında bu durumun onun dünyasının esası olduğunu bir şiiri ortaya koyar: “Hayaller de dem tutmuyor artık/Bereket rüyalarım hâlâ sakıncalı/Tedavülden kalkıverdi sevdamız/Yaslan yorgun hatıralara/Gidelim/Maceramız sahaflara düşmek üzredir.”

Gazete okurlarının Yusuf Özaslan'ın hem keyifli hem de hüznü satırları üzerinden sonu gelmez münakaşalara giriştiğini yazılarının altındaki yorumlardan izlemek mümkün. Farkında olmasalar da onların yazıları bir icra filli gibi yorumlama tercihleri “eleştiri, eserin bütün potansiyellerini çalmak, seslendirmek demektir” şeklindeki yaklaşımla yakından ilişkili. Okurlar anlatılanların yapısına, üslubuna, dil oyunlarına, hatırlanan kişilere ve şiirlere sıradan bir anlama gayretiyle değil, yazıyı bütün ihtimalleriyle yoklamaya yönelik bir çabıyla yaklaşıyordu. Yazarın yanlış ve eksik hatırladığı bazı noktaları düzeltmeleri bununla bağlantılıydı. Özaslan da ciddiye alıp onların arasına katılarak Yahya Kemal'in şiiri konusundaki hassasiyeti açık bir okurun yorumuna teşekkür etmişti.

Yusuf Özaslan'ın hiç değilse birkaç dakikalığına da olsa aktüel konulara doğrudan dalmayan tutumu hâlden anlamaz aklı kıt kimi *Karar* takipçilerini çıldırtmıştı. Saplantılı bir şekilde ayrıntılarda kaybolan

bilgiçler de yok değildi. Hâlbuki onun hayatının içinden süzülüp gelen usta işi bir ironiyle verdiği, kaba anlatımdan kaçınan eleştirileri herkese bir şeyler söylüyordu. Okurların söz konusu durumu, aynı zamanda “olabildiğince çok olguyu yorum devresine sokmak” şeklindeki şüpheci ve neredeyse “paranoid” okuma biçiminden kaynaklanıyordu. Buna karşılık kimi yorumcular “onarıcı” okuma yaklaşımını benimseyerek, metinden aldıkları zevki ya da teselli imkânlarını gündeme getiriyorlardı. Onların amacı mahdut kelimeden oluşan metni şüpheyile taramak değil, daha çok bir yaratıcı imkân alanı olarak görmek ve geçmiş ya da mevcut yaralara merhem olabilecek boyutları yakalamaktı. Aslında yazarın vurgulamak istediği hakikat, toplumsal problemlerin, içten içe çürümenin insanın şahsiyetinin bozulmasıyla münasebetiydi. Son derece mütevazı, halim selim, arif ve âlim güzel insanları canlı anlatımlı yazılarında ağırlamasının sebebi de burada aranmalı. Özaslan'ın nefis muhasebesi niteliğindeki düsturu şuydu: “Rahat vicdan, yumuşak yastık!” Anlattığı güzel ve dertli insanların nefes almamızı sağlayacak hususiyetleri vardı. Hilmi Oflaz, Fethi Gemuhluoğlu, Tarık Buğra, Yücel Çakmaklı, Nusret Özcan, Ayşe Şasa, Mustafa Kutlu, Erol Olçok... Hatıraları arasına serpiştirdiği şiirler ise bir başka güzeldi. Üstelik sadece bilinen değil pek meşhur olmayan şuarayı da unutmuyordu. Yunus Emre, Mevlana, Ragıp Paşa, Şeyh Galip, Ziya Osman Saba, Kemalettin Kamu, Selahattin Batu, Necip Fazıl, Yahya Kemal, Sezai Karakoç, Cahit Külebi, Yahya Akengin, Abdürrahim Karakoç, Ayhan Altınkuşlar, Ahmet Tefvik Ozan... İnsan okudukça bir yorumcunun da belirttiği üzere yüzlerce televiz-

yon kanalında bir tane bile şiir programı bulunmamasına daha çok üzülmekten edemez.

Gelin şimdi merak kuşunu kanatlandıran ve her biri kendine özgü bir atmosfer içinde doğan bu güzelim yazıların bir kısmının başlığını hatırlayalım: “Neyzen Baba'dan Robert de Niro'ya...”, “Yeniçeri, Profesöre Karşı”, “Kandan Elbiseler Giyen Adam”, “Köftedeki Filozof”, “Sekine Teyze, Sen, Ben...”, “Shakespeare'den Çaycı Zekeriya'ya...”, “Harputlu Hipnozcu, Tiryaki Develer vs...”, “Gönül Kalktı Yola Düştü Bu Gece”, “Tarihteki 'Ömer'ler, Tarık Buğra, Erşed, Nihâî...”, “Samiha Ayverdi, Erciyes'in Karları, Dârülaceze...”, “Tansu Çiller, Üzüm Pestili, Erol Mümtaz...”, “Sahaflar, Kediler ve Kahve Kokusu”, “Nane Şekerci, Dostoyevski, Şeyh Galip...”, “Ateşe Dayanıklı Kefen' vs...”.

Yusuf Özaslan, kişiliğiyle üslubu, hayat tarzıyla dili, hayatıyla eseri bir ve bütün olan yazarlardandı. Gazete yazılarında zengin bir kültür ve hayat tecrübesinden derin izler bulunan Özaslan, keskin gözlem gücü, insanı ele alışındaki olgunluk ve incelik, durumları ortaya koyuşundaki kültürel zenginlik, anlatımındaki sağlam yapı ve hicvin süzgecinden geçen ışıltılı anlatımıyla öne çıktı. Yazılarında iyi atlara binip gidenlerin insanı tefekküre sevk eden sohbetlerinden hoş kıssalar nakletti bir söz ustası olarak. Okurlar onun içten ve sınımsız yazılarını okurken bazen hüznü bazen de gülümseyerek düşünceye daldı. Gazetede yayımlanan ve hayranlık uyandıran hatıralarının mini dizilerden oluşan bir televizyon projesine dönüştürülmesinden dolayı kesilmesinin eksikliğini herkes duyacaktır.